

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**STRATEGISEN KULTTUURIN VAIKUTUS VENÄJÄN ARKTISTEN
INTRESSIEN TURVAAMISESSA**

Diplomityö

Kapteeniluutnantti
Jussi Jämsén

Yleisesikuntaupseerikurssi 55
Merisotalinja 30

Elokuu 2011

Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 55	Linja Merisotalinja 30
Tekijä kaptl Jussi Jämsén	
Tutkielman nimi STRATEGISEN KULTTUURIN VAIKUTUS VENÄJÄN ARKTISTEN INTRESSIEN TURVAAMISESSA	
Oppiaine, johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kurssikirjasto
Aika Elokuu 2011	Tekstisivuja Liitesivuja 130 6
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Luonnonvarojen vähetessä kiinnostus arktisen alueen luonnonvaroja kohtaan on lisääntynyt. Ilmaston lämpeneminen saattaa helpottaa uusien esiintymien hyödyntämistä. Koillisväylän käyttö kauppamerenkulun lisääntyviin tarpeisiin lisääntynee. Alueella vallitsee kansainvälinen kilpailuasetelma.</p> <p>Venäjän ratkaisulla on merkittävä vaikutus arktisen alueen tulevaisuudelle. Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää Venäjän strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisen alueen ratkaisuihin. Strateginen kulttuuri on näkökulma, joka kiinnittää huomiota kulttuuritekijöihin poliittisen ja sotilasstrategisen tason välisissä suhteissa ja ilmiöissä. Tutkimusongelma ja alaongelmat ovat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Miten strateginen kulttuuri ohjaa venäläistä päätöksentekoa arktisella alueella?</i> <ul style="list-style-type: none"> ◦ <i>Millainen on venäläinen strateginen kulttuuri?</i> ◦ <i>Miten strateginen kulttuuri ilmenee arktiseen alueeseen liittyvissä turvallisuuspoliittisissa linjauksissa?</i> <p>Tutkimuksessa muodostettiin teoreettinen viitekehys, muodostettiin hermeneuttisella menetelmällä malli venäläisestä strategisesta kulttuurista, kuvattiin Venäjän strategiaan arktisella alueella vaikuttavat olosuhteet ja analysoitiin Venäjän tärkeimpiä strategia-asiakirjoja teorialähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä.</p> <p>Venäjän strategisen kulttuurin keskiö on <i>ulkoinen uhka</i>, jota ympäröivät tärkeimmät teemat, teemojen keskeiset tekijät ja teemoja määrittelevät piirteet ovat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Geopoliittinen asema</i> keskeisenä tekijänä <i>tilan hallinta</i> Piirteet: <i>suurvalta-asema, Euraasian sydänmaa, moninapainen maailma ja ydinase</i> • <i>Vallan jatkumo</i> keskeisenä tekijänä <i>luonnonvarat</i> Piirteet: <i>suojelijapresidentti ja petrolistinen politiikka.</i> • <i>Historia ja kunnia</i> keskeisenä tekijänä <i>sankarillinen kansa</i> Piirteet: <i>patriotismi, kollektiivinen intressikäsitys ja voimankäytön oikeutus.</i> • <i>Venäjän yhtenäisyys ja koskemattomuus</i> keskeisenä tekijänä <i>keskusvallan kontrolli</i> Piirteet: <i>sisäinen yhtenäisyys ja voimankäytön oikeutus</i> <p>Tutkimuksen johtopäätösten mukaan Venäjän arktisten intressien turvaamisella voidaan vastata turvallisuuskeskeisen valtion tärkeimpiin perustarpeisiin, kuten <i>alueen ja luonnonvarojen hallinta, ulkopuolisen vaikutuksen heikentäminen, keskusvallan kontrolli sekä valtion ja asevoimien kunnia</i>. Strategisen kulttuurin mallin mukaan Venäjä suojaa arktisen alueensa ulkopuoliselta vaikutukselta, jonka jälkeen kehittää energiaressurssien hyödyntämistä. Suhteellisen edun saamiseksi Venäjä hyödyntää aikatekijää ja ylläpitää vakauden provosoimatta mutta päättäväisesti.</p>	
<p>AVAINSANAT</p> <p>strateginen kulttuuri, Venäjä, arktinen alue</p>	

STRATEGISEN KULTTUURIN VAIKUTUS VENÄJÄN ARKTISTEN INTRESSIEN TURVAAMISESSA

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	KULTTUURIA VAI STRATEGIAA? – STRATEGINEN KULTTUURI NÄKÖKULMANA.....	3
2.1	KULTTUURISTA STRATEGIAAN – STRATEGISEN KULTTUURIN EVOLUUTIO.....	4
2.2	KAIKEN KATTAVA STRATEGINEN KULTTUURI.....	9
2.3	STRATEGISEN KULTTUURIN METODOLOGISIA HAASTEITA	13
2.4	NÄKÖKULMIA JA ARVIOITA STRATEGISESTA KULTTUURISTA	15
2.5	STRATEGINEN KULTTUURI VIITEKEHYKSENÄ.....	23
3	TUTKIMUKSEN PERUSTEET	28
3.1	TIETEENFILOSOFISET PERUSTEET	28
3.2	TUTKIMUSASETELMA JA METODIT.....	30
3.3	KÄSITTEET JA MÄÄRITELMÄT.....	32
3.4	AIKAIEMPI TUTKIMUS JA LÄHTEET.....	34
4	VENÄLÄINEN STRATEGINEN KULTTUURI.....	37
4.1	ARVIOITA VENÄLÄISESTÄ STRATEGISESTA KULTTUURISTA	39
4.2	VENÄJÄN STRATEGINEN KULTTUURI HISTORIAN VALOSSA	41
4.3	VENÄLÄINEN IDEOLOGIA.....	43
4.4	VENÄLÄINEN KÄSITYS INTRESSEISTÄ	47
4.5	TURVALLISUUSPOLIITTINEN TIEDONMUODOSTUS VENÄJÄLLÄ	48
4.6	MAA, ALUE JA KANSAT – STRATEGISEN KULTTUURIN SIVILISAATIOTEKIJÄT.....	55
4.7	TALOUS VENÄJÄN STRATEGIASSA.....	56
4.8	UHKAKUVAN VAIKUTUS ULKOPOLIITIIKKAAN	58
4.9	VENÄLÄINEN POLIITTINEN KULTTUURI.....	62
4.10	SIVILIVALLAN JA ASEVOIMIEN VÄLISET SUHTEET VENÄJÄLLÄ.....	72
4.11	VENÄJÄN STRATEGINEN KULTTUURI PÄHKINÄNKUORESSA	80
5	ARKTISEN ALUEEN STRATEGISET OLOSUHTEET.....	83
5.1	ARKTISEN ALUEEN TALOUDELLISET OLOSUHTEET.....	84
5.2	ARKTINEN ALUE LIIKENNEYHTEYTENÄ	90
5.3	ARKTINEN ALUE SOTANÄYTTÄMÖNÄ	94
6	ARKTISTA STRATEGIAA	98
6.1	VENÄJÄN INTRESSIEN TURVAAMISEN PERUSTEET	98
6.2	KANSALLISEN TURVALLISUUDEN STRATEGIA VUOTEEN 2020.....	102
6.3	VENÄJÄN FEDERAATION ARKTISEN ALUEEN POLITIIKAN PERUSTEET VUOTEEN 2020.....	107
6.4	VENÄJÄN FEDERAATION SOTILASDOKTRIINI	111
6.5	VENÄJÄN FEDERAATION MERIDOKTRIINI VUOTEEN 2020	114
6.6	MUUT ASIAKIRJAT.....	119
6.7	JULISTUKSISTA KÄYTÄNTÖÖN	122
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	124
8	POHDINTA.....	128

LÄHTEET

LIIITTEET

STRATEGISEN KULTTUURIN VAIKUTUS VENÄJÄN ARKTISTEN INTRESSIEN TURVAAMISESSA

”Mikäli venäläiset, lakatessaan käyttäytymistä kuten marxilaiset, hylkäävät liberaalin demokratian ja alkavat käyttäytyä kuten venäläiset eivätkä kuten länsimaalaiset, voivat Venäjän ja lännen väliset suhteet kehittyä jälleen etäisiksi ja ongelmallisiksi.”¹

- Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations?*, 1993.

1 JOHDANTO

Kylmän sodan aikana arktiset merialueet olivat merkittävässä asemassa suurvaltojen ydinasepelotteen ylläpitämisessä. Tämän alueen kautta kulki lyhyin lentoreitti Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Jääpeite antoi suojaa strategisille ydinsukellusveneille ja mahdollisti niiden pääsyn suotuisille laukaisualueille. Arktinen alue oli sananmukaisesti *”jäässä niin luonnollisessa kuin poliittisessakin merkityksessä”*.²

Eräät ajankohtaiset tekijät ovat nostaneet arktiset merialueet jälleen strategisen keskustelun aiheeksi. Tunnettujen hiilivetyvarojen nähtävissä oleva hupeneminen on aiheuttanut kiinnostuksen heräämisen luonnonvaroiltaan rikkaita arktisia merialueita kohtaan. Arvioiden mukaan jopa 20 prosenttia maailman öljy- ja kaasuvarannoista sijaitsee arktisella alueella. Ilmakehän lämpeneminen ja energian arvon nousu saattavat luoda tilanteen, jossa aiemmin mahdottomana pidetystä arktisen alueen öljy- ja kaasuesiintymien etsimisestä ja hyödyntämisestä tulee käytännössä toteuttamiskelpoista toimintaa vielä lähivuosikymmeninä. Energiavarojen ehtyminen ja niiden kulutuksen samanaikainen lisääntyminen saattavat luoda otolliset olosuhteet eriasteisille etujen ristiriidoille uusia luonnonvaroja suovilla alueilla. Kiinnostuksen laajuutta

---

¹ Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations?*, Foreign Affairs, 72:3, Summer 1993, s. 45. Tutkijan käännös.

² Lindsey, George: *Strategic Stability in the Arctic*, Työpaperi, Adelphi Paper 241, The International Institute for Strategic Studies, Lontoo, 1989. ss. 5–7. kts. myös Skogrand, Kjetil: *”The Arctic in a Geostrategic Perspective”*, teoksessa Skogrand, Kjetil (toim.): *Emerging from the Frost: Security in the 21st century Arctic*, Oslo Files on Defence and Security 02/2008, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2008. ss. 8–15.

kuvaa se, että kuutisenkymmentä valtiota on jo tässä vaiheessa ilmaissut kiinnostuksensa arktisten alueiden öljyyn³. Hiilivetyjen lisäksi alueella sijaitsevat eräät maailman rikkaimmista kalavesistä⁴.

Vaikka kylmän sodan aikainen sotilaallinen jännitys on väistynyt ja luonnonvarat ovat korvanneet ydinpelotteen arktisiin alueisiin liittyvänä ensisijaisena strategisena kysymyksenä, eivät tietyt sotilaalliset tosiasiat ole juurikaan muuttuneet. Kuolan niemimaalla sijaitsevat edelleen eräät Venäjän tärkeimmistä sotilastukikohdista. Muillakin arktisen alueen valtioilla näyttää olevan tarve strategisten intressiensä painottamiseen sotilaallisella läsnäololla. Norja ja Kanada ovat hiljattain ilmoittaneet siirtävänsä sotilaallisen toimintansa painopistettä entistä pohjoisemmaksi. Yhdysvallat on ilmoittanut arktisen alueen kysymysten olevan sille ensisijassa kansalliseen turvallisuuteen liittyviä. Sotilaallinen läsnäolo näyttää edelleen olevan suvereniteetin ja oikeutetun alueellisen hallinnan symboli.⁵

On arvioitu, että ilmakehän lämpeneminen mahdollistaisi myös Luoteis- ja Koillisväylien nykyistä laajamittaisemman käytön kauppamerenkulun tarpeisiin, mikä vastaisi lyhyempien ja varmempien meriyhteyksien maailmanlaajuiseen tarpeeseen⁶. Esimerkkinä mainittakoon, että Koillisväylä tarjoaa jopa 3500 meripeninkulmaa lyhyemmän ja 10 vuorokautta nopeamman reitin Etelä-Korean ja Alankomaiden välillä. Saksalaisvarustamo *Belugan* syksyllä 2009 saamien kokemusten mukaan kustannuksissa säästetään tällä matkalla alusluokasta riippuen 300–600 000 euroa alusta kohden.⁷ Euroopan Unionin ja Venäjän intressit saattavat osoittautua

---

³ Tkachenko, Stanislav: Esitelmä seminaarissa ”*Arctic Cooperation Perspectives*”, Suomen Atlantti-Seuran seminaari Helsingissä, 14.10.2009. Tkachenko esittää, että hyödyntämättömät öljyvarat voivat nousta konfliktin aiheeksi jopa vuosikymmenen kuluessa.

⁴ Tamnes, Rolf johdannossaan teoksessa Skogrand, 2008.

⁵ Tamnes, Rolf johdannossaan teoksessa Skogrand, 2008, ss. 7–8. Ks. myös ”*Arctic Region Policy*”, National Security Presidential Directive / NSPD 66, 9.1.2009, Office of the Press Secretary, The White House, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html> ja Skogrand, Kjetil: *The Arctic in a Geostrategic Perspective*, teoksessa Skogrand, 2008, ss. 14–15.

⁶ Wilson Rowe, Elana (toim.): *Russia and the North*, University of Ottawa Press, Ottawa, 2009. s. 7. Luoteisväylällä tarkoitetaan Atlantilta Kanadan pohjoisosien halki Beringin salmeen kulkevaa merireittiä.

⁷ Smith, Adam: *Global Warming Reopens the Northeast Passage*, Time, 17.9.2009, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1924410,00.html>. Belugan kahden aluksen toteuttama lastinkuljetus Siperiaan kahden venäläisen jäänmurtajan avustamana uutisoitiin näyttävästi lännessä ensimmäisenä kaupallisena kuljetuksena Koillisväylää pitkin. Todellisuudessa Koillisväylä on ollut vuosikymmeniä kaupallisessa käytössä. Vuonna 1987 Koillisväylää pitkin kuljetettiin yhteensä 6,7 miljoonaa tonnia lastia. Nesteen säiliöalus *Uiku* matkasi dieselöljylasteineen kesällä 1998 itsenäisesti Koillisväylän läpi. Tervola, Janne: *Pohjoinen liikenne imee suomalaistekniikkaa*, artikkeli Tekniikka ja Talous –lehdessä, 28.1.2008, <http://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/article142985.ece>. ja Синцов, А.Г: *Север в системе геополитических координат современной России*, Городец, Москва, 2004, с. 145.

vastakkaisiksi liikenteen lisääntyessä. Venäjä painottaa suvereniteettivaatimuksiaan pohjoisiin merialueisiinsa, kun taas Euroopan unioni korostaa merenkulun vapautta.⁸

Pisimmän rantaviivan Pohjoisella jäämerellä omaavana rantavaltiona Venäjän ratkaisulla on suuri vaikutus arktisen alueen tulevaisuudelle ja turvallisuudelle. Näissä oloissa Venäjän kansalliset edut voidaan nähdä eri tavoin näkökulmasta riippuen. Pintapuolisesti arvioiden tai esimerkiksi yhdysvaltalaisin kriteerein arvioituna Venäjän ratkaisut arktisella alueella saattavat vaikuttaa epäloogisilta tai haitallisilta. Näin ollen on tarpeellista syventyä ratkaisujen taustalla mahdollisesti oleviin tekijöihin syvemmin. Strateginen kulttuuri tarjoaa näkökulman, jolla voidaan lähestyä venäläistä strategista ajattelutapaa laaja-alaisesti ja mahdollisimman vähäisellä ulkopuolisten ennakoasenteiden vaikutuksella.

Tämän tutkimustyön tutkimusongelma ja alaongelmat ovat seuraavanlaiset:

- *Miten strateginen kulttuuri ohjaa venäläistä päätöksentekoa arktisella alueella?*
  - *Millainen on venäläinen strateginen kulttuuri?*
  - *Miten strateginen kulttuuri ilmenee arktiseen alueeseen liittyvissä turvallisuuspoliittisissa linjauksissa?*

Tätä johdantoa seuraavassa luvussa perehdytään strategiseen kulttuuriin, joka on teoriana monisyinen ja näkökulmana monipuolinen. Samassa yhteydessä muodostetaan tässä tutkimuksessa noudatettava teoreettinen viitekehys. Tutkimuksen tieteellisten perusteiden määrittelyn jälkeen muodostetaan näkemys venäläisestä strategisesta kulttuurista. Tätä näkemystä käytetään sitten arktisten olosuhteiden ja Venäjän strategisten linjausten arviointiin.

2 KULTTUURIA VAI STRATEGIAA? – STRATEGINEN KULTTUURI NÄKÖKULMANA

Pekka Sivosen mukaan strategia tieteenalana on jatkuvan maailmanlaajuisesta muutoksesta johtuvan muutospaineen alaisena. Jotta strategian tutkimus kykenisi lisäämään vastaisuudessakin ymmärrystä kansainväliseen turvallisuuteen vaikuttavista mekanismeista, tulisi sen pysyä säilyttämään uskottavuutensa ja käyttökelpoisuutensa. Tämä tarkoittaa sitä, että päättäjät kokevat strategian tutkimuksesta olevan heille konkreettista hyötyä toteuttamiskelpoisten toi-

---

⁸ ”Venäjä-toimintaohjelma – Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009”, Ulkoasiainministeriön julkaisuja 3/2009, <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2009/venaja-toimintaohjelma/145451.pdf>, s. 18.

mintamallien löytämisessä. Kylmän sodan aikana strategian tutkimus noudatti realistisen⁹ paradigman mukaista voimasuhteisiin painottuvaa näkökulmaa. Kylmän sodan päätyttyä syntyi epäilyjä strategian käyttökelpoisuudesta uuden maailmanjärjestyksen tulkitsemisessa. Yksinkertaistaen voidaan todeta tutkimuskentän muuttuneen kahden blokin välisestä kilpavarustelusta kohti monimuotoisia, rajat ylittäviä uhkakuvia. Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana strategian tutkimuskenttää ovat täydentäneet useat näkökulmat, jotka kukin osaltaan parantavat ja syventävät käsitystä sotilaallisen voiman käyttöön liittyvistä tekijöistä. Realistinen näkemys valtioiden merkityksestä kansainvälisessä järjestelmässä on kuitenkin edelleen oleellisen tärkeä.¹⁰

Yhä monivivahteisemmassa turvallisuusympäristössä on lisääntyvässä määrin tarpeellista pyrkiä ymmärtämään eri ilmiöiden taustoja. Esimerkiksi terrorismilla on todennäköisesti vahvempi yhteys kulttuurieroihin kuin valtioiden välisiin voimapolitiittisiin suhteisiin. Vaikka kulttuurin vaikutus turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon ei ole perinteisesti kuulunut strategian tutkimuksen tärkeimpiin tutkimuskohteisiin, on kiinnostus siihen kohoamassa uusien haasteiden myötä. Tutkijat ja päättäjät ovatkin alkaneet tulkita viimeaikaisia haasteita kansallisen identiteetin ja kulttuurin näkökulmasta. Esimerkkeinä mainittakoon Irakin hallinnon kehittäminen, Yhdysvaltain ja Kiinan väliset kauppaerimielisyydet ja terrorismin vastainen sota.¹¹

2.1 Kulttuurista strategiaan – strategisen kulttuurin evoluutio

Kulttuuri on tullut osaksi strategian tutkimusta muutaman kehitysvaiheen kautta. Jeffrey Lantisin kokoama tarkastelu tästä kehityskulusta auttaa ymmärtämään tämän tutkimuksen näkökulmaa.¹²

---

⁹ Poliittisen realismin teorian mukaan valtiot pyrkivät viime kädessä oman etunsa ja olemassaolonsa turvaamiseen. Maailmanjärjestys nähdään anarkisena. Valtioista vahvimmilla on hallitseva asema suhteessa heikompiin. Tässä ympäristössä valtiot ovat valmiita voimankäyttöön tavoitteidensa saavuttamiseksi, sillä sotien puhkeaminen sekä niihin varautuminen nähdään säännönmukaisina piirteinä. Lintonen, Raimo: *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen*, Julkaisusarja 1, No. 19, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki, 1996. ss. 26–33.

¹⁰ Sivonen, Pekka: *Strategian tutkimuksen haasteista ja realismin ajanmukaisuudesta*, teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri, Toiskallio, Jarmo (toim.): *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 2006.

¹¹ Lantis, Jeffrey S: *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Strategic Insights, Volume IV, Issue 10, October 2005, <http://www.nps.edu/Academics/centers/ccc/publications/OnlineJournal/2005/Oct/lantisOct05.html>, artikkelissa ei ole sivunumerointia.

¹² Lantis, 2005.

Kansallisten piirteiden tutkimus 40- ja 50-luvuilla edusti ensimmäisiä tieteellisiä pyrkimyksiä yhdistää kulttuuri ja valtiollinen toiminta. Tämä tutkimussuuntaus perustui lähinnä antropologisten mallien käyttöön. Varhaisten tutkimusten mukaan valtion, tai kansan, kulttuuri perustui kieleen, uskontoon, tapoihin, sosialisatioon ja yhteisten muistojen tulkintaan. Antropologi Clifford Geertz tarjosi teoksessaan *The Interpretation of Cultures* vuonna 1973 käyttökelpoisen mallin kulttuurista ja ehdotti tapoja, joilla periytyvät merkitykset voivat johtaa tietynlaiseen käyttäytymiseen.

Almond ja Verba käynnistivät 1960-luvulla poliittisen kulttuurin tutkimuksen. He määrittivät sen ”*siksi yhteiskunnan uskomusten ja arvojen alajoukoksi, joka liittyy poliittiseen järjestelmään*”. Heidän mukaansa poliittinen kulttuuri sisältää sitoutumisen arvoihin, kuten esimerkiksi demokraattisiin toimintatapoihin ja instituutioihin. Poliittiseen kulttuuriin kuuluvat käsitykset moraalista ja voimankäytöstä, yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista sekä kyseisen valtion roolista kansainvälisessä politiikassa.

Kulttuurin ja politiikan yhdistävän poikkitieteellisen tutkimuksen suosio kasvoi 1980-luvulla. Tällöin kehitettiin monimutkaisempia sosiologisia malleja laaja-alaisen kulttuurikäsitteiden pohjalta. Esimerkiksi sosiologi Ann Swinderin määritelmän mukaan kulttuuri muodostuu symbolisista merkitysten välittäjistä kuten uskomukset, rituaalit, taidemuodot ja seremoniat sekä epämuodollisista käytännöistä kuten kieli, juorut, tarinat ja päivittäiset rutiinit. Swinderin mukaan etuihin perustuvat strategiat ovat tärkeitä valtion toimintaa ohjaavia tekijöitä.

Poliittisen kulttuurin tutkimuksessa ei kuitenkaan saavutettu suurta teoreettista kehitystä, vaikka sosiologiset mallit kehittyivät yhä monimutkaisemmiksi. Poliittisen kulttuurin tutkimukseen kohdistetun kritiikin mukaan se oli subjektiivista ja keskittyi ilmiöiden sisäisiin tekijöihin ja että sen selittävää voimaa olisi liioiteltu. Kulttuurin tulkitsemiseen perustuvat argumentit menettivät suosiotaan käyttäytymistieteellisen näkökulman vahvistuessa yhteiskuntatieteissä. Poliittisen kulttuurin tutkimus säilytti merkityksensä aluetutkimuksessa, mutta kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa sen rooli jäi pieneksi.

Ajatus siitä, että kulttuurilla voisi olla vaikutusta turvallisuus- ja sotilaspolitiikkaan, periytyy klassisten sotastrategien Thukydiden ja Sun Tzun ajatuksista. Karl von Clausewitz kehitti näitä ajatuksia määrittämällä sodan ”*moraalisten ja fyysisten voimien testiksi*”.¹³

Politiikan ja kulttuurin tutkimuksesta eriytyvänä sotilaallisesti sovellettuna teoreettisena näkökulmana strategisen kulttuurin esitteli ensimmäisenä yhdysvaltalainen Jack L. Snyder vuonna 1977 Yhdysvaltain ilmavoimille laatimassaan raportissa ”*The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*”.¹⁴ Raportissaan Snyder arvioi Neuvostoliiton suhtautumista Yhdysvaltain silloisen strategian mukaiseen rajoitettuun ydinaseiden käyttöön. Raportin ongelmanasettelu liittyi Neuvostoliiton ydinasestrategiaan kuuluneeseen käsitykseen mahdollisuudesta selviytyä voittajana laajamittaisesta ja rajoittamattomasta ydinso-
dasta. Tämän näkemyksen uskottiin vaikuttavan Neuvostoliiton mahdolliseen reaktioon Yhdysvaltojen toimesta tapahtuvaan ydinaseiden rajoitettuun ensikäyttöön.

Snyderin mukaan strateginen kulttuuri voidaan määritellä ”*niiden ihanteiden, hallittujen tunneperäisten reaktioiden ja tavanomaisten käyttäytymismallien summaksi, jotka kansallisen strategisen yhteisön jäsenet ovat omaksuneet opetuksen tai imitaation kautta ja jotka ovat heille yhteisiä liittyen ydinasestrategiaan*”¹⁵. Snyderin määritelmästä voidaan todeta hänen raporttinsa melko suppea ydinasestrategian näkökulma.

Strategisen kulttuurin tutkimuksessa ei ole saavutettu yksimielisyyttä sen tarkoituksesta tai toimintamekanismista. Käsite itsessään on määritettävissä monilla eri tavoilla riippuen tarkastelunäkökulmasta ja tavoitteista. Jack Snyderin raportista alkaen tapahtunut strategisen kulttuurin tutkimus voidaan jakaa kolmeen sukupolveen, joilla kullakin on omankaltaisensa käsitteelliset ja metodologiset erityispiirteensä. Eroavuuksia on myös siinä, mihin strategisen kult-

---

¹³ Lantis, 2005. Thukydides (kreik. Θουκυδίδης, s. n. 455 eKr., k. 400 eKr. jälkeen) oli kreikkalainen historioitsija, jota pidetään ensimmäisenä kriittisenä historiantutkijana. Sun Tzu (kiin. 孫子, eli 400 – 500 luvuilla eKr.) oli kiinalainen sotapäällikkö, joka esitti teoksessaan *Sodankäynnin taito* yhä päteviä strategian, psykologian, sodankäynnin ja tiedustelutoiminnan periaatteita. Karl von Clausewitz (1780 – 1830) oli preussilainen kenraali ja sotateoreetikko, jonka teoksessaan *Sodasta* esittämä sodan analyysi on vaikuttanut sotilaalliseen ajatteluun nykypäivään asti. *Suuri tietosanakirja*, WSOY, Jyväskylä, 2001.

¹⁴ Snyder, Jack L: *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Report R-2154-AF, 1977.

¹⁵ Snyder, 1977, s. 8. Tutkijan käännös.

tuurin tutkimuksella voidaan eri sukupolvia edustavien näkemysten mukaan pyrkiä tai kyetä.¹⁶ Näiden eroavuuksien esittely on tarpeen, jotta voidaan ymmärtää strategisen kulttuurin määrittämisen ongelmia. Kolmen sukupolven jaottelun esitti Alastair Iain Johnston merkittävässä artikkelissaan, jossa hän arvioi ja kritisoi aikaisemman strategisen kulttuurin rajoituksia ja määritteli oman metodologisen lähestymistapansa sijoittaen itsensä kolmanteen sukupolveen¹⁷.

Strategisen kulttuurin tutkimuksen ensimmäinen sukupolvi

1980-luvun alkuvuosina alkaneen ensimmäisen sukupolven tutkimuksen pääpaino oli Snyderin viitoittamana Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton ydinasestrategiaan liittyvien ajattelumallien eroavuuksien selittämisessä. Colin Gray ja David Jones esittivät, että nämä erot johtuivat ainutkertaisista muuttujista, kuten historiallisesta kokemuksesta, poliittisesta kulttuurista sekä maantieteestä. Grayn mukaan amerikkalainen strateginen kulttuuri perustui yhtenäisiin, hallitseviin kansallisiin uskomuksiin ja erosi perustavanlaatuisesti Neuvostoliittolaisesta strategisesta kulttuurista. Jones puolestaan katsoi, että valtion strateginen kulttuuri muodostuu kolmen eri tason syötteistä: makrotasosta, yhteiskunnallisesta ja mikrotasosta. Jonesin mukaan strateginen kulttuuri ei ainoastaan määrittänyt strategisia vaihtoehtoja, vaan se koski kaikkia eritasoisia valintoja suurstrategiasta taktiikkaan.¹⁸

Strategisen kulttuurin tutkimuksen toinen sukupolvi

1980-luvun puolivälissä alkaneen toisen sukupolven tutkimuksen lähtöolettamus oli, että sillä mitä johtajat ajattelevat tai sanovat tekevänsä on suuri ero siihen, mitä he todellisuudessa tekevät ja mitkä ovat heidän toimintansa syvemmät vaikuttimet. Tämä näkökulma alleviivaa strategisen kulttuurin välinearvoa voimankäytön julistuksellisessa oikeuttamisessa. Tässä mielessä strateginen kulttuuri eroaa toisen sukupolven tutkimuksen mukaan operationaalisesta strategiasta, joka puolestaan kuvastaa päätöksentekijöiden todellisia vaikuttimia. Toisen sukupolven mukaan strateginen kulttuuri on itsenäinen turvallisuuspolitiikan määrittäjä¹⁹. Strateginen kulttuuri ei kuitenkaan ole päätöksentekijöiden oma tuote, vaan se kumpuaa historiallisis-

---

¹⁶ Johnston, Alastair Iain: *Thinking about Strategic Culture*, International Security 19:4, Spring 1995b, ss. 35 – 43, myös Gray, Colin S: *Strategic Culture as Context: the First Generation of Theory Strikes Back*, Review of International Studies 25, 1999b, s. 49. Strategisen kulttuurin kolme sukupolvea ovat Johnstonin määrittämiä. Gray toteaa, että kyseiset sukupolvet ovat osin päällekkäisiä siten että mainitut ajanjaksot kuvaavat aktiivisuuden huippuaikoja kyseisen näkökulman tutkimuksessa. Gray toteaa myös, että vaikka kaikkien sukupolvien edustajat koottaisiin yhteen, saataisiin kokoon vain pieni joukko.

¹⁷ Johnston, 1995b. Kommentteja Johnstonin artikkeliin ja sukupolvijakoon Heikka, Henriikki: *Strategic Culture and The English School: Conceptualising Strategic Adjustment in the Nordic Region*, UPI Working Papers 33 (2002), Ulkopoliittinen instituutti, 2002, ss. 7 – 9.

¹⁸ Johnston, 1995b, ss. 36 – 39.

¹⁹ Adamsky, Dima: *The Culture of Military Innovation – The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*, Stanford Security Studies, Stanford, 2010, s. 6.

ta kokemuksista. Koska operationaalinen kulttuuri vastaa valtaapitävien intressejä, ei strateginen kulttuuri ole yhtä oleellinen vaihtoehtoja rajaava tekijä. Toisen sukupolven kirjallisuuden mukaan symbolinen diskurssi voi kuitenkin vaikuttaa valittavissa oleviin vaihtoehtoihin joko rajaamalla tiettyjä vaihtoehtoja hyväksyttävän keskustelun ulkopuolelle tai vaikuttamalla suoraan päättäjiin sosiaalistamisen²⁰ kautta.²¹

Strategisen kulttuurin tutkimuksen kolmas sukupolvi

1990-luvun puolivälissä syntynyt strategisen kulttuurin kolmas sukupolvi noudatti konstruktivistisia²² lähtökohtia kiinnittäessään erityistä huomiota identiteetin ja organisaatioiden muodostumiseen, historiaan, perinteisiin ja kulttuuriin. Kolmannen sukupolven tutkimus kohdistuu realismiin vajavaisuuksiin kiinnittämällä huomiota tapauksiin, joissa rakenteelliset ja materialistiset ulkoiset intressikäsitteet eivät pysty selittämään tiettyä strategista valintaa. Useissa tapaustutkimuksissa on perehdytty syvällisesti, mutta kapea-alaisesti, valtion ja organisaatioiden sisäisiin prosesseihin kulttuurillisten vaikutteiden löytämiseksi.²³ Alastair Iain Johnstonin tavoitteena on ollut testattavissa oleva strategisen kulttuurin käsite. Johnstonin positivistisesti²⁴ testattavissa olevassa teoriassa strateginen kulttuuri on riippumaton muuttuja ja käyttäytyminen on riippuvainen muuttuja. Johnston toteuttaa testaamisen vertaamalla kulttuuritekijöillä selitettyä käyttäytymistä vaihtoehtoihin selityksiin, kuten esimerkiksi realistisiin. Johnstonin määritelmän mukaan strateginen kulttuuri on ”rajoitettu, puoltojärjestykseen asetettu ryhmä suurstrategisia preferenssejä, jotka säilyvät yhdenmukaisina analyysin eri näkökulmissa ja ajankohtina”. Johnstonin mukaan strategisella kulttuurilla on merkitystä, mikäli todellinen strateginen käyttäytyminen on yhdenmukaista ”preferenssien” kanssa.²⁵

²⁰ *Sosialisaatio, sosiaalistuminen, sosiaalistaminen* = Sosiologiassa ja psykologiassa ihmisyksilön liittyminen sosiaaliseen ympäristöönsä. Sosialisaatiossa yksilön käyttäytyminen mukautuu ympäristön käyttäytymissääntöihin. *Suuri tietosanakirja*.

²¹ Johnston, 1995b, ss. 39 – 41. Johnston käyttää esimerkkinä kirjoitusta Klein, Bradley S: *Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics*, Review of International Studies, Vol. 14, No. 2 (April 1988).

²² Konstruktivismin kolme tärkeintä näkökulmaa ovat: 1) käsitteelliset rakenteet, normit ja arvot vaikuttavat politiikkaan siinä missä materiaalisetkin, 2) aineettomat tekijät vaikuttavat identiteettiin joka vaikuttaa intresseihin ja 3) toimijat ja rakenteet muodostuvat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Reus-Smit, Christian: *Constructivism*, teoksessa Burchill, Scott, Linklater, Andrew, Devetak, Richard, Donnelly, Jack, Paterson, Matthew, Reus-Smit, Christian, True, Jackqui: *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, ss. 196 – 198.

²³ Adamsky, 2010, s. 6.

²⁴ *Positivismi* = Empiristinen filosofinen suunta, joka katsoo, että tiede ja luotettava tieto voivat perustua vain ”positiiviseen kokemukseen”, siihen, mikä on kokemuksellisesti ja havainnon tietä saavutettavissa. Positivismin yhdyksvaltalainen rinnakkaissuunta on pragmatismi, josta on kehittynyt mm. operationalismi. *Suuri tietosanakirja*.

²⁵ Johnston, Alastair Iain: *Cultural Realism – Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, 1995a, s. 38. Heikka, 2002, s. 9.

2.2 Kaiken kattava strateginen kulttuuri

Colin S. Gray on määrittänyt strategian käsittävän kaikkiaan 17 ulottuvuutta kolmessa kategoriassa. Ulottuvuudet on esitetty taulukossa 1. Hänen mukaansa strategian tarkastelu jää vakavasti puutteelliseksi, mikäli sitä tarkastellaan kokonaan ilman joitakin ulottuvuuksia. Näitä ulottuvuuksia ei myöskään voi laittaa suhteelliseen tärkeysjärjestykseen missään yleisessä strategisessa teoriassa. Ne eivät ole tarkasti rajattuja, sillä jokainen niistä vaikuttaa jollakin tavalla kaikkiin muihin. Jotkin ulottuvuuksista ovat kuitenkin tietyn näkökulman kannalta merkittävämpiä kuin muut. Gray esimerkiksi hylkää historiallisen kokemuksen erillisenä strategisena ulottuvuutena. Hänen mukaansa historiallisen kokemuksen vahvuus on myös sen heikkous. Hän nostaa esiin kysymykset ”kuka on kokenut?” ja ”mitä on koettu?”. Näistä subjektiivisista vaikutteista johtuen on Grayn mukaan historiallista kokemusta tulkittava strategisen kulttuurin näkökulmasta silloin, kun sitä hyödynnetään nykypäivän tarkoituksiin.²⁶

Ihmiset ja politiikka	Sotaan valmistautuminen	Varsinaiset sotatoimet
<i>Ihmiset</i>	<i>Talous ja logistiikka</i>	<i>Sotilaalliset operaatiot</i>
<i>Yhteiskunta</i>	<i>Organisaatiot</i>	<i>Johtaminen (sot. ja pol.)</i>
<i>Kulttuuri</i>	<i>Sotilaalliset valmistelut</i>	<i>Maantieteelliset olosuhteet</i>
<i>Politiikka</i>	<i>Info-operaatiot ja tiedustelu</i>	<i>Sodan kitka</i>
<i>Etiikka</i>	<i>Strategiat ja doktriinit</i>	<i>Vastustaja</i>
	<i>Teknologia</i>	<i>Aika</i>

Taulukko 1: Strategian ulottuvuudet Colin S. Grayn mukaan

Grayn mukaan strateginen kulttuuri on käyttökelpoisempi pyrittäessä *ymmärtämään* strategisia valintoja kuin pyrittäessä *selittämään* niitä kulttuurisilla tekijöillä. Strateginen kulttuuri muodostaa viitekehyksen, mutta ei tarjoa luotettavaa kausaliteettia²⁷. Grayn mukaan strategiaan päätöksentekoon osallistuvien organisaatioiden ja ihmisten keskuudessa vallitseva kulttuuri muovaa strategista päätöksentekoprosessia ja vaikuttaa strategian toimeenpanoon riippumatta siitä, miten varsinainen toteutettava ratkaisu liittyy mihinkään kulttuurilliseen tekijään tai ennakoasenteeseen.²⁸

²⁶ Gray, Colin S: *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 1999a, ss. 24-25.

²⁷ *Kausaliteetti* = Syysuhde, se kahden tapahtuman tai ilmiön välinen suhde, jossa toinen aiheuttaa toisen, jolloin toinen on syy, toinen vaikutus. *Suuri tietosanakirja*.

²⁸ Gray, 1999b, ss. 55 ja 62.

Käytännön toiminta voi toisinaan poiketa suuresti vallitsevasta strategisesta kulttuurista. Gray tarjoaa yhtenä esimerkkinä perinteisen merivallan Iso-Britannian poikkeuksellisen vahvan osallistumisen maasodankäyntiin Manner-Euroopassa ensimmäisessä maailmansodassa vuosina 1914 – 1918. Vaikka kokonainen sukupolvi isobritannialaisia palveli jalkaväessä sodan aikana, ei tämä kuitenkaan muuttanut valtakunnan strategisen kulttuurin merellisiä lähtökoh-
tia, vaan pikemminkin päinvastoin. Strategisen kulttuurin näkökulmasta ei Grayn mukaan voida selittää miksi Iso-Britannia osallistui niin laajamittaisesti maasotaan. Sen sijaan strate-
ginen kulttuuri auttaa ymmärtämään miksi kyseinen sota oli Iso-Britannialle niin erilainen, erityisesti psyykkisesti, kuin eräille muille sen ajan suurille valloille. Toisena esimerkkinä Gray käyttää Yhdysvaltojen toistuvaa osallistumista erilaisiin koalitioihin, mikä ei kuitenkaan muuta sen taipumusta eristäytymispolitiikkaan ja jopa unilateralismiin²⁹. Edellä mainittujen kaltaisissa tapauksissa taustalla oleva strateginen kulttuuri näkyy tavoissa, joilla käyttäytymis-
tä mukautetaan poikkeustilanteen edellyttämiä käytännön tilanteita varten. Gray viittaa esi-
merkkinä perinteisen Brittiläisen sodankäyntitavan kohtaamiin muutospaineisiin ja -
vastarintaan ensimmäisessä maailmansodassa.³⁰

Gray esittelee kuusi periaatetta³¹, jotka auttavat ymmärtämään strategisen kulttuurin luonnetta ja vaikutusmekanismia:

(1) Kulttuuritonta strategista käyttäytymistä ei voi esiintyä

Kaikilla toimijoilla on jonkinlainen kulttuuri. Jopa täysin pragmaattisen³² toimijan täytyy ymmärtää tarpeeksi asian taustoja, jotta hän voi tunnistaa asian strategiseksi kysymykseksi.

(2) Vastoinikäymiset eivät voi mitätöidä kulttuuria

Mitä vakavammasta tilanteesta on kyse, sitä vähemmän on mahdollisuuksia toteuttaa strategi-
sen kulttuurin mukaisia ensisijaisia toimintavaihtoehtoja. Tästä huolimatta, mitä nopeammin ja mitä suuremmassa paineessa päätös on tehtävä, sitä todennäköisempi on kulttuurin mukai-
nen toimintamalli. Mikäli ei ole aikaa perehtyä ongelmaan, on toimittava parhaaksi nähtävällä tavalla sen perusteella, mitä on jo valmiiksi tiedossa.

---

²⁹ *Unilateralismi* = Yksipuolisuuteen pohjautuva katsomus tai menettely (esim. poliittisessa toiminnassa), *Iso sivistyssanakirja*, WSOY, Juva, 2005.

³⁰ Gray, 1999b, ss. 59 ja 64. Elizabeth Kier esittää poikkeavan näkökulman, jonka mukaan Iso-britannian merel-
linen strategia oli myytti, jota poliitikot ylläpitivät tietoisesti muiden intressien vuoksi ja jota perusteltiin kulttuu-
rilla. Kier, Elizabeth: *Culture and Military Doctrine: France between the Wars*, International Security 19:4,
Spring 1995, s. 81.

³¹ Gray, 1999a, ss. 141 – 151. Määritelmiä on tutkija tiivistänyt alkuperäisestä.

³² *Pragmaattinen* = Toimintaa tai käytäntöä koskeva, käytännöllinen, tarkoituksenmukainen. *Iso sivistys-
sanakirja*.

(3) Strateginen kulttuuri on toimintaohje

Strateginen kulttuuri muodostaa toimintaohjeen, vaikka sen puoltama toimintamalli ei olisi-kaan käytännössä käyttökelpoinen. Strateginen kulttuuri kattaa sotilaat organisaatioineen ja seuraa heitä taistelukentälle. Strateginen kulttuuri on luonteeltaan ohjailevaa samalla tavoin kuin itse strategia yhdistää poliittiset tavoitteet sotilaallisiin keinoihin.

(4) Strateginen kulttuuri ilmentää suhteellisia etuja

Suhteellisia etuja voivat olla esimerkiksi helppo pääsy avomerelle tai luonnollisten maarajojen puute. Ne vaikuttavat tietyn toimijan strategiseen kulttuuriin ja tuottavat strategisia toimintamalleja, joilla niitä voidaan hyödyntää. Tällaiset kulttuuriperustaiset toimintatavat eivät ole nopeasti ja helposti muutettavissa. Nopeasti muuttuvien tilanteiden tuottamat epätyypilliset tehtävät ovat taipuvaisia epäonnistumaan³³.

(5) Strategisessa kulttuurissa voi olla heikkouksia

Yhteiskunnat ovat vaarassa epäonnistua strategisesti, mikäli ilmenee, että vallitsevan strategisen kulttuurin laajoja ohjenuoria on tietoisesti halveksittu. Turvallisuusyhteisöjen strategisissa kulttuureissa voi puolestaan olla sellaisia heikkouksia, jotka johtavat epäonnistumiseen, vaikka ohjenuoria noudatetaan. Esimerkiksi teknologiaa painottava strateginen kulttuuri voi johtaa operatiivisiin ja taktisiin ratkaisuihin, jotka johtavat sodan tekniseen päätökseen, mutta jättävät huomiotta poliittisen tavoitteen, kuten esimerkiksi rauhan.

(6) Strategisia kulttuureita voidaan luokitella eri tavoin

Strategisen kulttuurin eri toimijoiden uskomuksia ja käyttäytymistä voidaan ymmärtää kuuden eri muuttujan avulla, jotka eivät poissulje toisiaan:

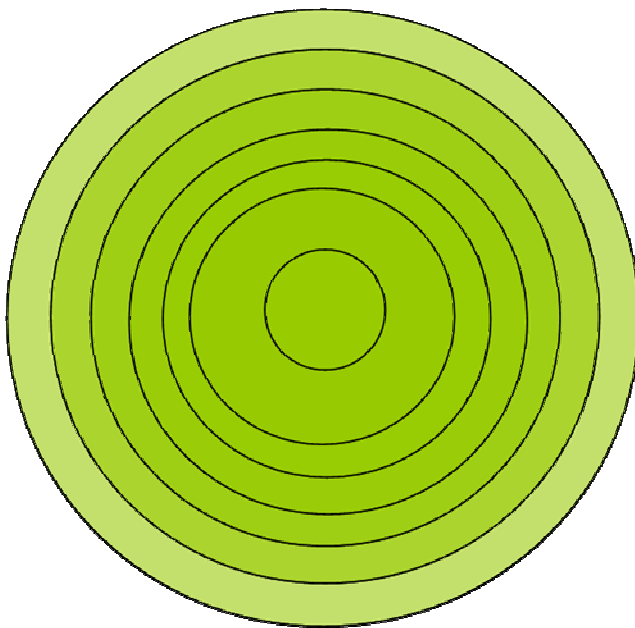
- *Kansallisuus* – Historialliset kokemukset, tiedon valinta ja merkitykset sekä vallitsevat kansalliset strategiset tottumukset
- *Maantiede ja toimintaympäristö* – Strategisen ajattelun maantieteellinen ulottuvuus ja mittakaava vaihtelevat näkökulmasta toiseen, vrt. esimerkiksi maa-, meri- ja ilmasota-toimet.
- *Puolustushaarat, aselajit, asejärjestelmät ja toiminnot* – Kullakin ammatillisella erikoisalalla voi olla omanlaisensa kulttuurilliset piirteet.

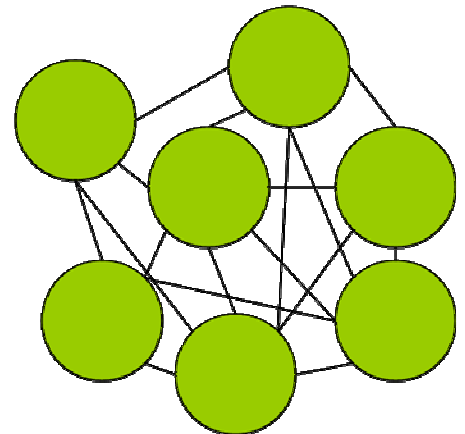
³³ Grayn mainitsemia epätyypillisiä tehtäviä ovat merivaltio Iso-Britannian ryhtyminen laajamittaiseen maasotaan ensimmäisessä maailmansodassa ja Yhdysvaltojen sota Vietnamin. Iso-Britannia selviytyi sodasta voittajana, mutta kärsi massiivisia tappioita. Yhdysvallat menetti kotirintaman tuen käydessään Vietnamin mekanisoiduille joukoille epätyypillistä sotaa, jossa voitettuihin taisteluihin eivät edesauttaneet strategisen tavoitteen saavuttamista. Gray, 1999a, ss. 145 – 146.

- *Yksinkertaisuus vs. monimutkaisuus* – Tarkastelukohteen suhtautuminen asiayhteyksiin ja aikaan. Monokronisessa – tai yksiaikaisessa – kulttuurissa asiat hoidetaan yksi kerrallaan, kun taas polykronisessa – moniaikaisessa – kulttuurissa asioiden nähdään liittyvän toisiinsa.³⁴
- *Sukupolvi* – Eri sukupolvien strateginen ajattelu muotoutuu erilaisten vaikutteiden perusteella. Esimerkiksi ensimmäisen maailmasodan kokemukset vaikuttivat suuresti toisen maailmansodan aikaisten päättäjien ajatteluun.
- *Suurstrategiset painotukset* – Taipumus turvautua tiettyntyyppisiin toimintamalleihin kuten esimerkiksi suureen sotilasvoimaan, diplomatiaan, salaiseen toimintaan tai taloudellisiin pakotteisiin ja kannustimiin

Grayn mukaan strateginen kulttuuri tulee ymmärtää kontekstina joka joko ”ympäröi” strategista käyttäytymistä ja antaa sille merkityksen, täysin toisiinsa liittyvien strategisten ”seikkojen” kokonaisuutena tai molempien yhdistelmänä.³⁵

”Ympäröi”

”Yhdistää”

Kuva 1: Strateginen kulttuuri kontekstina³⁶

³⁴ Yksi- ja moniaikaisista kulttuureista ks. Adamsky, 2010, ss. 39 – 42.

³⁵ Gray, 1999b, ss. 50 – 51.

³⁶ Kuva on tutkijan laatima Grayn kirjoituksen perusteella.

2.3 Strategisen kulttuurin metodologisia haasteita

Alastair Iain Johnston kritisoi ensimmäisen sukupolven tutkimusta useista vakavista puutteista. Siinä on hänen mukaansa ensinnäkin ongelmia määritelmien kanssa. Ensimmäisen sukupolven strategisen kulttuurin määritelmä on kankea ja epämääräinen. Ensimmäisen sukupolven strategiseen kulttuuriin vaikuttaa valtava määrä erilaisia tekijöitä, kuten teknologia, maantiede, organisaatiokulttuuri ja perinteet, historialliset strategiset käytännöt, poliittinen kulttuuri, kansanluonne, poliittinen psykologia, ideologia ja jopa kansainvälisen järjestelmän rakenne. Johnstonin mukaan jokainen näistä tekijöistä on tekijä omassa luokassaan, eli niillä voisi olla yksistäänkin selitysvoimaa. Johnstonin mukaan ”jos *’strateginen kulttuuri’ on lähes kaikkien selittävien muuttujien tuote, niin strategisten valintojen ’ei-strategiskulttuurillisille’ selityksille jää vain vähän käsitteellistä tilaa*”.³⁷

Olettamalla tiettyjen strategisten käyttäytymismallien kuuluvan tiettyyn strategiseen kulttuuriin, ensimmäisen sukupolven tutkimus väittää, että tietynlainen strateginen ajattelu johtaa johdonmukaisesti tietynlaiseen käyttäytymiseen. Johnston kysyy esimerkiksi, että ”*miten strategista kulttuuria voidaan arvioida silloin, kun ajattelu ja toiminta eivät näytä sopivan yhteen?*”

Colin S. Gray vastaa voimakkaasti Alastair Iain Johnstonin esittämään kritiikkiin kirjoituksessaan ”*Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back*” vuodelta 1999. Kirjoituksessaan hän vastaa erityisesti Johnstonin esittämään kritiikkiin ja kehittää edelleen ensimmäisen sukupolven teoriaa. Grayn mukaan strategian ulottuvuudet ovat limitäisiä. Hänen mukaansa kaikkien turvallisuuspoliittisen toimijan käytökseen vaikuttavat kulttuurillisesti muovautuneet ihmiset, organisaatiot, menetelmät ja asejärjestelmät.³⁸

Gray että Johnston ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että:

- determinismi on vaarallista, jos pyritään käyttämään strategista kulttuuria selittävänä tekijänä
- tietyssä turvallisuusyhteisössä voi olla samanaikaisesti toiminnassa useita strategisia kulttuureita
- kulttuuri muuttuu ajan myötä

---

³⁷ Johnston, 1995b, s. 37.

³⁸ Gray, 1999b, ss. 49 – 69.

- strateginen kulttuuri voi olla enemmän sääntöjen mukaisten idealisoituneiden uskomusten litaniaa, kuin todellisia toimintaa ohjaavia asenteita, näkökulmia ja suosituksia

Lisäksi he ovat osittain samaa mieltä siitä, että sisällöltään liian laaja ja liian laajasti vaikuttava tulkinta strategisesta kulttuurista menettää selittämiskykynsä, koska se pyrkii selittämään kaiken. Gray tunnustaa saattaneensa olla yhdessä eräiden muiden ensimmäisen sukupolven tutkijoiden kanssa alun perin turhan ehdoton johtopäätöksissään kulttuurin ja käyttäytymisen suhteesta.³⁹

Gray on vastavuoroisesti kritisoinut joitakin Alastair Iain Johnstonin näkemyksiä voimakkaasti. Erityisesti Johnstonin esittämä tarve erottaa ideat ja käyttäytyminen selkeästi toisistaan on Grayn mukaan täysin väärä johtopäätös. Hän tosin tunnustaa tämän pyrkimyksen tarkoituksen, joka on kelvollisten tutkimusmenetelmien kehittäminen kulttuurin vaikutuksille turvallisuuspolitiikkaan. Hän myös tunnustaa edustamansa ensimmäisen sukupolven tutkimuksen saattavan olla liian epäkriittistä kulttuurin ja käyttäytymisen välistä kitkaa kohtaan. Johnston näyttää Grayn mukaan yksinkertaistavan strategista kulttuuria liikaakin tavoitteenaan sen testaamiskelpoisuus. Johnstonin mukaan kulttuuri on selkeästi erotteleva tekijä keskenään ristiriitaisten strategisten valintojen selitysten välillä.⁴⁰

Theo Farrellin mukaan sekä Grayn että Johnstonin näkemyksillä on vahvuutensa. Grayn kaikenkattava strategisen kulttuurin käsite on käyttökelpoinen, kun arvioidaan strategista toimintaa kulttuurin näkökulmasta. Johnstonin kapeampaa käsitettä käyttävän teorian vahvuus on sen käyttökelpoisuus arvioitaessa kulttuuria valtion toiminnan syynä. Se ottaa huomioon myös epäkulttuuristen kausaalisten muuttujien vaikutuksen ja välttää determinismin⁴¹ erottamalla käyttäytymisen kulttuurista.⁴²

Sekä Grayn että Johnstonin käsitykset strategisesta kulttuurista jättävät melko vähäiselle huomiolle kulttuurin subjektiivisuuden vaikutuksen. Kyse on siitä, miten tiettyä strategista kulttuuria voidaan arvioida sen ulkopuolelta. Oleellinen piirre strategisen kulttuurin muotoutumisessa on sen perinnöllisyys ja jonkinasteinen pysyvyys. Gray toteaa ”kansallisen näkökul-

---

³⁹ Gray, 1999b, ss. 54 – 55.

⁴⁰ Sama, s. 50.

⁴¹ *Determinismi* = Käsitys, jonka mukaan kaikki tapahtuminen on täysin määrättyä eikä mikään voisi tapahtua toisin, Determinismiin kuuluu olennaisesti käsitys tapahtumien säännönmukaisuudesta ja syyn ja vaikutuksen suhteen ehdottomuudesta. *Suuri tietosanakirja*.

man”⁴³ olevan ”*perisynti kestävän strategian jumalia vastaan*”. Hän kuitenkin tunnustaa että voimme tulkita toista kulttuuria koskevaa informaatiota vain sen pohjalta, mitä meidän kulttuurimme tietää kyseisestä toisesta kulttuurista. Näin ollen tietty määrä ”kansallista näkökulmaa” ja stereotyyppijä⁴⁴ on hyväksyttävää ja väistämätöntä.⁴⁵ Kulttuurin ulkopuolinen toimija tarkastelee sitä omien tiedostettujen ja tiedostamattomien ennakkokäsitystensä ja arvojen pohjalta. Tässäkin mielessä pyrkimykset strategisten valintojen kausaaliseen selittämiseen kulttuuritekiöillä saattavat olla ongelmallisia.

2.4 Näkökulmia ja arvioita strategisesta kulttuurista

Stephen Peter Rosenin mukaan sosiaaliset rakenteet voivat vaikuttaa siihen, miten paljon sotilaallista voimaa valtiot voivat kehittää. Sosiaaliset rakenteet vaikuttavat kahdella tavalla. Ensinnäkin jakautuneet lojaliteetit valtion poliittisessa rakenteessa voivat rajoittaa valtion sotilaallista kykyä aiheuttamalla tarpeen osoittaa sotilaallisia voimavaroja sisäisen opposition tukahduttamiseen. Toiseksi, jakautuneet sosiaaliset lojaliteetit voivat aiheuttaa ristiriitoja sotilasorganisaatioiden sisällä heikentäen niitä. Yritykset rajoittaa tällaisia vaikutteita sotilasorganisaatioissa voivat synnyttää siviiliväestössä epäluottamusta sotilaita kohtaan. Tämä puolestaan voi vähentää päättäjien käytettävissä olevia strategisia valinnanmahdollisuuksia.⁴⁶

Alastair Iain Johnstonin mukaan poliittisiin ratkaisuihin on vaikuttanut jo pelkkä uskomus siitä, että kulttuurilla on vaikutusta strategiin ratkaisuihin. Näin on tapahtunut esimerkiksi kun Yhdysvaltalaiset yleistyksen Neuvostoliiton strategisesta kulttuurista muodostivat älyllisen perustan Yhdysvaltojen ydinsodankäynnin strategialle. Hänen mukaansa uusrealismin kaltaisilla strategisten valintojen rakenteellisilla malleilla, jotka jättävät historian ja kulttuurin huomiotta, on puutteita. Hän on esitellyt tutkimusmallin, jolla voidaan eristää strategisen kulttuurin mahdolliset vaikutukset. Johnstonin mukaan strategisen kulttuurin ”keskusparadigma” rakentuu kolmen akselin varaan: 1) Sodan hyväksyttävyys kansainvälisessä kanssakäymisessä, 2)

⁴² Farrell, Theo: *Culture and Military Power*, Review of International Studies 24, 1998, s. 408.

⁴³ Gray käyttää englanninkielistä termiä *ethnocentricity* = suom. esim. ”etnosentrisyys”. Vrt. esim. *etnokulttuuri* = tietyn etnisen ryhmän perinteinen omaksi tai alkuperäiseksi koettu kulttuuri, jota pidetään kaikkia toisia kulttuureita arvokkaampana ja jota pidetään kaikkia toisia kulttuureita arvokkaampana ja jota ulkopuolisten kulttuureiden usein katsotaan uhkaavan. Gray tarkoittanee kansallisella näkökulmalla ulkopuolisen tarkkailijan oman kulttuurin vaikutusta ajatteluun. *Iso sivistyssanakirja*.

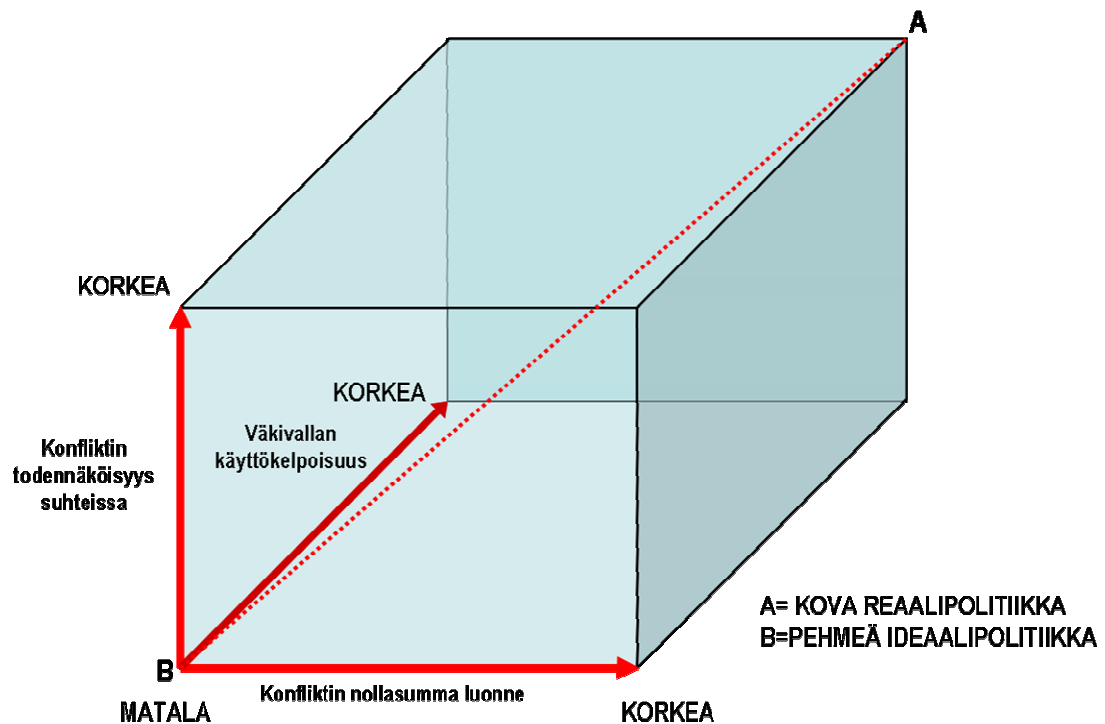
⁴⁴ Stereotyyppi = Kaavoihin kangistunut, kaavamainen asenne, käsitys, piirre, ym. *Gummeruksen suuri sivistyssanakirja*, Gummerus, Jyväskylä, 2009.

⁴⁵ Gray, 1999b, s. 60.

⁴⁶ Rosen, Stephen Peter: *Military Effectiveness: Why Society Matters*, International Security 19:4, Spring 1995, ss. 5 – 31.

vastustajan ja sen luoman uhkan luonne (nollasumma⁴⁷ vai muuttuva summa) ja 3) voimankäytön käyttökelpoisuus ongelmien ratkaisussa. Keskusparadigma on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2: Strategisen kulttuurin "keskusparadigma" Johnstonin mukaan⁴⁸

Johnstonin mukaan yksittäiset strategiset kulttuurit asettuvat näiden akseleiden rajoittamaan laatikkoon. Sijoituksensa mukaisesti ne muodostavat alemman tason olettamukset käyttökelpoisimmista strategisista valinnoista. Näistä muodostuu edelleen empiirisesti havaittavissa oleva kokoelma preferenssijärjestyksessä olevia strategisia valintoja, joilla voidaan vastata keskusparadigman puitteissa esiin tuleviin ongelmiin. Hän varoittaa kuitenkin että vaikka voitaisiinkin todeta erilaisten yhteisöjen päättäjien ajattelevan ja toimivan eri tavalla samanlaisissa tilanteissa, ei tämä vielä kerro kovin paljoa itse käyttäytymisestä.⁴⁹

Yizhak Klein laati vuonna 1991 teorian selittämään miksi subjektiiviset arviot ovat erottamaton osa strategista päätöksentekoa, miten ne syntyvät, ketä ne koskevat ja miten ne vaikuttavat strategian sisältöön ja laatuun.⁵⁰ Kleinin määritelmä strategiselle kulttuurille lähtee siitä, että strategia on päämäärätietoista toimintaa, joka tähtää poliittisen tavoitteen saavuttamiseen voimankäytöllä. Klein määrittelee strategisen kulttuurin ”*sotilaallisen järjestelmän asenteiksi*

⁴⁷ Nollasumma on peliteoriaan kuuluva käsite, jonka mukaan kaikkien toimijoiden tulosten summa on nolla. Nollasummapelissä yhden saama etu on suoraan toiselta toimijalta pois. Peliteoriasta ks. esim.

<http://www.gametheory.net/>, viitattu 24.7.2011.

⁴⁸ Johnston, 1995b, s. 47.

⁴⁹ Sama, ss. 30 – 64.

*ja uskomuksiksi, jotka koskevat sodan poliittista päämäärää sekä tehokkainta strategista ja operatiivista toimintatapaa sen saavuttamiseksi*⁵¹”. Kleinin mukaan jokaisella tietyllä strategisella kulttuurilla on omanlaisensa perusteet tai lähteet. Tästä johtuen ei olisi hyödyllistä pyrkiä määrittelemään yleistä kaavaa tietyistä tekijöistä, jotka vaikuttavat strategisen kulttuurin muodostumiseen ja millä tavalla ne vaikuttavat. Kleinin mukaan strateginen kulttuuri syntyy sodan ytimessä olevasta dilemmasta. Sodan pitäisi palvella politiikkaa. Sotaan ryhdyttäessä sillä ajatellaan olevan jokin tarkoitus. Sotaan liittyy kuitenkin kaksi periaatetta, jotka vastustavat sodan tarkoituksenmukaista käyttöä politiikan palvelijana: sodan epävarmuus ja haitallisuus.

Klein sijoittaa teoriassaan strategisen kulttuurin sotilaallisen suunnittelun tasolle. Häntä kiinnostaa erityisesti strategisen kulttuurin vaikutus politiikan jatkeena käytettävien sotilaallisten keinojen ja tilannearvioissa käytettävien tekijöiden valintaan. Vaikka sotilaalliseen suunnitteluun osallistuvat pitävät usein toimintaansa objektiivisena, ennakkoasenteista vapaana ja faktoihin perustuvana, on heillä Kleinin mukaan joka tapauksessa oltava jonkinlainen viitekehys, jonka avulla ongelmanratkaisuun ryhdytään. Omassa tilanteenarviossa tärkeänä pidetyt seikat eivät välttämättä ole yhtenäisiä vastustajan näkökulman kanssa. Vaikka eri maiden strategisten toimijoiden näkökulmissa on paljon samankaltaisuuksia, on todennäköistä että jossakin pisteessä ne eroavat toisistaan. Tästä eroamispisteestä, Kleinin mukaan, voi saada alkunsa suuri sotilaallinen epäonnistuminen.

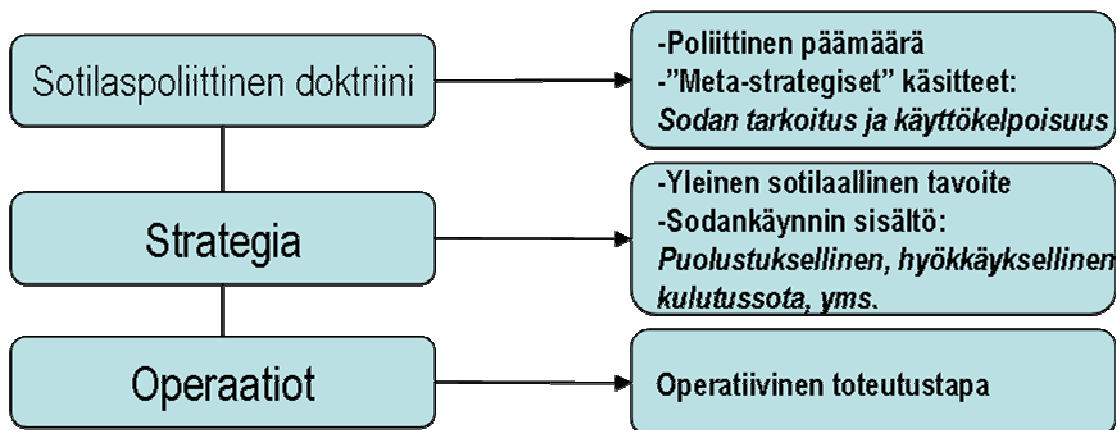
Kleinin mukaan strategisessa suunnittelussa ei ole ongelmana niinkään vastausten saanti vastustajaa koskeviin kysymyksiin, vaan oikeiden kysymysten valinta. Paras tapa valita kysymykset on tutkia vastustajan toimenpiteiden lisäksi sitä, mihin huolenaiheisiin vastustaja toimenpiteillään omasta mielestään pyrkii vastaamaan.⁵²

---

⁵⁰ Klein, Yitzhak: *A Theory of Strategic Culture*, Comparative Strategy, Volume 10, 1991, ss. 3 – 23.

⁵¹ Sama, s. 5.

⁵² Sama, ss. 7 – 8. Klein antaa alaviitteessä esimerkkinä toista maailmansotaa edeltävät ranskalaiset arviot saksalaisen panssaridoktriinin käyttökelpoisuudesta. Ranskalaisen arvion mukaan syvälle selustaan suoraan läpimurrosta tunkeutuvalla hyökkäyskiilalla ei olisi menestymisen mahdollisuuksia järjestäytynyttä puolustajaa vastaan. Osoittautui, että arvion laatijalla ei ollut mitään käsitystä saksalaisen doktriinin operatiivisesta luonteesta.

Kuva 3: Kleinin yksinkertainen strategisen kulttuurin paradigma⁵³

Kleinin mukaan strateginen kulttuuri rakentuu eri tasoilla, eri lähteistä ja eri aikoina. Strateginen kulttuuri ilmenee sotilaspoliittisella, strategisella ja operatiivisella tasolla (kuva 3). Siitä muodostuu sotilaallisten suunnittelijoiden mielissä käsitteellinen kokonaisuus, joka vaikuttaa yhtenäiseltä ja johdonmukaiselta. Jotkin ideat hallitsevat toisia muokaten niitä edelleen sopiviksi muuttuneeseen kokonaisuuteen. Strategisen kulttuurin analyttikon haasteena on tunnistaa kokonaisuudesta eri osat ja muodostaa itsenäinen käsitys siitä, miten hyvin ne toimivat käytännössä. Klein varoittaa analyttikkoja luottamasta liikaa ammattikirjallisuudessa esiintyviin muoti-ilmiöihin ja toteaa strategisen kulttuurin ilmenevän aidosti vain seikoista jotka todellisuudessa esiintyvät strategisissa suunnitelmissa, operatiivisessa koulutuksessa, hankinnoissa, yms.⁵⁴ Kirjoituksensa liitteissä Klein soveltaa teoriaansa Ranskan puolustuksen romahtamiseen vuonna 1940 ja Neuvostoliiton strategisen kulttuurin eräisiin piirteisiin, jotka ovat ”länsimaisille strategeille vieraita”.⁵⁵

Elizabeth Kier on kirjoittanut strategisen kulttuurin vaikutuksesta hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen sotilasdoktriinin välisessä valintatilanteessa. Kierin mukaan päätöksiä tekevien siviilien näkemyksillä sotilaallisen voiman roolista yhteiskunnassa on usein suurin vaikutus sotilasdoktriinin muotoutumisessa asevoimissa. Sotilasorganisaatiot eivät lähtökohtaisesti suosi hyökkäyksellistä doktriinia ilman siviilien vaikutusta, vaan ovat pikemminkin taipuvaisia puolustukselliseen asenteeseen. Kier lähestyy asiaa maailmansotien välisen ajan ranskalaisen sotilasdoktriinin kautta viitaten myös Iso-Britannian ja Saksan kehitykseen. Ranskalaisten uskomuksilla asevelvollisuusarmeijojen kyvystä hyökkäysoperaatioihin oli ratkaiseva vaikutus toista maailmansotaa välittömästi edeltävään doktriiniin. Ranskan doktriini muuttui vuosina

⁵³ Klein, 1991, s. 11.

⁵⁴ Sama, ss. 8 ja 14.

⁵⁵ Sama, ss. 15 – 18.

1925–1935 hyökkäyksellisestä puolustukselliseen siitä huolimatta, että siviiliyhteiskunta kannatti hyökkäyksellisempää doktriinia.⁵⁶

Kierin mukaan sotilasdoktriini on ensisijaisesti sisäpoliittisten tekijöiden ja organisaatioon liittyvien tekijöiden tuote. Siviilieliiteillä on uskomuksia sotilasorganisaation roolista ja asemasta yhteiskunnassa. Nämä uskomukset – kuten suhtautuminen asevelvollisuuteen tai tietyn tyyppiseen armeijaan – asettavat rajoitteita. Doktriini muodostuu sen mukaan, miten sotilasorganisaatio vastaa näihin rajoitteisiin oman organisaatiokulttuurinsa valossa. Siviilien käsityksiin asevoiman roolista vaikuttavat myös historialliset kokemukset valtion sisäisestä vallanajoista ja asevoiman roolista siinä. Näillä kokemuksilla on taipumus muuttua instituutioiksi siviilipäätöksentekijöiden keskuudessa muodostaen heidän ”sotilaallis-poliittisen” alakulttuurinsa.⁵⁷

Kier nostaa asevoimille ominaisen vahvan organisaatiokulttuurin avainasemaan doktriinin muodostumisessa. Kier määrittelee organisaatiokulttuurin ”*sarjaksi perusolettamuksia ja arvoja, jotka muovaavat jaettuja merkityksiä sekä niitä käytäntöjä, joissa nämä merkitykset ilmenevät, vahvistuvat ja välittyvät organisaation jäsenille*”⁵⁸. Kier jakaa asevoimien kulttuurin osatekijät kahteen ryhmään: asevoimien ulkoisiin suhteisiin vaikuttaviin ja organisaation sisäiseen toimintaan vaikuttaviin. Asevoimissa vallitsevat uskomukset vaikuttavat siihen, miten kyseinen organisaatio vastaa toimintaympäristönsä muutoksiin. Nämä vaikutukset eivät yksittäisinä ole yleistettävissä muihin asevoimiin, koska niiden arvo ja asennemaailma on erilainen. Asevoimien organisaatiokulttuuri on siis eri asia kuin yleinen ”sotilaallinen ajattelutapa”, joka on ominaista kaikille sotilaille. Toisaalta asevoimien kulttuuri voi kuvastaa joitakin siviiliyhteiskunnan kulttuurin piirteitä.⁵⁹

Theo Farrell tarkastelee vuonna 1998 julkaistussa kirjallisuuskatsauksessaan ”*Culture and Military Power*” kulttuurin vaikutusta sotilaallisen voiman rakentamisessa. Hän lähtee liikkeelle uusrealismin painottamasta sotilaallisen voiman tärkeydestä. Farrell kiinnittää huomiota uusrealismin vähäiseen kiinnostukseen sotilaallisen voiman rakentamisen prosessia kohtaan. Uusrealismi olettaa yksinkertaisesti, että valtiot järjestävät sotilasvoimansa tarkoituksenmukaisesti kansainvälisessä kilpailuasetelmassa. Farrell viittaa organisaatioanalyysiin ja ehdottaa, että hedelmällisin tapa selittää valtioiden sotilasvoiman rakentumista on tutkia, miten sotilasorga-

---

⁵⁶ Kier, 1995, ss. 65 – 93.

⁵⁷ Sama, ss. 68 – 69.

⁵⁸ Sama, ss. 69 – 70. Sitaatti on tutkijan kääntämä.

⁵⁹ Sama, ss. 69 – 71.

nisaatiot järjestävät itse itsensä. Farrellin mukaan kulttuuri auttaa selittämään näitä organisaation muodostamiseen liittyviä valintoja.⁶⁰

Farrell käyttää Peter Katzensteinin erottelemia käsitteitä *perustavat normit* ja *sääntelevät normit*. Perustavat normit ”ilmaisevat toimijoiden henkilöllisyydet” ja sääntelevät normit ”määrittävät soveliaan käyttäytymisen standardit”. Yhdessä nämä normit ”määrittävät odotukset siitä, ketkä ovat toimijoita tietyssä ympäristössä ja kuinka näiden toimijoiden tulee käyttäytyä”.⁶¹ Farrell nostaa esille *uuden institutionalismin* mahdollisena uutena sotilasorganisaatioiden kulttuurin tutkimussuuntauksena. Sen mukaan jopa sotilasorganisaatioiden normistot syntyvät osaltaan maailmanlaajuisen ammattikunnan keskuudessa. Tämä puolestaan johtaa siihen, että sotilasorganisaatiot ympäri maailman ovat perusteiltaan samankaltaisia. Myös uusrealismin mukaan yhdenmukaistumista tapahtuu sotilasorganisaatioiden välillä, sillä valtioiden selviytymistavoite kannustaa niitä ottamaan oppia parhaista sotilaallisista käytännöistä ja karsimaan toimimattomia käytäntöjä. Uusi institutionalismi määrittää organisaatiokentät toiminnallisista käsitteistä (vs. maantieteellisistä tai kansallisista käsitteistä) ja kiinnittää huomion ammattikunnan laajuisiin ja enenevässä määrin yleismaailmallisiin kehityssuuntauksiin.⁶²

Dima Adamsky on tutkinut kirjassaan *The Culture of Military Innovation*⁶³ miten puolustusyhteisöjen erilaiset kognitiiviset tyyliä vaikuttivat niin sanotun *sodankäynnin vallankumouksen*⁶⁴ syntyyn Venäjällä, Yhdysvalloissa ja Israelissa. Hän ehdottaa, että kognitiivista tyyliä osana strategista kulttuuria voitaisiin soveltaa sotilaallisten innovaatioiden kuvaamiseen ja ymmärtämiseen laajemminkin. Hänen mukaansa kognitiivisen psykologian teoreettisten näkökulmien tuominen turvallisuusalan tutkimukseen sekä syvempi perehtyminen kulttuuriin ja tiedostamisen väliseen suhteeseen turvallisuusasioissa voisivat selventää tätä näkökulmaa.⁶⁵ Adamsky nostaa lupaavimmaksi strategisen kulttuurin teoriaan nojaavaksi uudeksi käsitteeksi ja tutkimussuuntaukseksi *tiedustelukulttuurin* (intelligence culture). Tiedustelukulttuurin avulla tutkijat pyrkivät selittämään eroavaisuuksia eri tiedusteluyhteisöjen analyttisissä vajavai-

---

⁶⁰ Farrell, 1998, ss. 407 – 410.

⁶¹ Farrell, 1998, s. 410. Kuten edellä on todettu, pyrkii ensimmäinen tutkimussukupolvi tarkastelemaan kulttuuria strategisen toiminnan kontekstina. Farrell viittaa teokseen Katzenstein, Peter J: *Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1996.

⁶² Farrell, 1998, ss. 412 – 413. Farrell viittaa Martha Finnemoren kirjoitukseen *Norms, Culture, and World Politics: Insights from Sociology's Institutionalism*, *International Organisation*, 50:2, 1996, ss. 325 – 347. Ks. myös Waltz, Kenneth, N: *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, 1979. s. 127 ja Heikka, 2002, s. 3.

⁶³ Adamsky, 2010.

⁶⁴ Sama, s. 1. Sodankäynnin vallankumouksella (Revolution in Military Affairs, RMA) tarkoitetaan käännteentekevää sotilaallista innovaatiota, jossa uudentyypiset joukkojen rakenteet ja käyttötavat muuttavat sodankäynnin luonnetta. Se on useimmiten, muttei aina, uusien teknologioiden synnyttämä.

⁶⁵ Sama, s. 140.

suuksissa. Se antaa lisävaloa myös siihen, miksi tietyt organisaatiot ovat muita taipuvaisempia törmäämään tiettyihin analyyttisiin esteisiin.⁶⁶ Adamsky toteaa kulttuurillisen analyysin olevan käyttökelpoinen myös epätavanomaisen sodankäynnin tutkimisessa. Tärkeäksi tulevaisuuden tutkimusalueeksi Adamsky mainitsee uusien ydinasevaltojen strategisten käyttäytymismallien tutkimisen. Koska rationaalinen käyttäytyminen ei ole objektiivista eikä universaalia, vaan subjektiivista ja kulttuuririippuvaista, on Adamskyn mukaan kyseenalaista soveltaa suurvaltojen logiikkaa uusiin ydinasevaltoihin. Tutkimusoletukset, jotka eivät ole sopusoinnussa tutkimuskohteena olevan valtion strategisen kulttuurin kanssa, voivat johtaa vakaviin virhearvioihin ydinaseisiin liittyvissä kommunikaatio- ja pelotekysymyksissä.⁶⁷

Henrikki Heikka on pyrkinyt määrittelemään strategista kulttuuria ja kehittämään sitä soveltavia metodeja kirjoituksissaan ”*Culture and Strategic Optimisation*”⁶⁸ ja ”*Strategic Culture and The English School: Conceptualising Strategic Adjustment in the Nordic Region*”⁶⁹. Ensin mainitussa kirjoituksessaan Heikka määrittää strategisen kulttuurin kaventamalla *kulttuuria* laajasta jaettujen merkitysten käsitteestä *poliittisen kulttuurin* kautta edelleen *strategiseen kulttuuriin*. Heikan mukaan strategisen kulttuurin kapea-alainen vaikutus kohdistuu kahteen strategian ulottuvuuteen: kansallisen turvallisuuden ja valtakunnan (*empire*) sekä sotilaspolitiikan ja turvallisuusedilemman välisiin suhteisiin.⁷⁰ Heikan mukaan strategisen kulttuurin kausaalisen merkitsevyyden tutkimiseen tarvitaan metodi, joka huomioi tietyn strategisen kulttuurin jollekin konkreettiselle tapahtumalle tai materiaaliselle seikalle antaman merkityksen. Näillä merkityksillä puolestaan on Heikan mukaan kausaalinen vaikutus toimenpiteisiin johtavassa päätöksenteossa.⁷¹ Heikka luonnosteleekin tutkimusmetodin, jossa verrataan strategisen kulttuurin tuloksena syntyvää ”suurstrategiaa” optimaaliseen toimintamalliin. Tarkastelun kohteiksi valitaan tapauksia, joissa suurstrategia poikkeaa realistisesti optimaalisesta linjasta. Tällaiset tapaukset ilmentävät Heikan mukaan strategisen kulttuurin vaikutusta. Vastaavasti tapauksissa, joissa toteutunut suurstrategia vastaa optimaalista mallia, on strategisen kulttuurin vaikutus vähäinen.⁷²

---

⁶⁶ Adamsky, 2010, s. 139.

⁶⁷ Sama, s. 141.

⁶⁸ Heikka, Henrikki: *Culture and Strategic Optimisation*, UPI Working Papers 27(2000), Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2000.

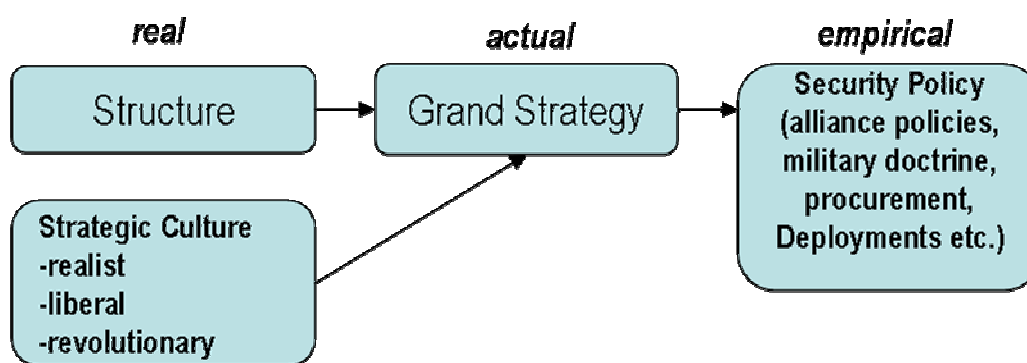
⁶⁹ Heikka, 2002.

⁷⁰ Heikka, 2000, s. 15.

⁷¹ Sama, ss. 17 – 18.

⁷² Sama, ss. 16 – 21. Heikan mallia arvioitaessa on syytä muistaa, että realismi on länsimainen teoreettinen näkökulma. Tämän mallin mukaan todettu strategisen kulttuurin vaikutus jää näin ollen teoreettiseksi.

Toisessa kirjoituksessaan Heikka hahmottelee metodia Pohjoismaiden kohtaaman strategisen muutoksen rakenteellisten ja kulttuurillisten syiden erotteluniseksi. Hän arvioi strategisen kulttuurin tutkimusta rakenteellisen realismin ja englantilaisen koulukunnan näkökulmista. Kausaalisten mekanismien tunnistamiseksi hän määrittelee kolme strategisen kulttuurin ideaalityyppiä: realistisen, liberaalin ja vallankumouksellisen. Ideaalityyppejä käytetään hermeneuttisina välineinä arvioitaessa strategisen kulttuurin mahdollisia kausaalisia vaikutuksia strategiseen ajatteluun. Tieteellisen realismin käsitys todellisuudesta jakautuu kolmelle tasolle: abstraktille kausaalisten mekanismien ja ominaisuuksien tasolle (*the real*), niiden vaikutuksiin (*the actual*) ja havaittavissa olevalle todellisuudelle (*the empirical*). Heikan näkemys eri tasojen merkityksestä strategisen kulttuurin tutkimuksessa on esitetty kuvassa 4.⁷³

Kuva 4: Heikan todellisuustasot⁷⁴

Strategisen kulttuurin monimuotoisuus ilmenee myös siinä, että siitä on helposti löydettävissä yhtymäkohtia useisiin muihin näkökulmiin. Esimerkkeinä läheisesti strategiseen kulttuuriin liittyvistä kirjoituksista mainittakoon Torsti Sirénin tutkimus *"State Agent, Identity and the 'New World Order'"* ja Alpo Juntusen teos *"Venäjän imperiumin paluu"*⁷⁵. Sirén on täydentänyt konstruktivistista näkökulmaa englantilaisen koulukunnan teorialla ja kriittisellä realismilla. Hän tutki miten Puola näkee itsensä kansallisvaltiona ja kansainvälisenä toimijana sekä miten ulko- ja puolustuspoliittinen vuorovaikutus on muuttanut puolalaista identiteettiä kylmän sodan jälkeen. Eräänä hänen lähtökohtaolettamuksenaan oli, että *"kansalliset ideat ja maailmankatsomukset törmäivät aina muihin ideoihin ja maailmankatsomuksiin sekä materiaallisen maailman rajoitteisiin. Ilman ideoita ei ole kuitenkaan toivoa paremmasta maailmasta, jonka normit olisivat kaikkien valtioiden ja kansojen jaettavissa"*⁷⁶. Juntunen puolestaan on

⁷³ Heikka, 2002, ss. 1 ja 20 – 27.

⁷⁴ Sama, s. 23. Alkuperäisessä kuvassa ei ole otsikkoa eikä laatikoita.

⁷⁵ Sirén, Torsti: *State Agent, Identity and the "New World Order" – Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War Era*, National Defence University, Helsinki, 2009, Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu*, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 25, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki 2009.

⁷⁶ Sirén, 2009, s. 5. Sitaatti on tutkijan käännös englanninkielisestä alkuperäistekstistä.

teoksessaan selvittänyt imperiumitutkimuksen näkökulmasta Venäjällä viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtunutta keskusjohtoisen ja imperiaalisen politiikan kehitystä. Juntusen tutkimuksen pääpaino on Venäjän sotilaspolitiikassa ja sen tavoitteena on ollut ”*luoda kokonaiskuva tekijöistä, jotka ovat mahdollistaneet ’imperiumin paluun’*”⁷⁷. Juntusen teos kartoittaa länsimaisittain arvioituna erikoislaatuisten venäläisten valintojen maantieteellisiä, sivistyksellisiä ja historiallisia taustoja.

2.5 Strateginen kulttuuri viitekehyksenä

Kenneth N. Waltzin pohdinta lain, hypoteesin ja teorian rooleista ja eroavaisuuksista kansainvälisen politiikan tutkimuksessa auttaa ymmärtämään strategista kulttuuria tiedon hankintaa ja jäsentämistä edesauttavana teoriana.⁷⁸

Waltz kritisoi induktiivisen⁷⁹ päättelyn käyttämistä politiikan tutkimuksessa. Waltzin mukaan tietoa keräämällä ja analysoimalla⁸⁰ voidaan lähinnä saavuttaa ymmärrys siitä millaisia tiettyjen yksittäisten asioiden väliset vaikutussuhteet ovat. Induktiivisen päättelyn tavoitteena on tehdä johtopäätöksiä todellisuudesta havaittujen faktojen perusteella. Waltzin mukaan tällä tavoin voidaan lähinnä muodostaa laintyyppisiä sääntöjä tiettyjen toistuvien ilmiöiden välisistä suhteista. Ei kuitenkaan voida todeta varmuudella, millainen objektiivinen todellisuus on. Waltz siteeraa amerikkalaista pragmatikkaa C.S. Peirceä: ”*Suora kokemus ei ole varma eikä epävarma koska se ei todenna mitään – se vain on. Siinä ei ole virheellisyyksiä, sillä se ei todista muuta kuin oman olemassaolonsa. Samasta syystä se ei tarjoa mitään varmuutta.*”⁸¹

Tiedon avulla kuvailtu todellisuus on Waltzin mukaan aina riippuvainen siitä, miten kuvaamiseen käytetty tieto on valittu loputtomasta valikoimasta. Todellisuutemme on itse asiassa monimutkainen ja subjektiivinen aikakausien muovaama käsite, jonka ymmärtämiseksi tarvitaan teorioita. Toistuvien havaintojen ja faktojen perusteella muodostettuja lakeja selitetään teorioiden avulla. Lait kuvaavat muuttumattomia tai tietyllä todennäköisyydellä esiintyviä vuorovaikutussuhteita. Teoriat puolestaan kertovat miksi nuo vuorovaikutussuhteet ovat voimassa.

---

⁷⁷ Juntunen, 2009, esipuhe.

⁷⁸ Waltz, 1979, ss. 4 – 10. Kaikki tekstissä mainitut viittaukset Waltziin ovat näiltä sivuilta.

⁷⁹ *Induktio* = yleisen totuuden päättelyminen todettujen yksittäistapausten perusteella, jolloin yleensä käytetään hyväksi tunnettujen vaikutussuhteiden samankaltaisuuksia, *Iso sivistyssanakirja*.

⁸⁰ *Analyysi* = Tiedonhankinnan menetelmä, joka pyrkii erittelemään ja hajottamaan jonkin kokonaisuuden osiin. Saarinen, Esa: *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*, WSOY, Juva, 1995. s. 411.

⁸¹ Waltz, 1979, s. 4.

Teoriaa ei kuitenkaan voida Waltzin mukaan muodostaa pelkästään päättelemällä tai havaitsemalla, vaan siihen liittyvät käsitteet on keksittävä.

Teoria pysyy aina erillään maailmasta, jota sillä pyritään selittämään. Waltzin mukaan teorialla on sitä suurempi selitysarvo todellisuuteen nähden, mitä kauempana realiteeteista se on. Waltzin mukaan teoreettisia malleja voidaan käyttää kahdella tavalla. Ensimmäinen tapa on mallin käyttäminen kuvaamaan todellisuutta yksinkertaistaen tai rajoittaen. Tällöin mallin käyttökelpoisuus heikkenee etäännyttäessä todellisuudesta. Todellisuutta kuvaavalla mallilla ei ole kuitenkaan selitysvoimaa⁸². Toisella tavalla käytettäessä malli kuvaa teoriaa, jolloin sen selitysvoima kasvaa etäännyttäessä todellisuudesta. Waltz käyttää tätä näkökulmaa puolustakseen valtiokeskeistä kansainvälisen politiikan mallia syytöksiltä, joiden mukaan se ei enää perustuisi todellisuuteen nykymaailmassa. Hänen mukaansa teoria kuvaa jotakin osaa todellisuudesta ja eroaa näin ollen kuvaamastaan todellisuudesta. Waltz siteeraa Albert Einsteinia: ”Teoriaa voidaan testata kokemuksilla, mutta ei ole mitään reittiä kokemuksesta teoriaan”⁸³.

Waltzin mukaan induktiivinen päättely toimii lakien ja hypoteesien tasolla. Hypoteeseja voidaan johtaa teorioista tai muodostaa induktiivisesti. Mikäli ne voidaan kohtalaisella varmuudella varmistaa, kutsutaan niitä laeiksi. Vaikka induktiolla ei voidakaan päätyä teoriaan, täytyy meillä olla jonkinlainen käsitys asioiden ja tapahtumien välisistä suhteista ennen kuin voimme ryhtyä muodostamaan teoriaa. Samanaikaisesti tarvitsemme teoriaa, jotta tietäisimme minkälaista tietoa ja suhteita etsimme. Waltz kuvaa tätä tiedonhankinnan strategiseksi ongelmaksi.

Mitä siis tarkoitetaan sanalla teoria, jos se ei ole totuus eikä todellisuuden kuvaus? Waltzin mukaan teoria on mielikuva rajatusta maailmasta tai toiminnan piiristä. Maailman loputtomat palaset voidaan järjestää loputtomilla eri tavoilla. Teoria osoittaa mitkä palaset ovat muita tärkeämpiä ja miten ne liittyvät toisiinsa. Todellisuudessa kaikki liittyy kaikkeen, eikä yhtä näkökulmaa voida erottaa muista. Teoria erottaa yhden näkökulman kaikista muista, jotta sitä voidaan käsitellä älyllisesti. Valitun näkökulman realistisuus ei ole oleellista, vaan sen käyttökelpoisuus. Teorian käyttökelpoisuus syntyy sen ennustavuudesta ja selitysvoimasta.

Jotta voitaisiin siirtyä tosiasioihin perustuvasta syy–seuraussuhteiden etsimisestä johonkin teoreettiseen näkökulmaan, on välttämätöntä tehdä yksinkertaistuksia. Waltzin mukaan yksin-

---

⁸² Vrt. esim. Grayn ja Johnstonin näkemykseen, että jos strateginen kulttuuri kuvaa kaikkea ja vaikuttaa kaikkeen, ei se kykene selittämään mitään.

⁸³ Waltz, 1979, s. 7.

kertaistuksia tehdään pääsääntöisesti eristämällä, abstrahoimalla, yhdistämällä tai ihanteellistamalla. Valitusta yksinkertaistamistavasta riippumatta ”*päämääränä on löytää keskeinen ilmiö sekavasta ilmiöiden joukosta, tunnistaa sitä ylläpitävä periaate muiden periaatteiden vaikuttaessa sekä löytää oleelliset tekijät lukemattomien tekijöiden joukosta*”⁸⁴.

Strategiseen kulttuuriin voidaan – Waltzia mukaillen – suhtautua kahdella tasolla: Strateginen kulttuuri teoriaa kuvaavana mallina ja strateginen kulttuuri todellisuutta kuvaavana mallina. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Grayn ja Johnstonin näkökulmien väliset eroavuudet näyttävät ymmärrettäviltä. Grayn näkökulma ei edellytä liittymäpintaa todellisuuteen ollakseen johdonmukainen, kun taas Johnstonin tavoittelemat syy–seuraus –suhteet edellyttävät empiirisiä havaintoja todellisesta käyttäytymisestä. Johnstonin mukaan käyttäytymismallin tulee toistua samantyyppisenä eri aikakausina, jotta se olisi strategista kulttuuria. Hän siis soveltaa siihen löyhästi luonnontieteellisen lain kriteerejä. Waltziin edelleen nojautuen voidaan todeta Grayn näkökulman olevan teoriana käyttökelpoisempi, mikäli sitä sovelletaan ja rajataan niin, että strategisen kulttuurin vaikutusmekanismit kyetään määrittämään ja vaikutuspiiri rajaamaan.

Waltzin näkemykset teorian merkityksen eroavuuksista kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja luonnontieteiden tutkimuksen välillä nostavat esiin sen tosiasian, että strateginen päätöksenteko ei tapahdu ”tyhjiössä”. Yksittäisten tapahtumien ja strategisen kulttuurin välisestä suhteesta ei juurikaan voida tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Strateginen kulttuuri näyttää olevan parhaimmillaan Grayn linjausten mukaisena ”kontekstina”, joka auttaa ymmärtämään käyttäytymistä, mutta ei määritä sitä⁸⁵.

Strategisen kulttuurin avulla voidaan muodostaa käsityksiä syistä, jotka aiheuttavat ulkopuolisen tarkkailijan silmissä epäpragmaattiselta vaikuttavaa toimintaa. Tässä on tärkeää huomioda se, että tarkasteltavana olevan kulttuurin ulkopuolelta tehdyillä johtopäätöksillä on aina rajoituksensa. Strategista kulttuuria ei voi täysin kattavasti ymmärtää, saati sitten kuvata, sen ulkopuolella kasvanut henkilö. Hän tarkastelee sitä omien tietojensa taustaa vastaan. Yhtä tärkeää on havaita, että strategisen kulttuurin sisällä elänyt henkilö tarkastelee sitä toisesta näkökulmasta subjektiivisesti. Tällaisen henkilön käsitys saattaa periaatteessa hyvinkin vastata strategisen kulttuurin todellisuutta. Käytännössä kokonaiskuvaan kuitenkin syntyy puutteita siksi, että asianosainen ei todennäköisesti tiedä kaikkea eikä kykene täysin objektiivisesti analysoimaan oman maailmankuvansa muodostumisen taustoja.

---

⁸⁴ Waltz, 1979. s. 10.

⁸⁵ Gray, 1999a, ss. 150 – 151

Kulttuurillinen näkökulma sotii uusrealismia vastaan siinä, että uusrealismi pitää toimijoiden tavoitteita vakioina. Kulttuurinäkökulmaa voidaankin laajasti määriteltynä pitää konstruktivistisena. Erityisesti tämä ilmenee niissä strategisen kulttuurin näkökulmissa, joissa normeihin suhtaudutaan strategisen toiminnan syinä. Konstruktivistit voivat normien kautta selittää, miten toimijat tekevät valintansa.⁸⁶ Vaikka strateginen kulttuuri on vahvasti konstruktivistista siinä mielessä, että sen toimintapiiri syntyy suurelta osin ideoista ja sosiaalisesta kanssakäymisestä, on tämä näkökulma jäänyt kohtalaisen vähäiselle huomiolle kirjallisuudessa. Graig B. Graighouse on arvioinut tämän johtuvan ensinnäkin siitä, että strategiseen kulttuuriin, kuten turvallisuuspolitiikkaan yleensä, vaikuttaa useita materiaalisia tekijöitä kuten maantiede. Toiseksi, strateginen kulttuuri on itsenäinen muuttuja, jota käytetään voimankäytön selittämiseen. Strateginen kulttuuri yhdistää täten käsitteellisen kulttuurimaailman aineelliseen turvallisuuspolitiikan maailmaan.⁸⁷

Strategisen kulttuurin teorian kehittämiseen liittyvistä ongelmista keskeisin lienee strategisiin ratkaisuihin vaikuttavien tekijöiden määrittäminen. Erityisesti tämä koskee sitä, mitkä toimijat osallistuvat strategisen kulttuurin muodostamiseen ja millä tasoilla tai vuorovaikutuksissa se ilmenee. Kaikki turvallisuuspolitiikkaan vaikuttavat tekijät eivät sovi kulttuurinäkökulman sisälle. Grayn mukaan kulttuuriin liittyvien tekijöiden tulisi olla jossain määrin pysyviä. Yhteisymmärrys teorian osatekijöistä olisi yhtenäisemmän ja uskottavamman strategisen kulttuurin teorian perusedellytys. Kullakin tutkijalla on suuri vapaus tarkastelutason ja kohteen määrittelyssä tarpeensa mukaan ja silti kutsua näkökulmaansa strategiseksi kulttuuriksi.

Strategisen kulttuurin sateenvarjon alla tehdyn tutkimustyön kirjo osoittaa, että kyseessä on hyvin monikäyttöinen ja joustava näkökulma. Sitä voidaan käyttää poikkitieteellisenä yhdistävänä näkökulmana. Strategian ja kansainvälisen politiikan tutkimuksessa sen käyttömahdollisuudet ovat laajat Grayn ja Johnstonin viitoittamissa laajoissa puitteissa. Joissakin tapauksissa strategista kulttuuria on sovellettu täydentävänä näkökulmana jonkin toisen paradigman kanssa (Heikka ja Adamsky). Tarkastelukohteet ovat vaihdelleet yksittäisten tapahtumien (Eitelhuber), toimintojen (Klein) tai ilmiöiden (Adamsky ja Kier) tarkastelusta aina teoreettisiin ja metodologisiin pohdintoihin (Heikka). Kukin tutkija on löytänyt erilaisen mekanismin, jolla strateginen kulttuuri vaikuttaa. Heikkaa lukuun ottamatta tässä luvussa tarkastelluissa kirjoituksissa ei metodologian tieteenfilosofisilla perusteilla näytä olleen suurta merkitystä, mikä

---

⁸⁶ Farrell, 1998, s. 411.

⁸⁷ Greathouse, 2010, ss. 63 – 64.

voi osaltaan selittyä niin sanotun yhdysvaltalaisen laadullisen tutkimusperinteen vaikutuksella⁸⁸. Tutkijat eri puolilta maailmaa näyttävät kuitenkin hyödyntävän mahdollisuutta määrittää strateginen kulttuuri kuhunkin tarpeeseen parhaiten sopivalla ja käyttökelpoisimmalla tavalla. Koonnos eri näkökulmista on esitetty taulukossa liitteessä 1.

Tätäkin tutkimusta varten on tarpeen määrittää näkökulma, joka sopii tutkimuskohteen erityispiirteisiin. Tutkimus kohdistuu arktisen alueen strategiaan, johon liittyvä ongelmakenttä on laaja-alainen, muuttuva ja toistaiseksi osin jäsentymätön. Toisaalta Venäjä tarjoaa poikkeuksellisen hedelmällisen tutkimuskohteen strategiselle kulttuurille pitkän historiallisen jatkumon ja siihen liittyvien erilaisten vaikutteiden ja muutospaineiden johdosta. Nämä piirteet puoltavat näkökulman tarkentamista seuraavien periaatteiden mukaisesti:

- Hyväksytään Grayn näkemykset, että strateginen kulttuuri on historiallisesti jatkuvaa ja se muodostuu laaja-alaisesti. Empiirisesti sitä ei voida selittää, vaan havainnot auttavat vain ymmärtämään sitä. Johnstonin esittämien johdonmukaisesti esiintyvien preferenssijärjestysten määrittäminen tai pyrkimys empiiriseen selittämiseen edellyttäisi historiallisesti esiintyvää suppeahkoa tutkimusongelmaa ja siihen liittyvää prosessihistoriaa esimerkkitaipauksineen.
- Todetaan, että Waltzin teesit lakien todistamispyrkimysten epätarkoituksenmukaisuudesta yhteiskuntatieteissä ovat kannatettavia. Kontrolloitavissa olevia olosuhteita on mahdotonta luoda.
- Suhtaudutaan julkiseen diskurssiin toisen tutkimussukupolven edellyttämällä kriittisyydellä.
- Huomiodaan Johnstonin kehitysehdotus, jonka mukaan strateginen kulttuuri tulee pyrkiä rajaamaan, jotta sen vaikutus kyettäisiin eristämään.
- Hyödynnetään Keirin, Kleinin, Farrellin ja muiden sovelluksia strategisen kulttuurin vaikutusmekanismeista apuna rajaamisessa.

---

⁸⁸ Yhdysvaltalaiseen laadullisen tutkimuksen perinteeseen liittyviä piirteitä ovat erityistieteiden menetelmällisten ongelmien korostaminen, metodien perusteleminen tutkimuskäytännöllä sekä epistemologian ensisijaisuus onto-

3 TUTKIMUKSEN PERUSTEET

3.1 Tieteenfilosofiset perusteet

Strategisen kulttuurin lähtökohdat ovat uusrealismissa. Se on vahvasti valtiokeskeistä ja sen huomio kohdistuu asevoiman käytön perusteisiin. Realismia edustavat myös strategisen kulttuurin kehittyminen valtion sisäisten tekijöiden ja kokemusten kautta sekä materiaalistien tekijöiden vaikutus. Ulkopuoliset tekijät vaikuttavat siihen uhkakuvien ja suhteellisen kilpailukyvyn säilyttämisen tarpeen kautta. Strateginen kulttuuri on perusluonteeltaan pysyvää. Strategiseen kulttuurin on myöhemmin tullut vaikutteita konstruktivismista, jonka mukaan kulttuuri perustuu jaettuihin uskomuksiin ja kansalliset käsitykset strategiasta muodostuvat kanssakäymisessä muiden valtioiden kanssa. Konstruktivismi on laajentanut strategista kulttuuria käsitteenä siten, että ulkopuoliset tekijät voivat johtaa muutokseen kansallisessa strategisessa kulttuurissa.

Tämä tutkimus on tieteenfilosofinen yhdistelmä erilaisia näkökulmia aivan kuten strateginen kulttuuri sinänsä. Määrääviä tekijöitä filosofisten perusteiden määrittämisessä ovat olleet laaja käsitys strategisesta kulttuurista, pyrkimys tutkimuskohteen holistiseen ymmärtämiseen sekä ennakkokäsitys tietomäärän syventymisestä ja tiedon muuttumisesta tutkimuksen edetessä. Valitut metodologiset lähtökohdat – relationaalisuus ja hermeneutiikka – yhdistetään usein konstruktiiviseen paradigmaan. Huomioitaessa strategisen kulttuurin poikkitieteellinen luonne ja metodologisen perinteen puuttuminen nousee esiin mahdollisuus soveltaa näitä periaatteita tarpeen mukaan myös realistisiin ilmiöihin.

Tutkimuksen neljännessä luvussa määritetään venäläinen strateginen kulttuuri. Tämän tarkastelun ontologinen⁸⁹ tietokäsitys on relationaalinen. Sen mukaan tietävät subjektit ovat osia ja osapuolia omassa maailmassaan. Tieto ei ole pelkkää todellisuuden kuvausta, vaan se itsekin on osa sosiaalista todellisuutta. Erkki Pennasen mukaan ”*sosiaalinen todellisuus juontuu olennaisesti siitä minkä ihmiset ottavat todellisuutena, minkä he uskovat ja mistä he vakuuttuvat - ja minkä mukaan he ryhtyvät toimimaan*”. Relationaalisesti käsitetty tieto ei ole absoluuttista, mutta ei myöskään objektiivista tai subjektiivista. Sen pätevyys tai pätemättömyys ilme-

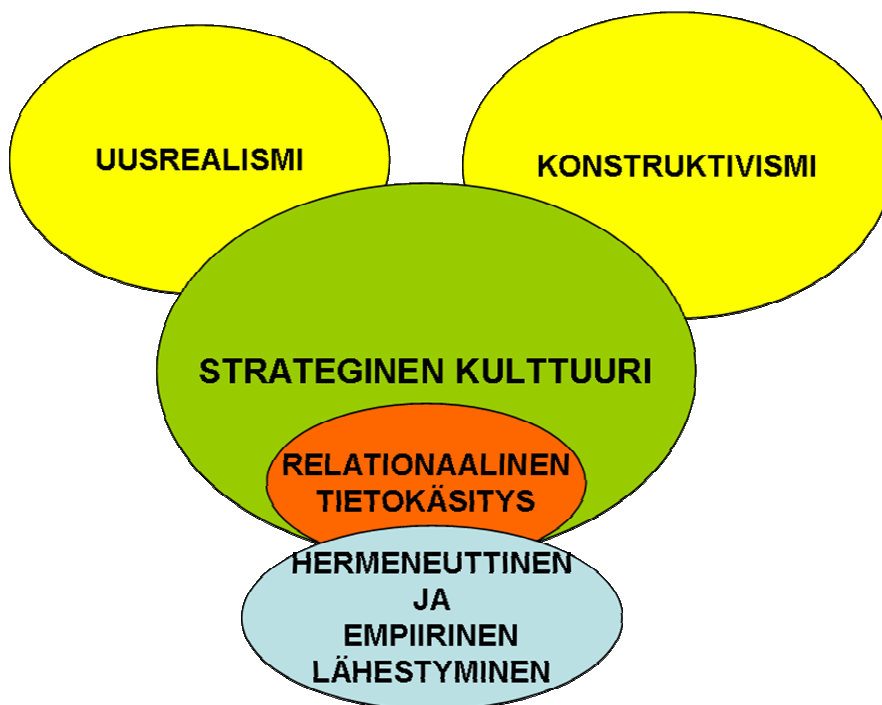
---

logiaan nähden: Maailma otetaan annettuna. Tuomi, Jouni, Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki, 2009, ss. 43 – 44.

⁸⁹ Ontologia = kysymys olemisen tavasta. Tuomi, Sarajärvi, 2009, s. 13.

nee ”tietyn kohtaamisen puitteissa ja tietyn suhteutumisen sisällä, eikä sen pätevyys ole välttämättä yleistettävissä muunlaisia suhteissaoloja koskevaksi”. Relationaalinen tietokäsitys poikkeaa relativistisesta siinä, että tieto ei ole pelkästään subjektiivinen makuasia. Relationaalinen tieto on ”sijoittunutta”, eli se nousee jossakin erityisessä maailmallisessa asemassa olevien ihmisten elämästä. Tieto on siis tässä mielessä suhteellista, kuitenkin mahdollistaen maailmaa koskevien väittämien ja uskomusten pätevyyden arvioinnin.⁹⁰

Relationaalinen tietokäsitys on yhteensopiva strategisen kulttuurin subjektiivisen muotoutumisen kanssa sekä tutkimuskohteen näkökulmasta, että tutkijan omista lähtökohdistaan laatiman viitekehyksen näkökulmasta. Se myös auttaa huomioimaan ulkopuolisen tarkkailijan subjektiivisen käsityksen tutkimuskohteestaan.

Kuva 5: Tieteenfilosofiset lähtökohdat

Pyrkimys ymmärtämiseen selittämisen sijasta ohjaa tämän tutkimuksen neljännen ja viidennen luvun epistemologiset⁹¹ lähtökohdat hermeneutiikkaan⁹². Ymmärryksen lisääntyessä myös käsitys relationaaliseen tietoon vaikuttavista suhteista paranee.

⁹⁰ Karvonen, Erkki: *Kohti relationaalista tietokäsitystä*, teoksessa Stachon, Kari (toim.): *Näkökulmia tietoyhteiskuntaan*, Gaudeamus, Helsinki 1997. ss. 171-204, <http://www.uta.fi/~tierka/relattietokas.htm>, tallennettu 22.2.2011.

⁹¹ Epistemologia = kysymys tietämisen mahdollisuudesta. Tuomi, Sarajärvi, 2009, s. 13.

⁹² Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa, jossa yritetään etsiä tulkinnalle mahdollisia sääntöjä. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Ymmärtäminen ei ala tyhjästä, vaan sen perustana on aina se, miten kohde ymmärretään ennestään eli esiymmärrys. Ymmärtäminen etenee kehämäisenä liikkeenä, ns. hermeneuttisena kehänä. Tuomi, Sarajärvi, 2009, ss. 34 – 35.

Kuudennessa luvussa tarkastellaan empiirisesti tutkimuksen näkökulman ilmenemistä venäläisissä strategia–asiakirjoissa.

3.2 Tutkimusasetelma ja metodit

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on luoda ymmärrys siitä, millä tavoin Venäjän strateginen kulttuuri vaikuttaa Venäjän arktisen alueen strategiaan.

Edellä olevassa luvussa 2 *Kulttuuria vai strategiaa? – Strateginen kulttuuri näkökulmana* on tarkasteltu strategisen kulttuurin teorioita ja soveltamista sekä muodostettu tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys, johon kuuluu strategiseen kulttuuriin vaikuttavat strategian ulottuvuudet.

Eräs strategian arvioinnissa usein tehtävistä virheistä on aloittaa arviointi määrittämällä olosuhteisiin liittyvät tekijät, jotka arvion laatijan mielestä muovaavat arvioinnin kohteen strategisia valintoja. Vaikka mitään strategiaa ei voida ymmärtää viittaamatta olosuhteisiin, ei sitä voida myöskään ymmärtää analysoimatta päätöksentekijän ihanteita ja ennakkokäsityksiä.⁹³

Luvussa 4 *Venäläinen strateginen kulttuuri* muodostetaan teoreettisen viitekehysten mukainen käsitys Venäläisestä strategisesta kulttuurista. Muodostettava käsitys on samalla tässä tutkimuksessa sovellettava hypoteesi. Hypoteesia ei kuitenkaan pyritä myöhemmin todistamaan todeksi tai vääräksi. Se sijaan se muodostaa tässä tutkimuksessa eräänlaisen lähtöoletuksen, joka valossa todellisuutta tarkastellaan. Samalla hypoteesi vastaa toiseen tutkimusongelmaan *Millainen on venäläinen strateginen kulttuuri?*

Luvussa 5 *Arktisen alueen merkitys Venäjälle* tarkastellaan arktiseen alueeseen liittyviä tekijöitä, jotka näyttävät olevan tärkeitä Venäjälle ja jotka liittyvät viitekehykseen. Näin määritetään hypoteesin soveltamisalue ja muodostetaan käsitys arktiseen strategiaan vaikuttavista objektiivisista olosuhteista.

---

⁹³ Klein, 1991, ss. 8 – 9.

Luvussa 6 *Arktista strategiaa* tarkastellaan Venäjän virallisia strategia–asiakirjoja teorialähtöisen sisällönanalyysin⁹⁴ avulla, jotta löydettäisiin esimerkkejä strategisen kulttuurin vaikutuksesta venäläisiin arktiseen alueeseen liittyviin doktriineihin ja strategioihin. Toisin sanoen, luvussa 4 muodostettua hypoteesia sovelletaan luvussa 5 määritellyissä olosuhteissa Venäjän viralliseen strategiaan. Luvussa 6 vastataan kolmanteen tutkimusongelmaan *Miten strateginen kulttuuri ilmenee arktiseen alueeseen liittyvissä turvallisuuspoliittisissa linjauksissa?*

Luvussa 7 *Johtopäätökset* kootaan havainnot, tehdään johtopäätökset ja vastataan tutkimusongelmaan *Miten strateginen kulttuuri ohjaa venäläistä päätöksentekoa arktisella alueella?*

Luvussa 8 *Pohdinta* arvioidaan tutkimuksen toteutumista ja tarkastellaan tutkimuksen perusteisiin liittyviä havaintoja.

Kuva 6: Tutkimusasetelma

⁹⁴ Tuomi, Sarajärvi, 2009, ss. 95 – 100 ja 113-117. Tässä menetelmässä analysoitavia tekstejä arvioidaan teoreettisen viitekehyksen mukaisten teemojen ja luokitusten ja käsitteiden valossa. Aineiston hankinta, analyysi ja raportointi toteutetaan teorialähtöisesti. Muita tutkimuksessa käytettyjä tutkimusoppaita ovat Sirén, Torsti: *Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita*, Julkaisusarja 4: Työpapereita No. 17, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki, 2003 ja Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita*, 10. osin uudistettu laitos, Kirjayhtymä Oy, Jyväskylä, 2004. Asettelujen perusteena on ollut ”*Ohje Maanpuolustuskorkeakoululle laadittavista opinnäytetöistä*”, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 31.3.2008.

3.3 Käsitteet ja määritelmät

Kenneth Waltzin mukaan kansainvälisessä politiikassa ja strategiassa käytettävään käsitteistöön liittyy piirteitä, jotka poikkeava esimerkiksi luonnontieteellisestä tutkimuksesta. Luonnontieteisiin verrattuna strategiset teorialat ovat pääsääntöisesti heikkoja ja epämääräisiä. Ne voivat olla toisilleen vastakkaisia ja toistensa kanssa päällekkäisiä. Käsitteistö puolestaan on pääsääntöisesti teoreettisista lähtökohdista muodostunutta. Jopa tietyn näkökulman sisällä saattaa esiintyä ristiriitoja määritelmässä. Tästä johtuu, että käsitteiden merkitykset elävät ja muuttuvat teorioiden kehittyessä ja soveltajien vaihtuessa. Tietyn käsitteen merkitys voi muuttua täysin teoreettisen näkökulman vaihtuessa.⁹⁵ Käsitteitä voidaan myös määritellä tarkoituksellisesti erityisesti silloin, kun niitä halutaan käyttää välineinä tietyn vaikutuksen saavuttamiseksi. Usein käsitteet on määritelty funktionaalisesti siten, että sen merkityksellä on mahdollisimman suuri käyttöarvo tietyssä tarkoituksessa. Esimerkkinä funktionaalisesta määrittelystä mainittakoon käsitteen *arktinen alue* kaksi eri määritelmää: Ilmastotutkijoiden määrittelemä 10 celsiusasteen isobaarin pohjoispuolinen alue sekä Venäjän virallisissa asiakirjoissa käytetty hallinnollinen määritelmä, jota käytetään tässä tutkimuksessa. Liitteessä 2 on esitetty esimerkkejä erilaisista arktisen alueen määritelmistä.

Asiakirjassa ”*Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020*” määritellään arktinen alue⁹⁶ seuraavasti:

*”Arktinen alue – pohjoinen maapallon alue, johon kuuluvat syvävetinen Pohjoisen jäämeren keskiallas, sitä ympäröivät matalavetiset merialueet saarineen sekä näihin vesialueisiin rajoittuvat Euroopan, Aasian ja Pohjois-Amerikan manterten ranta-alueet. Arktisen alueen reunamilla on viisi valtiota, jotka hallitsevat talousvyöhykkeitään ja mannerlaattaa Pohjoisella jäämerellä – Venäjä, Kanada, Yhdysvallat, Norja ja Tanska.”*⁹⁷

Strategisen kulttuurin tutkimuksessa käsitteistön merkitys korostuu. Käsitteistö ja merkitykset sekä niiden muodostaminen ja käyttö ovat osia siitä yhteisestä ymmärryksestä, mistä tietyn valtion strateginen kulttuuri muodostuu. Strategisen kulttuurin tutkimuksessa on siis käytettävä tutkimuskohteen mukaisia merkityksiä. Näin ollen tässä tutkimuksessa käytetään venäläisiä

⁹⁵ Waltz, 1979, ss. 11 – 12.

⁹⁶ Арктика, suom. Arktika.

määritelmiä niistä käsitteistä, jotka edellyttävät yksiselitteistä määritelmää. On huomattava, että suurinta osaa käsitteistä ei ole tarkoituksenmukaista määritellä erikseen, vaan oleellista on niiden merkityksen ilmeneminen oikeassa asiayhteydessä tekstissä. Merkityksen ymmärtäminen oikein suhteessa asiayhteyteen on oikeiden johtopäätösten edellytys. Myös Grayn mukaan teorian rakentamiseksi luotu määritelmä johtaa tutkijan harhaan huomattavasti todennäköisemmin kuin tutkimuskohteen luonteen mukaan laadittu määritelmä⁹⁸. Waltzin huomioiden rajallisista mahdollisuuksista yhteiskuntatieteissä tukevat osaltaan asiayhteyksiin sidottujen käsitteiden käyttämistä.

Tyypillinen käsite, jonka merkitys riippuu käytettävästä näkökulmasta, on *intressi*. Intressi on subjektiivinen käsite, jonka muodostaminen on kulttuurillinen toiminto⁹⁹. Käsitteiden muodostaminen Venäjän kansallisista intresseistä edellyttää näin ollen intressin yleisen kulttuuri-merkityksen avaamista. Venäläistä käsitystä intressistä käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Intressin filosofinen historia ulottuu antiikkiin kyreneläisen koulukunnan kannattamaan hedonismiin. Keskiajalla vallinnut spiritualistinen ja säälivä suhtautuminen inhimilliseen elinympäristöön ei korostanut intressiä. Kristinuskoko vaikutti kattavasti ihmisten elinympäristöön, sosiaalisiin suhteisiin ja vallankäyttöön. Tämän kokemuksen pohjalta renessanssin aikakaudella palattiin intressin käsitteeseen, erityisesti sen poliittisessa merkityksessä. Niccolò Machiavelli esitteli teoksessaan *Ruhtinas* ihannemallinsa hallitsijasta, jonka ainoana tavoitteena on pyrkiminen päämääräänsä suosioista välittämättä¹⁰⁰. Thomas Hobbes puolestaan pohti intressin käsitteen muodostumista väittäessään, että moraali perustuu luonnonoikeuden mukaiselle itsensä säilyttämiselle ja perustarpeiden tyydyttämiselle.¹⁰¹

1800-luvulla klassista saksalaista koulukuntaa edustaneet Immanuel Kant ja Georg Wilhelm Hegel pohtivat yksilön ja valtion välistä suhdetta.¹⁰² Kant väitti, että ”jos eettinen hallitus on yleensä mahdollinen, hallituksen päämäärän täytyy olla yksi, ja ainoa sellainen päämäärä,

⁹⁷ ”Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу”, Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 18.9.2008, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>, Arktisesta alueesta käytetään useita eri määritelmiä käyttötarkoituksen mukaan. Kuva eräistä määritelmistä on liitteenä 1. Arktisen alueen politiikan perusteiden määritelmä vastaa lähinnä kuvassa vihreällä merkittyä aluetta (*Subarctic*).

⁹⁸ Gray, 1999b. s. 54.

⁹⁹ Kier, 1995, s. 83.

¹⁰⁰ Machiavelli, Niccolò: *Ruhtinas*, WSOY, Juva, 1999, ss. 66 – 86.

¹⁰¹ Яковенко, И. Г.: *Российское государство. Национальные интересы, границы, перспективы*, Новый хронограф, Москва, 2008, сс. 4 – 5.

¹⁰² Sama, с. 5.

*joka on sopusoinnussa oikeuden kanssa, on yhteisön menestys”*¹⁰³. Hegelin mukaan valtion tulee olla vapaa yksilö, jonka riippumattomuus on sen kansan ensimmäinen vapaus ja korkein kunnia. Kunkin valtion etu on sen korkein laki. Sota on oikeutettua, koska valtion tarkoituksena ei ole vain kansalaisten hengen ja omaisuuden suojeleminen.¹⁰⁴ 1900-luvulla intressi on liittynyt niin kansainväliseen politiikkaan esimerkiksi realismissa kuin yhteiskunnan taloudellisiin suhteisiin marxismia seuranneessa kommunismissa.¹⁰⁵

Intressi on kuulunut kautta aikain poliittisen, oikeustieteellisen, sosiologisen, eettisen ja antropologisen tutkimuksen keskeisiin käsitteisiin. Intressiä on käsitelty sekä yksilö- että ryhmätasolla. Valtion tai yhteiskunnan intressit riippuvat ryhmäintresseistä. Yhteiskunnan intressit olivat 1500 – 1600 -luville asti yhteneväiset hallitsijan – yhteiskunnan symbolin – intressien kanssa. Myöhemmin valtion käsite alkoi erota hallitsijan henkilöstä ja syntyi käsitys valtiollisista intresseistä. Liberaalin demokratian ja perustuslaillisten yhteiskuntien yleistyessä käsite laajeni käsittämään koko yhteiskunnan edut kansallisten intressien muodossa. Kansallisten intressien merkitys eurooppalaisessa ajattelussa muodostui vahvaksi 1900-luvulla esimerkiksi Hans Morgenthau esittelemän poliittisen realismin myötä.¹⁰⁶

3.4 Aikaisempi tutkimus ja lähteet

Venäläinen kulttuurin- ja politiikantutkija Igor Jakovenko pyrki vuonna 2008 valmistuneessa tutkimuksessaan *Venäjän valtio: Kansalliset intressit, rajat ja kehitysnäkymät* löytämään uusia vastauksia Venäjän kansallisiin intresseihin liittyviin kysymyksiin. Jakovenkon lähtökohdina olivat sivilisaatioteoria ja itseorganisoitumisen teoria. Tutkimusaihetta on käsitelty historian-, kulttuurin- ja politiikantutkimuksen näkökulmista.¹⁰⁷ Jakovenkon tutkimustuloksia käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Andrei ja Pavel Tsygankov ovat tutkineet kansallisen ideologian vaikutusta strategian teorian kehitykselle. Ideologiat ovat tärkeitä yhteiskuntatieteille, jotka pyrkivät vastaamaan inhimillisiin tarpeisiin ja toiveisiin. Tsygankovit määrittävät ideologian systemaattiseksi ilmaisuksi itsestä, toisista ja näiden välisistä suhteista. Ideologia on sarja selkeästi ilmaistuja tai piileviä käsitteitä ja olettamuksia, jotka auttavat määrittämään sosiaalista todellisuutta. Ne ovat luon-

¹⁰³ Russell, Bertrand: *Länsimaisen filosofian historia 2*, WSOY, Porvoo, 1992, s. 276.

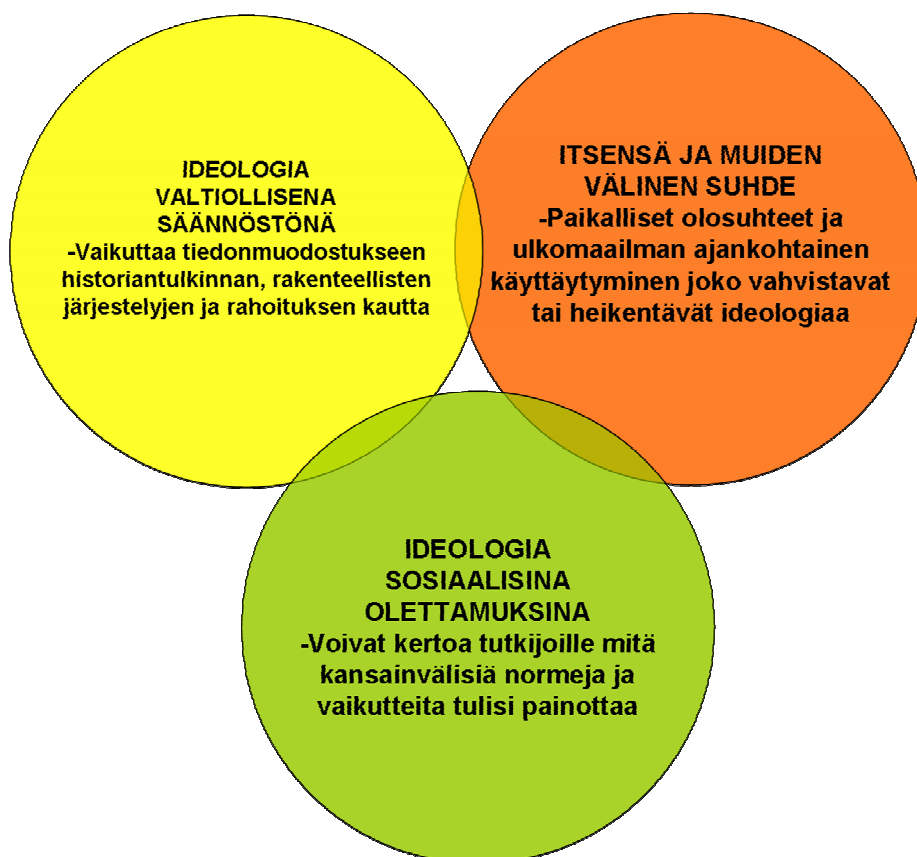
¹⁰⁴ Sama, s. 310 – 312.

¹⁰⁵ Яковенко, 2008, сс. 6 – 7 и 10.

¹⁰⁶ Sama, сс. 6 и 9 – 10.

¹⁰⁷ Яковенко, 2008. Tutkijan käännös nimestä.

teeltaan ”esiteoreettisia” siinä mielessä, että ne antavat merkityksen niiden pohjalta luodulle teorialle. Esimerkkejä ideologisista käsitteistä länsimaaisessa tutkimuksessa ovat demokratia ja markkinatalous. Tsygankovien mukaan yleisesti käytetyissä strategian teorioissa saattaa piillä ideologisia ennakkoasenteita, jotka heikentävät niihin kohdistuvaa kriittistä ajattelua. Ideologia ja intresseillä on keskinäinen yhteys siten, että vallitseva käsitys intresseistä on yhteensopiva ideologian kanssa.¹⁰⁸ Tsygankovien käsitys ideologian vaikutuksesta strategisen tiedon muodostumiseen on esitetty kuvassa 7.

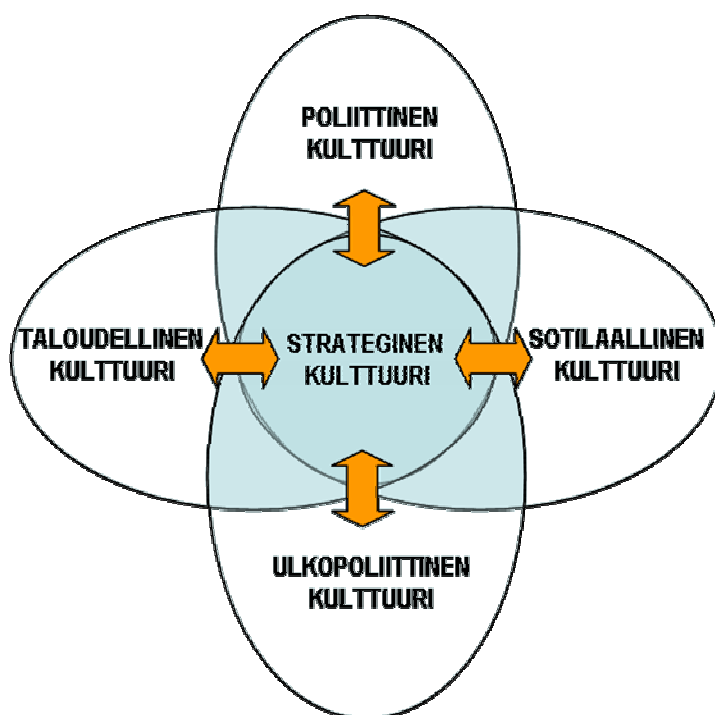
Kuva 7: Ideologian vaikutus turvallisuuspoliittiseen tietoon¹⁰⁹

Tsygankovien mukaan nykyinen venäläinen strategian tutkimus pohjautuu 1800-luvun keskustelulle *venäläisestä ideasta* ja seuraa kolmea vuosisatojen ikäistä ideologista perinnettä: *länsimielisyys* (*Westernism*), *valtiollisuus* (*Statism*) ja *sivistyksellisyys* (*Civilizationism*). Nämä perinteet painottavat vastaavasti länttä, itsenäistä valtiota ja erityistä sivilisaatiota venäläisen

¹⁰⁸ Tsygankov, Andrei O, Tsygankov, Pavel A: *National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the "Russian Idea"*, European Journal of International Relations, Vol. 16, No. 4, December 2010, <http://bss.sfsu.edu/tsygankov/Research/EJIR%20National%20Ideology%203%20Jan09.doc>, ss. 2 – 5 ja 17. Esimerkkinä ennakkoasenteesta mainitaan käsite ”demokraattinen rauha”, joka perustuu yhdysvaltalaisiin arvoihin ja käsityksiin demokratiasta ja rauhasta sekä niiden edellyttämistä rakenteista. Tosiasiassa erityisesti tuoreeseen demokratiaan saattaa liittyä rakenteita, jotka heikentävät vakautta ja rauhaa sekä voivat edesauttaa militaristisen nationalismin nousua. Intressien muotoutumisesta mainitaan esimerkkinä kylmän sodan päättymistä seurannut aika, jolloin usko markkinatalouden ja länsimaisten arvojen ylivertaisuuteen asettivat paineita intressikäsitysten muuttamiseksi.

”itsensä” samaistumiskohteina. Eri perinteet vaikuttavat yhteiskunnassa samanaikaisesti limitteinä kilpaillen vaikutusvallasta ja esiintyen kulloistenkin olosuhteiden sallimissa puitteissa.¹¹⁰ Tsygankovien määritelmiä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Fritz W. Ermarth laati vuonna 2005 osana yhdysvaltalaisen Defence Threat Reduction Agency:n strategisen kulttuurin tutkimusohjelmaa tapaustutkimuksen Venäjän strategisesta kulttuurista. Hänen mukaansa venäläinen strateginen kulttuuri ei militaristisuudestaan huolimatta ole yhtenevä sen sotilaallisen kulttuurin kanssa. Sotilaallisella kulttuurilla hän tarkoittaa syvällä piileviä asenteita jotka koskevat asevoiman luomista, ylläpitoa ja käyttöä. Ermarthin mukaan venäläiseen strategiseen kulttuuriin vaikuttavat voimakkaasti myös poliittinen, ulkopoliittinen ja taloudellinen kulttuuri. Ulkopoliittinen kulttuuri liittyy vallitsevaan näkemykseen ulkopuolisesta maailmasta ja suhtautumiseen siihen. Venäjän strateginen kulttuuri syntyy siis edellä mainittujen neljän tekijän tuloksena siten, että vaikutus voi olla kahdensuuntaista (kuva 8). Ermarthin mukaan Vladimir Putinin presidenttikauden aikana poliittisen ja ulkopoliittisen kulttuurin vaikutukset voimistuivat.¹¹¹

Kuva 8: Fritz W. Ermarthin näkemys venäläisen strategisen kulttuurin lähteistä

¹⁰⁹ Tsygankov, Tsygankov, s. 6. Kuva on tutkijan laatima kirjoituksen perusteella.

¹¹⁰ Sama, ss. 2 – 3 ja 17. Ideologisten perinteiden suomenkieliset termit ovat tutkijan määrittämiä.

¹¹¹ Ermarth, Fritz, W: *Russia's Strategic Culture: Past, Present, and ... in Transition?*, Defense Threat Reduction Agency, 2006. <http://www.fas.org/irp/agency/dod/dtra/russia.pdf>, s. 3. Kuva 2 on tutkijan laatima Ermarthin kirjoituksen perusteella.

Norbert Eitelhuber on arvioinut Venäjän strategista kulttuuria ja sen vaikutusta länsimaille artikkelissaan *The Russian Bear: Russian Strategic Culture and What it Implies for the West*. Eitelhuber hahmottelee länsimaiden Venäjän-suhteiden vaihtoehtoja strategisen kulttuurin näkökulmasta keskittyen kahteen karkeaan vaihtoehtoon: yhteistyöhön ja aggression rajoittamiseen. Hän lähestyy strategista kulttuuria viitekehyksenä, jonka avulla voidaan mahdollisesti selittää epärationaaliselta vaikuttavista Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittisia päätöksiä erityisesti kylmän sodan päättymisen jälkeisenä aikana. Eitelhuber perustaa analyysinsä venäläisiin strategia- ja doktriinipapereihin sekä venäläisten johtajien lausuntoihin. Hän kiinnittää erityistä huomiota sotilaallisen voiman ja taloudellisen voiman painotusten muutokseen, koska tällä alueella on hänen mukaansa tapahtunut suurimmat strategisen kulttuurin vaihtelut. Eitelhuber on rakentanut viitekehýksensä Fritz W. Ermathin näkemyksille.¹¹²

Muita käytettäviä lähteitä ovat eri alojen tutkijoiden teoriat ja arviot. Venäjän arktista strategiaa arvioidaan strategisen kulttuurin valossa eräiden tärkeimpien strategia-asiakirjojen perusteella.

4 VENÄLÄINEN STRATEGINEN KULTTUURI

Strategisen kulttuurin teorian kehittämiseen liittyvistä ongelmista keskeisin lienee strategisiin ratkaisuihin vaikuttavien tekijöiden määrittäminen. Erityisesti tämä koskee sitä, mitkä toimijat osallistuvat strategisen kulttuurin muodostamiseen ja millä tasoilla tai vuorovaikutuksissa se ilmenee. Näkökulman tarkemmassa määrittelyssä on huomioitava sen käyttötarkoitus. Tämä ilmenee tutkimusasetelmasta.

Haasteellista on löytää ja luotettavasti määrittää tutkimuskysymysten kannalta oleelliset tekijät laaja-alaisesta ja monitasoisesta näkökulmasta. Nämä täytyy myös esittää käyttökelpoisessa muodossa. Tässä tutkimuksessa näihin haasteisiin pyritään vastaamaan seuraavassa esitellyllä tavalla.

---

¹¹² Eitelhuber, Norbert: *The Russian Bear: Russian Strategic Culture and What it Implies for the West*, Connection, Vol IX, No. 1, 2009, ss. 1 – 5. Eitelhuber käsittelee strategista kulttuuria melko kevyesti yhdellä sivulla. Artikkelissa käytettyä metodologiaa ei selitetä lainkaan. Eitelhuberin käyttämät strategia-asiakirjat ovat *Kansallisen turvallisuuden suunnitelma* vuodelta 1997, *Kansallisen turvallisuuden konseptio* vuodelta 2000 sekä *Ulkopolitiikan konseptiot* vuosilta 2000 ja 2008. Artikkelin vaikuttaa ansiokkaalta katsaukselta historiaan, lausuntoihin ja viral-

Näkökulmaa lähestytään aluksi laajasti ilman merkittäviä rajauksia, jotta saadaan muodostettua hermeneuttisella periaatteella ymmärrys kokonaisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Kokonaisuutta voidaan hahmottaa Grayn määrittelemien strategisen kulttuurin arviointikriteerien kautta:

- Kansallisuus
- Maantiede ja toimintaympäristö
- Puolustushaarat, aselajit, asejärjestelmät ja toiminnot.
- Yksinkertaisuus vs. monimutkaisuus
- Sukupolvi
- Suurstrategiset painotukset

Grayn laajat raamit eivät kuitenkaan johda varsinaisten vastausten äärelle. Apukysymykset kohdistavat tarkastelun käsillä olevan tutkimusongelman kannalta oleellisiin tekijöihin eli auttavat ymmärtämään strategisen kulttuurin vaikutusmekanismeja. Apukysymyksien laatimisessa voidaan hyödyntää strategista kulttuuria suppeasta näkökulmasta tutkineiden kirjoittajien näkemyksiä. Edellisissä luvuissa esitettyjen näkökulmien pohjalta voidaan muodostaa ainakin seuraavanlaiset apukysymykset:

- *Ideologia:* Millaiseksi nähdään Venäjän suhde muuhun maailmaan? Millaiset turvallisuus- ja sotilaspoliittisen tutkimuksen näkökulmat vaikuttavat päätöksentekoon Venäjällä? Millaista on ”oikeaoppinen” turvallisuuspolitiikka Venäjällä?
- *Intressi:* Mikä on vallitseva käsitys Venäjän intresseistä ja valtion roolista niiden turvaajana? Millaiset arvot ohjaavat Venäjän valtiota intressien ajamisessa?
- *Uhkakuvat:* Onko Venäjän uhkakuvissa piirteitä, jotka voisivat olla kulttuurisidonnaisia? Millaisia nämä uhkakuvat ovat ja miten ne vaikuttavat Venäjän turvallisuuspolitiikkaan?
- *Politiikka:* Millainen on Venäjällä vallitseva näkemys asevoimien roolista yhteiskunnassa? Vaikuttaako asevoimien potentiaalinen voima venäläiseen sisäpolitiikkaan?¹¹³ Miten asevoimaa käytetään politiikan jatkeena Venäjällä?
- *Organisaatiokulttuuri:* Millainen on Venäjän asevoimien suhde valtioon? Onko asevoimilla laaja hyväksyntä tärkeimpien poliittisten toimijoiden keskuudessa? Millaiset

---

lisiin linjauksiin, mutta siinä tehdyt johtopäätökset muutoksista nyky-Venäjän strategisessa kulttuurissa perustuvan yksittäisiin empiirisiin havaintoihin.

¹¹³ Kier, 1995, s. 69. Kier esittää nämä kysymykset määritellesään valtion sisäiseen vallanjakoon liittyvää poliittis-sotilaallista alakulttuuria.

asiat tai henkilöt ovat tabuja tai poikkeaviksi katsottuja Venäjän asevoimissa ja miksi?¹¹⁴

- *Sotilasdoktriini*: Miten Venäjän asevoimat pyrkivät vähentämään epävarmuustekijöitä?¹¹⁵ Miten Venäjän asevoimien johtamisjärjestelmä vaikuttaa doktriiniin?

Eräät kysymyksistä saattavat osoittautua merkitykseltään vähäisiksi kokonaiskuvan kannalta toisten puolestaan korostuessa. Kokonaiskuvan muodostamisen jälkeen on suoritettava tarpeelliset rajaukset, jotta saadaan huomio kohdistettua haluttuihin tekijöihin. Tällöin materiaalia yksinkertaistetaan yhdistämällä ja abstrahoimalla¹¹⁶.

4.1 Arvioita Venäläisestä strategisesta kulttuurista

Fritz Ermath on todennut, että keisarillisina aikoina Venäjän strategisen kulttuurin ”haltijoina” toimivat sotilasjohto, monarkia ja aatelisto. Neuvostoaikoina puolestaan siitä vastasivat puoluejohto vahvassa symbioosissa sotilasjohdon ja sotateollisen kompleksin kanssa. Neuvostoliiton jälkeisinä aikoina kokonaisuus on muodostunut monimutkaisemmaksi. Sotilasjohto on hänen mukaansa perinteisen asevelvollisuuteen ja liikekannallepanoon perustuvan massamaisen kulttuurin selkeä ”haltija”, joka tosin on joutunut puolustuskannalle. Taistelunhaluiset poliittiset ainekset puolestaan saavat tukea eri tahoilta kuten presidentinhallinto, asiantuntijat, journalistit ja tutkijat. Laaja yleisö ja eliitit selvästi uskovat vahvaan Venäjään ja sotilaalliseen voimaan sen osatekijänä. Toisaalta on olemassa myös laaja yhteisymmärrys siitä, että Neuvostojen sotilaallisia ylilyöntejä ei tulisi toistaa. Ermathin mukaan Venäjä ei näe ydinaseitaan ainoastaan tarpeellisina, vaan jopa ”taivaan lahjana”, joka suojaa Venäjää vastaavia ulkopuolisia hyökkäyksiä vastaan kuin ne, joita Venäjä on kokenut heikkoina aikoinaan menneisyydessään.¹¹⁷

Colin S. Gray esittää arvion venäläisen strategisen kulttuurin heikkoustehtävistä. Hänen mukaansa venäläisen strategisen kulttuurin peruspiirteet eivät ole omiaan maksimoimaan strate-

---

¹¹⁴ Sama, s. 70. Kierin mukaan organisaatiokulttuurin määrittäminen edellyttää laajaa arkistomateriaalin tutkimusta, joka kohdistuu opetussuunnitelmiin, koulutusoppaisiin, henkilöhistorioihin, viestiliikenteeseen ja sotilaallisiin aikakauskirjoihin.

¹¹⁵ Kierin mukaan Jack Snyder ja Barry Posen ovat esittäneet, että tarve epävarmuustekijöiden vähentämiseen puoltaa hyökkäyksellistä doktriinia. Elizabeth Kier puolestaan väittää, että myös puolustuksellinen doktriini on tehokas keino taistelukentän muokkaamisessa ja improvisointitarpeen vähentämisessä. Kier, 1995, s. 88.

¹¹⁶ Waltz, 1979, s. 10. Abstrahoinnissa jätetään joitakin tekijöitä huomiotta jotta voidaan keskittyä tiettyihin tekijöihin. Yhdistämisessä liitetään erillisiä tekijöitä toisiinsa teoreettisessa tarkoituksessa määritettyjen kriteerien mukaan.

¹¹⁷ Ermath, 2006, ss. 18 – 19.

gisen menestymisen todennäköisyyttä. Hänen mukaansa on mahdollista, että venäläinen strateginen kulttuuri on massiivisella tavalla edesauttanut kolmea kokonaisvaltaista yhteiskunnallista romahdusta 1900-luvulla. Lisäksi se olisi voinut johtaa täysin korjaamattomaan romahdukseen vuosina 1941 – 42. Grayn mukaan voidaan väittää, että Venäjän historiallinen henkiinjääminen – shokeista huolimatta – osoittaa sen vallitsevan strategisen kulttuurin olevan riittävän hyvä kestääkseen historiallisten haasteiden virran. Toisaalta voidaan myös väittää, että Venäjän rakenteelliset osatekijät ovat olleet riittävän vahvoja selvitäkseen jossain määrin itsetuhoisen kulttuurin seurauksista.¹¹⁸

Norbert Eitelhuberin mukaan Venäjän strateginen kulttuuri on juurtunut syvälle historian ja maantieteen perustalle. Se on melko vakaa uhkakuvien ja suurvalta-aseman tavoittelun näkökulmista. Eitelhuberin mukaan sitä voidaan kuvata lähes pakonomaisella tunteella ulkoisesta uhasta Venäjän riippumattomuutta ja alueellista koskemattomuutta kohtaan sekä suurvalta-aseman tavoittelulla vastauksena uhakuviin. Venäjän kohtaamiin haasteisiin voidaan vastata vain vahvalla johdolla. Eitelhuberin mukaan on huomionarvoista, että nyky-Venäjällä ei ole laajentumiseen tähtäävää ideologiaa eikä maailmanlaajuisia valtatavoitteita. Moskovan pitkäaikaisena tavoitteena ei ole lännen perustavanlaatuinen haastaminen, vaan maailmanlaajuisen roolin hankkiminen tasaväkisenä toimijana. Eitelhuberin mukaan Venäjän strategiseen kulttuuriin kuuluu, että tätä tavoitetta voidaan edesauttaa tiukalla suhtautumisella Yhdysvaltoihin. Suurvalta-aseman tavoitteluun kuuluu myös etupiirijattelu, eli käsitys erityisistä oikeuksista lähialueilla.¹¹⁹

Dima Adamsky viittaa useisiin kulttuuripsykologeihin kuvatessaan venäläistä kulttuuria kollektiiviseksi ja yhteisölliseksi. Hän kuvaa venäläistä kulttuuria holistiseksi ja polykroniseksi, eli moniaikaiseksi. Asioiden nähdään ennen kaikkea liittyvän toisiinsa. Aikaa ei nähdä rajallisenä. Venäläinen arvostaa enemmän kärsivällisyyttä kuin täsmällisyyttä. Adamskyn mukaan moniaikainen kulttuuri tuottaa epäjohdonmukaisuuksia ja ristiriitoja. Hänen mukaansa venäläisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on usein havaittavissa sekä retoriikassa, että käytännössä, ”*hämmmentäviä yhdistelmiä ristiriitaisia asenteita*”. Turvallisuusnäkökulmasta tarkasteltuna venäläisessä mielenlaadussa on samanaikaisesti esillä ”*sekä alemmuus- että ylemmyyskompleksi: vainoharhaisuutta lähentelevä defensiivisyys toisaalla, ja tappelunhalua muistuttava itsevarmuus toisaalla*”. Dima Adamsky kuvaa venäläistä kulttuuria kollektiiviseksi ja yhteisölliseksi. Venäläinen holistinen ajattelutapa ilmenee siten, että heille on tärkeämpää se,

¹¹⁸ Gray, 1999b, ss. 65 – 66.

¹¹⁹ Eitelhuber, 2009, ss 1 – 2 ja 27 – 28.

miten asiat liittyvät toisiinsa kuin se miten ne toimivat. Venäläisille ymmärtäminen on tärkeämpää kuin toiminta. Venäläinen sodankäynnin kulttuuri puolestaan perustuu näkemykselle, että sodat voitetaan miehillä ja henkisillä voimavaroilla eikä koneilla ja muilla materiaalisilla tekijöillä. Sotatekniikka nähdään apuvälineenä, mutta ei keinona taistella tehokkaammin vähemmällä miehistöllä. Adamskyn mukaan tämä taipumus on näkynyt kaikissa venäläisissä sodissa sisällissodasta Kaukasukselle. Se on iskostanut venäläisiin ”strategisen kärsivällisyyden”, jonka aikakäsityksessä aika mitataan vuosikymmenissä tai sukupolvissa.¹²⁰

4.2 Venäjän strateginen kulttuuri historian valossa

Venäjän historiassa on pitkä sisäisten konfliktien ja ulkoisten sotilaallisten hyökkäysten jatkumo, joka on vaikuttanut vallitsevien uhkakäsitysten muodostumiseen. Venäjän sydänmaa on joutunut toistamiseen ulkovaltojen hyökkäysten kohteeksi. Ensimmäinen itäslaavilainen valtio Kiovan Venäjä (862-1185), yhdessä muiden myöhemmin Venäjän muodostavien hallintoalueiden kanssa, joutui kahden vuosisadan ajaksi Kultaisen ordan¹²¹ hallinnon alaiseksi. Taatarit polttivat Moskovan vuonna 1571 ja puolalaiset uudelleen vuonna 1610. Vuonna 1708 Kaarle XII yritti vallata Moskovan, mutta kärsi tappion. Vuonna 1812 Napoleonin onnistui vallatakin Moskova, mutta hän joutui vetäytymään. Vihollisen ympäröimänä elettyjen vuosisatojen aikana kansalliseen ajatusmaailmaan juurtui käsitys armeijasta instituutiona, jolla oli rajaton pääsy resursseihin. Laajan alueen omaavan valtion ei katsottu käyvän pelkästään puolustuksellisia sotia. Venäjän Yleisesikunta raportoikin kerran Aleksanteri II:lle ylpeydellä, että vuosina 1700 – 1870 Venäjä oli osallistunut 38:an sotatoimeen, joista kahta lukuun ottamatta kaikki olivat olleet hyökkäyksellisiä.¹²²

Venäjän – Japanin sota vuosina 1904 – 05 vaikutti suuresti myöhempään kehityskulkuun. Japanin hyökkäyksestä alkaneen sodan aikana Venäjän menetti suurimman osan laivastostaan. Sota päättyi modernin aikakauden ensimmäiseen aasialaisen osapuolen voittoon eurooppalaisesta vastustajasta ja johti Venäjällä perustuslailliseen monarkiaan. 1900-luvulla Venäjän, Neuvosto-Venäjän ja Neuvostoliiton kokemat kaksi maailmansotaa ja Puolan maahantunkeu-

---

¹²⁰ Adamsky, 2010, ss. 40 – 41 ja 43 – 44.

¹²¹ Kultainen orda= ”Kultainen leiri”, mongolikaani Batun perustama mongolien valtakunta Itä-Euroopassa ja Siperian länsiosissa 1200 – 1400 luvulla, tunnettu myös nimellä Kiptšakin kaanikunta. Se oli mahtavimmillaan 1300 –luvulla, jolloin sen pääkaupunki oli Volgan itärannalla ollut Sarai. Moskovan ja Turkin voimistuttua Kultainen orda hajosi n. 1480. *Suuri tietosanakirja*.

¹²² Гольц, Александр: *Бремя Милитаризма*, Отечественные Записки, № 5 (25), 2005, <http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1150>.

tuminen vuonna 1920¹²³ vaikuttivat venäläiseen käsitykseen ulkoisesta uhasta. Tuhoisa sisällissota vuosina 1918 – 1920 ja Neuvostoliiton romahdus vuonna 1992 puolestaan ovat olleet kriittisiä tapahtumia sisäisen yhtenäisyyden näkökulmasta. Neuvostoliiton romahdukseen liittyi Moskovan keskusvallan näkökulmasta suuret ”aluemenetykset” ja sitä ovat seuranneet separatistiset konfliktit Kaukasiassa. Ulkovaltoja on syytetty yhden tai toisen osapuolen tukemisesta sisäisissä kriiseissä.¹²⁴

Venäjän johto on pyrkinyt 1600 – luvulta lähtien ylläpitämään kykyä samanaikaisesti vaikuttaa sotilaallisesti kolmella operaatiosuunnalla: lännessä (Baltiasta Karpaateille), etelässä (Tonavalta Persian vuorille) ja idässä (Volgalta Altaille). Tarve ylläpitää tämä joustavuus hinnalla millä hyvänsä edellytti johtamisjärjestelmää, joka perustui yhteen johtajaan (tsaari neuvonantajineen) ja sotilaiden hallitsemaan valtaeliittiin. Tähän järjestelmään kuului hyvin tarkka valtion ja asevoimien arvovallan varjelu.¹²⁵

Autokraattinen¹²⁶ hallinto on historian valossa ollut hallitusmuotona sovelias vastaus Venäjän kohtaamiin lukuisiin ulkoisiin ja sisäisiin haasteisiin. Pietari Suuri oli ensimmäinen tsaari, joka yritti modernisoida Venäjää länsimaisilla käytännöillä. Hän muodosti senaatin ja toteutti poliittisia uudistuksia. Uudistuksiin hän ryhtyi kuitenkin murskattuaan ensin kapinan. Uudistusten tavoitteena olevalla Venäjän teknologisella ja taloudellisella kehittämisellä hän pyrki ensisijassa sotilaalliseen vahvistumiseen ja nykyaikaisen laivaston rakentamiseen. Myös 1800 – luvulla toteutettiin useita uudistuksia vastauksena sisäisiin levottomuuksiin. Eräs tällainen uudistus oli maaorjuuden lakkauttaminen Aleksanteri II:n toimesta. Aleksanteri II:n toteuttamat uudistukset edesauttoivat Venäjän teollistumista, mutta valtiojohtoinen teollinen vallankumous rajoittui lähinnä kaupunkeihin. Venäjä pysyi merkittävästi vähemmän vapaana valtiona tällä aikakaudella verrattuna useimpiin eurooppalaisiin suuriin valtioihin. Valtiollisen tason demokratiaa ei esiintynyt ennen duuman perustamista vuonna 1905. Sekin oli verrattain voimaton ja tsaarista riippuvainen. 1400-luvun lopulta lähtien Neuvostoliiton perustamiseen saakka kaikki merkittävät uudistukset Venäjällä liittyivät tarpeeseen hankkia rahaa ja vahvistaa asevoimia. Uudistukset määriteltiin ensisijaisesti ulko- ja sotilaspoliittisista tarpeista lähtien.¹²⁷

---

¹²³ Puolan – Neuvosto-Venäjän sota (helmikuu 1919 – maaliskuu 1921)

¹²⁴ Eitelhuber, 2009, s. 5.

¹²⁵ Gomart, Thomas: *Russian Civil – Military Relations: Putin’s Legacy*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C., 2008, s. 15.

¹²⁶ *Autokraattinen* = Itsevaltainen, omavaltainen, diktatorinen. *Gummeruksen suuri sivistyssanakirja*.

4.3 Venäläinen ideologia

Venäläinen ajattelutapa ja politiikka on vuosisatojen aikana ilmentänyt historiallista jatkuvuutta, vaikka se onkin vaihdellut kansainvälisten asiayhteyksien mukaan. Venäjän kanssakäyminen muun maailman kanssa on noudattanut eräitä johdonmukaisia linjoja monarkian, kommunismin ja liberalismien aikakausien kuluessa. Epävarmassa ja muuttuvassa ympäristössä sijaitsevana kulttuurisen raja-alueen valtiona Venäjä on kohdannut samantyyppisiä uhkia turvallisuudelleen eri aikakausina. Näihin haasteisiin ovat kuuluneet niin rauhattomuudet lähi-alueilla ja maahantunkeutumisen uhka kuin myös vaikeudet sisäisen yhtenäisyyden ylläpitämisessä. Aikojen kuluessa Venäjällä on kehittynyt kolme ideologista suuntausta, tai ajattelutapaa, koskien Venäjän suhdetta muihin. Nämä ideologisilla perinteillä on kullakin omanlaisensa suhde Venäjän kansainvälisiin valintoihin.¹²⁸

Länsimielinen perinne yhdistää ”venäläisen idean” länsimaiseen ideologiaan. Se painottaa Venäjän ja länsimaiden samanlaisuutta ja näkee länsimaisen sivilisaation maailman toimintakykyisimpänä ja edistyksellisimpänä. Pietari Suuren (vallassa 1682–1725) ajasta lähtien länsimailla oli suuri vaikutus kansainvälisissä suhteissa Venäjällä käytettävien käsitteiden ja merkitysten kehitykseen. Varhaiset länsimieliset näkivät Venäjän tärkeänä jäsenenä eurooppalaisten kuningaskuntien perheessä. Eräs esimerkki Venäjän länsimielisten hallitsijoiden 1800-luvulla toteuttamista ratkaisuksista on Aleksanteri I:n vallankumousliikkeen hillitsemiseksi yhdessä Itävallan ja Preussin kanssa muodostama Pyhä allianssi. Toisena esimerkkinä voidaan mainita Aleksanteri II:n länsimallin mukaan tekemät uudistukset kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien parantamiseksi.¹²⁹

Neuvostoaikana länsimielisyys ilmeni eurooppalaista sosiaalidemokratiaa myötäilevissä näkemyksissä. Esimerkiksi Mihail Gorbatschovin mukaan Neuvostoliiton olisi tullut pyrkiä vapautumaan stalinistisista ”vääristymistä” ja kehittyä demokraattiseksi – tai ”humaaniksi” – versioksi sosialismista. Robert G. Herman on arvioinut, että Gorbatschovin aikaiseen *Uuteen ajatteluun* liittynyt visio demokraattisesta Neuvostoliitosta vaikutti esimerkiksi Kremlin ase-riisuntakannan muutokseen, melko rauhalliseen suhtautumiseen Itä-Euroopan vallanvaihdok-

¹²⁷ Eitelhuber, 2009, s. 6.

¹²⁸ Tsygankov, Tsygankov, 2010, ss. 6 – 7.

¹²⁹ Sama, ss. 9 – 12.

siin sekä ”Kiinan talousmallin” hylkäämiseen¹³⁰. Neuvostoaajan päätyttyä länsimieliset painottivat Venäjän luonnollista ja yhteisiin arvoihin perustuvaa yhteenkuuluvuutta länsimaiden kanssa. Yhteisiä arvoja olivat demokratia, ihmisoikeudet ja vapaa markkinatalous. Myös länsimaisia ennakkosenteita omaksuttiin liberaalien länsimielisten keskuudessa. Esimerkiksi Andrei Kozyrev ja Boris Jeltsin suhtautuivat epäillen läheisiin suhteisiin entisten Neuvostoliiton liittolaisten kanssa. He väittivät, että Venäjä kykenisi vastaamaan uhkiin ja kehittymään taloudellisesti ja poliittisesti ainoastaan omaksumalla länsimaiset instituutiot sekä liittymällä ”kehittyneisiin länsimaihin”. Tsygankovit yhdistävät länsimielisen perinteen liberalismiin.¹³¹

Valtiollisen perinteen mukaan ”venäläinen idea” on yhdenmukainen vahvan ja itsenäisen valtion kanssa. Se painottaa valtion kykyä hallita ja ylläpitää sosiaalista ja poliittista järjestystä. Epäluulo muita kohtaan on nostanut ulkoisen uhan Venäjän turvallisuuden kannalta keskeiseksi käsitteeksi. Tilanteesta riippuen uhka on saattanut tulla eri ilmiansuunnista. Tsygankovien mukaan venäläisten psykologinen turvattomuuskompleksi ja valmius uhrata kaikkensa itsenäisyyden ja riippumattomuuden eteen juontaa juurensa jo Mongolien kaksi vuosisataa kestäneeseen valloitus aikaan. Tämä kuvastuu myös Josef Stalinin esittämässä perustelussa pikavauhdilla tapahtuvalle teollistamiselle: *”Vanhan Venäjän historia oli jatkuvaa jälkeensääntelyä johtuvaa vastoinkäymistä ... Me olemme viisikymmentä tai sata vuotta jäljessä kehittyneistä valtioista. Meidän täytyy saavuttaa tämä etumatka kymmenessä vuodessa. Joko teemme sen tai murskaudumme.”*¹³²

Valtiollinen perinne ei lähtökohtaisesti vastusta länsimaita. Se tavoittelee länsimaiden tunnustusta painottamalla taloudellisia ja sotilaallisia suorituskykyjä. Monarkian kaudella valtiollinen perinne arvosti Venäjän itsevaltaista voimankäyttöjärjestelmää osittain sen vuoksi, että länsimaisilla monarkioilla oli samanlaiset. Sosialistinen valtiollisuus painotti kommunistisen puolueen tiukkaa yhteiskunnallista kontrollia poliittisen järjestyksen säilyttämiseksi ja ulkois-

---

¹³⁰ Herman, Robert G: *Identity, Norms, and National Security*, teoksessa Katzenstein, Peter J (ed.): *The Culture of National Security – Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996. ss. 311 – 312. Herman arvioi, että puhtaasti materiaalisin perustein Neuvostoliiton valtaeliitin olisi kannattanut seurata Kiinan kehityspolkua, joka perustui talouskasvuun tiukan keskusjohdon alaisena. Tämä kehitys olisi tukenut valtaapitävän eliitin etuja. Hermanin mukaan myös muut syyt kuitenkin vaikuttivat linjan valintaan. Kiinan malli hävisi Neuvostoliittolaisessa keskustelussa, koska se nähtiin – mahdollisesti virheellisesti – sopimattomaksi demokraattisten uudistusten kanssa erityisesti Kiinan demokratialiikkeen kovaotteisen tukahduttamisen jälkeen. Näin ollen ideologisilla arvoilla voi olla suuri merkitys kansainvälisessä kilpailussa.

¹³¹ Tsygankov, Tsygankov, 2010, s. 7 ja ss. 9 – 12

¹³² Sama, ss. 7 – 8. Tsygankovit viittaavat lainauksessa teokseen Stalin, Josef: *Problems of Leninism*, Foreign Languages Publishin house, Moscow, 1947, ss. 357 – 358.

ten kapitalististen uhkien torjumiseksi. Valtiollisen perinteen vaikutus näkyy venäläisessä realistisessa strategian tutkimuksessa, jolla puolestaan on vahva perusta geopolitiikassa.¹³³

Sivistyksellinen perinne käsittää itsen ja muiden välisen suhteen kulttuurillisten vastakohtien puitteissa. Tämän ideologian mukaan Venäjä arvoineen poikkeaa merkittävästi länsimaista. Venäjä on nähty itseoikeutettuna ja erillisenä sivilisaationa, jolla on ollut erityinen rooli maailmassa. Filosofialtaan sivistyksellisyys juontaa juurensa keisari Iivana IV:n toteuttamaan ”Venäjän maiden kokoamiseen” ja sanontaan ”Moskova on kolmas Rooma”.¹³⁴ Vasili III:n (1505 – 1533) noustua Moskovan suuriruhtinaaksi ja Venäjän hallitsijaksi hän vakiinnutti isänsä Iivana III:n käyttöönotettaman, latinan *caesar*-sanasta johdetun *tsaari*-nimityksen Venäjän hallitsijasta. Tähdätessään maailmanvaltaan hän antoi kehittää näkemyksen Venäjästä kolmantena Roomana, jonka tehtävänä oli varjella Bysantin kirkon perintöä latinalaisten voimien uhkaa vastaan. Hän omaksui Bysantista myös Venäjän tunnuksen kaksipäisen kotkan. Kolmannen Rooman teoria pohjautui munkki Filofein kirjoitukseen vuodelta 1512, jonka mukaan uusi suuri Venäjä tulisi loistamaan uutena Roomana kirkkaammin kuin aurinko ja kristittyjen ainoa tsaari tulisi hallitsemaan siunatussa Moskovan kaupungissa. Filofei julisti esimerkiksi, että ”*kaksi Roomaa on sortunut, kolmas elää eikä neljättä tule*”.¹³⁵

Sivistyksellisen perinteen puitteissa on toisaalta sitouduttu ortodoksisen kristillisyyden arvoihin ja toisaalta nähty Venäjä eri uskontojen sulatusuunina. 1800-luvulla sivistykselliset puolustivat slaavilaista yhtenäisyyttä ja *pan-slavismilla*¹³⁶ oli vaikutusta tsaarin ulkopoliittikkaan. Liberaalin ja itsevaltaisen Euroopan vaikeuksista alkunsa saanut Neuvosto-Venäjä näki itsensä yliverlaisena verrattuna ”rappiolliseen” ja ”mädäntyneeseen” läntiseen kapitalistiseen sivilisaatioon. Sosialistien piirissä esiintyi niin maailmanlaajuisen vallankumouksen oppeja kuin ajatuksia rauhanomaisesta rinnakkainelosta kapitalismin kanssa. Eräänlaista sivistyksellistä ajattelua edusti myös *auraasianismi*, jonka mukaan Venäjä on sekä eurooppalaisista että aasialaisista kulttuureista erillinen kokonaisuus. Euraasianismi näkee maailmanjärjestyksen maa- ja

¹³³ Sama, s. 7 – 9.

¹³⁴ Tsygankov, Tsygankov, 2010, ss. 8 – 9. Keisari Iivana IV (1533-1584) ansaitsi lisänimen Julma väkivaltaisuuksensa ja säälimättömyytensä vuoksi. Lisänimelle on annettu myös positiivinen merkitys Iivana IV:n suoraviivaisen ja voimakkaan toiminnan johdosta Venäjän luomisessa suureksi. Hän teki laajoja valloituksia niin etelässä kuin pohjoisessa ja aloitti Siperian valloituksen. Erityisesti neuvostoaikaiset tulkinnat lisänimestä kokivat positivistiseksi julmuudeksi aateliston – *pajarien* – vallan kovakätisen vähentämisen ja suoran yhteyden luomisen keisarin ja kansan välille. Ks. esim. Pesonen, Pekka: *Venäjän kulttuurihistoria*, Yliopistopaino, Helsinki, 2007, s. 26.

¹³⁵ Pesonen, 2007, s. 25.

¹³⁶ *Pan-slavismi* = 1800-luvulla vaikuttanut slaavilaisten kansojen sivistyksellistä ja poliittista yhtenäisyyttä tavoitellut liike. Sai alkunsa Itävalta-Unkarin slaavilaisten kansojen keskuudessa. Huomattavimpänä se ilmeni Venäjällä, jossa sen päämäärä oli Venäjän johtoasema slaavien keskuudessa. Kiinnitti myöhemmin huomioita Venäjän vähemmistökansallisuuksien venäläistämiseen ja tuki Venäjän perinteistä laajentumispolitiikkaa Balkanilla ja Turkin salmien suunnalla. *Suuri tietosanakirja*.

merivaltojen välisenä kilpailuna ja sen keskeisiin käsitteisiin kuuluu geopoliittinen laajentuminen.¹³⁷

Erilaiset sivistykselliset näkemykset ovat antaneet vaikutteita sekä kulttuuri-essentialistiselle¹³⁸ että konstruktivistiselle tutkimukselle Venäjällä. Molempia paradigmoja yhdistää kiinnostus kulttuurin rooliin kansainvälisissä suhteissa sekä olettaus Venäjän kulttuurillisesta ja sivistyksellisestä erikoislaatuudesta.¹³⁹

	<i>Länsimielisyys</i>	<i>Valtiollisuus</i>	<i>Sivistyksellisyys</i>
ITSE	Osa länttä	Itsenäinen valtio (<i>Derzhava</i>)	Riippumaton sivilisaatio
MUUT	Ei-läntinen maailma	Venäjän itsenäisyyttä uhkaavat valtiot	Läntiset ja ei-läntiset sivilisaatiot
TOIMINTA	Integraatio lännen kanssa	Normaalin suuren vallan rakentaminen	Läntisten paineiden vastustaminen (essentialismi) TAI Sivilisaatioiden välisen dialogin edistäminen (konstruktivismi)

Taulukko 2: Venäläisten ideologioiden sisältö¹⁴⁰

Boris Kagarlitskyn mukaan Neuvostoliiton jälkeiselle Venäjälle on tyypillistä vastuuttoman individualismin ja auktoritaarisen sekä byrokraattisen kollektivismiin yhdistäminen. Nämä tekijät vahvistavat toisiaan ja tekevät mahdolltomaksi toimivan kansalaisyhteiskunnan muodostamisen. Kagarlitskyn mukaan ”*kommunismi ... edustaa kaikkein tehokkainta modernisaatioideologiaa Venäjän historiassa. Me emme ole kokeneet feudalismia hallintaoikeuksineen ja henkilökohtaisen vastuun perinteineen emmekä uskonpuhdistukseen liittyvää protestanttista etiikkaa. Meillä ei ikinä ole ollut konfutselaista perinnettä kuten idässä. Kommunistinen ideologia velvollisuudentunnon ja kurin kultteineen sekä fatalistisine uskoineen ’valoisammasta tulevaisuudesta’ muodostui protestanttisen etiikan korvaajaksi.*”¹⁴¹

¹³⁷ Tsygankov, Tsygankov, 2010, ss. 8 – 9.

¹³⁸ Pyysiäinen, Ilkka: *Miksi uskonnot erottavat ihmisiä?*, julkaisussa Gabrielsson, Ulrica (toim.): *Uskonnot ja yhteiskunta*, Tutkijoiden ja kansanedustajien seuran (TUTKAS) julkaisuja 3/2002, Helsinki, s. 5. Essentialismi = olemusajattelu. Pyysiäisen mukaan olemusajattelulla tarkoitetaan ”sitä, että olemme spontaanissa arkiajattelussa taipuvaisia ymmärtämään yleiskäsitteet siten, että niiden ajatellaan nimeävän jonkin ydinolemuksen, joka tekee johonkin määrättyyn luokkaan kuuluvista asioista sitä, mitä ne ovat. Esimerkiksi ’ihminen’ on yleiskäsite; ihmisten ajatellaan olevan ihmisiä, koska kaikilla on sama perimmäinen sisäinen (ei ulkoinen!) ihmisolemus, ihmisyyys, jonka he jakavat.”

¹³⁹ Tsygankov, Tsygankov, 2010, ss. 14 – 16.

¹⁴⁰ Sama, s. 18.

Venäläinen historioitsija V.A. Zolotarev näkee *patriotismin* keinona nostaa Venäjä kriisistä ja auttaa sen kehittämisessä suurvallaksi. Oleellisena tekijänä patriotismissa on puolustuksellinen tietoisuus, joka pitää sisällään ”*näkökulmia liittyen maan puolustamiseen, siihen tähtäävien tehtävien ensisijaisuuteen, asepalvelukseen jokaisen Venäjän kansalaisen velvollisuutena ja asevoimiin valtion, kansan ja yhteiskunnan osana. [Asevoimat] on luotu valtion aseellista puolustamista ja muita mitä tärkeimpiä tehtäviä varten, jotka mahdollistavat valtion itsenäisyyden, sisä- ja ulkopoliittikan toteuttamisen, maan vakauttamisen, suojaamisen sekä eräitä muita toimintoja*”. Zolotarevin mukaan Venäjän patriootin kasvatustjärjestelmä on kriisissä, sillä lainsäädäntö- ja toimeenpanovalta ei riittävässä määrin ole sitä edellyttänyt ja aiempi patriootin kasvatustjärjestelmä oli hajonnut. Tämän lisäksi tiedotusvälineissä levitetään ”anti-patriootista propagandaa”, johon liittyy Suuressa isänmaallisessa sodassa ja myöhemmissä konflikteissa urotekoja tehneiden sotilaiden sankaruuden väheksyntä ja sitkeä sotahistorian väärentämisen käytäntö. Venäjän nuoriso ja asevoimien henkilöstö on asenteiltaan, sosiaaliselta asemaltaan ja maailmankatsomukseltaan aiempaa monimuotoisempaa. Negatiivinen asenne armeijaa, asepalvelusta ja Isänmaan suojelemisen perustuslaillista velvoitetta kohtaan on lisääntynyt.¹⁴²

4.4 Venäläinen käsitys intresseistä

Ajatuksia kokonaisuutena ymmärrettävistä Venäjän intresseistä esiintyi jo 1700-luvulla Preussin vahvistumiseen liittyen. Pietari III:n lyhyeksi jäänyt kausi Venäjän tsaarina päättyi vallankaappaukseen hänen Preussia myötäilevän politiikkansa johdosta. Igor Jakovenkon mukaan on voitu 1800-luvun alusta alkaen puhua ”*yleisvenäläisistä*” intresseistä eräänä yhteiskunnalliseen elämään vaikuttavana tekijänä. Venäjän osallistuminen Napoleonin julistamaan Iso-Britannian kauppasaartoon ja siitä seuranneet eturistiriidat tilanomistajien ja teollisuuden kesken herättivät täysipainoista keskustelua kansallisen edun näkökulmasta, vaikkakin hyvin pienessä piirissä. Jakovenkon mukaan silloin syntynyt ajattelutapa ei ole sittemmin hävinnyt. Se on ”*toisinaan ilmennyt konkreettisissa tilanteissa. Toisinaan se on väistynyt paineen alaisena epäpragmaattisten ja ideologisten motiivien tai ajan hengen tieltä. Se on piiloutunut tavoitteiden, arvojen ja ihanteiden vaatteisiin*”.¹⁴³

¹⁴¹ Kagarlitsky, Boris: *Russia Under Yeltsin and Putin – Neo-liberal Autocracy*, Pluto Press, London, 2002, s. 284.

¹⁴² Золотарев, В. А (Под ред.): *Патриотизм - один из решающих факторов безопасности Российского государства*, Институт российской истории РАН, 2006, с. 291.

¹⁴³ Яковенко, 2008, сс. 10 – 11.

Neuvostovallan alkuaikoina kansalliset intressit muuttuivat vaietuksi aihepiiriksi, jota saatettiin käsitellä vain kaikkein suppeimmassa piirissä. Neuvostoliittolaiset toisinajattelijat, kuten Aleksandr Solženitsyn¹⁴⁴, nostivat kansalliset intressit esiin 1970-luvulla pannen merkille riskiriidan venäläisen yhteiskunnan etujen ja Neuvostoliiton harjoittaman politiikan välillä. Perestroikan aikana 1980-luvulla keskustelu Venäjän kansallisista intresseistä sai voimaa eräiden muiden neuvostotasavaltojen kansallismielisesti suuntautuneiden poliitikkojen syyttäessä Venäjää ja venäläisiä imperialismista. Syntyi ajatuksia, joiden mukaan Neuvostoliiton olemassaolo olisi Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan (Venäjän SFNT) kansojen etujen vastaista. Nämä vaatimukset Venäjän SFNT:n eroamisesta Neuvostoliitosta olivat luonteeltaan lähinnä retorisia, mutta niiden taustalla oli ajatus Venäjän intresseistä.¹⁴⁵

Igor Jakovenko toteaa johtopäätöksissään että venäläisen yhteiskunnan kulttuurilliset arvot ovat perustavanlaatuisen muutoksen alaisina. Hänen mukaansa perinteinen venäläinen kulttuuri on luonteeltaan ”repressiivistä” eli taipuvaista vainoon tai rangaistustoimiin. Venäläisessä yhteiskunnassa intressejä tarkastellaan usein aatteellisesta näkökulmasta. Jakovenkon mukaan on runsaasti näyttöä siitä, että venäläinen kulttuuri perustuu ennen kaikkea arvoihin intressien sijaan. Intressit käsitetään lähtökohtaisesti kokonaisuuden – ei yksilön – intresseinä. Jakovenkon mukaan venäläinen yhteiskunta ei ole vielä valmis tunnustamaan yksilöiden tai sosiaalisten ryhmien intressejä normaaleiksi ja moraalisesti perustelluiksi yhteiskunnallisen elämän osatekijöiksi.¹⁴⁶

4.5 Turvallisuuspoliittinen tiedonmuodostus Venäjällä

Realismi

1990-luvun alkupuolella venäläisten poliitikkojen ja tutkijoiden piirissä suosittiin Yhdysvaltalaismyönteistä liberaalia ulkopoliitiikkaa, joka hyväksyi yksinapaisen maailmanjärjestyksen hyödyt. Näinä aikoina ei nähty paljoa vaivaa Venäjän aseman ja intressien määrittelemiseksi globaalissa viitekehyksessä. Realistiset käsitteet, kuten *suurvalta* ja *voimatasapaino* eivät päässeet kulumaan yleisessä käytössä. Strategian valintaa ja muodostamista kaiken kaikkiaan vaivasi epäjärjestelmällisyys ja olemassa olevien instituutioiden ja käytäntöjen hajoaminen. Realisteilla oli kuitenkin vaikutusta venäläiseen käsitykseen maailmasta ja Venäjän asemasta

¹⁴⁴ Aleksandr Solženitsyn (ven. Александр Исаевич Солженицын, 1918 – 2008) oli venäläinen kirjailija joka karkoitettiin Neuvostoliitosta v. 1974. Sai Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1970. Palasi Venäjälle vuonna 1994, jonka jälkeen ollut näkyvä yhteiskunnallinen vaikuttaja. *Suuri tietosanakirja*.

¹⁴⁵ Яковенко, 2008, ss. 12 – 13.

¹⁴⁶ Sama, ss. 314 – 315.

siinä. Realistien tavoitteena oli hallituksen ja yleisön vakuuttaminen siitä, että Venäjän kansalliset intressit ja Venäjän federaation poliittiset arvot eivät olleet yhtäläiset ja ne piti erottaa sekä teoriassa, että käytännön politiikassa. Oli löydettävä tasapaino liberaalien ideoiden ja pysyväisluonteisten geopolittisesti määräytyvien valtion olemassaolon perusedellytysten välillä.¹⁴⁷

Eräs realistien painottama näkemys oli, että Venäjän ulkopoliitiikan globaali aikakausi oli päättynyt ja uusi mannermainen aikakausi alkanut. Tämä oli pakon sanelema tosiasia, joka johtui Venäjän vähentyneistä voimavaroista ja heikentyneestä kyvystä käyttää niitä tehokkaasti. Realistit kehottivat Venäjää keskittymään alueellisiin prioriteetteihin ja suhtautumaan arvoja vaikutusvaltakysymyksiin pragmaattisesti ja taloudellisesti. Realistien mukaan Venäjä säilyttäisi asemansa kansainvälisenä toimijana Neuvostoliiton hajoamisesta huolimatta, koska se kykeni edelleen kahteen tärkeään toimintoon: 1) vakauttavaan vaikutukseen ennen kaikkea Euraasiassa Neuvostoliiton entisellä alueella ja siten myös maailmanlaajuisesti sekä 2) toimimaan geopolittisena siltana yhdistyvän ja menestyvän Euroopan sekä köyhän ja jakautuneen Aasian välillä.¹⁴⁸

Realismin keskeisiin kysymyksiin Venäjällä on kuulunut kysymys maailmanjärjestyksen navoista, niiden lukumäärästä ja keskinäisistä suhteista. Neuvostoliiton hajoamista välittömästi seurannut liberaali ulkopoliitikka ja siihen liittynyt yksinapaisen maailmanjärjestyksen hyväksyntä sai osakseen lisääntyvää kritiikkiä eri argumenteilla 1990-luvun puolivälistä alkaen. Moninapainen maailmanjärjestys olikin otettu virallisen Venäjän terminologiaan, kuten silloinen ulkoministeri Jevgeni Primakov kirjoitti tammikuussa 1996. Toisaalta esimerkiksi Batalov näki vuonna 2001 maailman ”navattomana”. Tällaisen maailmanjärjestyksen muodostavat sivilisaatiot, joilla on toisistaan poikkeavat poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset järjestelmät sekä erilaiset ideologiat ja arvot. Nämä akselin ääripäät tasapainottavat toisiaan yhtäläisellä voimalla ja toimintakyvyllä. Ne ovat kuitenkin myös riippuvaisia toisistaan maailmanjärjestyksen ylläpitäjinä.¹⁴⁹

Jakovlev kirjoitti vuonna 2000 uudentyyppisen kaksinapaisen järjestelmän muodostumisesta. Tässä järjestelmässä aikaisempi ideologisesti selkeästi jakautunut kaksinapainen järjestelmä

---

¹⁴⁷ Shakleyina, Tatyana A, Bogutarov, Aleksei D: *The Russian Realist school of international relations*, Communist and Post-Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004, ss. 44 – 45. Norbert Eitelhuber puolestaan pohti onko liberalismien valtakausi nähtävissä poikkeamaksi venäläisen strategisen kulttuurin jatkumossa. Hän toteaa että venäläinen strateginen kulttuuri ei muuttunut perusteiltaan 1990-luvun alkupuolella, vaan se ikään kuin nukkui ”talviunta” heikomman ulkoisen paineen ja sisäisen heikkouden aikana. Eitelhuber, 2009, s. 9.

¹⁴⁸ Shakleyina, Bogutarov, 2004, s. 45.

korvautuu toisella, jossa vain toinen navoista on vakaa ja yhtenäinen. Muu maailma muodostuu itsenäisistä yksiköistä, joilta puuttuu selkeä käsitys tavoitteista ja prioriteeteista. Jakovlevin mukaan tämä ymmärryksen puute selittää miksi eräät näistä yksiköistä, kuten Venäjä, Kiina ja Intia eivät kykene toimimaan riittävässä määrin yhteistoiminnassa. Jakovlevin mukaan eräs osoitus moninapaisen maailmanjärjestyksen epäonnistumisesta vakauttajana oli Naton interventio entisessä Jugoslaviassa vuonna 1999. Yhdysvaltojen ja muiden länsimaiden yhtenäinen kanta Jugoslavian kysymyksiin ja Venäjän sotaan Tshetsheniassa on Jakovlevin mukaan osoittanut että Länsi on todellakin olemassa yhtenäisenä napana ja toimii sen mukaisesti. Tämän johdosta Länsi on kyennyt painostamaan muita ja levittämään läntisen demokratian ja liberalismin ideologiaa tarvittaessa asevoimalla. Jakovlevin mukaan on olemassa kaksi vaihtoehtoa tulevaisuutta: Joko Länsi käyttää voimaansa maailman yksipuoliseen hallitsemiseen, tai ei-läntinen ”reuna-alue” kykenee yhdistymään ja toimimaan yhtenäisesti jatkaen näin kaksinapaisuuden aikakautta.¹⁵⁰

Vuonna 1994 Venäjän johto omaksui realististen akateemikkojen ajaman pragmaattisen ajattelutavan ja määrittivät Venäjän kansallisiin intresseihin liittyvät geostrategiset prioriteetit. Shakleyinan ja Bogutarovin mukaan tästä alkoi Venäjän valtion vahvistamisprosessi. Se edellytti kansallisen ideologian kehittämistä ja kansallismielisemmän poliittisen linjan omaksumista. Kaikki suurimmat poliittiset puolueet ja liikkeet kannattivat uutta Venäjän suurvalta-aseman palauttamisen ideaa. Kortunov esitteli vuonna 1995 *valaistuneen demokraattisen patriotismin* käsitteen. Se tarkoitti ”Venäjän uudelleensyntymisen ideologiaa, joka yhdistää yksilön vapaudet avoimessa yhteiskunnassa ajatukseen vahvasta ja vastuullisesta valtiollisesta voimasta.”¹⁵¹ Venäläisten strategien vuosina 1995-1996 muotoilemat valaistuneen patriotismin ja realismin käsitteet vaikuttivat Venäjän uuteen ulkopoliittiseen doktriiniin. Moninapaisesta maailmanjärjestyksestä tuli Venäjän ulkopoliitiikan peruslinja Jevgeni Primakovin noustua ulkoministeriksi vuonna 1996.¹⁵²

Venäläisten realistien enemmistön kanta on pragmaattinen. Se eroaa selkeästi sekä liberaalien että äärimmäisten realistien näkemyksistä. Näiden näkemyserojen ytimessä on kysymys Venäjän identiteetistä. Yhdysvaltojen toiminta on osoittanut, Shakleyinan ja Bogutarovin mukaan, että kansallisvaltion rooli kansainvälisen järjestelmän peruselementtinä on Yhdysvaltain sil-

¹⁴⁹ Sama, ss. 45 – 46. Shakleyina ja Bogutarov viittaavat kirjoitukseen Баталов Э. Я: *Русская идея и американская мечта*, США и Канада: экономика, политика, культура, 2000. №11 и 12.

¹⁵⁰ Shakleyina, Bogutarov, 2004, s. 46. Shakleyina ja Bogutarov viittaavat kirjoitukseen Яковлев А.Г.: *И все же на горизонте двухполюсный мир*, Проблемы Дальнего Востока. 2000. № 4

¹⁵¹ Sama.

missä heikentynyt. Se ei suhtaudu kansalliseen itsemääräämisoikeuteen eikä valtionrajoihin esteinä väliintulolle alueellisen tai kansainvälisen turvallisuuden varmistamiseksi. Kansallisen itsemääräämisoikeuden turvaaminen säilyykin ensisijaisena prioriteettina Venäjälle ja muille sellaisille valtioille, jotka eivät halua joutua Naton tai kenenkään muunkaan johtaman ”humanitäärisen” väliintulon kohteeksi. Realistien mukaan Venäjän identiteetti pitäisi yhdistää historialliseen suuren vallan perinteeseen. Esimerkiksi Balatovin mukaan ”*Velikoderzhavnost*” – sitoutuminen suurvalta-asemaan – on Venäjän kulttuurin sydän. Tämä kulttuurillinen arkkityyppi tulee vaikuttamaan venäläisiin tulkintoihin maailman tapahtumista Venäjän sisäisistä oloista riippumatta. Batalovin mukaan Venäjä on suurvalta ja pysyy sellaisena, koska tämä asema johtuu suuresta joukosta muuttumattomia tekijöitä: Geopoliittisesta sijainnista, merkittävistä sotilaallisista voimavaroista ydinase mukaan luettuna, valtavista luonnonvaroista, aintulaatuisista älyllisistä ja henkisistä potentiaaleista sekä väestörakenteesta. Merkittäviä kriteereitä Venäjän roolille suurvaltana on sen kyky vaikuttaa maailman tapahtumiin ja muun maailman kyvyttömyys jättää Venäjän strategiset intressit huomiotta.¹⁵³

Geopolitiikka

Laajan määritelmän mukaan geopolitiikka kuvaa maailmanpolitiikan ja maantieteellisen ympäristön välisiä vaikutussuhteita, jotka liittyvät tilan hallintaan. Eduard G. Solovjevin mukaan geopolitiikan tutkimuksen ympärille on Venäjällä kehittynyt siihen erikoistuneiden tutkijoiden ammattikunta, mutta sen edellytykset itsenäisenä akateemisena tutkimussuuntauksena eivät vielä ole täysin kehittyneet. Sen yhtymäpinnat poliittiseen teoriaan ja muihin yhteiskuntatieteiden suuntauksiin ovat vähäiset. Sen metodologiaa ei ole muotoiltu selkeästi ja johdonmukaisesti. Tutkijoiden henkilökohtaisilla kokemuksilla, kyvyillä ja mielipiteillä on ollut suuri vaikutus venäläisessä geopolitiittisessä tutkimuksessa.¹⁵⁴

Geopoliittisella näkökulmalla on yli vuosisatainen perinne Venäjällä. Keskiaikaisten venäläisten hallitsijoiden ajattelutapaa on pyritty modernisoimaan geopolitiittisilla käsitteillä. 1800-luvun alun slavofiilien ja länsimielisten välinen keskustelu keskittyi Venäjän valintoihin kehityksen suunnasta ja nopeudesta. Pjotr Semjonov-Tjan-Shanski hahmotteli Volga- ja Jenisei-jokien väliselle alueelle erityistä kulttuurillista ja taloudellista keskittymää, joka lisäisi Venä-

¹⁵² Sama, ss. 46 – 47.

¹⁵³ Shakleyina, Bogutarov, 2004, ss. 48 – 49. Käsitys Venäjän väestörakenteen positiivisesta vaikutuksesta Venäjän vaikutusvaltaan voidaan helposti kyseenalaistaa. Työikäisen väestön korkea kuolleisuus, alueiden autioituminen ja heikko syntyvyys eivät tue tätä näkemystä. Ks. esim. Juntunen, 2009, ss. 20 – 24.

¹⁵⁴ Solovyev, Eduard, G: *Geopolitics in Russia – Science or vocation?*, Communist and Post-Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004, ss. 85 – 89. Geopolitiikkaa käsittelevä osuus perustuu kokonaan Solovjevin artikkeliin.

jän yhtenäisyyttä ja voimaa. 1900-luvun alussa ilmestyivät ensimmäiset geopolitiikkaa painottavat teokset. Euraasialainen näkökulma vahvistui venäläisten emigranttien keskuudessa 1920-luvulla ja oli voimissaan toiseen maailmansotaan saakka. Se painotti Venäjän erikoislaatuisuutta aasialaisen ja eurooppalaisen maailman yhdistäjänä sekä Venäjän taloudellista ja kulttuurillista riippumattomuutta. ”Euraasialaiset” näkivät Venäjän ennemmin ”keskimanteena” kuin Euroopan ja Aasian kesken jakautuneena maana. Tämä ”keskimanner” toimi slaavilaisten ja turkkilaisten kansojen sulatusuunina muodostaen venäläis–euraasialaisen etnisyyden ja kulttuurin.¹⁵⁵

Neuvostoliiton aikana geopolitiikka kuului virallisesti hyljeksittyjen käsitteiden joukkoon. Stalinin käsitys vaikutuspiireistä ja Brezhnevin doktriiniin kuulunut vaikutuspiirin luominen Varsovan liiton maiden itsemääräämisoikeutta rajoittamalla muistuttivat geopolitiikkaa. Nämä näkökulmat muodostuivat todennäköisesti ennemminkin poliittisen realismin ja perinteisen imperialistisen ajattelun tuotteina. 1970-luvulla esitetyt ajatukset Neuvostoliittolaisen geopolitiikan teorian kehittämisestä tyrehtyivät, koska geopolitiikka liitettiin julkisuudessa Natsi – Saksan Kolmannen valtakunnan doktriiniin ja leimattiin taantumukselliseksi länsimaiden laajentumispyrkimyksiä puolustavaksi ideologiaksi. Vasta 1980-luvulla ilmestyivät ensimmäiset geostrategiaa ja geopolitiittista analyysia käsittelevät tutkimukset.

1980-luvun Perestroika ja Neuvostoliiton romahdus auttoivat geopolitiikan uuteen nousuun Venäjällä. Sen katsottiin tarjoavan vastauksia 1980–90 -lukujen vaihteen muutosten aiheuttamiin uusiin kansainvälisen politiikan haasteisiin. Solovjevin mukaan marxismi–leninismin absoluuttiseen totuuteen tottunut kansa kaipasi uutta ”aidosti totuudenmukaista” ja ”tieteellistä” ideologiaa. Perinteisen geopolitiikan selkeät ja yksinkertaistavat teoriat vetosivat moniin tarjotessaan kaivattuja yksiselitteisiä tai niiltä näyttäviä vastauksia. Perinteinen geopolitiikka keskittyy erityisesti valtion kokoon ja maantieteeseen valtion vallan osatekijöinä ja käyttäytymisen selittäjinä. Sen tutkimuskysymykset liittyvät valtioiden voiman vaihtelun syihin kansainvälisessä järjestelmässä. Tämän johdosta se toisinaan käsitetään poliittisen realismin suuntaukseksi. *Hallitun tilan* käsite nousi Venäjällä asemaan, jossa se nähtiin maailmanjärjestyksen perustaksi. Geopolitiikkaa käytettiin ulkopoliittisten ratkaisujen ideologiseen perusteluun. Tässä käytössä se osoittautui tehokkaaksi keinoksi vaikuttaa suureen yleisöön. Siitä muodostuikin eräänlainen marxismi–leninismin korvike ja ”tieteellisesti perusteltu doktriini”. Tämän

---

¹⁵⁵ Pjotr Semjonov-Tjan-Shanski (ven. Пётр Семёнов-Тянь-Шанский, 1827 – 1914) oli maantieteilijä ja tilastotieteilijä joka johti Venäjän maantieteellistä yhdistystä yli 40 vuoden ajan. Häntä on kutsuttu nykyaikaisen venäläisen maantieteen isäksi, ks. esim. Venäjän Maantieteellinen Yhdistys, <http://www.rgo.ru/2010/10/semenov-tyan-shanskij-petr-petrovich/>

seurauksena geopolitiittinen käsitteistö on laajassa käytössä sekä valtion viranomaisten että opposition edustajien keskuudessa. Geopolitiikka on toiminut yhdistävänä tekijänä sekä äärioikeistoa että äärivasemmistoa edustaneiden oppositioryhmien retoriikassa. Solovjevin mukaan geopolitiikka vaikuttaa sekä suoraan että epäsuorasti Venäjän ulkopoliittisen strategian laatimiseen ja soveltamiseen.¹⁵⁶

Liberalismi

Liberalismiin yleisesti yhdistettäviä arvoja ovat vapaus, suvaitsevaisuus ja demokratia. Se kuitenkin muovautuu erilaisten sosiaalisten ja kulttuurillisten asiayhteyksien mukaan. Venäläistenkin liberaalien keskuudessa esiintyy syviä erimielisyyksiä. Liberalismin kannattajat edustavat tyypillisesti hyvin erilaisia poliittisia suuntauksia. Länsimieliset liberaalit edustavat enemmistöä venäläisten liberaalien keskuudessa. Tämä ryhmä uskoo länsimaisten poliittisten ja taloudellisten järjestelmien olevan esimerkki, johon Venäjän ja muun maailman tulisi pyrkiä. Länsimielisetkin ovat jossain määrin jakautuneita siinä, mitä ”länttä” Venäjän tulisi seurata. Osa näkee Yhdysvallat parhaana mallina, kun taas toiset rakentaisivat Venäjän kehityksen Saksan ja Pohjois- tai Itä-Euroopan mallien mukaisesti. Länsimielisyyttä kohtaan kriittinen kansallisdemokraattinen suuntaus puolestaan näkee tarpeellisenä, että Venäjä hyödyntää omia kokemuksiaan demokraattisissa uudistuksissa.¹⁵⁷

Realismin keskittyessä olemassa olevaan valtioiden väliseen järjestelmään, keskittyy liberalismi tekijöihin, joilla maailmanjärjestystä voidaan säädellä ja kehittää. Liberaalit ovat kiinnostuneita ei-valtiollisista toimijoista, liikkeistä ja verkostoista. Venäläiset *uudistajat* ja *radikaalit institutionalistit* näkevät vääjäämättömän kehityksen kohti yksinapaista maailmanjärjestystä, joka perustuu länsimaiselle liberalismille. Kosovon ja Irakin tapaiset konfliktit ovat maailmanjärjestystä säätelevän järjestelmän ominaisuuksia. *Maltilliset institutionalistit* ja *kansallisdemokraatit* näkevät siirtymisen kohti demokraattista maailmanjärjestystä olevan huomattavasti monimutkaisempaa. He painottavat kansainvälisten rakenteiden – kuten YK:n – roolia. Heidän mukaansa esimerkiksi Yhdysvallat voi toimia maailman johtajana ainoastaan huomioimalla muiden maiden intressit ja toimimalla olemassa olevien kansainvälisten rakenteiden puitteissa.

---

¹⁵⁶ Eräitä Solovjevin mainitsemia geopolitiikan vaikutusalueita ovat Venäjän pysyttäytyminen eurooppalaisten instituutioiden ulkopuolella, suhteet Yhdysvaltoihin ja Natoon, IVY-yhteistyö, suhteet Kiinaan ja Intiaan sekä ”moninapaisen maailman” doktriini.

Eroavaisuuksia on myös suhtautumisessa kansallisiin intresseihin. Uudistajien mielestä kansalliset intressit tulevat korvautumaan maailmanlaajuisen kansalaisyhteiskunnan intresseillä, jotka takaavat valtion vielä toistaiseksi rajoittamat henkilökohtaiset oikeudet. Kansallisvaltion ja itsemääräämisoikeuden merkitys heikkenee kansainvälisten järjestöjen, monikansallisten yritysten ja alueellisen integraation merkityksen kasvaessa. Kansallisdemokraattinen leiri puolestaan uskoo, että kansallisilla yhteisöillä tulee edelleen olemaan suuri merkitys myös globalisaatiossa. Ne säilyvät elinkelpoisina ja kykenevät löytämään uusia muotoja oman kulttuurinsa ilmaisemiselle.

Ulkopolitiikan osalta liberaalien enemmistö tukee ajatusta, jonka mukaan Venäjän tulisi luopua suurvalta-aseman tavoittelusta ja myöntyä joihinkin rajoitteisiin itsenäisen ulkopolitiikan osalta. Uudistajien mielestä Venäjän on valittava yleisesti länsimyynteisen linjan ja umpikujan välillä. He näkevät Venäjän kuuluvat juutalais-kristilliseen ja eurooppalaiseen sivilisaatioon. Erityisesti Venäjän tulisi heidän mukaansa ottaa etäisyyttä Kiinaan. Maltilliset institutionalistit ja kansallisdemokraatit elättävät ajatusta, jonka mukaan suurin osa Venäjän alueesta sijaitsee Uralin takana ja merkittävä osa väestöstä asuu tuossa ei-eurooppalaisessa osassa Venäjää. Tämän johdosta Venäjän ei tulisi heidän mukaansa kääntää selkäänsä euraasialaiselle identiteetilleen, vaan pyrkiä yhteistyöhön myös Aasian maiden ja islaminuskoisen maailman kanssa.

	Uudistajat ja radikaalit institutionalistit	Maltilliset institutionalistit ja kansallisdemokraatit
Maailmanjärjestys	Länsikeskeinen	Monitahoinen (pluralistinen)
Suvereniteetti ja kansalliset intressit	Menettävät merkityksensä	Merkittäviä, mutta tulee muotoilla uudelleen
Ulkopoliittinen linja	Länsimyynteinen	Monisuuntainen

Taulukko 3: Venäläisten liberaalien tärkeimmät näkemyserot¹⁵⁸

Pavel ja Andrei Tsygankov ovat todenneet, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen uudistajat ja radikaalit institutionalistit hallitsivat poliittista keskustelua Venäjällä maltillisten ja kansallisdemokraattien toimiessa oppositiossa. Vuonna 2003 he näkivät venäläisen liberalismien tu-

¹⁵⁷ Tsygankov, Andrei P, Tsygankov, Pavel A: *Dilemmas and Promises of Russian liberalism*, Communist and Post-Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004, ss. 53 – 68. Liberalismia käsittelevä osuus perustuu kokonaisuudessaan kyseiseen kirjoitukseen.

levaisuuden muodostuvan jälkimmäisen ryhmän ympärille. Heidän mukaansa liberalismille antaa voimaa kasvava keskiluokka, joka karsastaa militarismia ja vastakkainasettelua ulkomaailman kanssa. Keskiluokalle on myös tärkeitä taloudelliset ja poliittiset uudistukset, jotka tukevat kansallisen identiteetin ja itsenäisen valtion kaltaisia arvoja.

4.6 Maa, alue ja kansat – strategisen kulttuurin sivilisaatiotekijät

Sivilisaatioteorian näkökulmasta Venäjä on perifeerinen sivilisaatio. Se on kehittynyt kiinalaisen, eurooppalaisen ja islamilaisen sivilisaation ”lämmityksessä” näiden reuna-alueille.¹⁵⁹ Igor Jakovenkon mukaan Venäjän keisarikunnan, Neuvostoliiton ja Venäjän federaation valtionrajat ovat olleet luonteeltaan ”pinnalliset”. Rajat ovat määräytyneet viimeisten kolmen vuosisadan poliittisten realiteettien mukaan. Venäjä esimerkiksi harjoitti siirtomaapolitiikkaa Siperiassa yli kahden vuosisadan ajan. Alkuperäisväestöä pyrittiin sopeuttamaan kulttuurillisesti panslavismin hengessä. Venäjän vallan kasvattamista ja etulyöntiaseman saavuttamista Siperiassa edesauttoi avautuvien modernisaatiomahdollisuuksien soveltaminen alueen hyödyntämisessä ja ”kypsän” sivilisaation tuominen ensimmäisenä alkuperäiskansojen keskuuteen. Venäjän onnistui ottaa haltuunsa taloudellisesti kehittymättömät alueet Vladivostokiin asti puolifeodaalisen imperiumin puitteissa. Alueellinen yhtenäisyys onnistuttiin ylläpitämään Neuvostoliiton aikaisissa maaorjuuden olosuhteissa. Pysyvät sivilisaatioerot jäivät kuitenkin taustalle ja Aasian maiden kehittymisen myötä Venäjän kulttuurillinen etumatka alueella lyhentyi. Jakovenkon mukaan laajasta historiallisesta kulttuurinäkökulmasta tarkasteltuna Siperia ei kuulu eurooppalaiseen vaikutuspiiriin eikä myöskään itse Venäjään.¹⁶⁰

Venäjä on monikansallinen valtio, jossa asuu noin 160 eri kansallisuutta. Vuoden 2002 väestölaskennan mukaan suurimmat ryhmät ovat venäläiset, joita on lähes 116 miljoonaa, tataarit (5,5 milj.), ukrainalaiset (2,9 milj.), baškiirit (1,6 milj.) ja tšuvassit (1,6 milj.). Useimpien kansojen edustajia on vain joitakin tuhansia, kuten esimerkiksi suomalaisia (34000). Vähemmistöjen asema on aina ollut riippuvainen valtion kehityksestä. Vähemmistöjen vapaudet ovat lisääntyneet heikon keskusvallan aikoina ja vastaavasti heikentyneet keskuksen vahvistaessa kontrolliaan. Erityistä huomiota on Putinin kaudella kiinnitetty strategisesti tärkeillä alueilla asuviin kansoihin, kuten Volgan varrella ja pohjoisilla öljyn ja kaasun tuotantoalueilla asuviin

¹⁵⁸ Tsygankov, Tsygankov, 2004, s. 67.

¹⁵⁹ Яковенко, 2008, cc. 34 – 35. Muita sivilisaatiotyypppejä ovat ensisijainen sivilisaatio, joka on muodostunut olemassaolevien sivilisaatiotekijöiden synteinä (esim. kiinalainen sivilisaatio) ja toissijainen, joka on muodostunut poistuvan sivilisaation tilalle (esim. eurooppalainen ja islamilainen sivilisaatio).

¹⁶⁰ Яковенко, 2008, cc. 314 – 315.

suomalais-ugrilaisiin kansoihin. Venäläisessä mediassa on vuoden 2005 lopulta alkaen esimerkiksi artikkeleita, joissa väitetään Suomen avun pienille sukulaiskansojen johtavan kyseisten alueiden irrottamiseen Venäjästä. Alpo Juntunen on todennut, että tämän perusteella Venäjä on perustuslain maininnasta huolimatta pidettävä ensisijaisesti venäläisenä eikä monikansallisena valtiona. Venäläistymistä pyritään vahvistamaan määrätietoisen nationalismin avulla ja sitä nopeuttavat muuttoliike sekä uskonnollinen elpyminen. Vuonna 1997 säädetyssä laissa uskonnonvapaudesta ja uskonnollisista yhdistyksistä ilmaistaan ortodoksisella kirkolla olevan erityisasema Venäjän historiassa sekä maan hengellisyyden ja kulttuurin kehityksessä.¹⁶¹

4.7 Talous Venäjän strategiassa

Monet Neuvostoliitolta perityt lähtökohdat ovat vaikuttaneet Venäjän taloudelliseen kehitykseen kahden viime vuosikymmenen aikana. Venäjällä on suureen kokoonsa ja valtaviin luonnonvaroihinsa nähden pieni väkiluku. Neuvostojärjestelmästä periytyi verrattain hyvin koulutettu, mutta huonosti järjestetty ja kuriton työvoima, joka oli osin sosialistisen järjestelmän passivoimaa. Maan teknologinen kapasiteetti oli hyvin korkea, mutta sitä käytettiin täysin tehottomalla tavalla. Kaikkein kehittyneimmät sektorit, kuten lentokoneeteollisuus ja koneenrakennusteollisuus, liittyivät läheisesti sotateollisuuteen ja olivat päällekkäisiä länsimaisten vastaavien sektorien kanssa. Näistä syistä johtuen Venäjä on edustanut maailmantalouden keskuksille lähinnä raaka-aineiden toimittajaa ja markkina-aluetta ”ensimmäisen maailman” tuotteille. Boris Kagarlitskyn mukaan useimmista muista näkökulmista tarkasteltuna Venäjä on ollut länsimaille ainakin tarpeeton, mutta mahdollisesti myös vaarallinen. Kapitalististen logiikan ja pelisääntöjen mukaan Venäjän ylijäämäresurssit joutuvat joko ulkopuolisten talousmahtien nielaisemiksi tai ne voidaan käyttää Venäjän omaan taloudelliseen, poliittiseen ja sotilaalliseen laajentumiseen. Näin Venäjästä tulisi joko ”puoli-siirtomaa” tai supervalta ilman kolmatta vaihtoehtoa. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäläinen eliitti ryhtyi niin nopeasti toimimaan globalisaatioprosessin vaatimusten mukaan, että kapitalistinen logiikka jäi ainoaksi vaihtoehdoksi 1990-luvun alussa. Venäjän eliitillä ei ollut muuta keinoa päästä kivuttomasti sisään maailmanyhteisöön, sillä venäläisen teollisuuden vahvistaminen ja teknologisen kapasiteetin tehokas käyttö markkinoilla olisi johtanut konfliktiin länsimaiden kanssa. Seurauksena oli linja, joka johti kotimaisen teollisuuden alasajoon, kansalaisten köyhtymiseen, tieteiden rappioon ja lisääntyneeseen riippuvuuteen ulkomaista. Kagarlitsky näkee tämän valinnan siinä tilanteessa loogiseksi ja oikeaksi, mutta muistuttaa, että integroidessaan Venäjän kapitalisti-

---

¹⁶¹ Juntunen, 2009, s. 24 – 25. Kansallisuudet perustuvat asukkaiden omiin ilmoituksiin.

seen maailmanjärjestykseen ”puoli-siirtomaana”, saattoivat länsimaat luoda edellytykset uusille maailmanlaajuisille shokeille.¹⁶²

Ulkopoliittisen instituutin tutkijan Mikko Patokallion mukaan viimeisten kymmenen vuoden aikana Venäjä on nauttinut poikkeuksellisesta vaurastumisesta energian hinnan noustessa. Esimerkiksi öljynviennistä saadut tulot kasvoivat kymmenkertaisiksi vuosina 1999–2006. Venäjän ulkopoliittinen itsetunto on voimistunut, mikä on näkynyt sen suhteissa naapurimaihin. Parantuneet tulot eivät ole kuitenkaan vastaavassa määrin parantaneet Venäjän suuria yhteiskunnallis-taloudellisia haasteita, kuten pienenevää väestöä, heikkoa sosiaalihuoltoa, ammattitaitoisen työvoiman puutetta ja heikkotasoista koulutuslaitosta. Koska tulotason paraneminen on johtunut pikemminkin energian hinnan noususta kuin sen tuotannon lisääntymisestä, on tilanne riskialtis. Energian hinta on taipuvainen vaihteluille. Toisaalta Venäjän kyky ylläpitää tulotasoaan lisäämällä energiantuotantoaan on hyvin rajallinen, ellei uusia esiintymiä onnistuta tai kyetä hyödyntämään. Eräs Venäjän suurimmista haasteista onkin sen riippuvaisuus energianviennistä.¹⁶³ Venäjään liittyviä huolenaiheita ovat myös sen hallituksen tiivis yhteys ja kontrolli maan energiasektoriin sekä tasavertaisuuden ja avoimuuden puute¹⁶⁴. Vuonna 2008 Venäjä sijoittui yleisimmin käytetyssä kansainvälisessä korruptiomittauksessa sijalle 147 kaikkiaan 180 maan joukossa¹⁶⁵. Venäjä on todennut strategiseksi tavoitteekseen nousta keskipitkällä aikavälillä maailman viiden johtavan talouden joukkoon bruttokansantuotteella mitattuna.¹⁶⁶ Venäjän osuus maailmantaloudesta on tällä hetkellä kuitenkin vain noin kolme prosenttia.¹⁶⁷

Norbert Eitelhuber on arvioinut strategia-asiakirjojen ja lausuntojen perusteella että viimeistään vuoteen 2000 mennessä oli tapahtunut perustavanlaatuinen muutos Venäjän strategisessa kulttuurissa. Taloudesta oli tullut merkittävä – jopa sotilasvoimaa merkittävämpi – tekijä Venäjälle. Tähän vaikuttavia syitä voivat olla muisto Neuvostoliiton romahtamisesta taloudelli-

---

¹⁶² Kagarlitsky, 2002, ss. 285 – 286.

¹⁶³ Patokallio, Mikko: *Venäjän ulkopoliittisen nousun kestävyys*, Briefing paper 21, Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2008. Samoja ongelmia on kuvattu myös asiakirjassa ”*Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*”, Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä N 537, 12.5.2009, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

¹⁶⁴ Skogrand, Kjetil: *The Arctic in a Geostrategic Perspective*, teoksessa Skogrand, 2008, ss. 10–11.

¹⁶⁵ ”*Venäjä-toimintaohjelma – Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009*”, s. 12. Kyseessä oleva korruptiotutkimus on ”*Transparency International: Corruption Perceptions Index 2008*”.

¹⁶⁶ ”*Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*”, Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohta 53.

¹⁶⁷ ”*Venäjä-toimintaohjelma – Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009*”, s. 11. Euroopan Unionin osuus maailmantaloudesta on noin 30 %.

siin syihin ja vuoden 1998 vakava taloudellinen kriisi.¹⁶⁸ Toisaalta voidaan yhtä hyvin väittää, että Venäjä on vastannut taloudellisen avautumisen aiheuttamiin uusiin uhkiin johdonmukaisesti pitkäaikaisen strategisen kulttuurinsa mukaisella sopeutuvuudella. Käytännön painotuksia on vain muokattu vastaamaan muuttunutta toimintaympäristöä. Jälkimmäistä väitettä voidaan tukea väittämällä, että vahva talous ei ole edelleenkään tavoite sinänsä, vaan keino ylläpitää sotilaallista ja poliittista vaikutusvaltaa.

Venäjän talouden suuri riippuvaisuus ulkomaisista sijoituksista ja toimivista rahamarkkinoista vähentää sen mahdollisuuksia käyttää energiaa taloudellisena aseena. Vaikka viime vuosina nähdyt kiistat kaasumaksuista Ukrainan ja Venäjän välillä haittasivat kaasutoimituksia Eurooppaan, ne eivät kuitenkaan heikentäneet Venäjän halua pumpata mahdollisimman paljon kaasua Keski-Eurooppaan Ukrainan kiertäviä reittejä pitkin.¹⁶⁹

Energian käyttämiseen aseena liittyy eräitä rajoitteita:

- Jos asiakkaat tuntevat olevansa liian riippuvaisia, ne pyrkivät lisäämään varastokapasiteettiaan, laajentamaan raaka-ainepohjaansa ja vähentämään kulutusta.
- Jos kaasutoimitukset katkaistaan, kaasua ei voida myydä muuallekaan, koska kuljetus on riippuvaista kiinteistä putkistoista.
- Jos asiakasvaltioiden taloudet kärsivät vahinkoja Venäjän luonnonvarojen kiistämisen johdosta, syntyy myös Venäjän taloudelle haittaa pitkällä aikavälillä.¹⁷⁰

4.8 Uhkakuvan vaikutus ulkopoliitiikkaan

Neuvostoliiton aikaiseen ajattelutapaan perehtyminen auttaa ymmärtämään myös nykyisten uhkakuvien taustoja. Neuvostoliiton tutkimuksella on tiettyjä erityispiirteitä. Erityisesti nämä korostuivat ajankohtaisten poliittisten ja turvallisuuspoliittisten arvioiden laatimisessa neuvostoliittolaisten lausuntojen ja kirjoitusten pohjalta. Richard Herrmannin arvion mukaan Neuvostoliitossa vallitsi useita kilpailevia näkökulmia ja strategisia uskomuksia. Eri artikkeleiden tietoja yhdistelemällä ei välttämättä saanut koostettua yhtenäistä kuvaa. Merkittävä Neuvostoliiton aikaisten ulkomaalaisten tutkijoiden kohtaama ongelma oli se, että johtajien antamat poliittiset lausunnot eivät välttämättä kuvastaneet niitä näkemyksiä, joiden pohjalta päätöksiä tehtiin. Ne saattoivat olla tietoista yleisen käsityksen muokkaamista. Suljettu päätöksenteko-

¹⁶⁸ Eitelhuber, 2009, ss. 21 – 22. Eitelhuberin kirjoitus ei anna perusteita arvioida strategisen kulttuurin muutoksista tehtyjen johtopäätösten luotettavuutta, koska sen näkökulmaa ja metodologia ei ole riittävässä määrin selitetty.

¹⁶⁹ Eitelhuber, 2009, s. 23.

prosessi ei mahdollistanut tarkan analyysin laatimista. Herrmann uskoi, että neuvostoliittolaiset päättäjät ja tutkijat pyrkivät arvioillaan ensisijassa vaikuttamaan Moskovassa tapahtuvaan päätöksentekoprosessiin sekä oikeuttaakseen jo sovellettavana olevaa politiikkaa. Hermannin mukaan ulkoisesta propagandasta voitiin kuitenkin päätellä paljonkin Neuvostoliiton strategisista uskomuksista. Propaganda muodosti uhkaavan viholliskuvan, joka tuki määrätietoista strategiaa kyseisen uhkan torjumiseksi. Myös Jack L. Snyder päätteli, että ulkoinen propaganda ei ollut julkisten Neuvostoliittolaisten sotilasasioita käsittelevien kirjoitusten ainoa tarkoitus, sillä niissä oli havaittu käytettävän suurelta osin samanlaista käsitteistöä, kuin rajoitetussa jakelussa olleissa julkaisuissa.¹⁷¹

Neuvostoliiton käsitystä itsestään ja suhteistaan ulkomaailmaan voidaan tarkastella Afganistanin sodan aiheuttaman suurvaltojen suhteen heikkenemisen kautta. Douglas Blum on tutkinut miten eri käsitykset Yhdysvalloista vaikuttivat neuvostoliittolaiseen turvallisuuspolitiiseen keskusteluun Afganistanin miehityksen päätyttyä. *Attribuutioteorian* mukaan käsitys vastustajasta vaikuttaa sen toiminnasta tehtäviin johtopäätöksiin. Vastustajan toimintatapojen voidaan tulkita johtuvan joko luonteenomaisista tai tilanteenmukaisista syistä. Myös näiden sekoitus on mahdollinen.¹⁷²

Neuvostoliitto hyökkäsi Afganistaniin joulukuussa 1979. Virallisen selityksen mukaan hyökkäyksen tarkoituksena oli vallankumouksen tukeminen ja taantumuksellisen hallituksen asettamisen estäminen. Yhdysvaltojen väitettiin suunnitelleen moisen hallituksen asettamista yhteistyössä Kiinan kanssa. Hyökkäys aiheutti odotetusti vastalauseiden vyöryn läntisestä leiristä. Liennytyksen myötä alkanut suhteiden lämpeneminen kääntyi pakotteiksi Yhdysvaltojen taholta ja keskinäisten suhteiden viilenemiseksi. Neuvostoliittolaisessa lehdistössä vuosina 1980 – 84 esitetyt tulkinnat tilanteesta ja Neuvostoliiton vaihtoehtoista vaihtelivat vastakainasettelua korostavista ja aatteellisista kannanotoista aina pragmaattisiin ja yhteistyön mahdollisuuden hyväksyviin näkemyksiin. Kirjoittajien ja poliittisen eliitin suuren enemmistön mielestä Yhdysvaltojen reaktiot Afganistanin miehitykseen olivat imperialismille luonteenomaisia ja jatkumoa Yhdysvaltojen toiminnalle muita vallankumouksellisia liikkeitä vastaan. Yleinen käsitys tässä joukossa oli, että Yhdysvaltojen reaktio tapahtumiin kaukana sen

---

¹⁷⁰ Sama, s. 21.

¹⁷¹ Herrmann, Richard: *The Soviet Decision to Withdraw from Afghanistan: Changing Strategic and Regional Images*, teoksessa: Jervis, Robert, Snyder, Jack (ed.): *Dominoes and Bandwagons – Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, Oxford University Press, New York, 1991, s. 224. Myös Snyder, 1977, ss. 7–8.

¹⁷² Blum, Douglas: *Soviet Perceptions of American Foreign Policy After Afghanistan*, teoksessa: Jervis, Snyder (ed), 1991, ss. 190 – 213.

rajoilta paljasti sen todellisen luonteen. Afganistan olisi näiden näkemysten mukaan ollut Yhdysvalloille sopiva tekosyy varustelukilvan aloittamiselle sekä hyökkäyksille liennytyä ja edistyksekkyyttä vastaan kaikkialla. Näille imperialismiin muuttumatonta perusluonnetta korostaville näkemyksille oli yhteistä se, että Neuvostoliiton ei nähty omalla toiminnallaan aiheuttaneen Yhdysvaltojen kielteistä reaktiota. Sen sijaan pidettiin luonnollisena, että sosialismin ja edistyksekkyyden pyyteetön puolustaminen ylipäättään provosoisi imperialisteja.¹⁷³

Edellä kuvatun kaltainen näkemys Yhdysvalloista lähtökohtaisesti aggressiivisena, imperialistisena valtiona edellytti vastapainokseen Neuvostoliitolta yksipuolista toimintalinjaa. Kilpailun ollessa nollasummapeleä tuli Neuvostoliiton pyrkiä laajentamaan vaikutusvaltaansa vastustajan kustannuksella. Liennytyöpolitiikalla nähtiin olevan välineellinen arvo sen sitoessa vastustajan kädet ja mahdollistaessa edistyksekkään muutoksen. Liittolaisten ja vallankumouksellisten liikkeiden tukeminen oli tärkeä menetelmä Yhdysvaltojen vaikutuksen patoamisessa. Vuoden 1984 alkuun mennessä puheet liennytykseen palaamisesta oli kuitenkin suurelta osin kuopattu ja vallitsevana näkemyksenä oli puolustuskyvyn varmistaminen ”antikommunistista ristiretkeä” vastaan. Pienen tutkijajoukon mielestä yhteistyö ja kriisien välttäminen olisi ollut paras tapa edistää Neuvostoliiton etua. Tässä joukossa uskottiin Yhdysvaltojen toiminnan johduttavan Neuvostoliiton aktiivisista toimista kolmansissa maissa.¹⁷⁴

Läntisessä kulttuurissa uhkan olemassaolo edellyttää myös kyvyn ja tahdon olemassaoloa. Eitelhuberin mukaan venäläisessä strategisessa kulttuurissa uhkalla käsitetään pääsääntöisesti tilan hallintaa toisen vallan toimesta. Eitelhuberin mukaan vuonna 2000 julkaistussa kansallisen turvallisuuden konseptiossa ilmaistaan selkeästi muiden maiden yritykset heikentää Venäjän asemaa maailmalla.¹⁷⁵ Tämä kuvastuu myös Henriikki Heikan kuvaamassa Venäjän länsivasaisuuden pitkässä linjassa, joka muodostuu Venäjän kylmän sodan jälkeisistä epäonnistuneista yrityksistä nostaa maa suurvaltojen sisäpiiriin.¹⁷⁶

Ensimmäisessä vaiheessa 1990-luvulla Venäjä pyrki vastustamaan Yhdysvaltojen hegemonian laajentumista Itä-Eurooppaan. Itäeurooppalaisten valtioiden määrätietoinen oman politiikkansa ajaminen, Naton ja EU:n laajentuminen, Saksan atlantistinen linja ja Ranskan passiivisuus

---

¹⁷³ Sama, ss. 190 – 197 ja 202 – 211.

¹⁷⁴ Blum, Douglas: *Soviet Perceptions of American Foreign Policy After Afghanistan*, teoksessa: Jervis, Snyder (ed), 1991, ss. 203, 212 – 213.

¹⁷⁵ Eitelhuber, 2009, s. 10. Eitelhuber viittaa nykyisin voimassaolevaa kansallisen turvallisuuden strategiaa edeltävään asiakirjaan.

¹⁷⁶ Heikka, Henriikki: *Jännitettä ilmassa – Laskeva suurvalta Venäjä ja sen suhteet länteen*, UPI Briefing Paper 7 (2006), Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki, 2006, ss. 5 – 6.

johtivat epäonnistumiseen. Toisessa vaiheessa 2000-luvun taitteesta alkaen Venäjä liittyi Saksan ja Ranskan muodostamaan ”akseliin” ja pyrki täten tasapainottamaan Yhdysvaltojen hegemoniaa. Pyrittiin muodostamaan kuva Venäjästä normaalina eurooppalaisena maana. Venäjän poliittinen kulttuuri johti kuitenkin siihen, että eurooppalaisten oli vaikea hyväksyä Venäjää omaan viiteryhmäänsä. Heikka näkee Saksa-Ranska-Venäjä -akselin syntyneen poikkeuksellisen sisäpoliittisen tilanteen vuoksi. Hänen mukaansa ei ole merkkejä siitä, että se voisi toistua.¹⁷⁷

Vuosiin 2003 – 2004 ajoittuneessa kolmannessa vaiheessa Venäjä siirsi ulkopoliitiikkansa painopistettä IVY -alueelle pyrkien takaamaan länsivastaisten johtajien vallassa pysymisen, mutta tämä politiikka koki vakavia takaiskuja vuosien 2003 – 2005 ”värivallankumouksissa”.¹⁷⁸ Niin kutsutuilla ”Värivallankumouksilla” tarkoitetaan sarjaa entisissä neuvostotasavalloissa tapahtuneita vallankumouksia. *Ruusu*vallankumous Georgiassa vuonna 2003, *Oranssi* vallankumous Ukrainassa vuonna 2004 ja *Tulppaanivallankumous* Kirgisiassa vuonna 2005 nähtiin ensi alkuun demokraattisina läpimurtoina auktoritaaristesti hallituissa maissa¹⁷⁹.

Eitelhuber näkee Putinin puheessa liittokokoukselle 26.4.2007 piirteitä värivallankumouksiin liittyvästä uhkakäsityksestä¹⁸⁰. Putin toi puheessaan esiin muun muassa Venäjän huolen ulkomaisen rahoituksen tuella toimivien kansalaisjärjestöjen kautta tapahtuvasta Venäjän sisäisiin asioihin vaikuttamisesta¹⁸¹.

Ulkoisen vaikutusvallan patoamispyrkimykset liittyvät läheisesti myös vuonna 2008 käytyyn Georgian sotaan. Georgian presidentin Mihail Saakašvilin lähentyminen Yhdysvaltoja ja Natoa kohtaan aiheutti sen, että Venäjä katsoi tarpeelliseksi Georgian kansallisten vähemmistöjen aktiivisemmän tukemisen. Saakašvili pyrki ratkaisemaan tilanteen sotilaallisella operaatiolla, jolla hän pyrki lopettamaan Abhasian ja Etelä-Ossetian separatistiset pyrkimykset. Venäjä vastasi hyökkäyksellä, joilla se valtasi separatististen alueiden lisäksi myös muita alueita Georgiasta. Etelä-Ossetian geopoliittinen asema keskeisenä väylänä Kaukasusvuorten vaikutti Alpo Juntusen mukaan siihen, että Venäjä katsoi kansallisten etujensa tähden välttämättömäksi pitää Etelä-Ossetia hallussaan. Juntusen mukaan Georgian tilannearvioon vaikutti näkemys

---

¹⁷⁷ Sama.

¹⁷⁸ Heikka, 2006, s. 6.

¹⁷⁹ Hale, Henry A: *Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia*, World Politics, Vol 58, Number 1, October 2005, ss. 133 – 144.

¹⁸⁰ Eitelhuber, 2009, s. 10.

siitä, että Venäjän uuden johdon asema olisi epävarma hiljattain tapahtuneiden duuman, presidentin ja hallituksen vaihdosten vuoksi.¹⁸²

Eitelhuberin mukaan vuosien 2000 ja 2008 kansallisen turvallisuuden konseptiasiakirjoissa esiintyvä näkemys ”*yksinapaisen maailmanjärjestyksen ja Yhdysvaltojen taloudellisen ja sotilaallisen ylivallan*” aiheuttamasta uhkasta Venäjän suvereenisuutta kohtaan johtuu osittain venäläisestä käsityksestä termistä *suvereenisuus*.¹⁸³ Venäläiset tutkijat määrittävät usein suvereenin valtion käsittävän sellaista, jonka ”*tavoitteet ja menetelmät – niin kotimaassa kuin ulkomailla – määritetään pelkästään kansallisen edun arvioinnin perusteella, eikä niihin vaikuta ulkopuolinen paine sopeutua käyttäytymismalleihin*”. Venäjän ”*suvereeni demokratia*” viittaa lähtökohtaisesti ulkopoliittiseen riippumattomuuteen. Venäjällä uskotaan vahvasti, että Venäjän tulee olla yksi kehittymässä olevan moninapaisen maailmanjärjestyksen navoista. Vaikka viime vuosina on puhuttu paljon yhteistyöstä esimerkiksi terrorisminvastaisessa sodassa, ei Jeffrey Mankoffin mukaan kukaan Venäjällä liene uskonut sen vaikuttavan Venäjän kykyyn toimia itsenäisesti maailmanpolitiikassa.¹⁸⁴

Venäjän yhteistyöhaluinen linja syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen oli loogista strategisen kulttuurin ja doktriinien näkökulmasta. Eitelhuberin mukaan sitä tulkittiin usein virheellisesti merkinä Venäjän halusta integroitua lännen kanssa, sillä lopulta Yhdysvaltojen hyökkäys Afganistaniin oli Venäjälle vain kätevä tapa antaa jonkun muun taistella alueelliseksi uhaksi nousseita talibaneja vastaan.¹⁸⁵ Neuvostoliiton aikainen julistuksellisuus ja retoriikan hyödyntäminen ovat edelleen tehokkaassa käytössä.

4.9 Venäläinen poliittinen kulttuuri

Venäjän poliittinen kulttuuri on vaikuttanut suuresti sen strategisen kulttuurin militarisoitumiseen. Poliittisen kulttuurin on arvioitu olevan perinteisesti harmoninen sotilaallisen kulttuurin kanssa, koska se perustuu samantyyppiselle pakotteiden käytölle tai ylemmän auktoriteetin antamalle vallalle. Fritz W. Ermarthin mukaan tämä periaate on ”*кмо – козо*” eli ”*kuka – ketä*”

¹⁸¹ Eitelhuber, 2009, ss. 10 – 11. Eitelhuber viittaa puheeseen ”*Annual Address to the Federal Assembly*”, President of Russia, April 26, 2007, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/04/26/1209_type70029type82912_125670.shtml

¹⁸² Juntunen, 2009, ss. 129 – 130.

¹⁸³ Eitelhuber, 2009, s. 12.

¹⁸⁴ Mankoff, Jeffrey: *Russia and the West: Taking the Longer View*, The Washington Quarterly (Spring 2007), s. 128.

¹⁸⁵ Eitelhuber, 2009, s. 14.

tai ”kuka – kenelle”. Ermarth antaa esimerkin: ”*Jumalan antamaa valtaa Tsaarille ja Tsaarin antamaa valtaa pajareille; tai historian antama valtaa kommunisteille ja edelleen byrokraateille ja poliittisille satraapeille*”. Poliittiset kiistat ratkaistaan kamppailulla ja juonittelulla, toisinaan voimankäytöllä, mutta ei neuvottelemalla, kaupankäynnillä, äänestämällä tai oikeudellisen prosessin kautta. Marxismi sopi aikoinaan luonnollisesti Venäjän poliittiseen kulttuuriin Leninin tulkitsemana ja soveltamana, koska se on poliittisen ja sosiaalisen filosofian lisäksi myös eräänlainen sotilasdoktriini. Ermarthin mielestä ensimmäisen Neuvostoliiton jälkeisen vuosikymmenen jälkeen on tullut selväksi, että perinteisen venäläisen poliittisen kulttuurin piirteitä on jälleen noussut voimakkaasti esiin Vladimir Putinin alaisuudessa. Tämän kehityksen ydin ei näy pelkästään siirtymisessä kohti itsevaltaisempaa johtamista, mikä itse asiassa on ollut melko hillittyä historiallisten kokemusten valossa. Se näkyy myös valtaa käyttävien tai havittelevien tahojen suhtautumisessa normaalin demokratian tunnusomaisiin piirteisiin. Esimerkiksi puolueisiin, duumaan, lehdistöön ja vaalikampanjointiin ei suhtauduta toimivan ja oikeutetun hallinnon mahdollistajina, vaan pikemminkin välineinä, joita voidaan manipuloida, kontrolloida ja vastustaa keskusvallan hyödyksi.¹⁸⁶

Poliittinen kulttuuri heijastuu myös ulkopolitiikkaan. Venäläiset johtajat ovat yleensä kyenneet taitavaan ja sopeutuvaan diplomatiaan tilanteen vaatiessa. Ermarthin mukaan taustalla on kuitenkin aina ollut piilevä asenne joka suhtautuu vieraisiin valtoihin tai toimijoihin joko ”*vihollisina, kohteina, tilapäisinä liittolaisina tai manipuloitavissa olevina hyödyllisinä idiootteina, eli ”kmo – kozo” –asenne*”.¹⁸⁷

Henry E. Hale on vertaillut entisiä neuvostotasavaltoja ja tutkinut, miksi eräissä näistä on nähty värvallankumousten sarja ja toisissa puolestaan ei. Hän on todennut, että vallankumous ja sen yhteydessä tapahtuva siirtyminen joko demokratian tai autokratian suuntaan on jaksottainen – tai syklinen – ilmiö. Oleellisia tähän ilmiöön liittyviä tekijöitä ovat ns. ”*rampa-ankka*” -syndrooma ja ”*suojelijapresidentti*” -käsite. Nämä ovat kaikissa entisissä neuvostotasavalloissa esiintyviä tekijöitä. Käytännössä suojelijapresidentillä on muodollisen vallan lisäksi mahdollisuus ohjata suuria määriä omaisuutta ja valtaa muodollisten kanavien ulkopuolella. Näin hän voi edesauttaa sekä poliittisten tavoitteidensa saavuttamista että oman valtansa säilyttämistä palkitsemalla liittolaisiaan ja rankaisemalla vastustajiaan. Presidentin ollessa vahvasti vallan kahvassa kiinni, voidaan olettaa nähtävän hyvin yhtenäinen poliittinen eliitti ja ra-

¹⁸⁶ Ermarth, 2006, s. 6. Venäjän poliittista järjestelmästä ja kulttuurista myös Juntunen, 2009, ss. 35 – 64.

¹⁸⁷ Ermarth, 2006, s. 6. Ermath mainitsee esimerkkinä taitavasta diplomatiasta Gontsharovin valtiomiestaidon 1800-luvulta ja Neuvostoliiton monitahoiset pyrkimykset liennytykseen 1900-luvulla.

jallinen määrä todellista demokratiaa. Lainmukaisten vaalien lähestyessä erityisesti epäsuosittun presidentin tuki eliitin keskuudessa saattaa heiketä johtaen ”*rampa ankka*”-syndroomaan. Presidentti voi pyrkiä vähentämään eliitin epävarmuutta palkitsemisjärjestelmän jatkuvuudesta nimeämällä seuraajan. Vaalien tai valtaannousun jälkeisestä vakiinnuttamisvaiheesta edetään vallan haastamisjakson kautta jälleen uuteen vakiinnuttamisvaiheeseen.¹⁸⁸

Hale erottaa Venäjän ja Azerbaidzanin esimerkeiksi maista, joissa valtansa vakiinnuttanut presidentti joutui ramman ankan asemaan, mutta hänen hallintonsa onnistui asettaa valtaan käsin poimittu seuraaja. Ukrainassa, Armeniassa, Georgiassa ja Kirgisiassa puolestaan ramman ankan koko hallinto syöstiin vallasta. Halen mukaan oleellisena erottelevana tekijänä kahden edellä mainitun ryhmän välillä on ollut yleinen mielipide.¹⁸⁹

Venäjän valtajärjestelmä on Halen mukaan kiistatta osoittanut suojelijapresidenttiyden piirteitä. Venäjän presidentillä on suuret muodolliset valtaoikeudet ja hänellä on laaja epämuodollinen vaikutusvalta suuriin resurssivirtoihin. Kremlin ”hallinnollisiin resursseihin” on kuulunut enemmistöosakkuudet kahdessa suurimmassa televisiokanavassa ja mahdollisuus hyödyntää palkitsemisessa ja rankaisemisessa erinäisiä valtion laitoksia kuten poliisia, tiedustelupalveluja, oikeuslaitosta ja lukuisia tarkastus- ja lupaviranomaisia. Kaksi presidentinhallinnon kannalta tärkeintä valtaeliitin ryhmää ovat hallinnollisten alueiden kuvernöörit liittovaltion toimeenpanovallan keskeisinä toimijoina sekä Venäjän suurimpien yhtiöiden omistajat ja tärkeimmät johtajat sekä valtiollisella että alueellisella tasolla.

Venäläisillä kuvernööreillä on 2000 luvun alkupuolelle saakka ollut alueellisella tasalla laajat, melkeinpä presidenttiin verrattavissa olevat, viralliset ja epäviralliset resurssit. Nämä alueelliset poliittiset koneistot ovat antaneet merkittävää tukea presidenteille. Venäläiset yksityisen sektorin johtajat ovat puolestaan tukeneet ehdokkaitaan median ja muiden materiaalistien resurssien avulla. Molemmat eliittiryhmät ovat kuitenkin aina olleet melko haavoittuvaisia presidentin vallalle. Alueellisia koneistoja on kuritettu valtioneuvoston leikkauksilla, sijoitusten suuntaamisella tai alueellisiin vaaleihin vaikuttamalla. Esimerkiksi vuonna 2005 Vladimir Pu-

---

¹⁸⁸ Hale, 2005, ss. 133 – 144. ”*Rampa ankka*”(lame duck)-syndrooma on ilmiö, joka kuvaa valtaeliitin pakenevista vakiintuneen presidentin lähipiiristä silloin, kun eliitti uskoo kyseisen presidentin valtakauden olevan päätymässä. ”*Suojelijapresidenttiys*”(patronal presidentialism) on käsite, joka määritetään kahdella tekijällä: 1) suoraan valitulla presidentillä on suuret muodolliset valtaoikeudet verrattuna muihin valtiollisiin elimiin, 2) presidentillä on myös suuri määrä epämuodollista valtaa, joka perustuu laajaan ”suojattiverkostoon” valtion ja talouden liittymäpinnassa. Tämän teoreettisen käsitteen piirissä poliittinen vallankäyttö perustuu enemminkin resurssien valikoivalle jakamiselle kuin ideologiseen politiikalle, muodollisille rakenteille tai lainsäädäntöön perustuvalle yleiselle vuorovaikutukselle.

¹⁸⁹ Hale, 2005, ss. 143 – 144. Venäjän hallintorakenteesta esim. Juntunen, 2009, ss. 40 – 43.

tin lakkautti toisen presidenttikautensa alussa kuvernöörivaalit ja siirsi kuvernööriehdokkaiden nimitysoikeuden presidentille ja alueellisten lainsäädäntöelinten vahvistettavaksi. Yritysjohtajia puolestaan voidaan kurittaa kiistämällä heiltä varallisuuden perustana olevat toimintamahdollisuudet tai yksinkertaisesti asettamalla heidät syytteeseen. Näin kävi vuonna 2003 Venäjän silloin rikkaimmalle miehelle, öljy-yhtiö Jukosin johtajalle Mihail Hodorkovskille.¹⁹⁰

Vaalikausien aiheuttama aaltoliike valtaapitävien toiminnassa on ollut havaittavissa säännöllisesti Venäjän politiikassa. Jeltsinin hallinnon tavoitteena vuosien 1995 – 1996 aikana oli todistaa, että perustuslaki ja vaalijärjestelmä olivat toimintakykyisiä ja että duumassa enemmistöä hallitseva oppositio voitiin pitää aisoissa. Toiminnalla pyrittiin varmistamaan voitto vuoden 1996 presidentinvaaleissa. Vuoden 1995 duumanvaalit nähtiin merkitykseltään vähäisemmiksi.¹⁹¹

Joulukuun 31. päivänä 1994 Venäjän joukot hyökkäsivät Tshetsheniaan. Sota oli tarkoitettu ”pieneksi ja voitokkaaksi sodaksi”, jonka avulla valtaapitävien kansansuosio saataisiin merkittävästi nousemaan. Sotien voittajat säästyvät oikeustoimilta ja saavat paljon anteeksi. Esimerkiksi Jeltsinin ensimmäisen kauden aikana duuman rakennusta oli ammuttu tykeillä, Venäjän talous oli romahtanut ja kansa oli köyhtynyt. Jeltsinin hallintoa uhkasi häviö vaaleissa ja tämä edellytti kriisin provosoimista. Sodasta ei tullut voitokasta eikä kansan keskuudessa suosittua, mutta siitä huolimatta se vahvisti Jeltsinin hallintoa heikentämällä oppositiota. Tshetshenian sotaretki aiheutti arvioitua voimakkaamman arvosteluryöpyn Venäjällä. Laajamittaisen propagandakampanjan ja rodullisten ennakkoluulojen vaikutukset eivät toteutuneet hallituksen toivomalla tavalla. Tshetsheenit saivat mielipidemittauksissa myötätuntoa venäläisiltä varsinkin, kun pommitukset haittasivat erityisesti Groznyn venäläisväestöä. Poliittisissa piireissä halu sodan vastustamiseen avoimella sodan vastaisella kampanjalla kuitenkin väheni. Esimerkiksi kommunistit olivat aluksi vastustaneet sotaa duumassa. Solidaarisuus ”tshetsheenibandiitteja” murskaavia sotilasjohtajia kohtaan muodostui kuitenkin luonnollisemmaksi ja tärkeämmäksi kuin solidaarisuus sotaa vastustavia kansalaisliikkeitä kohtaan. Sosiaalidemokraatit puolestaan eivät halunneet näyttää kasvojaan mielenosoituksissa ja valitsivat pidättyväisen linjan lausunnoissaan. Kansallismieliset poliitikot tukivat Jeltsiniä. Liberaalit joutuivat toteamaan Jeltsinin nyt vain toimivan perustuslaillisten oikeuksiensa mukaan ja käyttävän niitä suuria valtaoike-

---

¹⁹⁰ Hale, ss. 144 – 145.

¹⁹¹ Kagarlitsky, 2002, ss. 110 – 120.

uksia, joita he itse olivat puolitoista vuotta aiemmin tukeneet, joskin uskoen niitä käytettävän lähinnä kommunisteja ja vasemmistoa vastaan.¹⁹²

Sairauden ja päättymässä olevan viimeisen presidenttikautensa heikentämää Boris Jeltsiniä uhkasi kesällä 1999 mahdollisuus joutua kautensa päättyessä syytteeseen. Hän nimesi elokuussa 1999 seuraajasuosikikseen pääministeri Vladimir Putinin vuoden 2000 presidentinvaaleja silmällä pitäen. Putin oli kuitenkin poliittisesti lähes tuntematon ja nautti ainoastaan kahden prosentin kannatusta välittömästi nimeämisensä jälkeen. Yleinen mielipide muodostui kuitenkin tekijäksi, joka lopulta käänsi jo muihin ehdokkaisiin suuntautuneen valtaeliitin Putinin taakse. Tärkeimmäksi yleisen mielipiteen muokkaajaksi osoittautui Putinin aggressiivinen ja kansan keskuudessa hyvin suosittu suhtautuminen syyskuussa tapahtuneisiin kahden moskovalaisen asuinkerrostalon räjäytykseen¹⁹³ ja kahteen muuhun pommi-iskuun. Asevoimien lähettäminen Tshetsheniaan nosti hänen kannatuksensa presidentinvaaligallupeissa lähelle kriittistä 50 prosentin rajaa marraskuuhun 1999 mennessä. Jeltsin viimeisteli tulevan vaalituloksen eroamalla virastaan uudenvuodenaattona. Putin sai toimia virkaatekevänä presidenttinä maaliskuun 26. päivänä 2000 pidettyihin aikaistettuihin vaaleihin asti. Putin sai vaaleissa helpon voiton.¹⁹⁴ Toinen Tshetshenian sotaretki tuki presidentinvaalien toivottua tulosta ensimmäistä tehokkaammin, koska Venäjän tappiot olivat matalammat ja koska vaalit pidettiin ennen kuin selvisi, että hyökkäys ei ollutkaan täysin murtanut tshetshenivastarintaa¹⁹⁵. Vuonna 2000 arvioitiin Tshetshenian toisen sodan aikaisten kyselytulosten antavan viitteitä siitä, että Venäjän yhteiskuntaa rakennettiin kansalliskiihkon varaan ja että tällainen kehityssuunta heikentää demokratian kehitystä Venäjällä¹⁹⁶.

---

¹⁹² Kagarlitsky, 2002, ss. 110 – 120, Ks. myös Mansfield, Edward D, Snyder, Jack: *Electing to Fight – Why Emerging Democracies Go to War*, BCSIA Studies in International Security, Harvard University, Cambridge, 2005, ss. 257 – 258.

¹⁹³ Asuintalojen pommituksia on useissa arvioissa pidetty mahdollisesti tarkoituksellisina provokaatioina Venäjän turvallisuuspalvelujen toimesta. Salaliittoteorioista ks. esim. Cockburn, Patrick: ”*Russia planned Chechen war before bombings*”, The Independent, 29.1.2000, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-planned-chechen-war-before-bombings-727324.html>

¹⁹⁴ Hale, 2005, ss. 147 – 148.

¹⁹⁵ Mansfield, Snyder, 2005, s. 258.

¹⁹⁶ Smith, M.A: *The Second Chechen War: The All-Russian Context*, teoksessa Aldis, Anne (toim.): *The Second Chechen War*, SCSi Occasional number 40, The Strategic and Combat Studies Institute, September 2000, ss. 8 – 9.

Ajankohta	Kysymys tai aihe	Vastaukset			
2/2000	Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa	9% Venäjän joukot Tshetsheniassa käyttävät liian kovia otteita	43% Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa on sopivan päättävistä ja ne käyttävät sopivan kovia otteita	34 % Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa ei ole tarpeeksi päättävistä eivätkä ne käytä tarpeeksi kovia otteita	
2/2000	Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa	54% Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa on tarpeeksi humaania	18% Venäjän joukkojen toiminta Tshetsheniassa ei ole tarpeeksi humaania		
11/1999	"Saavatko Tshetshenit nyt mitä ansaitsevat?"	34% Ehdottomasti	27% Todennäköisesti	14% Todennäköisesti eivät	7% Ehdottomasti eivät
3/2000	"Onko mielestänne tarpeellista jatkaa federaation joukkojen etenemistä Tshetsheniassa vai aloittaa rauhanomaiset neuvottelut Tshetshenien johdon kanssa?"	73% Etenemistä jatkettava	19% Neuvottelut aloitettava		
3/2000	Kuten edellä, mutta Venäjän joukkojen kärsiessä suuria tappioita	61% Etenemistä jatkettava	28% Neuvottelut aloitettava		
3/2000		55% Sotilaallisen voiman käyttö Tshetsheniassa on osoitus Venäjän valtion voimasta	25% Sotilaallisen voiman käyttö Tshetsheniassa on osoitus Venäjän valtion heikkoudesta		

Taulukko 4: Vastauksia Tshetshenian toista sotaa koskeviin kyselyihin vuosilta 1999 – 2000¹⁹⁷

Vuoden 2004 vaaleissa Putinilla oli vakaa eliittien tuki kannatuksen vaihdeltua 60 – 80 prosentin välillä. Putin hyödynsi eliittien miellyttämistarvetta ja toteutti toisen presidenttikautensa aluksi joukon poliittisia uudistuksia, joukossaan edellä mainittu kuvernöörinvaalien lakkauttaminen. Näillä uudistuksilla hän pyrki ainakin osaksi heikentämään eliittien mahdollisuuksia tulevaisuudessa haastaa vallanpitäjiä. Muita Putinin toimenpiteitä olivat eräiden tärkeimpien yritysjohtajien asettaminen syytteeseen ja presidenttimyönteisen *Yhtenäinen Venäjä* (Единая Россия) -puolueen perustaminen.¹⁹⁸

Yhtenäinen Venäjä saavutti vuoden 2007 duuman vaalien tuloksen myötä aseman, joka muistuttaa Neuvostoliiton aikaista kommunistista puoluetta. Sen kannatus nousi 64,23 prosenttiin. Edellisissä vuoden 2003 duuman vaaleissa puolueen kannatus oli ollut 37,57 prosenttia. Vuoden 2007 vaaleja varten olivat valtakunnalliset televisioasemat antaneet mainostilaa etupäässä

¹⁹⁷ Smith, M.A: *The Second Chechen War: The All-Russian Context*, teoksessa Aldis, 2000, s. 9. Kirjoittajan käyttämä lähde kyselytiedoille on The Levada Center www.russiavotes.org.

Yhtenäiselle Venäjälle ja sen edustajille. Ulkomaisten vaalitarkkailijoiden huolta vaalien oikeudenmukaisuudesta pidettiin venäläisten keskuudessa loukkaavana ja Venäjän sisäisiin asioihin puuttumisena.¹⁹⁹

Sotilasoperaatio	Presidentinvaalien ajankohta ja voittaja	Sotilasoperaation vaikutus vaaleihin
Tshetshenia I	1996 Jeltsin	Vahvan johtajuuden osoittaminen, huomion kohdistaminen pois taloudesta
Tshetshenia II	2000 Putin	Kansansuosion kohottaminen
Terrorismin vastainen sota	2004 Putin	Kansansuosion kohottaminen
Georgia	2008 Medvedev	Osoitti Putinin kaudella luodun kansallisen ideologian voiman ja todisti vaalien jälkeen, ettei Venäjä ole Putinista riippuvainen ²⁰⁰

Taulukko 5: Sotilasoperaatioiden yhteys vaaleihin

”Suvereenin demokratian” käsitettä käytti ensimmäisenä Vladislav Surkov modernisaatiota kuvaavana paradigmana vuonna 2006. Se kuvaa itsenäistä ja suvereenia valtiota, joka on vapaa ulkopuolisesta vaikutuksesta. Siitä tuli uusi kansallinen poliittinen ideologia Yhtenäisen Venäjän omaksuttua sen puolueohjelmaansa. Tämän idean mukaan vain voimakkailla asevoimilla varustettu valtio voidaan arvioida suvereeniksi. Jotta valtiolla voisi olla vahvat asevoimat ja kestävä kansallinen tulevaisuus, tulee myös taloudella ja viennillä olla valtiollinen kontrolli. Suvereenin demokratian tavoittelulla nähtiin voitavan välttää 1990-luvun epäjärjestys. Suvereenia demokratiaa noudattavalla valtiomuodolla estettäisiin tiettyä tahoja tai ryhmittymää saamasta valtiovaltaa haltuunsa ja täten katkaistaisiin vallankumoukseen johtava ketju. Suvereeni demokratia oli siis varautumiskeino ”värivallankumousten” tyyppistä kehitystä vastaan Venäjällä. Suvereeni demokratia ei Eitelhuberin mukaan kuitenkaan vielä tee Venäjästä imperialistista tai kansallismielistä valtiota, vaan sillä tähdätään ennen kaikkea sisäpoliittisiin tavoitteisiin.²⁰¹

Putinin toisen kauden päättyessä lännessä spekulointiin Putinin mahdollisella pyrkimyksellä muuttaa perustuslakia ja jatkaa kolmannella kaudella. Venäjällä julkaistiin vetoouksia, joissa tätä toivottiin. Putin ei kuitenkaan suostunut muuttamaan perustuslakia ja koska valtion

¹⁹⁸ Hale, 2005, s. 148.

¹⁹⁹ Juntunen, 2009, ss. 48 – 49.

²⁰⁰ Juntunen, 2009, s. 134.

²⁰¹ Eitelhuber, 2009, ss. 17 – 18, ks. myös Juntunen, 2009, s. 53.

johdossa toivottiin saman linjan jatkuvan, nimitti Putin seuraajaehdokkaakseen 2.3.2008 pidettäviin presidentinvaaleihin varapääministeri Dmitri Medvedevin. Itse vaaleissa Medvedev sai 70,28% annetuista äänistä. Venäjällä vaalien tulos nähtiin vakauden voittona ja Putinin linjan jatkumisena.²⁰²

Dmitri Medvedevin toimiessa presidenttinä ja Vladimir Putinin hoitaessa pääministerin virkaa on Venäjän todellinen vallanjako ollut jatkuvan spekulaaation kohteena. Muodollisesti presidentti käyttää korkeinta valtaa, mutta pääministerin asema on nykyisen hallinnon aikana ollut kuitenkin hyvin vahva. Virallinen Venäjä on pyrkinyt ylläpitämään kuvaa johtokaksikon läheisestä yhteistyöstä. Pääministeri on tällöin ollut jatkuvasti esillä presidentin rinnalla. Tämä on asema, jota aikaisemmilla pääministereillä ei ole ollut. Presidentin ja pääministerin linjoissa on ollut joitakin selviä ristiriitaisuuksia. Merkittävä eroavaisuus oli esimerkiksi Medvedevin ja Putinin suhtautumisessa Naton Libyan kapinallisten tukemiseksi aloittamaan sotilasoperaatioon keväällä 2011. Putin sanoutui selväsanaisesti irti YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmasta, joka sallisi sotilaalliset toimet Muammar Gaddafin hallinnon harjoittaman kansanmurhan pysäyttämiseksi. Hänen mukaansa Libyassa olisi nyt ollut kyse samanlaisesta ”keskiaikaisesta ristiretkestä” kuin 1990-luvun alussa, kun George Bush vanhempi lähti Persianlahden sotaan tai hänen poikansa George W. Bush Irakiin vuonna 2003. Medvedev puolestaan piti välittömästi televisiokameroiden edessä Putinin sananvalintaa ”anteeksiantamattomana”. Presidentin mielestä oli edesvastuutonta ruokkia kulttuureiden vastakkainasettelua lisääviä mielipiteitä. Todellista valtaa YK:n turvallisuusneuvostossa käytettiin presidentin linjan mukaisesti, kun Venäjä ei toisaalta äänestänyt päätöslauselman puolesta, mutta ei myöskään kaatanut sitä veto-oikeudellaan.²⁰³

Juri Pivovarovin mukaan Venäjän viralliset valtiolliset elimet ovat eräänlainen maski todelliselle valtarakenteelle. Presidentin hallinto on ottanut itselleen entisen kommunistisen puolueen keskuskomitean roolin. Se nimittää hallituksen tärkeimmät ministerit, valvoo budjetin laadintaa ja hyväksyy kaikki hallituksen viralliset asiakirjat.²⁰⁴

---

²⁰² Juntunen, 2009, s. 51.

²⁰³ ”Venäjän kaksipäinen kotka”, Savon Sanomien pääkirjoitus 23.3.2011, <http://www.savonsanomat.fi/mielipide/artikkelit/ven%C3%A4j%C3%A4n-kaksip%C3%A4inen-kotka/657325>,

²⁰⁴ Pivovarov, Yuri: *Power Institutions in Post-Communist Russia: Official Forms and Hidden Transcripts*, NATO Individual Democratic Institutions Research Fellowships ’97–’99, <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/pivovarov.pdf>, ss. 1 – 4.

Mansfieldin ja Snyderin mukaan kehittyvät ja vajavaisesti kehittyneet demokratiat ovat kehittyneitä alttiimpia sodille. Niillä on lisääntynyt riski kansainvälisiin selkkauksiin ja sisällissotiin, ihmisoikeusloukkauksiin ja taloudellisiin häiriöihin. Venäjän tapauksessa esimerkiksi Tshetshenian toinen sota ilmensi valtaeliitin pyrkimystä käyttää nationalistista²⁰⁵ retoriikkaa poliittisten uudistusten rajoittamiseen ja edelleen omien etujensa säilyttämiseen. Tällaista mahdollisuutta vahvistavat kehittymättömät ja epäitsenäiset demokraattiset instituutiot, kuten esimerkiksi duuma ja tiedotusvälineet, jotka kykenisivät toimimaan vastapainona vallanpitäjien retoriikalle. Mansfieldin ja Snyderin mukaan Putinin samanaikaiset toimenpiteet kartellien murtamiseksi ja markkinavetoisten uudistusten läpiviemiseksi kuitenkin hämärtävät kokonais kuvaa.²⁰⁶

Petropolitiikan ensimmäisen lainalaisuuden vaikutusmekanismit	
Verotuseffekti	Öljyvaroja käytetään sellaisten sosiaalisten paineiden lievittämiseen, jotka muuten johtaisivat vaatimuksiin hallinnon vastuullisuuden tai kansanedustuksen lisäämisestä. Alhaisen verotason mahdollistaminen
Kulutuseffekti	Kannatuksen ostaminen, ”suojelija”
Ryhmänmuodostuseffekti	Varoja käytetään estämään itsenäisten sosiaalisten ja poliittisten ryhmien muodostaminen.
Alistamiseffekti	Hallitus kykenee käyttämään runsaita varoja turvallisuustoimintoihin, joita puolestaan käytetään demokraattisten liikkeiden tukahduttamiseen
Uudistuseffekti	Rahavirta vähentää paineita kehittää yhteiskuntarakennetta, ammatillista osaamista ja ylempää koulutusta

Taulukko 6: Petropolitiikan ensimmäisen lainalaisuuden vaikutusmekanismit²⁰⁷

Thomas Friedman esitteli vuonna 2005 ”petropolitiikan ensimmäisen lainalaisuuden”. Sen mukaan ”öljyn hinta ja vapauden kehitys kulkevat aina vastakkaisiin suuntiin öljyrikkaissa petrolistisissa valtioissa. Petropolitiikan ensimmäisen lainalaisuuden mukaan ”*mitä korkeammalle raakaöljyn keskimääräinen maailmanmarkkinahinta nousee, sitä enemmän sananvapaus, lehdistönvapaus, vaalien vapaus, oikeusjärjestelmän ja riippumattomuus, lainvaltaisuus ja*

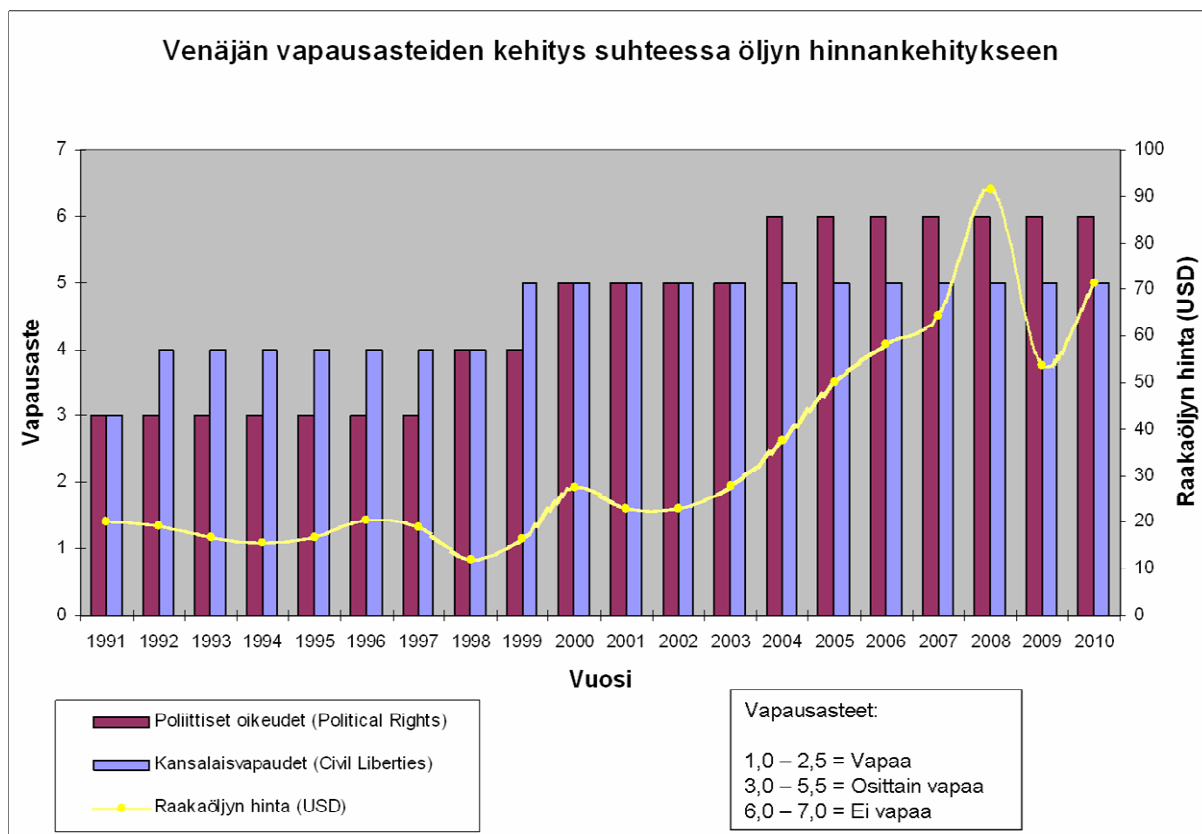
²⁰⁵ Nationalismin mukaan kansalla kokonaisuutena on oikeus valtaan, mutta se ei edellytä toimeenpanevan hallituksen olevan vastuussa äänestäjille lainmukaisen demokraattisen prosessin kautta. Nationalismi antaa vallanpitäjille mahdollisuuden käyttää suvereenisuuden suosittua retoriikkaa alistumatta sen realiteetteihin. Se tarjoaa hallintoa kansaa varten, muttei välttämättä kansan toimesta. Ks. esim. Mansfield, Snyder, 2005, ss. 62 –64.

²⁰⁶ Mansfield, Snyder, 2005, ss. 62 –64, 257 – 258 ja 271.

²⁰⁷ Taulukko on laadittu Friedmanin tekstin perusteella.

poliittisten puolueiden riippumattomuus rapistuvat”.²⁰⁸ Petropolitiikan vaikutusmekanismit on esitetty taulukossa 6.

Friedman näkee Venäjän vahvasti petrolistisena valtiona. Lainalaisuuden pätevyyydestä Venäjän tapauksessa on vahvoja viitteitä. Viimeisen yhdeksän vuoden aikana maan sijoitus edustuksellista demokratiaa kuvaavassa indeksissä on pudonnut tasaisesti samaan aikaan kuin öljyn hinta on noussut, kuten kuvasta 9 voidaan todeta.²⁰⁹

Kuva 9: Freedom Housen arvio Venäjän vapausasteiden kehityksestä vuosina 1991-2010 ja raakaöljyn hintakehitys²¹⁰

Venäjä tahtoo tulla tunnustetuksi maailmanlaajuisen roolin omaavana suurena valtana. Eitelhuberin mukaan Venäjä pyrkii tavoitteeseensa lähestymistavoilla, jotka sopivat paremmin sen

²⁰⁸ Friedman, Thomas, L: *The First Law of Petropolitics*, Foreign Policy, April 25, 2006. Friedmanin määritelmän mukaan petrolistinen valtion piirteitä ovat sekä riippuvaisuus öljyntuotannosta vientinsä tai kansantuotteensa merkittävänä osana, että heikot valtiolliset instituutiot tai auktoritaarinen hallinto. Petropolitiikan ensimmäinen lainalaisuus ei Friedmanin mukaan koske öljyvaltioita, joilla oli olemassa vakiintuneet demokraattiset rakenteet ja monimuotoinen talous jo ennen öljyresurssien löytymistä, esimerkkeinä Norja, Yhdysvallat ja Iso-Britannia. Ks. myös Heikka, 2006, s. 6.

²⁰⁹ Friedman, 2006.

²¹⁰ Kaavio perustuu Freedom Housen *Freedom in the World* -ohjelman taulukkomuotoisiin tutkimustuloksiin, <http://www.freedomhouse.org/images/File/fiw/historical/FIWAllScoresCountries1973-2011.xls>. Raakaöljyn vuosittaisen keskihinnan lähde Illinois Oil and Gas Association IOGA, http://www.ioga.com/Special/crudeoil_Hist.htm.

omaan kulttuuriin kuin länsimaisiin normeihin.²¹¹ Eräs tähän pyrkimykseen vaikuttava tekijä saattaa olla Heikan esittämä vaikeasti ratkaistava ongelma: *”Venäjällä ei ole johtoajatusta, ideologiaa tai poliittisia saavutuksia, jotka vetäisivät muita maita sen puoleen. Venäjältä puuttuu ”pehmeää valtaa” eli kykyä ajaa etuaan houkuttelun ja suostuttelun keinoin pakottamisen ja taloudellisen kiristyksen sijasta”*.²¹²

4.10 Siviilivallan ja asevoimien väliset suhteet Venäjällä

Thomas Gomartin mukaan sotilaalliset ja poliittiset eliitit ovat aina olleet hyvin vahvasti kytköksissä toisiinsa Venäjällä. Hänen mukaansa Venäjän vaikeuksia muodostaa liittolaissuhteita ja länsimaiden vaikeuksia ymmärtää Venäjää voidaan selittää erilaisilla käsityksillä siitä, miten sotilaalliset intressit ja siviili-intressit tulisi tasapainottaa keskenään. Venäläinen analyysi tästä aiheesta keskittyy tapoihin reagoida uhkien muodostamaan järjestelmään ja valtion eheyden säilyttämiseen, kun taas länsimainen näkökulma painottaa demokratian kehittämisprosessia, johon kuuluu sotilasvoiman ja turvallisuussektorin selkeä alistaminen siviilivallalle. Gomartin mukaan on selvää, että venäläinen käsitys siviili – sotilassuhteista säilyy erilaisena kuin länsimainen.²¹³

Käsite *”asevoimien siviilikontrolli”* ymmärretään Venäjällä eri tavoin, koska näillä kahdella taholla – sotilaspäätäjillä ja siviilipäätäjillä – ei ole selkeää eroa ja vastuunjako. Käsite ei ole yleisessä käytössä Venäjällä ja se ymmärretään länsimaisessa merkityksessään vain asiantuntijoiden keskuudessa. Monet venäläiset upseerit ja virkamiehet viittaavat Suureen isänmaalliseen sotaan kuvatessaan eri sotilaspoliittisten toimijoiden rooleja. Toisen maailmansodan kokemukset ja niiden poliittinen hyödyntäminen ovat olleet keskeisiä tekijöitä Venäjän eliitin käsitysten muodostumisessa. Sotakokemukset Stalinin alaisuudessa peräänkuuluttavat tiukkaa kuria ja ehdotonta kuuliaisuutta valtiolle kaikilla tasoilla.²¹⁴

Tarkasteltaessa Venäjän siviili- ja sotilassektoreiden suhteiden välistä kehitystä on huomattava, että Venäjä poikkeaa tässä suhteessa oleellisesti muista entisistä neuvostotasavalloista. Venäjällä ei ole ollut mahdollisuutta rakentaa poliittis-sotilaallista järjestelmäänsä puhtaalta pöydältä. Niin tsaarin kuin Neuvostoliitonkin aikana asevoimat ovat olleet venäläisen yhteiskunnan keskipisteessä. Asevoimat liittyvät läheisesti Venäjän suhteeseen muuhun maailmaan

---

²¹¹ Eitelhuber, 2009, s. 20.

²¹² Heikka, 2006, s. 5.

²¹³ Gomart, 2008, s. 10.

²¹⁴ Sama, s. 12.

ja Venäjän voiman vaihtelut vaikuttavat suoraan asevoimiin. Tämä on ollut ilmeistä niin 1990-luvun laskusuhdanteen aikana kuin 2000-luvun nousun ja uudistusten aikana. Thomas Gomartin mukaan siviili- ja sotilastoimijoiden väliset jännitteet vaikuttavat poliittiseen järjestelmään ja ulkopolitiikkaan Venäjällä enemmän kuin missään muualla.²¹⁵

Kolme tärkeintä syytä asevoimien nauttimalle arvostukselle neuvostoaikana olivat alueellisen laajentumisen tukeminen, järjestyksen ylläpito itäblokin alueella ja jatkuva valmius isänmaan puolustamiseen. 1930-luvulla Kommunistinen puolue pyrki asevoimien täydelliseen hallintaan pyrkiessään luomaan ideologisesti yhtenäiset ja säyseät asevoimat. Suuri isänmaallinen sota auttoi lisäämään asevoimien valtaa, mutta vasta Stalinin kuoltua vuonna 1953 asevoimat alkoivat nousta alistetusta asemastaan. Asevoimat saivat rajallisen määrän itsemääräämisoikeutta esimerkiksi operatiiviseen doktriiniin ja organisaatioon liittyen. Nikita Hrushtshovin ja Leonid Brezhnevin valtakausien aikaisessa yhteistyön ilmapiirissä siviili – sotilassuhteet paranivat. Brezhnevin aikainen ylin sotilasjohto sai lähes kaikki toivomansa resurssit. Tätä kautta on kuvattu termillä *kulta-aika*.²¹⁶

Tämä herkkä tasapaino murtui joulukuussa 1979 alkaneessa Afganistanin sodassa. Hallinnon militarisointi oli johtanut ylikehittyneeseen sotateollisuuteen, sotavarusteiden ylituotantoon ja resurssien sekä haasteiden väliseen epäsuhtaan. Afganistanin tappion juuret olivat rintamahyökkäyksissä, operaatioalueiden rajaamisessa sekä maastoon ja vastustajan liikkuvuuteen sopimattomissa suurissa hyökkäysoperaatioissa. 85:ttä prosenttia neuvostojoukoista Afganistanissa käytettiin perusturvallisuuden ylläpitämisessä vain viidentoista prosentin jahdatessa vihollistaistelijoina. Lisäksi neuvostojoukot toimivat puutteellisen doktriinin varassa. Neuvostoliiton yleisesikunta ei ollut laatinut doktriinia epäsymmetristä sodankäyntiä varten, koska ideologia oletti vain kapitalististen valtioiden käyvän paikallisia sotia. Afganistanin oppeja epäsymmetrisestä sodankäynnistä siirrettiin vain vähäisessä määrin käytäntöön myöhemmin Tshetsheniassa. Tämä kuvastaa Venäjän asevoimien heikkoa kykyä kriittiseen itsensä arviointiin. Afganistanin tappio aiheutti trauman asevoimille ja niiden suhteille siviilihallintoon sekä nopeutti neuvostojärjestelmän luhistumista. Afganistanin tappio sekä Neuvostoliiton ja Varsovan liiton hajoaminen vaikuttivat kokonaiseen upseeripolveen, joka joutui kohtaamaan aseman menetyksen ja elintason romahtamisen.²¹⁷

---

²¹⁵ Sama, s. 18.

²¹⁶ Gomart, 2008, ss. 18 – 19.

²¹⁷ Sama.

Pääsikunnan päällikön marsalkka Ogarkovin ja puolustusministeri Ustinovin väliset erimielisyydet Afganistanin operaatiosta ja taloudelliset rajoitteet estivät Venäjän asevoimia toteuttamasta sotateknistä vallankumousta (военно-техническая революция). Tällä sotatekniikan ja operaatiotaidon innovatiivisella uudistuksella olisi voitu vastata Yhdysvaltojen ja Naton omaksumiin uusiin operatiivisiin doktriineihin. Neuvostoliitolla oli valmiina edistyksellinen ja pitkälle kehitetty konsepti, jota ei kyetty toteuttamaan käytännössä.²¹⁸

Mihail Gorbatshev yritti valtaantulonsa jälkeen vuonna 1985 rajoittaa asevoimien itsenäisyyttä, joka oli jo paljon laajempi kuin länsimaissa asevoimilla. Hänen haasteinaan olivat asevoimien syvään juurtuneet yhteiskunnalliset etuoikeudet ja asevelvollisuuden järjestelyjen arkaluonteisuus. Budjetin hallitsemiseksi ja talouden militarisoitumisen rajoittamiseksi asevoimien kontrollia piti tiivistää samalla kun ulkopoliittista konseptia uudistettaisiin. Gorbatshev muutti neuvostohallinnon prioriteettijärjestystä lopettamalla asevarustelukilvan ja nostamalla aseriisunnan länsisuhteiden painopisteeksi. Asevoimilta kiistettiin massiiviset resurssit. Osa asevoimien yksiköistä osallistui yhdessä kommunistisen puolueen vanhoillisten ja KGB:n kanssa vallankaappausyritykseen Gorbatshevia vastaan elokuussa 1991. Asevoimien enemmistön vastustus auttoi kukistamaan kapinan.²¹⁹

Boris Jeltsinin kaudella sotilaiden ja siviilien väliset suhteet olivat kovilla. Hajoamispisteessä olleessa valtiossa oli hankaluuksia löytää tasapainoa siviilivallan, asevoimien ja turvallisuuspalveluiden välillä. Jeltsin lisäsi hieman asevoimien toimintavapautta, mutta yritti myöhemmin jälleen tiivistää kontrolliaan käyttämällä apunaan budjettia, duumaa ja mediaa. Vaikka Venäjä oli Jeltsinin aikana kansainvälisesti heikko, onnistui sen lisätä sotilaallista panostaan IVY:ssä ennen lähtemistään ensimmäiseen Tshetshenian sotaan täysin valmistautumattomana.²²⁰

Thomas Gomart kuvaa siviilivallan ja asevoimien välistä suhdetta Venäjällä eräänlaiseksi muuttuvaksi yhteiskuntasopimukseksi, jossa on kolme pykälää: *vastuunjako*, *johtosuhteet* ja valtion ”*voimaprojekti*”, eli ymmärrys ulkoisista olosuhteista ja tahto niiden muokkaamiseksi.²²¹

---

²¹⁸ Adamsky, 2010, ss. 37–39. Sotatekninen vallankumous (eng. MTR, Military-technical revolution) on venäläinen vastine sodankäynnin vallankumoukselle. Mainitut uudet doktriinit ovat FOFA=Follow-on Forces Attack ja ALB=Air-Land-Battle.

²¹⁹ Gomart, 2008, s. 20, Juntunen, 2009, s. 61.

²²⁰ Gomart, 2008, s. 20.

Vastuunjako

Putinin kauden erääksi keskeiseksi teemaksi nousi siviili- ja sotilassectoreiden integraatio. Asevoimien demokraattinen reformi länsityylisine kontrollijärjestelmineen ei olisi ollut kummankaan tahon intressien mukainen. Jeltsiniin verrattuna Putin näytti ”intohimoisen rakkautensa” asevoimia kohtaan ja kehitti eräänlaisen ”siviili-militarismin”. Putin lisäsi asevoimien valtaa käyttämällä niiden tunnuksia. Putinin näkökulmasta Venäjän asevoimat olivat luontaisesti sankarilliset pelastettuaan Venäjän useita kertoja historian kuluessa. Putin on toistuvasti painottanut turvallisuussektorin – sekä asevoimien, että turvallisuuspalvelujen – arvovaltaa niiden vallan pönkittämiseksi ja Venäjän nousevan isänmaallisuuden ruokkimiseksi. Jeltsinin kaudella vuosia jatkuneen nöyryytyksen jälkeen Putin halusi palauttaa kunnian ja ylpeyden tunnon Venäjän kansalle. Putin käytti turvallisuussektoria tehokkaasti poliittiseen viestintään.²²² Vuosina 1995 – 2005 myönteisten vastausten osuus kysymykseen ”*onko Venäjällä vihollisia?*” nousi 13 prosentista 77 prosenttiin suurimman nousun kohdistuessa Putinin valtakauden ensimmäisiin viiteen vuoteen. Luottamusmittauksissa asevoimat ovat sijoittuneet vaikiintuneesti kolmanneksi presidentin ja kirkon jälkeen.²²³

Siviili- ja sotilassectoreiden integraatio ei kuitenkaan tarkoita militarismia sellaisessa merkityksessä, jossa keskusvalta olisi täysin yhtenäinen ja alaiset järjestyksessä. Todellisuudessa Venäjän heterogeenisen turvallisuusyhteisön – *silovikien*²²⁴ – keskuudessa vallitsee kilpailuasetelma, jossa merkittävää osaa näyttelee asevoimien ja eri turvallisuusvirastojen välinen kiulu. Tässä suhteessa asevoimat ovat aliedustettuina valtion johdossa (hallituksessa, presidentin hallinnossa ja turvallisuusneuvostossa) verrattuna turvallisuusvirastojen edustajiin. Asevoimat eivät kuitenkaan ole voimattomat. Ne käyttävät ja vahvistavat valtaansa neljän pääasiallisen mekanismin kautta:²²⁵

- 1) *Asevelvollisuus* antaa asevoimille suuren vaikutusvallan yhteiskunnassa.
- 2) *Ydinarsenaalin hallinta* takaa Venäjän strategisen uskottavuuden
- 3) *Sotateollisuudella* on läheiset suhteet asevoimiin ja tätä kautta voidaan vaikuttaa sotilasdoktriineissa julistettaviin käsityksiin ulkoisista uhista ja sopivista keinoista niiden torjumiseksi.

²²¹ Sama, s. 87.

²²² Гольц, 2005 ja Gomart, 2008, s. 23.

²²³ Гольц, 2005.

²²⁴ *Silovikit* on median käyttöönotettava käsite. Se kuvaa Putinin aikana muodostunutta eliittiä jonka juuret ovat Putinin lailla Venäjän turvallisuusyhteisössä. Gomart, 2008, s. 42.

²²⁵ Gomart, s. 88 – 89.

- 4) *Perinteet ja menneisyyden ansiot* auttavat säilyttämään asevoimilla ”pyhän lehmän” aseman Venäläisessä politiikassa.

Kremlin tärkeimpiin työkaluihin eri toimijoiden välisen tasapainon säätelyssä kuuluu asevoimien ja turvallisuuspalveluiden johdon nimitysvalta.²²⁶ Putinin eräänä päämääränä kahden kautensa aikana oli palauttaa Jeltsinin kaudella menetetty asevoimien poliittinen kontrolli. Toinen Tshetshenian sota antoi Putinille mahdollisuuden herättää asevoimat ”henkiin” samalla vahvistaen omaa valtaansa. Äänekkään Yleisesikunnan hän sai hallintaansa nimittämällä ensimmäisen siviilipuolustusministerin ja erottamalla Yleisesikunnan päällikön Anatoli Kvashninin. Nämä toimenpiteet asettivat Yleisesikunnan selkeästi Puolustusministeriön alaisuuteen.²²⁷

Johtosuhteet

Gomartin mukaan johtosuhteet – tai johtamisketju – on epäilemättä suurin epävarmuustekijä tulevaisuutta arvioitaessa. Vallan keskittyminen Vladimir Putinin ympärille hänen kahden kautensa aikana antoi hänen hallinnolleen paljon vaikutusvaltaa myös strategiseen päätöksentekoon. Tämä vaikutti poliittisten päämäärien ja niitä vastaavien sotilaallisten tavoitteiden muotoiluun. Se lisäsi hallinnon kestävyyttä sotilasoperaatioiden ja joukkojen toiminnan aiheuttamia lieveilmiöitä vastaan. Koska Putin jatkuvasti rinnasti kaukasialaisen separatismien terrorismiin, oli Gomartin mukaan vaikeaa tulkita esimerkiksi Tshetshenian sodan poliittisia tavoitteita osana ”normalisaatioprosessia”.²²⁸

Gomartin mukaan Tshetshenia on ollut jatkuvasti poliittis-sotilaallisten suhteiden ytimessä. Käytettyään Tshetshenian sotaa ensin kannatuksensa lisäämiseen ja ilmoitettuaan sotilasoperaatioiden päättymisestä tammikuussa 2001, joutui Putinin hallinto myöhemmin jatkuvasti perustelemaan operaation jatkamista samalla, kun sotilaalliset tappiot jatkoivat kasvuaan. Vaikka poliittis-sotilaallinen koordinaatio oli parantunut huomattavasti ensimmäisestä Tshetshenian sodasta, pyrkivät hallinto ja turvallisuusviranomaiset pesemään kätensä Tshetshenian epäonnistumisista. Kreml vaati sotilaallista menestystä. Putinin oli onnistunut säilyä pinnalla poliittisessa mielessä sukellusvene Kursin menetyksen jälkimainingeissa ja hän käyttikin Tshetshenian sotilasoperaation puutteita lujittaakseen valtaansa ylintä sotilasjohtoa kohtaan. Tässä tarkoituksessa Putin muutti vaihteittain Tshetshenian sodan terrorismin vastaiseksi ope-

²²⁶ Gomart, 2008, s. 22.

²²⁷ Sama, s. 89.

²²⁸ Sama, s. 90.

raatioksi. Tässä häntä auttoivat Dubrovkan teatterikaappauksen lokakuussa 2002 ja Beslanin koulukaappauksen syyskuussa 2004 kansan keskuudessa aiheuttamat syvät psykologiset vaikutukset. Vaikka terrorismin vastaista taistelua käytettiinkin vallan lujittamiseen, muodostui ongelmaksi se, että tshetsheenikapinalliset onnistuivat tehokkaalla epäsuoralla strategialla provosoimaan venäläisjoukot puhtaasti sotilaallisiin vastatoimiin, mikä ei vastannut Kremlin toivomaa imagoa.²²⁹

Terrorismin vastainen sota on antanut Venäjälle työkalun toimintansa perustelemiseen myös kansainvälisesti. Siitä on löytynyt sekä yhteinen tekijä Yhdysvaltojen kanssa, että keino rajoittaa Yhdysvaltojen vaikutusvaltaa. Samalla kun Yhdysvallat on käynyt terrorismin vastaista sota Lähi-idässä ja tukenut demokratiaa entisen Neuvostoliiton alueella, on Venäjä tukenut autoritaarisia hallintoja esimerkiksi Keski-Aasiassa käyttäen terrorismin vastaista taistelua tekosyynä puuttua erilaisiin välikohtauksiin. Yhdistämällä kansainvälisen terrorismin joukkotuhouksien leviämiseen saavutti Moskovon hallinto suoran neuvotteluaseman Yhdysvaltojen kanssa. Venäjän näkökulmasta ei kuitenkaan ole kyse pelkästään strategisen uskottavuuden edistämisestä vaan myös konkreettiseen uhkaan varautumisesta. Esimerkiksi vuonna 1996 tshetsheenitaistelijat olivat onnistuneen jättämään radioaktiivista materiaalia moskovalaiseen puistoon. Terrorismin vastaista taistelua onkin käytetty perusteena ennaltaehkäiseville iskuille ja kostoiskuille. Venäjä perusteli hyökkäystään Georgiaan tarpeella varmistaa Venäjän kansalaisten turvallisuus Etelä-Ossetiassa. Toisena esimerkkinä Putin määräsi julkisesti turvallisuuspalvelu FSB:n²³⁰ eliminoidaan henkilöt, jotka tappoivat neljä venäläistä diplomaattia Irakissa.²³¹

Ongelmat asevoimien ja muiden turvallisuuspalveluiden sekä toisaalta sisäministeriön ja sen joukkojen välisessä vastuujaossa korostuivat terrorismin vastaisessa taistelussa. Presidentin hallinto pyrki olemaan johtavassa roolissa. Tätä varten perustettiin erikoisjoukkojen yhteisjohtoporras suoraan presidentin alaiseksi, jolloin presidentti yksin pystyi päättämään erikoisjoukkojen käytöstä ulkomailla. Myös sotilastiedustelu keskitettiin yleisesikunnan alaisuuteen. Tämä siirsi siviili-sotilassuhteiden painopistettä Kremlin eduksi. Toisen Tshetshenian sodan alussa Putin oli antanut kenraaleilleen vapaat kädet operaatioiden toteuttamisessa. Myöhemmin ongelmien kasaannuttua ja terrorismin vastaisen taistelun noustua kansainväliseksi teemaksi luottamus ”tshetsheenikenraaleihin” rapistui ja Putinin vallan lujittamiseksi FSB:n vas-

²²⁹ Sama, ss. 90 – 91.

²³⁰ FSB (RF) (ven. Федеральная служба безопасности ФСБ).

²³¹ Gomart, 2008, ss. 91 – 92.

tuuta lisättiin. FSB:n osallistuminen operaatioiden johtamisessa ja poliittisen toiminnan ohjaamisessa Tshetsheniassa lisääntyi, mikä aiheutti Putinin suosion laskua jopa sellaisen upseeriston keskuudessa, joka ei aiemmin ollut vastustanut asevoimien uudistuksia ja epäsymmetrisen sodankäynnin edellyttämää sopeuttamista. Heinäkuussa 2003 vastuu sotilasoperaatioista Tshetsheniassa siirtyi sisäministeriön joukoille.²³²

Gomartin mukaan Tshetshenian kokemukset ovat osoittaneet, että venäläiset siviili-sotilassuhteet tuottavat enemmän kitkaa kuin harmoniaa ja ne ovat vaikuttaneet koko päätöksentekojärjestelmään. Samalla ne kärsivät liiasta keskittymisestä presidentille. Suhteiden toimimattomuus ilmenee kolmella eri tavalla. Ensinnäkin eri toimijoiden – henkilöiden tai laitosten – toimintakyky on joutunut operatiivisten haasteiden koettelemiksi. Korruptio on haitannut sitä jopa siinä määrin, että terrorismin vastainen sota on useissa arvioissa nähty turvallisuusyhteisön keinona varmistaa itselleen riittävät henkilö- ja rahoitusresurssit. Toiseksi, johtosuhteiden toiminta on kärsinyt lukuisista katkoksista ja jatkuvista päällekkäisyyksistä poliittisen johdon, eri turvallisuuselinten ja alueellisten hallintojen välillä. Kolmanneksi, joukkojen ja johtosuhteiden toiminta kentällä on saanut osakseen kritiikkiä.²³³

Osin siviili-sotilassuhteiden hallitsemiseksi ja koordinaation parantamiseksi perustettiin toukokuussa 2000 presidentinhallinnon osaksi järjestelmä nimeltään ”*Venäjän federaation presidentin täysivaltaiset edustajat federaatiopiireissä*”. Samalla perustettiin seitsemän federaatiopiiriä. Edustajat ovat vastuussa seuraavista toimenpiteistä:

- liittovaltion ja alueiden välisten suhteiden rakentaminen sekä liittovaltion toimeenpanovallan ja alueellisten elinten yhteistyön edistäminen
- alueiden sosiaalis-taloudelliseen kehittämiseen tähtäävien ohjelmien laadinta ja toimeenpano
- federaatiopiireissä toimivien voimankäyttöelinten valvonta

Heidän tehtävänsä ulottuvat kaikkien alueellisten voimankäyttöelinten koordinointiin keskushallinnon ja federaatiopiirien välisen raha- ja resurssiliikenteen hallintaan erityisesti voimaministeriöiden osalta sekä suositusten tekemiseen presidentille henkilöstöasioissa ja sotilastehtävien täyttämistä koskevista kysymyksistä. Presidentin edustajat ovat vastuussa myös siviili-sotilassuhteiden valvomisesta federaatiopiireissä.²³⁴ Tammikuussa 2010 presidentti

²³² Sama, ss. 76 – 78.

²³³ Gomart, 2008, s. 79.

²³⁴ Isakova, Iris: *Regionalization of Security in Russia*, RUSI Whitehall Paper 53, London, 2001, ss. 11 – 13.

Medvedev määräsi erottamaan eteläisestä federaatiopiiristä Dagestanin, Ingushetian, Kabardi-no-Balkarian, Karatshajevo-Tsherkessian, Pohjois-Ossetian-Alanian ja Tshetshenian tasavallat ja Stavropolin alueen ja muodostamaan näistä Pohjois-Kaukasuksen federaatiopiirin. Federaatiopiirien lukumääräksi muodostui näin kahdeksan.²³⁵

Kuva 10: Venäjän federaatiopiirit²³⁶

Vallan ja vastuun keskittäminen poliittiselle johdolle on johtanut siihen, että presidentin on täytynyt osallistua ongelmanratkaisuun jopa yksittäisissä tapauksissa. Tästä on seurannut, että vastuuntunto ja vastuunottovalmius alemmilla hierarkiatasoilla on heikentynyt. Todella tiukan paikan tullen on halvaannuttu ja jääty odottamaan ohjeita ylempää. Ohjeet ovat tulleet hitaasti tai ei ollenkaan. Beslanin koulukaappauksen selvittäminen syyskuussa 2004 oli Gomartin mukaan tämän kehityksen dramaattisin seuraus.²³⁷

Voimaprojekti

Venäjän voimaprojektissa on Gomartin mukaan kyse kansainvälisen arvovallan palauttamisesta. Se on perusluonteeltaan kansallinen ja liittovaltiollinen. Toisin kuin useimmat muut Eu-

²³⁵ "О внесении изменений в перечень федеральных округов, утвержденный указом Президента Российской Федерации от 13 мая 2000 г. N 849, и в Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2008 г. N 724 "Вопросы системы и структуры федеральных органов исполнительной власти"", Указ Президента РФ от 19.01.2010 N 82, Venäjän federaation presidentin määräys muutoksista federaatiopiireihin, <http://www.rg.ru/2010/01/21/ukaz-dok.html>

²³⁶ Kuvan lähde <http://www.bankgorodov.ru/region/fo.php>

²³⁷ Gomart, 2008, s. 80.

roopan maat Venäjä ei tarkastele tulevaisuuttaan integraatio- tai valtioryhmittymien näkökulmasta. Venäjän turvallisuuspolitiikan ensisijainen päämäärä on Venäjän federaation säilyttäminen nykyisten rajojen puitteissa ja tämän johdosta Venäjän valtio puolustaa pikkutarkasti suvereenisuuttaan.

Venäjän valtava alue vaikuttaa sen turvallisuuspolitiikkaan. Venäjän alue nähdään sydänmaana, johon lukuisat erilaiset alueelliset tekijät vaikuttavat samanaikaisesti. Tämä edellyttää aktiivista diplomatiaa maailmanlaajuisten organisaatioiden kautta erityisesti YK:n turvallisuusneuvostossa, alueellisten organisaatioiden kautta ja kahdenvälisissä suhteissa, jolloin se on usein suhteellisesti vahvemmassa asemassa. Gomartin mukaan Venäjän suhteissa muihin maihin vaikuttavat perinteinen pyrkimys säilyttää toimintavapaus sekä taipumus jättää toimintavapaus kuitenkin käyttämättä. Venäjän ulkopolitiikan juuret ovat kansallisessa identiteetissä. Venäjän kansainvälisissä suhteissa näkyvät kannanottojen tulkinnanvaraisuus ja kyvyttömyys luoda kestäviä liittosuhteita. Epäonnistuminen alueellisessa integraatiossa osoittaa, että Venäjä ei kykene pitkäjänteiseen luottamuksen rakentamiseen muiden maiden kanssa. Gomartin mukaan tämä johtuu osittain epäluulosta.²³⁸

Epäluulo vaikuttaa myös venäläisen järjestelmän sisällä ja voimaprojektia toteuttavissa siviilisotilassuhteissa. Projekti on perusteiltaan realistinen käsittäen voimasuhteiden jatkuvan punnitsemisen kaikissa olosuhteissa ja pienimmänkin mahdollisuuden hyödyntämisen nopean hyödyn saavuttamiseksi. Asemansa säilyttääkseen eliitillä on todellinen tarve ylläpitää uhkajärjestelmää, jolla voimankäyttö voidaan tarvittaessa perustella. Vaikka eliitin jäsenet henkilökohtaisella tasolla lähentyvätkin jatkuvasti kansainvälisiä kollegoitaan, pitävät he tiukasti kiinni keskinäisestä kansallisesta ja suljetusta viestinnästään. Gomartin mukaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna ei ole yllättävää, että sekä Jeltsin että Putin aloittivat valtakautensa julkisesti halukkaina liittymään länsimaihin, mutta päättivät sen seuraten venäläisen eliitin historiallisia taipumuksia suuntautumalla jälleen kohti Euraasiaa.²³⁹

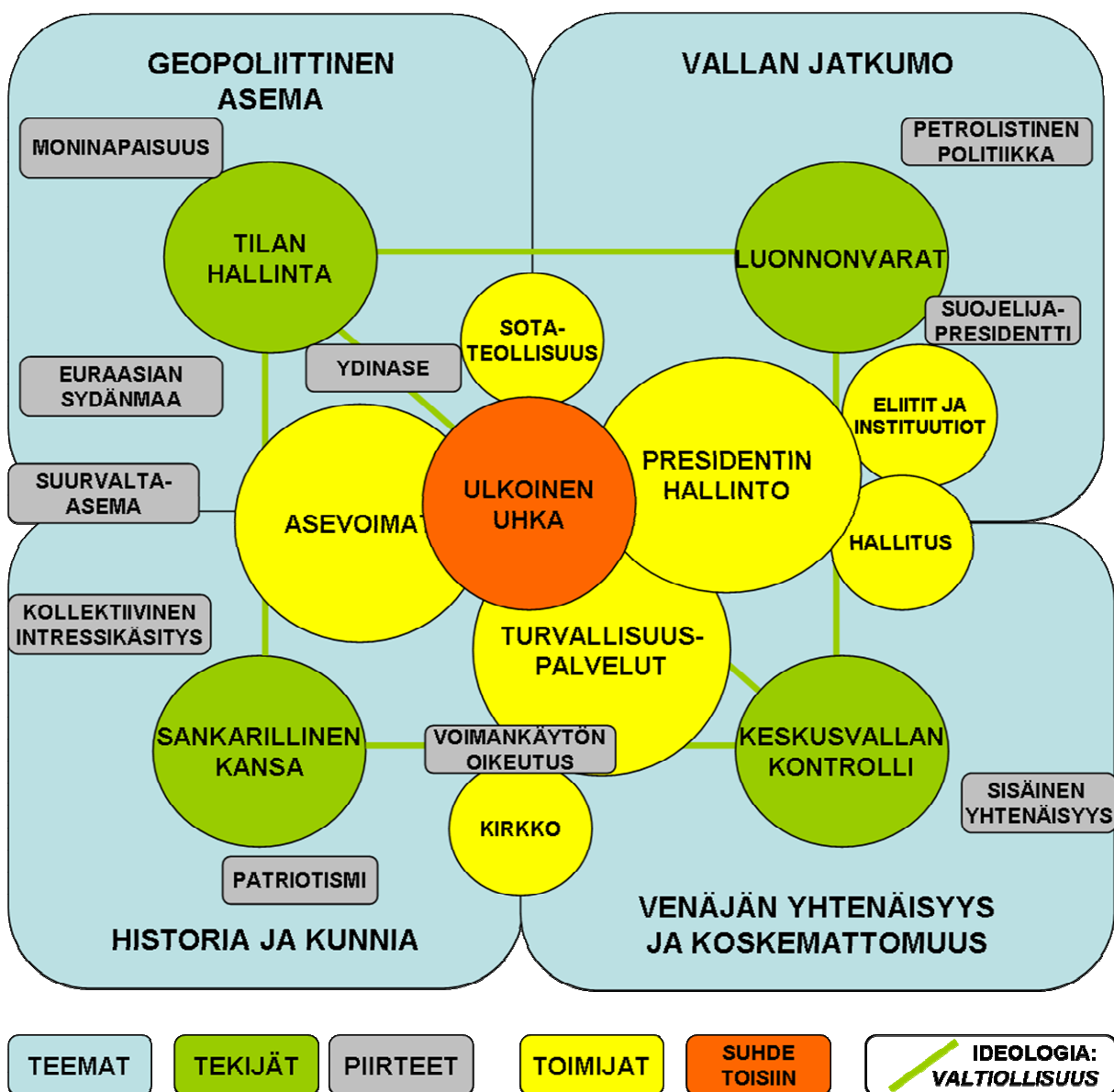
4.11 Venäjän Strateginen kulttuuri pähkinänkuoressa

Venäjän strateginen kulttuuri voidaan esittää – tai Waltzin oppeja seuraten abstrahoida – Colin Grayn hahmottelemaa periaatetta mukaillen (vrt. kuva 1, sivulla 12). Venäjän strateginen kulttuuri on konteksti, joka ympäröi siihen vaikuttavia toimijoita ja yhdistää siihen vaikuttavat

---

²³⁸ Gomart, 2008, ss. 92 – 93.

tekijät. Toimijoita ympäröiviin teemoihin liittyy erityisiä piirteitä, jotka muokkaavat kokonaisuutta ja osaltaan määrittävät strategisessa kulttuurissa vaikuttavia mekanismeja. Strateginen kulttuuri muodostaa kentän jolla venäläinen strateginen toiminta tapahtuu.

Kuva 11: Venäjän strateginen kulttuuri ympäröivänä ja yhdistävänä kontekstina

Venäjän strategista kulttuuria ympäröivät tärkeimmät teemat, teemojen keskeiset tekijät ja teemoja määrittelevät piirteet ovat:

- *Geopoliittinen asema* keskeisenä tekijänä *tilan hallinta*
  - Piirteet: *suurvalta-asema*, *Euraasian sydänmaa*, *moninapainen maailma* ja *ydinase*
- *Vallan jatkumo* keskeisenä tekijänä *luonnonvarat*
  - Piirteet: *suojelijapresidentti* ja *petrolistinen politiikka*.

²³⁹ Sama, ss. 93 – 94.

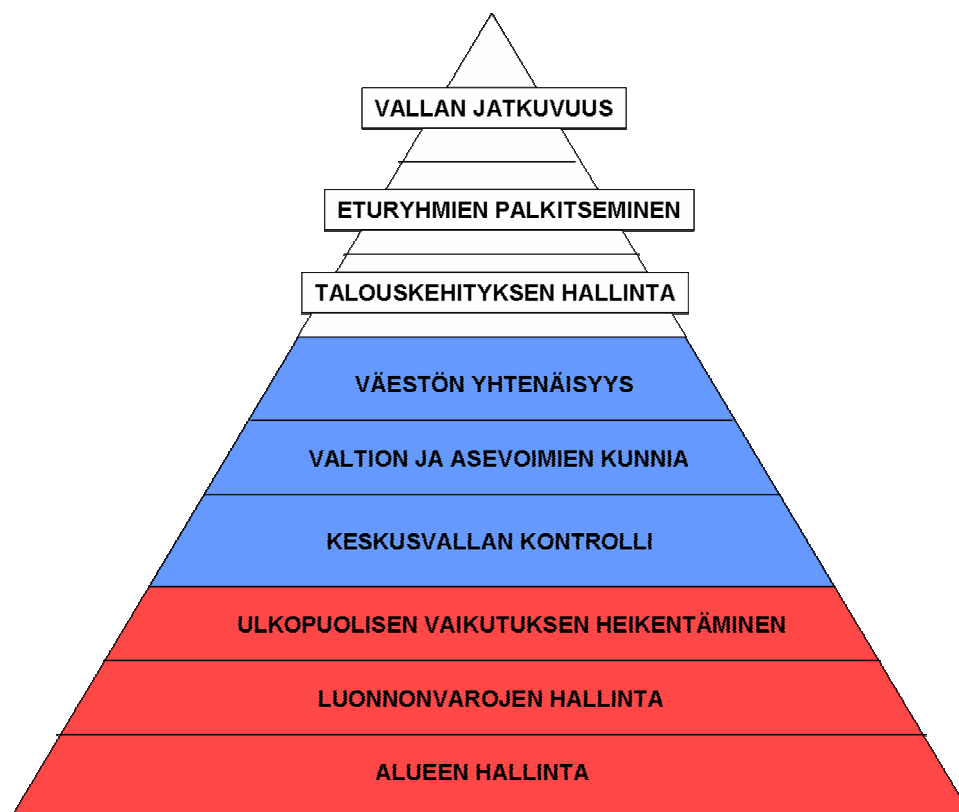
- *Historia ja kunnia* keskeisenä tekijänä *sankarillinen kansa*
  - Piirteet: *patriotismi, kollektiivinen intressikäsitys ja voimankäytön oikeutus.*
- *Venäjän yhtenäisyys ja koskemattomuus* keskeisenä tekijänä *keskusvallan kontrolli*
  - Piirteet: *sisäinen yhtenäisyys ja voimankäytön oikeutus*

Teemojen keskeiset tekijät ovat ideologian yhdistämiä. Ideologia määrittää keskeisten tekijöiden keskinäiset suhteet ja edelleen teemojen väliset painoarvot. Vahva ja laeva ideologia sallii tietyn määrän vaihtelua painoarvoissa valtasyklin kulloisenkin vaiheen ja tilanteen edellyttämän pragmatismien vaatimusten mukaan. Perusteiltaan rakenne säilyy samana. Venäläisessä strategisessa kulttuurissa teemojen keskeiset tekijät liittyvät ja vaikuttavat kaikki toisiinsa ideologian välityksellä sillä poikkeuksella, että repressiivinen kulttuuri ei salli suoraa yhteyttä *luonnonvarojen ja sankarillisen kansan välillä*. Venäjän strategisen kulttuurin kantavana ideologiana on *valtiollisuus*, jota voidaan tarvittaessa tehostaa *sivistyksellisyydellä*. Valtasyklin vakiinnuttamisvaiheessa strategisen kulttuurin ollessa heikoimmillaan voidaan havaita viitteitä tilapäisestä *länsimielisyydestä*.

Venäjän strategisen kulttuurin tärkeimmät toimijat ovat *presidentin hallinto, asevoimat ja turvallisuuspalvelut*. Nämä kolme elävät läheisessä symbiosissa strategisen kulttuurin keskusakselin ympärillä hakien epäluuloiselle kulttuurille ominaiseen tapaan jatkuvasti parasta valta-asemaa suhteessa kahteen muuhun. Presidentin hallinnolla on isännän rooli, vaikka sen riippuvaisuus erityisesti turvallisuuspalveluista on suuri. Avustavia toimijoita ovat *hallitus, eliitit ja instituutiot, asevoimallisuus ja kirkko*. Venäjälle ominaisesti näiltä kaikilta ja erityisesti instituutioilta (media, duuma, oikeuslaitos) puuttuu itsenäinen rooli strategisen kulttuurin näkökulmasta. Niillä on sen sijaan suuri välinearvo vallan jatkumon ylläpitämisessä ja voimankäytön oikeuttamisessa. Kirkon tärkeä rooli venäläisessä strategisessa kulttuurissa on sivistyksellisen perinteen vaaliminen ulkoisten vaikutteiden paineessa ja kansan pitäminen kuuliaisena venäläisyydelle. Hallituksella on tilapäisesti merkittävä rooli vallan jatkumoa ylläpitävänä reservinä Putinin toimiessa pääministerinä. Venäläisen *suvereenin demokratian* mukainen vallan kolmijako on *presidentin hallinto, asevoimat ja turvallisuuspalvelut*.

Venäjän strategisen kulttuurin keskusakseli on jatkuva tunne *ulkoisesta uhasta*. Se kuvaa venäläisen strategisen kulttuurin suhdetta ulkopuolisiin ja vaikuttaa koko yhteiskuntaan aina vähemmistöpolitiikasta kauppapolitiikkaan. Sen ympärillä venäläinen vallan kolmijako pyörii.

Strateginen kulttuuri vaikuttaa myös järjestykseen, jossa turvallisuuskeskeisen valtion perustarpeet pyritään täyttämään. Tätä tärkeysjärjestystä voidaan kutsua venäläisen strategisen kulttuurin tarvehierarkiaksi²⁴⁰ (kuva 12). Strategisen kulttuurin tarvehierarkiassa alapuolelle sijoitettu tarve luo täyttyessään pääsääntöisesti edellytykset yläpuolelle sijoitettujen tarpeiden täyttämiseksi. Strateginen kulttuuri pyrkii yhä ylemmälle tasolle ja joissakin tilanteissa voidaan alemman tason tarve jättää täyttämättä.

Kuva 12: Venäläisen strategisen kulttuurin ”tarvehierarkia”

5 ARKTISEN ALUEEN STRATEGISET OLOSUHTEET

Juri Lukinin näkemyksen mukaan arktisen alueen merkitys Venäjälle muodostuu sen ”historiallisesta ja geopoliittisesta roolista sekä alueen ja luonnonvarojen antamasta potentiaalista, jonka avulla voidaan tukea Venäjän taloudellista kehitystä ja sen pysymistä suurena valtana, joka yhdistää euraasialaisen sivilisaation ja napa-aluetta ympäröivät sivilisaatiot (eurooppalaisen, arktisen ja aasialaisen)”.²⁴¹

²⁴⁰ Maslow, Abraham: *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review, 50(4), 1943, 370 – 396, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>,

Maslowin tarvehierarkia on laajasti käytetty psykologinen motivaatioteoria.

²⁴¹ Лукин Ю.Ф: *Великий передел Арктики*, Северный (Арктический) федеральный университет, Архангельск, 2010, с. 171.

Arktisen alueen strateginen merkitys näyttää liittyvän suurelta osin luonnonvarojen saatavuuteen ja niiden hyödyntämiseen. Tämän johdosta ensin tarkastellaan arktisen alueen taloudellisia olosuhteita ja tekijöitä, jotka vaikuttavat Venäjän mahdollisuuksiin hyödyntää arktisen alueen luonnonvaroja. Mahdollisuudet meren käyttämiseen liikenneyhteytenä vastaavat niin taloudellisiin kuin sotilaallisiin tarpeisiin. Alueen maantiede liittyy niin ikään sotilaallisiin tekijöihin, joita tarkastellaan niin suursodan kuin alueellisen kriisin kannalta.

Tarkastelussa huomioidaan myös muiden valtioiden näkökulma niiltä osin, kuin ne voisivat heikentää Venäjän etuja alueella. Tällaisia ovat esimerkiksi rajakiistat, sopimustulkinnat tai sotilaallisen hyökkäyksen toteutustavat.

5.1 Arktisen alueen taloudelliset olosuhteet

Andrei Sintsovin mukaan Venäjän arktisen vyöhykkeen muista pohjoisista alueista erottavia ominaisuuksia ovat:

- elämiselle ja työskentelylle erittäin epäedulliset ilmasto- ja ympäristöolosuhteet
- erikoislaatuinen geopoliittinen asema
- elinolosuhteiden täydellinen riippuvaisuus elintarvikkeiden, polttoaineiden ja välttämättömien hyödykkeiden kuljetuksista Koillisväylää pitkin
- ympäristön poikkeuksellinen alttius ihmisen aiheuttamille peruuttamattomille häiriöille
- muita alueita heikompi kyky sopeutua markkinatalouden muuttuviin olosuhteisiin
- vähälukuisten alkuperäiskansojen ja tilapäisten asukkaiden merkittävä osuus väestöstä.²⁴²

Venäjän arktisen vyöhykkeen alkuperäiskansoja edustavien asukkaiden lukumäärä on vähentynyt voimakkaasti. Se puolittui vuosien 1989 ja 2002 välillä. 1990-luvun lopun taloudellinen kriisi heikensi elinolosuhteita erityisesti arktisella alueella. Hintasäännöstelyn purkamisen ja luottojärjestelmän uudelleenrakentamisen myötä suurin osa teollisuusyrityksistä kaatui. Alasajo koski myös eri aloihin erikoistuneita laivanvarustamoja, meri- ja jokisatamia, jokilavastoja, lentokenttiä, tutkimusasemia sekä vaikeakulkuisille alueille sijoitettuja asevoimien

---

²⁴² Синцов, 2004, с. 52.

yksiköitä.²⁴³ Igor Jakovenkon mukaan Venäjän arktiset alueet ja muut Kaukoidän alueet ovat taloudellisesti tehottomia ja niiden ylläpito pelkästään markkinatalouden periaatteilla ei onnistu. Näiden alueiden ylläpitämiseksi tarvitaan jatkuvia valtion resurssien kohdennuksia.²⁴⁴

Venäjän talous puolestaan tarvitsee arktisen alueen voimavaroja toimiakseen normaalisti²⁴⁵. Tärkein arktisen alueen uusista kaasuesiintymistä on Barentsin merellä noin 600 km:n päässä rannikolta sijaitseva Shtokmanin esiintymä, joka löydettiin vuonna 1988. Vuodesta 1993 lähtien on tutkittu sen laajuutta ja valmisteltu sen hyödyntämistä. Esiintymästä arvioidaan riittävän kaasua 50 vuodeksi. Shtokmanin olosuhteiden arvioidaan olevan vaikeammat kuin missään muualla, eikä esiintymän hyödyntämisessä tarvittavaa teknologiaa ole valmiina saatavilla. Ulkomaisia investointeja tarvittaisiin kipeästi, mutta yhteistyöpyrkimyksiä on vaikeuttanut Venäjän halu rajoittaa ulkomaisten yritysten vaikutusvaltaa strategisesti tärkeissä venäläisissä yrityksissä.²⁴⁶ Barentsin alueen kartta on liitteenä 2.

Kalastuselinkeino on merkittävä tulolähde arktisella alueella, vaikka se ei kuulune aivan ensisijaisiin strategiaan voimavaroihin. Miljardien dollarien tulot kalastuksesta vuosittain takaavat rantavaltioiden kiinnostuksen kalastusoikeuksiensa puolustamiseen. Useat rantavaltiot ovatkin osoittaneet valmiutensa pakkokeinojen käyttämiseen kalastussäännösten noudattamisen valvonnassa. Valvomaton, sääntelemätön ja laitton kalastus on suuri haaste alueella. On arvioitu, että 100 000 tonnia kalaa pyydystetään vuosittain luvatta pelkästään Barentsinmerellä. Se on neljäsosa sallitusta kokonaiskiintiöstä.²⁴⁷

Venäjän kalastuselinkeinon tilanne on heikko. Viralliset luvut Venäjän kalastustoimialan kalansaaliista ovat pudonneet kolmannekseen neuvostoaikaisista tehottomuuden ja korruption vuoksi. On arvioitu, että talousjärjestelmän muutoksen yhteydessä kalastusyhtiöt laiminlöivät investoimisen ja ylittivät kiintiönsä. Sekä laillisista että laittomista voitoista merkittävän osan arvioidaan siirtyneen ulkomaisille pankkitileille. Kalastussektorin arvioidaan olevan eräs Venäjän talouden korruptoituneimmista osa-alueista. Lähes kahdenkymmenen vuoden muutosvaiheen seurauksena Venäjän kalastuslaivasto on surkeassa kunnossa ja talousvyöhykkeen ka-

---

²⁴³ Синцов, 2004, с. 50.

²⁴⁴ Яковенко, 2008, с. 191.

²⁴⁵ Синцов, 2004, с. 203.

²⁴⁶ Juntunen, 2009, ss. 89–90. Shtokmanin alueen haasteita ovat meren syvyys ja myrskyisyys sekä pitkä etäisyys rannikosta. Meren syvyys alueella on 320–340 metriä. Ulkomaiset valtionyhtiöt voivat omistaa yli 25 % venäläisestä yrityksestä vain Venäjän hallituksen luvalla.

²⁴⁷ Skogrand (toim.), 2008, s. 11.

lakannat lähes loppuun kalastettu.²⁴⁸ Kalansaaliista suuri osa on päätynyt ulkomaille siitä saatavan paremman hinnan vuoksi. Osa ulkomaille myydystä saaliista päätyy takaisin Venäjän markkinoille jalostettuna tuotteina. Tämä johtaa ongelmiin myös jalostusteollisuudessa. Vuodesta 2009 lähtien Venäjän talousvyöhykkeeltä saatu kalansaalis on tuotava venäläisiin satamiin.²⁴⁹

Rantavaltion oikeuksista läheisellä merialueella on sovittu YK:n merioikeusyleissopimuksessa vuonna 1982. Sopimuksen syntyyn johtanut pitkä prosessi oli alkanut jo vuonna 1973 ja sopimus astui kansainvälisoikeudellisesti voimaan vasta vuonna 1994.²⁵⁰ YK:n merioikeusyleissopimus antaa rantavaltiolle oikeuksia myös omien aluevesiensä ulkopuolella. Valtiolla on yksinoikeus kalastukseen ja merenpohjan luonnonvarojen hyödyntämiseen vyöhykkeellä, joka saa ulottua 200 meripeninkulman etäisyydelle aluevesirajan perusteena olevasta peruslinjasta. Tästä vyöhykkeestä käytetään nimitystä *talousvyöhyke*.²⁵¹

Merenpohjan tutkimisen ja sen elottomien luonnonvarojen hyödyntämisen täysivaltainen oikeus voidaan ulottaa merioikeusyleissopimuksen mukaan myös talousvyöhykkeen ulkopuolelle valtion alueen luonnollisena jatkeena olevalle mannerjalustalle. Kukaan muu ei saa ryhtyä näihin toimiin ilman kyseisen valtion nimenomaista lupaa. Sopimuksen mukaan mannerjalusta saa ulottua rantavaltion mannerreunaan, kuitenkin vähintään 200 ja enintään 350 meripeninkulman päähän aluevesirajan perusteena olevasta peruslinjasta.²⁵² Vaikka rantavaltiolla on täysivaltaiset oikeudet luonnonvarojen hyödyntämiseksi mannerjalustallaan, on se velvollinen maksamaan korvausta talousvyöhykkeensä ulkopuoliselta mannerjalustalta saadusta tuotannosta.²⁵³

---

²⁴⁸ Jørgensen, Anne Kristin: *Recent Developments in the Russian Fisheries Sector*, teoksessa Wilson Rowe, 2009, ss. 87–94. Venäjän valtion kalastuskomitean puheenjohtaja on vaihtunut keskimäärin kerran vuodessa 1990-luvun alusta lukien. Tästä huolimatta juuri tähän tehtävään riittää halukkaita poliitikkoja ja virkamiehiä.

²⁴⁹ Jørgensen, Anne Kristin: *Recent Developments in the Russian Fisheries Sector*, teoksessa Wilson Rowe, 2009, s. 99.

²⁵⁰ Koivurova, Timo: *Kuka omistaa Arktisen jäämeren?*, kirjoitus Lapin yliopiston Arktisen keskuksen internet-sivustolla, <http://www.arcticcentre.org/?DeptID=29581>

²⁵¹ Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimus, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1996/19960050>, 55–75. artikat. Talousvyöhyke on englanniksi *Exclusive Economic Zone (EEZ)*.

²⁵² Yhdistyneiden Kansakuntien Merioikeusyleissopimus, 76. artikla. Vaihtoehtoisesti mannerjalusta saa kuitenkin ulottua 100 meripeninkulman päähän 2500 metrin syvyyskäyrästä. Merenalaisten vuorijonojen osalta on kuitenkin voimassa 350 meripeninkulman etäisyysraja perusviivoista. Tämän pykälän tulkinta liittyy Venäjän vaatimuksiin Lomonosovin vedenalaisen vuoriharjanteen sisällyttämisestä mannerjalustaansa.

²⁵³ Yhdistyneiden Kansakuntien Merioikeusyleissopimus, 82. artikla. Korvausvelvollisuus alkaa kustakin paikassa saadusta tuotannosta kuudentena vuonna yhden prosentin suuruisena kasvaen vuosittain yhdellä prosentilla 7 prosenttiin asti. Korvaukset suoritetaan merenpohjajärjestön välityksellä ja jaetaan sopimusmaille.

Talousvyöhykkeet ja mannerjalustat ovat merkittävässä roolissa arktisen alueen hyödyntämisestä käytävässä keskustelussa ja kiistoissa. Aiheeseen liittyy kuitenkin myös poikkeuksellisen suuria taloudellisia intressejä ja muita arvovaltakysymyksiä. Pohjoisen jäämeren rantavaltioiden oikeudesta mannerjalustojensa merenpohjan taloudelliseen hallintaan ei ole periaatteellista erimielisyyttä. Käytännössä ongelmana on, että luotettavaa tutkimustietoa kyseisten merenpohjan alueiden määrittämiseksi ei ole riittävästi. Rantavaltion ulottaessa mannerjalustansa talousvyöhykkeensä ulkopuolelle on sen toimitettava mannerjalustan määrittämisen edellyttämät tieteelliset ja tekniset aineistot Merioikeusyleissopimuksen mukaan perustettavalle toimikunnalle 10 vuoden kuluessa siitä, kun Merioikeusyleissopimus on kyseisen valtion osalta tullut voimaan. Toimikunta esittää rantavaltiolle suosituksia mannerjalustan määrittämisestä. Mikäli rantavaltio ei hyväksy näitä suosituksia, voi se kohtuullisessa ajassa tehdä uuden tai muutetun esityksen. Suositusten perusteella rantavaltio määrää mannerjalustansa rajat, jotka ovat lopulliset ja sitovat.²⁵⁴ Pohjoisen jäämeren rantavaltioiden rajat ja vaatimukset ilmenevät liitteestä 3.

Merioikeusyleissopimuksen määrittämä 10 vuoden aikaraja mannerjalustojen määrittämiseksi on useimpien arktisten valtioiden osalta umpeutumassa lähivuosina. Venäjä toimitti ensimmäisenä maana aluevaateensa YK:n mannerjalustatoimikunnalle jo vuonna 2001. Tämä vaatimus koski lähes puolta jäämeren pohjasta. Venäjän tuolloin toimittamia tieteellisiä todisteita ei kuitenkaan katsottu riittäviksi.²⁵⁵ Venäjän Merikollegion puheenjohtaja Sergei Ivanov ilmoitti heinäkuussa 2011 Venäjän esittävän YK:lle vuonna 2012 vaatimuksensa arktisten rajojensa laajentamiseksi.²⁵⁶

Norja on saanut toimikunnan suositukset vuonna 2006 toimittamansa materiaalin perusteella ja voi siis määrätä oman mannerjalustansa rajan. Kanadan määräaika umpeutuu vuonna 2013 ja Tanskan vuonna 2014.²⁵⁷ Vaikka Yhdysvallat ei vielä ole ratifioinut YK:n merioikeusyleissopimusta, on sen lähtökohtana että aiheeseen liittyvät kiistat kuitenkin sovitaan sopimuksen mukaisesti ja kahdenkeskin sopimuksin. Yhdysvalloissa onkin vaadittu yleissopimuksen ra-

---

²⁵⁴ Yhdistyneiden Kansakuntien Merioikeusyleissopimus, liite II.

²⁵⁵ Klepšvik, Karsten, seminaariesitelmä, Suomen Atlantti-Seura. Klepšvik on Norjan ulkoministeriön arktisen alueen asioista vastaava Senior Arctic Official, Rainne, Juha: *Luonnonvarat kiistojen kohteena*, Kauppapolitiikka 4/2008, 17.9.2008, <http://www.kauppapolitiikka.fi/public/default.aspx?contentid=158608> sekä Numminen, Lotta: *Sulavan Arktiksen avainkysymykset: Luonnonvarat ja hallinnointi*, Briefing paper 52, Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2010. Ks. myös Baev, Pavel K: *Russia's Arctic Policy – Geopolitics, Mercantilism and Identity-building*, Briefing Paper 73 (2010), The Finnish Institute of International Affairs, 2010, s. 6.

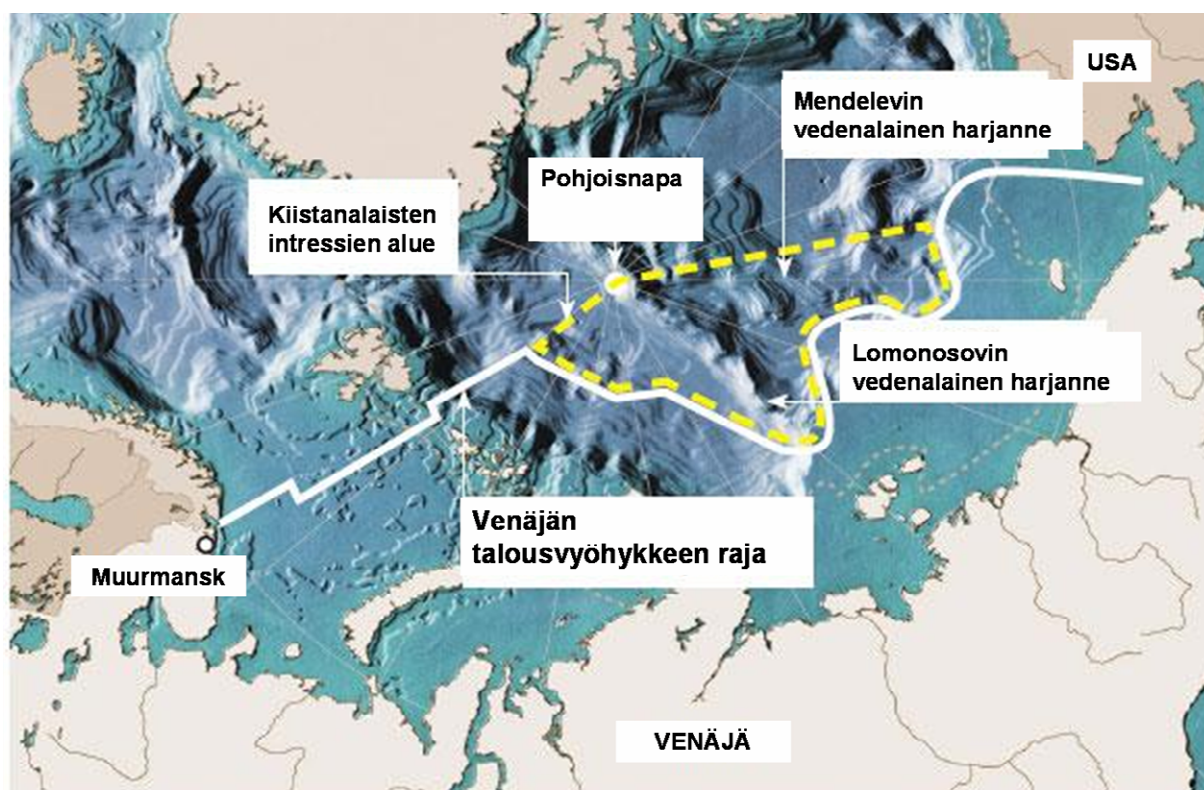
²⁵⁶ ”Сергей Иванов: система северного завоза неэффективна и коррупционна”, Вести.Ru, 7.7.2011, <http://www.vesti.ru/doc.html?id=500645&cid=7>.

²⁵⁷ Koivurova.

tifiointia ja ryhdytty keräämään mahdollisen aluevaatimuksen edellyttämää tutkimusaineistoa.²⁵⁸

Mannerjalustojen rajaamista käsittelevän toimikunnan toimivalta ei ulotu kysymyksiin, jotka liittyvät vierekkäin tai vastakkain sijaitsevien valtioiden rajojen määrittämiseen. Tällaisten rajojen osalta edellytetään asianosaisten valtioiden välistä sopimusta.²⁵⁹ Idässä Beringinsalmen läpi Beringin mereltä Jäämerelle kulkevasta talousvyöhykkeiden rajasta Yhdysvaltojen kanssa tekemänsä sopimusta ei Venäjä ole ratifioinut, koska se heikentäisi Venäjän etuja alueella²⁶⁰.

Kuva 13: Venäjän mannerjalustavaatimus²⁶¹

Syyskuun 15. päivänä 2010 Murmanskissa järjestetyssä allekirjoitustilaisuudessa Venäjä ja Norja sopivat talousvyöhykkeidensä välisen rajan vedosta rannikolta aina 85. leveysasteelle asti. Tästä kysymyksestä oli neuvoteltu vuodesta 1977 alkaen. Vuosikymmeniä kestänyt öljyn- ja kaasunporauskielto 175 000 neliökilometrin laajuisella tulkintaerimielisyyksien alaisella ”harmaalla vyöhykkeellä” päättyy sopimuksen myötä. Samalla sovittiin eräistä kalastukseen ja

²⁵⁸ McMurray, Claudia: *Emerging from the Frost: The U.S. Perspective*, teoksessa Skogrand (toim.), 2008, s.36. Vuosina 2006–2009 artikkelin kirjoittaja oli Yhdysvaltain ulkoministeriön toimistopäällikkö vastuualueenaan valtameret sekä kansainväliset ympäristö- ja tiedekysymykset.

²⁵⁹ YK:n Merioikeusyleissopimus, liite II, 9. artikla sekä Hoel, Alf Håkon: ”*Jurisdictional issues in the Arctic, an overview*”, teoksessa Skogrand (toim.), 2008, ss. 40–41.

²⁶⁰ Синцов, 2004, сс. 41–42.

mahdollisten tulevien löytöjen yhteiseen hyödyntämiseen liittyvistä käytännön kysymyksistä. Sopimus on vielä ratifioitava Venäjän duumassa. Norjan parlamentti on sen jo ratifioinut. Molemmat osapuolet ilmoittivat ryhtyvänsä tutkimustoimintaan alueella. Samassa tilaisuudessa pääministeri Stoltenberg ja presidentti Medvedev painottivat yhteistyön merkitystä arktisen alueen tulevaisuudelle. Presidentti Medvedev totesi uskovansa alueella selvittävän ilman Natoa, koska ”näillä yhteisillä rikkauksilla ei ole yhteyttä sotilaallisiin tehtäviin...Tämä on rauhanomaisen taloudellisen yhteistyön alue ja sotilaallisten tekijöiden olemassaolo aiheuttaisi vain ylimääräisiä kysymyksiä.” Sovittelevien lausuntojen ohella kokonaiskuva täydentää esimerkiksi Venäjän merivoimien komentajan amiraali Vladimir Vysotskin 4.10.2010 antama lausunto: ”Venäjä kamppailee Arktiksesta eikä tingi vaaksaakaan eduistaan”. Vysotski kantoi huolta Arktiseen neuvostoon²⁶² kuulumattomien maiden, erityisesti Kiinan, voimakkaista pyrkimyksistä saada jalansijaa alueella. Vysotskin mukaan Venäjän on ”rakennettava järkevä asetus Arktiksella”, mikä tulee olemaan vaikeata vakiintumattomasta tilanteesta johtuen.²⁶³

Eräänä huomiota saaneena erimielisyytenä mainittakoon Norjalle kuuluvien Huippuvuorten talousvyöhykkeeseen ja mannerjalustaan liittyvä tulkintaerimielisyys, jota monimutkaistaa vuonna 1920 tehty sopimus²⁶⁴ Huippuvuorten asemasta. Sopimuksen mukaan kaikilla allekirjoittajavaltioilla on tasavertainen oikeus hyödyntää Huippuvuorten ja niiden aluevesien luonnonvaroja. Toistaiseksi oikeutta ovat käyttäneet Norja ja Venäjä. Norjan kanta kiistassa on, että tämä oikeus koskee vain itse saaria ja niiden aluevesiä, mutta ei saarten ympärillä olevaa 200 meripeninkulman talousvyöhykettä eikä Huippuvuorten mannerjalustaa, joihin Norja pidättää itsellään oikeuden.²⁶⁵

Suuri osa arktisen alueen todennäköisistä hiilivetyesiintymiä sisältävästä merenpohjasta sijaitsee kuitenkin jo nyt rantavaltioiden talousvyöhykkeillä. Mannerjalustavaatimusten kautta ei

²⁶¹ Савиных, Анастасия: *Разморозить Арктику*, Известия, 24.9.2010, <http://www.izvestia.ru/news/366283>, Kuvatekstit ovat tutkijan kääntämiä.

²⁶² Arktinen neuvosto perustettiin vuonna 1996. Sen päätehtävänä on edistää kestävä kehitystä arktisella alueella ympäristö-, sosiaali- ja taloussektoreilla. Arktinen neuvosto on Pohjoismaiden, Kanadan, Yhdysvaltojen ja Venäjän hallitusten välinen yhteistyöelin. Arktisen neuvoston toimintaan osallistuu myös arktisten alueiden alkupe-
räisalueiden asukkaiden edustajia. The Arctic Council <http://www.arctic-council.org/>

²⁶³ Numminen, 2010, s. 6, ”Russian navy chief warns of China's race for Arctic”, The Telegraph, 4.10.2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8041997/Russian-navy-chief-warns-of-Chinas-race-for-Arctic.html>, ”Russia, Norway sign Barents agreement”, United Press International, 9.2.2011, http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2011/02/09/Russia-Norway-sign-Barents-agreement/UPI-57371297273157/, Presidentti Medvedevin puhe ja vastaukset lehdistötilaisuudessa 15.9.2010, <http://kremlin.ru/transcripts/8924>.

²⁶⁴ Huippuvuoria koskeva kansainvälinen sopimus, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1925/19250015>.

²⁶⁵ Klepsvik, Karsten, seminaariesitelmä, Suomen Atlantti-Seura ja Hoel, Alf Håkon: ”Jurisdictional issues in the Arctic, an overview”, teoksessa Skogrand (toim.), 2008, s. 44.

näin ollen välttämättä onnistuta lisäämään öljy- ja kaasulähteitä. Sen sijaan houkuttimena voivat toimia muiden strategisten raaka-aineiden esiintymät.²⁶⁶

5.2 Arktinen alue liikenneyhteytenä

Liikenneyhteyksillä ja kuljetuksilla, niin ulkoisilla kuin sisäisilläkin, on merkittävä vaikutus minkä tahansa valtion kehitykseen. Venäjän tapauksessa tilanne on eräiltä osin vertaansa vaila: maan pinta-ala on poikkeuksellisen suuri ja sen asutuskeskusten ja taloudellisesti tärkeiden alueiden väliset etäisyydet ovat hyvin pitkiä. Venäjällä on edullinen maantieteellinen asema maailmantalouden kolmen keskuksen välillä: Pohjois-Amerikan, Euroopan Unionin ja Kaakkois-Aasian. Vaikka tällainen asema mahdollistaakin läheiset yhteydet maailman talouden keskuksiin, on voimakkaan keskusjohdon näkökulmasta haasteena ja uhkana taloudellissosiaalisten yhteyksien heikkeneminen reuna-alueiden ja Euroopan puoleisen Venäjän välillä. Vastaavasti uhan muodostaa näiden yhteyksien vahvistuminen reuna-alueiden ja taloudellisesti voimakkaiden naapurimaiden välillä. Taloudellisen tai poliittisen häiriön sattuessa voi kehittyä tilanne, jossa keskushallinnon vaikutusvalta heikkenee ja Venäjä jakaantuu eurooppalaiseen ja aasialaiseen osaan.²⁶⁷ Igor Jakovenkon mukaan Uralin takaisten liittovaltion subjektien taloudelliset intressit saattavat jonain päivänä olla ristiriidassa keskusvallan taloudellisten intressien ja valtion kokonaisintressien kanssa. Tällaisessa tilanteessa Venäjän nykyisten rajojen säilyttäminen saattaisi riippua siitä, miten kauan keskusvalta on valmis maksamaan alueiden lojaliteetista ja miten nopeasti alueellisten eliittien vaatimukset lisääntyvät.²⁶⁸ Venäjän talouden painottuminen energian vientiin ulkomaille ja siitä seuraava riippuvuussuhde rajantakaisista alueista saattaa lisätä tällaisen kehityskulun mahdollisuutta²⁶⁹. Valtion sisäisen yhtenäisyyden ja toimintakyvyn kannalta Siperian ja Kaukoidän liikenneverkoston kehittäminen tarpeita vastaavaksi näyttäisi olevan tarkoituksenmukainen tavoite.

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen ovat Venäjän ulkoiset liikenneyhteydet lännen ja etelän suuntiin heikentyneet käytettävyydeltään. Rajojen siirtyminen ja uusien naapurimaiden synty ovat lisänneet ylitettävien valtionrajojen määrää maakuljetuksissa ja vähentäneet käytettävissä olevien syväsatamien määrää merikuljetuksissa. Lukuisat poliittiset ja taloudelliset haasteet

²⁶⁶ Ebinger, Charles K., Zambetakis, Evie: *The Geopolitics of Arctic Melt*, International Affairs 85, 6/2009, http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2009/11_arctic_melt_ebinger_zambetakis/11_arctic_melt_ebinger_zambetakis.pdf.

²⁶⁷ Корзун, В.А.: *Интересы России в Мировом океане в новых геополитических условиях*, Российская академия наук, 2005, с. 63, Возжеников, А.В.: *Национальная безопасность России: методология комплексного исследования и политика обеспечения*, Изд-во РАГС, Москва, 2002, сс. 216–217.

²⁶⁸ Яковенко, 2008, сс. 191 – 192.

lännen ja etelän suunnilla heikentävät mahdollisuuksia yhteyksien kehittämiseksi ja lisäävät niihin liittyvää epävarmuutta. Liikenneyhteyksien epävarmuutta on mahdollista välttää esimerkiksi merenpohjaan rakennettavilla kaasuputkilla tai rakentamalla uusia satamia Suomenlahdelle, mutta tällaisin toimin ei täysin kyetä vastaamaan tarpeeseen. Pohjoisen ja idän suunnilla tällaisten muutosten ja häiriötekijöiden mahdollisuus on pienempi pitkän yhtenäisen merirajan ansiosta. Tästä johtuen ulkoisten liikenneyhteyksien kasvavaa tarvetta on tarkoituksenmukaista tyydyttää kehittämällä sekä maa- että meriyhteyksiä Tyynen valtameren suuntaan.²⁷⁰ Venäjän Kaukoidän alueiden logistisesti edullinen sijainti voisi antaa Venäjälle ainutlaatuisen mahdollisuuden kasvattaa taloudellista vaikutusvaltaansa alueella²⁷¹.

Epävarmuustekijöiden ja kuljetuskustannusten vähentämiseksi tulisi nykyistä suuremman osan Venäjän ulkomaankaupasta kulkea venäläisten satamien kautta. Kehittyneestä kuljetusverkostosta olisi mahdollista hyötyä myös kauttakulkuliikenteestä saatavien tulojen kautta.²⁷²

Edellä on kuvattu tekijöitä, jotka kuvaavat meriyhteyksien kasvavaa merkitystä Venäjälle sekä sisäisistä että ulkoisista poliittisista ja taloudellisista syistä. Venäjän Euroopan puoleisten osien ja Tyynenmeren alueen välinen meriyhteys kulkee arktisen alueen halki ja sitä kutsutaan Koillisväyläksi. Vaikka tätä meriyhteyttä kutsutaan väyläksi, muodostuu se itse asiassa useammasta vaihtoehtoisesta reitistä²⁷³. Venäjänkielinen termi tälle reitille tarkoittaa *Pohjoista merireittiä*²⁷⁴. Venäjän arktisen alueen kuljetusjärjestelmä muodostuu Koillisväylästä, meri- ja jokilaivaliikenteestä, satamista, hydrografisista ja meteorologisista palveluista sekä Venäjän Kaukoidässä ja pohjoisessa toimivista lentoyhtiöistä. Koska Koillisväylä yhdistää Pohjois-Venäjän joet, Kaukoidän alueet ja läntiset alueet toisiinsa on Pohjoisen jäämeren ja Koillisväylän merkitys Venäjän pohjoisten alueiden taloudelle erittäin merkittävä.²⁷⁵ Venäjän merikollegion puheenjohtaja Sergei Ivanov arvioi heinäkuussa 2011 Venäjän arktisen kuljetusjärjestelmän nykyisessä tilassaan tehottomaksi ja korruptoituneeksi. Hänen mukaansa pääsääntöisesti matalia jokia pitkin toteutettavat kuljetukset edellyttävät lisäksi jatkuvia ja kalliita ruoppaustöitä. Hänen mukaansa Koillisväylän käyttöä tulee tehostaa. Tätä tarkoitusta varten vuonna 2012 hankitaan kuusi uutta jäänmurtajaa.²⁷⁶ Koillisväylä on esitetty liitteessä 5.

²⁶⁹ Корзун, 2005, с. 63. Возжеников, 2002, сс. 216–217.

²⁷⁰ Корзун, 2005, с. 68 и Возжеников, 2002, сс. 214–216.

²⁷¹ Корзун, 2005, с. 74.

²⁷² Корзун, 2005, с. 72.

²⁷³ Синцов, 2004, с. 138.

²⁷⁴ *Северный морской путь*.

²⁷⁵ Синцов, 2004, сс. 139-140 и 203-207. Gorshkov, Sergei: *The Sea Power of the State*, Naval Institute Press, Annapolis, 1979, s. 15.

²⁷⁶ ”Сергей Иванов: система северного завоза неэффективна и коррупционна”, Вести.Ru, 7.7.2011,

Koillisväylä alkaa Euroopan puolelta Barentsinmereltä ja ulottuu idässä Beringin salmeen. Barentsin mereltä reitille pääsee joko Novaja Zemljan pohjoispuolitse kiertämällä tai sen eteläpuolitse Karansalmen kautta. Valittavasta reitistä riippuen sen pituus vaihtelee 2500–2900 meripeninkulman välillä. Veden syvyys Koillisväylällä on suhteellisen matala, vain 16–50 metriä.²⁷⁷

Meren jäätymisestä ja vaikeista sääolosuhteista johtuen Koillisväylä on nykyisin kulkukelpoinen vain 3–4 kuukautta vuodesta, mutta 30 vuoden kuluessa sen arvioidaan pysyvän avoimena ympärivuotisesti.²⁷⁸ Norilskin alueen kaivos- ja metalliteollisuuden kuljetustarpeet täytetään nykyäänkin ympärivuotisesti Muurmanskin ja Norilskin välisellä alueella väylän länsipäässä²⁷⁹. Asiantuntijoiden tämänhetkiset arviot koillisväylän alueen jää- ja ilmasto-olosuhteiden kehityksestä ovat ristiriitaisia. Julkisuudessa on esitetty laajasti arvioita, että ilmaston lämpeneminen aiheuttaa arktisen alueen jääpeitteen laajamittaista sulamista, mutta toisten arvioiden mukaan ei ole historiatiedon perusteella havaittavissa merkittävää muutosta eikä sellaista olisi odotettavissakaan.²⁸⁰ Totuus ilmastonmuutoksen vaikutuksesta lienee jossakin eri arvioiden välimaastossa. Jääolosuhteiden muutoksesta riippumatta Koillisväylän käytettävyys tulee kuitenkin paranemaan alueen merenkulullisen infrastruktuurin kehittymisen ja soveltuvan aluskaluston lisääntymisen kautta. Venäjän arktisten alueiden liikenneverkoston tila heikkeni varojen puutteessa 1990-luvulla ja on nykyisin heikossa tilassa kaivaten kipeästi investointeja. Tämä koskee myös Koillisväylän merenkulku- ja satamapalveluja.²⁸¹

Kansainvälisen kauppamerenkulun näkökulmasta arviot Koillisväylän käytettävyyden parnemisesta lähivuosikymmeninä ovat hyvin mielenkiintoisia. Saavutettavissa olevat merkittävät ajalliset ja rahalliset säästöt ovat houkuttelevia, mutta edellyttävät Venäjältä suuria investointeja alueen merenkululliseen infrastruktuuriin.²⁸² Kiinasta kehittynee Koillisväylän merkittävin hyödyntäjä sen avautuessa laajamittaiselle kauppameriliikenteelle²⁸³.

<http://www.vesti.ru/doc.html?id=500645&cid=7>,

²⁷⁷ ГУ "Арктический и антарктический научно-исследовательский институт" (ГУ ААНИИИ)", Arktikan ja Antarktikan tutkimusinstituutti, Venäjän Federaation hydrometeorologian ja ympäristövalvonnan palvelu, <http://www.aari.nw.ru/> ja Синцов, 2004, s. 138.

²⁷⁸ FT Kai Myrbergin luento, 11.1.10.

²⁷⁹ Корзун, 2005, s. 75.

²⁸⁰ Синцов, 2004, s.139 ja Numminen, 2010.

²⁸¹ Синцов, 2004, s. 146–147.

²⁸² Корзун, 2005, s. 75.

²⁸³ Klepsvik, seminaariesitelmä. Suomen Atlantti-Seura ja Jakobson, Linda: *China prepares for an Ice-free Arctic*, SIPRI Insights on Peace and Security no. 2010/2, SIPRI, Tukholma, 2010.

Reitillä olevien salmien oikeudellinen asema on toistaiseksi määrittämättä yksiselitteisesti ja se vaikuttaa oleellisesti Venäjän strategiseen asemaan suhteessa tähän merireittiin. Alle 24 meripeninkulman levyiset salmet ovat kokonaisuudessaan Venäjän aluemerellä. Kyse on siitä, ovatko nämä salmet YK:n merioikeusyleissopimuksen mukaisia kansainväliseen merenkulkuun käytettäviä salmia vai voidaanko ne tulkita Venäjän sisäisiksi aluevesiksi ja venäläiseksi merireitiksi.²⁸⁴ Venäjän näkemyksen mukaan Koillisväylä on venäläinen merireitti ja sen salmet kuuluvat sisäisiin aluevesiin. Tämän näkemyksen Venäjä on sisällyttänyt myös kansalliseen lainsäädäntöönsä²⁸⁵. Koillisväylän säilyttäminen venäläisenä väylänä edellyttää Venäjältä kuitenkin kykyä alueen ympärivuotiseen valvontaan vaatimustensa tueksi.²⁸⁶ Venäjä on ilmoittanut perustavansa toimintansa arktisella alueella kansainvälisiin sopimuksiin.²⁸⁷

Kanada suhtautuu omalla alueellansa kulkevaan Luoteisväylään samoin kuin Venäjä Koillisväylään. Yhdysvallat puolestaan ajaa sekä Luoteis- että Koillisväylän määrittämistä kansainvälisesti käytettäväksi merireitiksi. Yhdysvaltain julkilausutut edut tässä kysymyksessä liittyvät merenkulun vapauteen ja kansainvälisten öljy-yhtiöiden toimintavapauteen²⁸⁸. Yhdysvaltojen tavoitteen mukainen tulkinta antaisi esimerkiksi ulkomaisille sota-aluksille kaikissa oloissa oikeudellisesti vapaan pääsyn esimerkiksi Novaja Zemljan saaren eteläpuolitse Barentsin mereltä Karanmerelle.²⁸⁹

Sopimuksellinen keskeneräisyys koskee myös muita merenkulun viranomaistoimintoja, kuten meripelastus-, jäänmurto- ja luotsauspalveluita. Pohjoisella jäämerellä lisääntyvän meriliikenteen turvallisuus edellyttää soveltuvan kansallisen ja kansainvälisen säädöspohjan kehittämistä sekä sen soveltamista käytäntöön.²⁹⁰

²⁸⁴ Rainne, Juha: *Luonnonvarat kiistojen kohteena* ja Yhdistyneiden Kansakuntien Merioikeusyleissopimus, 1. – 16. artiklat.

²⁸⁵ ”О внутренних морских водах, территориальном море и прилежащей зоне Российской Федерации”, Laki Venäjän federaation sisäisistä aluevesistä, aluevesistä ja lisävyöhykkeestä, Venäjän Federaation laki N 155-ФЗ, 31.7.1998. <http://base.garant.ru/12112602.htm>, viitattu 25.2.2010.

²⁸⁶ Numminen, 2010, s.6. ”North Meets North – Navigation and the Future of the Arctic”, Islannin Ulkoministeriö, 2006, s. 15.

²⁸⁷ ”Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу”, Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020.

²⁸⁸ McMurray, Claudia: *Emerging from the Frost: The U.S. Perspective*, teoksessa Skogrand, (toim.), 2008, ss. 31–37

²⁸⁹ Loukacheva, Natalia: *Legal Challenges in the Arctic*, teoksessa Heininen, Lassi ja Laine, Kari (toim.): *The Borderless North*, Publication of the Fourth Northern Research Forum, Oulu, 2008, ss. 131–133. Loukachevan Luoteisväylää koskevaa kirjoitusta on tutkija tässä soveltanut Koillisväylään. Ks. myös ”North Meets North – Navigation and the Future of the Arctic”, Islannin Ulkoministeriö, 2006, s. 15.

5.3 Arktinen alue sotänäyttämönä

Arktisen alueen sotilaallisen merkityksen tarkastelussa on huomioitava, että sotilaallisen toiminnan skaala alkaa syvästä rauhan ajasta ja jatkuu mahdollisesti aina ydinasein käytävään suursotaan. Viime vuosikymmeninä sotilaallinen toiminnan profiili arktisella alueella on siirtynyt ydinsotaan valmistautumisesta yhä enemmän jokapäiväisiin huolenaiheisiin, kuten kalastusoikeuksien puolustamiseen. Tässä alaluvussa tarkastellaan eriasteisiin sotilaallisiin operaatioihin vaikuttavia seikkoja²⁹¹.

Kylmän sodan aikana arktinen alue kehittyi erääksi maailman varustelluimmista alueista. Kuolan niemimaalle sijoitetusta Pohjoisen laivaston tukikohta-alueesta tuli maailman laajin laivastovoiman keskittymä. Kolmannes Neuvostoliiton ydinasepotentiaalista oli sijoitettuna Pohjoiseen laivastoon.²⁹² Molemmipuolinen ydinhyökkäykseen varautuminen edellytti mittavia ennakkovaroitusjärjestelyjä tutkaverkostoineen, satelliittipeittoineen ja tunnistuslentovalmiuksineen. Ennakkovaroitukseen liittyvät tunnistuslennot ja pommikoneilta edellytetyt pitkät lentomatkat lisäsivät pohjoisten tukikohtien tarvetta. Nämä realiteetit ovat edelleen voimassa, vaikka eivät edellytä yhtä mittavia resursseja kuin kylmän sodan aikoihin. Kuolan niemimaa ja sinne sijoitetut joukot ovat erityisen tärkeitä Venäjän puolustukselle, sillä Kuola sijaitsee Yhdysvalloista läntisen Venäjän strategisiin kohteisiin vievän lentoreitin varrella.²⁹³

Strategisiin ydinaseisiin liittyvissä kysymyksissä arktiset alueet ovat tärkeässä asemassa riippumatta siitä, mistä ympäristöstä ydinase laukaistaan. Kaikille ydinasetriadin²⁹⁴ kolmelle laukaisulavettivaihtoehdolle lyhyin lentomatkia Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä kulkee arktisen alueen halki. Ydinaseiden käytön näkökulmasta arktinen alue muodostaa strategisen ”etulinjan”,²⁹⁵

Venäjän sotilaallinen painopiste arktisella alueella sijaitsee Kuolan niemimaalla alueella jonka rantaviiva kattaa läntisimmän 2,5 prosentin osuuden maan arktisesta rantaviivasta. Loput 97,5 prosenttia on aluetta, jonka puolustamiseksi ei ole luonnollisista syistä kannattanut paljoa panostaa. Ympärivuotinen jääpeite, etäisyys tärkeistä kohteista sekä matalat kulkuvädet eivät ole

²⁹⁰ ”Tromsø Declaration On the occasion of the Sixth Ministerial Meeting of The Arctic Council”, The Arctic Council, Tromssa, 29.4.2009, <http://arctic-council.org/filearchive/Tromsø%20Declaration-1..pdf>.

²⁹¹ Tarkastelun pohjana käytetään George Lindseyn tutkimusta ”Strategic Stability in the Arctic”, jonka kylmän sodan aikaista asetelmaa on tutkija soveltanut nykymaailmaan korvaamalla Neuvostoliiton Venäjällä.

²⁹² Tkachenko, seminaariesitelmä, Suomen Atlantti-seura ja Корзун, 2005, c. 461.

²⁹³ Lindsey, 1989, ss. 20–21.

²⁹⁴ Ydinasetriadilla tarkoitetaan maalta, mereltä ja ilmasta laukaistavia ydinaseita.

hyökkääjän kannalta edullisia olosuhteita laajamittaisille sotilasoperaatioille. Sotilaallinen infrastruktuuri ja toiminta tällä syrjäseudulla liittyvät lähinnä ilmapuolustusjärjestelmään ja ennakkovaroitukseen. Hävittäjätukikohtien, strategisten pommittajien huoltotukikohtien sekä ohjusiskun ennakkovaroitukseen käytettävien tutkajärjestelmien merkitys on liittynyt pohjoisesta tulevan ilma- tai ohjushyökkäyksen torjuntaan sekä oman iskukyvyn tukemiseen. Varojen puutteen johdosta on osa näistä sotilaallisista rakenteista jouduttu purkamaan. Esimerkiksi Koillisväylän alueen kahdestatoista merivalvontatutkasta oli vuonna 2004 mahdollisesti vain kaksi käytössä.²⁹⁶

Pohjoinen jäämeri on edullinen alue strategisten ydinsukellusveneiden käytölle. Jääpeite antaa suojaa vastatoimenpiteiltä ja luo suojaa hakevalle sukellusveneelle suotuisat vesiääniolosuhteet²⁹⁷. Esimerkiksi Grönlannin lähivesiltä voidaan yhden strategisen ydinsukellusveneen ohjuksilla vaikuttaa mihin tahansa Pohjois-Amerikassa tai Euroopassa²⁹⁸. Barentsin- ja Karanmeret ovat arktisista merialueista kaikkein edullisimmat toiminta-alueet Venäjän pohjoisen laivaston strategisille ydinsukellusveneille, koska siirtymisreitti tukikohdan ja toiminta-alueen välillä sekä etäisyys suojaaviin yksiköihin ovat lyhyet. Näillä alueilla on sukellusveneellä lisäksi mahdollisuus valita eri syvyys- ja jääolosuhteiden välillä.²⁹⁹

Tavanomaisten sodankäynnin menetelmien osalta arktisen alueen merkitys liittyy meriyhteyksien uhkaamiseen ja turvaamiseen. Pohjois-Atlantin liikenneyhteyksiä on mahdollista uhata Kuolan niemimaalle sijoitetuilla pinta-aluksilla, sukellusveneillä ja lentokoneilla.³⁰⁰ Venäjän Pohjoisen laivaston mahdolliset reitit Arktiselta alueelta maailman merille kulkevat Grönlannin, Islannin ja Iso-Britannian välisten aukkojen, Beringin ja Naresin salmien sekä Kanadan saariston kautta. Grönlannin, Islannin ja Iso-Britannian muodostamasta linjasta käytetään lyhennettä GIUK-linja³⁰¹. Naton meriyhteyksien puolustamisen perusajatuksiin Pohjois-Atlantilla on kuulunut Neuvostoliiton ja Venäjän Pohjoisen laivaston pääsyn estäminen GIUK-linjan eteläpuolelle. Ohjusten kantaman kasvamisen johdosta ei nykyisten strategisten ydinsukellusveneiden tarvitse poistua arktiselta alueelta tehtävänsä suorittamiseksi, mutta monet hyökkäyssukellusveneiden tehtävistä edellyttävät niiden pääsyä muille merialueille. Venä-

²⁹⁵ Lindsey, 1989, s. 5–7.

²⁹⁶ Копзын, 2005, cc. 461–462. Tutkijan oman näkemyksen mukaan kahdestatoista tutkalla on kyetty valvomaan vain tärkeimmät kapeikko- ja kohtaamispaikat koko väylän varrella. Kahdella tutkalla kyettäneen valvomaan kattavasti esimerkiksi yksi salmi.

²⁹⁷ Lindsey, 1989, s. 29–32.

²⁹⁸ Sama, s. 23.

²⁹⁹ Sama, s. 37.

³⁰⁰ Sama, s. 9.

³⁰¹ Karttapiirros GIUK-linjasta on liitteessä 6.

jän Pohjoisen laivaston pinta-alusten pääsy puolustetun GIUK-linjan läpi Pohjois-Atlantille olisi hyvin vaikeaa.³⁰²

Grönlannin ja Kanadan saariston itäisimmän saaren Ellesmeren välissä oleva Naresinsalmi on toinen mahdollinen kulkureitti Jäämereltä Pohjois-Atlantille. Naresinsalmen käyttö voi tulla kyseeseen sekä Venäjän että muiden valtioiden sukellusveneille. Venäjälle se tarjoaa varareitin Pohjois-Atlantille. Esimerkiksi Naton hyökkäyssukellusveneet pääsisivät sen kautta Venäjän strategisten ydinsukellusveneiden tukialueille. Edelleen Jäämeren altaan kautta voi päästä Norjanmerelle pohjoisesta Grönlannin ja Huippuvuorten välistä. Mikäli strategisia ydinsukellusveneitä olisi tarve siirtää Atlantilta syvävetiseen Jäämeren altaaseen, voisi siirto tapahtua Naresinsalmen kautta.³⁰³

Aasian ja Pohjois-Amerikan mantereiden välisen Beringinsalmen rauhanaikainen merkitys on tällä hetkellä suurempi Venäjälle kuin useimmille muille valtioille. Koillisväylää kulkevan liikenteen on kuljettava Beringinsalmen läpi. Kuten on todettu, ovat Venäjän maitse kulkevat sisäiset liikenneyhteydet Kaukoitään melko kehittymättömät ja kapasiteetiltaan rajalliset. Lisäksi maayhteys esimerkiksi Vladivostokiin olisi alttiina katkokselle Venäjän ja esimerkiksi Kiinan välisessä kriisitilanteessa. Kriisin kehittyessä Kaukoidässä tai Tyynellä valtamerellä olisi Beringinsalmella täydentävänä liikenneyhteytenä suuri merkitys. Sotilasoperaatiot Tyynenmeren alueella vaatisivat joka tapauksessa runsaasti huoltotukea Koillisväylän kautta.³⁰⁴

Suhteellisesti ajateltuna Beringinsalmi on eräs Venäjän heikkouksista. Tilanteessa, jossa kauttakulku sen läpi katkaistaisiin kokonaan, olisi Venäjä nykytilanteessa suurin häviäjä. Yhdysvaltojen strategisten ydinsukellusveneiden pääasialliset partiointialueet ovat avoimissa ja syvissä vesissä maailman valtamerillä³⁰⁵, joihin niillä on esteetön pääsy. Näin ollen arktisella alueella ei ole vastaavaa merkitystä Yhdysvaltain laivastolle tästä näkökulmasta. Beringinsalmen alueen vedet ovat melko matalia ja merimiinoitteiden käyttö alueella on mahdollista. Vakavassa kriisitilanteessa onkin mahdollista tai jopa todennäköistä, että Venäjän vastustaja pyrkii sulkemaan Beringinsalmen kaikelta liikenteeltä.³⁰⁶

---

³⁰² Lindsey, 1989, ss. 5, 7 ja 18.

³⁰³ Sama, ss. 42 ja 61.

³⁰⁴ Sama, ss. 62–63. Beringinsalmi on tärkeä myös Kanadalle, vaikka Pohjois-Amerikan arktisen alueen luonnonvarat voidaan taloudellisesti kuljettaa myös maitse etelämmäksi satamiin ja markkina-alueille.

³⁰⁵ Sama, s. 38

³⁰⁶ Lindsey, 1989, ss. 62–63.

Puolustuksellisesta näkökulmasta on Kuolan niemimaa arktisen alueen tärkein suojattava kohde. Norjanmeren hallinta on kriittinen tekijä sekä Kuolan puolustajalle että sinne hyökkäävälle, erityisesti mikäli hyökkääjä on valinnut laivasto-osastolla suoritettavan iskun toimintaperiaatteekseen. Arktisella alueella toimivat hyökkäyssukellusveneet olisivat uhka sekä Venäjän ydinsukellusveneille, Kuolan niemimaan sotilastukikohdille että Venäjän valtakunnallisesti tärkeille kohteille. Laivaston tukikohtien ja yksiköiden lisäksi arvokkaita maaleja Kuolan niemimaalla ovat ilmapuolustusjoukot ja ennakkovaroitussyksiköt.³⁰⁷ Puolustamattomien Huippuvuorten haltuunotolla tukikohta-alueeksi Venäjä parantaisi mahdollisuuksiaan Kuolan niemimaan ja strategisten ydinsukellusveneiden toiminta-alueiden puolustamiseksi sekä Norjanmeren hallitsemiseksi.³⁰⁸

Venäjä kokee NATOn lisääntyvän sotilaallisen läsnäolon ja harjoitustoiminnan pohjoisessa kajoamiseksi sen aseisiin arktisilla alueilla.³⁰⁹ Arkisten alueiden merkitys ulottuu myös Yhdysvaltain suunnittelemaan ohjuspuolustusjärjestelmään. Se on tarkoitettu suojaamaan Yhdysvaltoja ”roistovaltioiden” laukaisemilta ohjuksilta. Järjestelmään liittyviä osia on suunniteltu sijoitettavan mm. Grönlantiin.³¹⁰

Norjan puolustusvoimien entinen komentaja kenraali Sverre Diesen on arvioinut, että arktisella alueella laajamittaisen sodan uhka on häviävän pieni sen suuren poliittisen ja taloudellisen hinnan vuoksi. Sotilaallinen konflikti arktisella alueella olisi Diesenin mukaan todennäköisesti rajallinen ja lyhykestoinen. Siinä pyrittäisiin strategiaan päämääriin taktisen tason toimenpiteillä. Tavoitteena voisi olla toisen valtion painostaminen politiikkansa muuttamiseen tai suostuminen joihinkin vaatimuksiin. Toimenpiteessä olisi kyse ensisijassa taloudellisista intresseistä ja se toteutettaisiin koordinoitusti yhdistettynä poliittisiin toimenpiteisiin.³¹¹

---

³⁰⁷ Sama, ss. 46–49, 53 ja 57.

³⁰⁸ Sama, ss. 49–50.

³⁰⁹ Tkachenko, seminaariesitelmä, Suomen Atlantti-Seura.

³¹⁰ Skogrand, Kjetil: *The Arctic in a Geostrategic Perspective*, teoksessa Skogrand (toim.), 2008. s. 13.

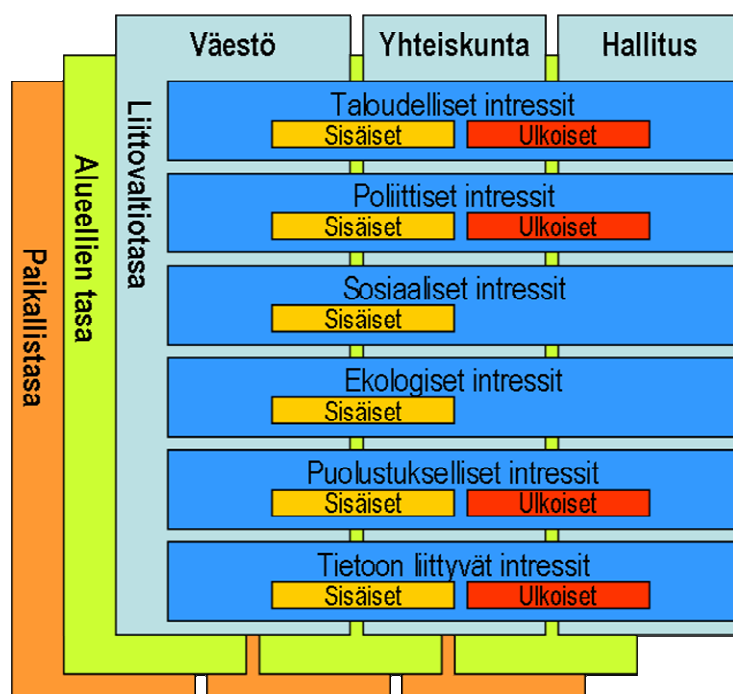
³¹¹ Diesen, Sverre: *New Perspectives on military Power in the Arctic*, teoksessa Skogrand (toim.), 2008, ss. 91–95.

6 ARKTISTA STRATEGIAA

Tässä luvussa käsitellään Venäjän federaation strategisia ohjausasiakirjoja perusteina Venäjän arktisten intressien turvaamiselle. Luvun aluksi esitellään yleisesti Venäjän kansallisen turvallisuuden ohjauksen järjestelyt ja asiakirjojen rooli osana kokonaisuutta. Kustakin asiakirjasta esitetään teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla laadittu tiivistelmä ja lyhyt arvio sen merkityksestä Venäjän strategisen kulttuurin näkökulmasta.

6.1 Venäjän intressien turvaamisen perusteet

Kansalliset intressit voidaan määritellä valtion kolmen osa-alueen tarpeiden mukaan; väestön, yhteiskunnan ja hallituksen. Tarpeet syntyvät inhimillisestä toiminnasta yhteiskunnan eri osa-alueilla. Intressit voidaan jakaa eri aloihin kuten taloudelliset, poliittiset, sosiaaliset, ekologiset, puolustukselliset ja tietoon liittyvät intressit. Nämä intressiryhmät ilmenevät kolmella eri tasolla valtion sisällä: liittovaltion taso, alueellinen taso ja paikallinen taso. Ne ovat toisistaan riippuvaisia ja usein vaikuttavat toisiinsa. Niiden turvaamiseksi on tarkoituksenmukaista käyttää hyväksi kaikkia kansallisen turvallisuuden varmistamisen keinoja. Kuva 14 esittää kansallisten intressien ryhmiä eri tasoilla.³¹²

Kuva 14: Kansalliset intressit

³¹² Возжеников, 2002, сс. 75–76. Kuvan 3 on tutkija laatinut kirjan tekstin perusteella.

Venäjän maanpuolustuksen ja asevoimien kokonaisuuden johtaminen on Venäjän federaation presidentin tehtävä. Presidentti järjestää, koordinoi ja valvoo kaikkea toimintaa, joka liittyy maan turvallisuuden varmistamiseen. Hän johtaa turvallisuusneuvostoa, jonka tehtävä on valmistella kansalaisten, yhteiskunnan ja hallituksen turvallisuuteen liittyvät presidentin päätökset. Tähän tehtävään sisältyvät mm. kansalaisten, yhteiskunnan ja valtion elintärkeiden intressien määrittäminen ja niihin liittyvien kansallisten ohjelmien valmistelun johtaminen.³¹³ Sosiaaliseen elämänpiiriin vaikuttavat ministeriöt toimivat pääministerin johtaman hallituksen alaisuudessa, mutta lukuisten eri voimaministeriöiden ja laitosten johtajat kuuluvat presidentin johtamaan turvallisuusneuvostoon ja ovat suoraan presidentin hallinnon alaisia.³¹⁴

”*Laki turvallisuudesta*” määrittää laillisen perustan kansalaisten, yhteiskunnan ja valtion turvallisuuden suojelemiseksi. Se määrittää turvallisuusjärjestelmän ja sen toiminnan sekä antaa perusteet turvallisuuselinten rahoitukselle ja laillisuusvalvonnalle. Lain pääasiallinen sisältö koskee turvallisuusneuvoston asemaa, tehtäviä, kokoonpanoa ja rakennetta.³¹⁵ Turvallisuusneuvoston toimihenkilöiden vastuut on määrätty asetuksella.³¹⁶

Keskeisin kansallisen turvallisuuden ohjausasiakirja on turvallisuusneuvoston johdolla laadittu ”*Venäjän Federaation kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020*”. Sen tarkoitus on sovittaa yhteen liittovaltion ja aluehallintojen eri elinten, kansalaisten ja muiden organisaatioiden toiminta kansallisen turvallisuuden suojelemiseksi.³¹⁷ Strategia on avoin ja julkinen asiakirja, joka on käynyt käsiteltävänä federaation paikallishallintoyksiköissä ja jonka ovat hyväksyneet kaikki asiaankuuluvat valtion virastot³¹⁸. Strategian laadinnassa on huomioitu myös ulkomailta saadut kokemukset kansalliseen turvallisuuteen liittyvästä strategisesta suunnittelusta³¹⁹. Kansallisen turvallisuuden strategian toimeenpanon seuraamiseksi on turvalli-

³¹³ ”*О безопасности*”, Turvallisuudesta, Venäjän federaation laki N 2446-I, 5.3.1992, täydennyksineen, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/20.html>, luku III, 13 ja 15 §.

³¹⁴ Гольц, 2005, Golts toteaa, että vastaavanlainen ”kaksitasoinen” kabinetti on ollut vain Preussissa ja keisarikissa Saksassa.

³¹⁵ VF:n laki N 2446-I, 5.3.1992, täydennyksineen.

³¹⁶ ”*Положение о Совете Безопасности Российской Федерации*”, asetus Venäjän federaation turvallisuusneuvostosta, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä no 726, 7.6.2004, <http://www.scrf.gov.ru/documents/3.html>.

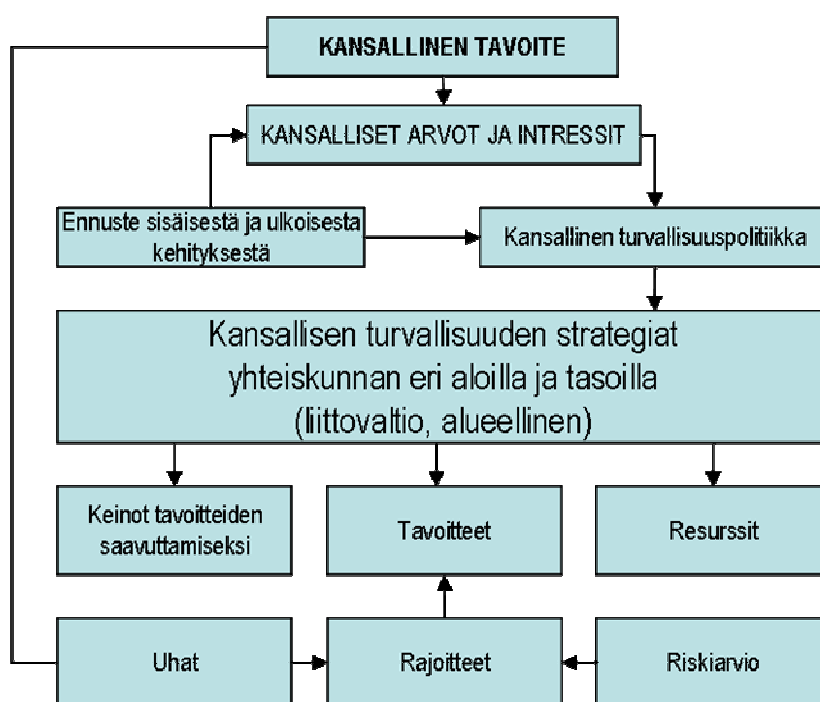
³¹⁷ ”*О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*”, Venäjän federaation presidentin määräys nro 537, 12.5.2009, <http://www.scrf.gov.ru/news/436.html>.

³¹⁸ Presidentti Medvedev alustuksessaan Turvallisuusneuvoston kokouksessa 4.3.2009. Kokouksen aiheena oli ”Kansallisen turvallisuuden strategian kysymysten käsittely”. ”*Начало заседания Совета Безопасности по вопросу «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года и комплексе мер по её реализации»*”, asiakirja Turvallisuusneuvoston kokouksesta 4.3.2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/100.html>.

³¹⁹ Sama. Turvallisuusneuvoston sihteeri Nikolai Patrushev alustuksessaan turvallisuusneuvoston kokouksessa 4.3.2009

suusneuvoston sihteeri velvoitettu antamaan vuotuinen ilmoitus federaation presidentille kansallisen turvallisuuden tilasta ja sen vahvistamiseksi suoritettavista toimenpiteistä³²⁰.

Kansallisen turvallisuuden strategia-asiakirjaan liittyy strategisen suunnittelun perusteiden uudistustyö³²¹. Presidentti Medvedevin mukaan se on metodologinen asiakirja, joka on ”*välttämättömän kauaskantoisten kansallisten prioriteettien toteuttamiseksi*”. Suunnittelutyötä Venäjällä on presidentti Medvedevin mukaan usein haitannut hallinnonalakeskeinen lähestymistapa, joka on haitannut edistymistä kokonaisuuden kannalta.³²² Valtion eri elimet ovat laatineet koko joukon turvallisuuden eri aloihin liittyviä konseptioita, politiikkoja ja strategioita, joita ei ole onnistuttu tarkentamaan ja kokoamaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Näin on jäänyt puuttumaan yhteinen näkemys tavoitteista ja yhteinen pyrkimys niiden saavuttamiseksi.³²³ Uudistuksen tarkoituksena on ”*...luoda valtiojohtoon alaisuuteen kokonaisvaltainen suunnittelujärjestelmä, joka mahdollistaa tiiviin koordinoinnin federaation keskusjohtoon, paikallishallintoyksiköiden, alueiden, kaupunkien ja kansalaisyhteiskunnan välillä.*”³²⁴

Kuva 15: Kansallisen turvallisuuden konseptio³²⁵

³²⁰ Venäjän Federaation Presidentin määräys nro 537 ja ”Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года”, Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohta 111.

³²¹ проект Основ стратегического планирования.

³²² Presidentti Medvedev alustuksessaan turvallisuusneuvoston kokouksessa 4.3.2009

³²³ Возжеников, 2002, с. 255. Kirjoittaja kritisoi erityisesti vuonna 2000 julkaistua ”Venäjän kansallisen turvallisuuden konseptiota”(Venäjän presidentin ukaasi nro 24, 10.1.2000). Kyseinen asiakirja edelsi tässä tutkimuksessa käsiteltävää ”Kansallisen turvallisuuden strategiaa vuoteen 2020”

³²⁴ Presidentti Medvedev alustuksessaan turvallisuusneuvoston kokouksessa 4.3.2009

³²⁵ Возжеников, 2002, с. 75. Kirjoittaja kuvaa tutkimuksessaan vuonna 2000 laaditun kansallisen turvallisuuden konseptin lähtökohtia.

”Venäjän Federaation kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020” on kattoasiakirja useille eri alojen ohjausasiakirjoille. Sotilasalalla tärkein on ”Venäjän federaation sotilasdoktriini” joka määrittää suuntaviivat sotilaspolitiikalle ja asevoimien kehittämiseksi. Sotilasdoktriinin edellisen version kanssa rinnakkain³²⁶ vuonna 2000 julkaistussa ”Venäjän federaation merisotilaallisen politiikan perusteet vuoteen 2010”³²⁷-asiakirjassa käsitellään sotilasdoktriinin teemoja merisotilaallisen toiminnan näkökulmasta. Asiakirjaan sisältyy myös linjauksia merivoimien kehittämiseksi. Sen merisotilaalliset perusteet on lähes sellaisenaan siirretty aikajänteeltään pidempiaikaiseen ja yleisemmällä tasolla aihetta käsittelevään asiakirjaan ”Venäjän federaation meridoktriini vuoteen 2020”³²⁸, joka vahvistettiin 27.7.2001. Siihen on yhdistetty eri hallinnonalojen asiakirjoista linjauksia ja määritelmiä, jotka liittyvät merelliseen toimintaan. Asiakirjassa on myös annettu perusteita merelliselle toiminnalle merialueittain, mukaan lukien arktiset merialueet.

Arktisten alueiden politiikkaa kokonaisuutena on linjattu asiakirjassa ”Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020” joka on vahvistettu 18.9.2008. Venäjä on laatimassa arktista strategiaa vuoteen 2020 edellä mainittuun asiakirjaan pohjaten. Strategiaa ei ole vielä julkaistu, mutta aluekehitysministeri Viktor Basargin esitteli sen 1.10.2010 Murmanskin kansainvälisellä arktisella talousfoorumilla. Arktiseen alueeseen liittyviä muiden hallinnonalojen perusteita voidaan löytää asiakirjoista ”Venäjän ulkopolitiikan konseptio” (vahvistettu 12.7.2008) ja ”Venäjän rajapolitiikan perusteet” (vahvistettu 5.10.1996) ja ”Venäjän federaation taloudellisen turvallisuuden strategia” (vahvistettu 29.4.1996).

Venäjän strategia- ja doktriinijärjestelmää arvioitaessa on hyvä pitää mielessä professori Simon Kordonskin arvio, jonka mukaan piintynyt tapa kuvata Venäjä ”tavallisena valtiona” on syynä ”venäläisten tautiin” eli uudistusintoon. Se perustuu hänen mukaansa ”pyrkimykseen tehdä Venäjästä pakkokeinoin jonkin ihanteellisen Hollannin, Portugalin, Kiinan tai Yhdysvaltojen kaltainen”. Hänen mukaansa Venäjän ”erikoista tietä” kuvaa yleisarvio:

---

³²⁶ Vuoden 2000 sotilasdoktriini vahvistettiin 21.4.2000. Merisotilaallisen politiikan perusteet vahvistettiin 4.3.2000.

³²⁷ ”Основы политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2010 года”, Venäjän federaation politiikan perusteet merisotilaallisen toiminnan alalla vuoteen 2010, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 4.3.2000, Venäjän Merivoimat, http://flot.com/nowadays/concept/osn_napr.htm, viitattu 12.3.2010.

³²⁸ ”Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020”, Venäjän federaation meridoktriini vuoteen 2020, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 27.7.2001, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html>, viitattu 1.10.2009.

”Uudistajat eivät hyväksy Venäjän tilan ja ajan ominaislaatuja. He ovat jo kolmisen sataa vuotta yrittäneet korvata sen jollakin sellaisella, mikä on ollut heille ymmärrettävää. He ovat tällöin lainanneet ulkomailta poliittisen järjestelmän rakenneperiaatteet, perustuslain säännökset, paikallisen itsehallinnon ja lopulta taloudelliset institutiot, sellaiset kuin markkinat. Uudistajat eivät liioin katso tarpeelliseksi tutkia kotimaan realiteetteja, he korvaavat tämän tutkimustyön kehittyneiden maiden edistyksellisen kokemuksen tutkimisella.”³²⁹

Venäjän kansallisen turvallisuuden järjestelmässä ja siihen kuuluvissa strategia-asiakirjoissa ja doktriineissa on havaittavissa pyrkimys länsimaalaisen demokratian tapaiseen hallinnon avoimuuteen, suunnitelmallisuuteen ja uskottavuuteen. Vaikka kunkin asiakirjan arvo kyseisen alan toimijoille tarkoitettuna käytännön ohjenuorana voi olla hyvinkin vähäinen, on niillä kuitenkin arvoa valtajärjestelmän uskottavuuden kannalta. Ne auttavat osaltaan kansalaisia uskomaan, että kehitykseen ollaan panostamassa. Lisäksi ne osaltaan tukevat Venäjän valtajärjestelmän legitimitettiä ulkovaltojen silmissä. Kuva vakaasta ja suunnitelmallisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä houkuttelee kipeästi kaivattuja investointeja. Strategisen kulttuurin näkökulmasta erityistä merkitystä on asiakirjoissa käytetyillä teemoilla, painotuksilla ja sanavalinnoilla.

6.2 Kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020

”Kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020”– asiakirjan alussa kuvataan Venäjän kohtaamia haasteita 1900-luvun lopussa ja todetaan Venäjän onnistuneen luomaan edellytykset sisäisten ja ulkoisten uhkien torjumiseksi sekä maan kehittymiseksi erääksi johtavista maista teknologisessa kehityksessä, kansalaisten elämänlaadussa ja kansainvälisessä vaikutusvallassa mitattuna. Globalisaation ja uudentyypisten uhkien kehittyessä Venäjä siirtyy uuteen kansallisen turvallisuuden politiikkaan taatakseen edullisen kehityksen.³³⁰

Maailmanlaajuista tilannetta, sen kehitystä ja Venäjän asemaa maailmassa kuvataan asiakirjan toisessa luvussa. Tämän kuvauksen mukaan kansainvälisen politiikan huomio pitkällä aikavälillä keskittyy energialähteisiin esimerkiksi Lähi-idässä, Barentsinmerellä ja muilla arktisilla alueilla sekä Kaspianmeren altaassa ja Keski-Aasiassa. Olosuhteissa, joissa kilpaillaan luon-

---

³²⁹ Kolomainen, Robert: *Toistaako Venäjä itseään?*, Carelia 12/2010, s. 129. Lainaus on Carelia-lehden päätoimittaja Robert Kolomaisen artikkelista. Hän siteeraa Kordonskin teosta Кордонский, Симон: *Россия. Поместная федерация*, Европа, Москва, 2010

nonvaroista, voi syntyä ongelmia joiden ratkaisemista asevoimalla ei suljeta pois. Kansainvälisen turvallisuuden saralla Venäjä säilyttää eri toimintamahdollisuuksiensa uskottavuuden suojellakseen itsemääräämisoikeuttaan ja kansallisia etujaan. Näihin toimintamahdollisuuksiin lukeutuvat mm. poliittiset, oikeudelliset, kaupalliset, sotilaalliset keinot. Kansallisen turvallisuuden uhkien torjumiseksi katsotaan välttämättömäksi muun muassa sosiaalisen vakauden säilymisen varmistaminen, liikekannallepanokyvyn parantaminen ja kansantalouden kasvu.³³¹

Kolmannessa luvussa määritetään Venäjän federaation kansalliset intressit ja strategiset prioriteetit. Pitkän aikavälin kansallisia intressejä ovat muun muassa kansantalouden kilpailukyvyn parantaminen sekä federaation alueellisen yhtenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden varmistaminen. Kansallinen intressi on myös Venäjän kehittäminen maailmanvallaksi, jonka toiminta tähtää strategiseen vakauteen ja yhteisiin etuihin perustuviin kumppanuuksiin moninapaisessa maailmassa. Valtion kansalliseen turvallisuuteen liittyvät sisäiset ja ulkoiset tarpeet täytetään toteuttamalla kansalliset prioriteetit, joista tärkeimmät ovat kansallinen puolustus sekä valtion ja yhteiskunnan turvallisuus.³³²

Neljännessä luvussa kuvataan kansallisen turvallisuuden varmistamisen edellyttämiä toimenpiteitä. Kansallinen turvallisuus on asiakirjassa määritelty hyvin laajasti käsittäen kaikkiaan yhdeksän yhteiskunnallista osa-aluetta. Kansallisen puolustuksen strategiset tavoitteet ovat maailmanlaajuisten ja alueellisten uhkien ennaltaehkäisy ja strategisen pelotteen ylläpito. Sotilaallisina uhkina mainitaan eräiden merkittävien ulkomaiden politiikat, jotka tähtäävät sotilaalliseen ylivoimaan erityisesti strategisten ydinaseiden osalta. Tähän käytettävänä keinoina mainitaan erilaisten teknisesti kehittyneiden ase- ja johtamisjärjestelmien sekä tavanomaisten strategisten aseiden kehitystyö ja yksipuoliset toimet ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja lähiavaruuden varustamiseksi. Näiden toimenpiteiden katsotaan voivan johtaa uuteen varustelukilpaan. Kansallista puolustusta kehitetään toteuttamalla rakennemuutos, lisäämällä jatkuvassa valmiudessa olevia joukko-osastoja sekä parantamalla aselajien ja puolustushaarojen yhteistoimintakykyä. Asevoimien henkilöstön olosuhteita parannetaan. Asepalveluksen ja upseerikunnan arvostusta kohotetaan. Puolustusmateriaalihankintojen toteutus keskitetään ja puolustusteollista kompleksia kehitetään ja optimoidaan.³³³

³³⁰ Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohdat 1–7.

³³¹ Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohdat 11–20.

³³² Sama, kohdat 21–23.

³³³ Sama, kohdat 26–33.

Valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta käsittelevä alaluku pitää sisällään myös yhteiskunnalle ja väestölle elintärkeään infrastruktuuriin kohdistuvat uhat sisäisen turvallisuuden näkökulmasta pääasiassa terrorismiin ja rikollisuuteen liittyen. Ulkovaltojen erikoisjoukkojen ja -organisaatioiden suorittama tiedustelutoiminta nähdään erääksi tärkeimmistä yhteiskunnallisista uhista. Terrorismin ja tuholais toiminnan yhteydessä mainitaan muun muassa kemialliset, biologiset ja ydinaseet. Pitkällä aikavälillä valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta vahvistetaan kasvattamalla valtion roolia väestön turvallisuuden suojaamisessa, kehittämällä rikollisuuden ja terrorismin vastaista toimintaa sekä tehostamalla ulkomailla asuvien Venäjän kansalaisten oikeuksien ja etujen suojelua. Rajaturvallisuuteen liittyen todetaan eräiksi suurimmiksi uhiksi rajanläheisten konfliktien syntyminen ja valtionrajoihin liittyvät kansainvälisoikeudelliset epäselvyydet Venäjän ja määrättyjen valtioiden välillä. Rajaturvallisuutta parannetaan monikäyttöisillä valvontajärjestelmillä sekä tehostamalla rajavalvontaa esimerkiksi arktisella alueella. Venäjän federaatio ”*vahvistaa kansallista puolustusta ja turvaa valtion ja yhteiskunnan turvallisuuden luodakseen edulliset sisäiset ja ulkoiset olosuhteet valtakunnan sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen liittyvien tavoitteiden saavuttamiseksi*”.³³⁴

Venäjän kansalaisten elämänlaadun kohottamista käsittelevässä alaluvussa huomioidaan kansallisen turvallisuuden uhkana vähenevistä raaka-aine-, energia-, vesi- ja ruokavarannoista käytävän kilpailun kiristymisen sekä uusien teknologisten ratkaisujen kehityksen hidastuminen. Nämä lisäisivät riippuvuutta ulkoisista tekijöistä sekä kasvattaisivat siitä johtuvia strategisia riskejä. Kuljetusverkoston parantaminen ja laajentaminen, syntyvyyden lisääminen, kuolleisuuden vähentäminen ja rationaalinen väestöpolitiikka ovat eräitä toimenpiteitä, joilla torjutaan turvallisuusuhkia ja edesautetaan kansalaisten elintason kohottamista. Myös kulttuurillista ja henkistä perintöä aiotaan vaalia sekä tiedonvälitystä sosiaalisista, poliittisista, taloudellisista ja henkisistä kysymyksistä parantaa.³³⁵

Talouuskasvun osalta todetaan Venäjän keskipitkän aikavälin tavoitteina olevan nousu viiden johtavan talouden joukkoon bruttokansantuotteella mitattuna sekä välttämättömän tason saavuttaminen taloudellisen ja teknologisen turvallisuuden alueilla. Tämä taloukasvu arvioidaan voitavan saavuttaa innovaatioita ja työn tuottavuutta lisäämällä sekä uusia raaka-aineiden lähteitä hyödyntämällä. Eräinä taloudellisen turvallisuuden suurimpina riskeinä ja uhkina pitkällä aikavälillä pidetään kansantalouden riippuvuutta raaka-aineiden viennistä ja maailmantalouden suhdanteista, kilpailukyvyn laskua, kansallisten resurssien hallinnan menetystä sekä teol-

³³⁴ Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohdat 35–44.

³³⁵ Sama, kohdat 45–52.

lisuuden ja energiantuotannon raaka-aineperustan heikkenemistä. Kansantalouden valtiollisen sääntelyn tehottomuus voisi johtaa innovaatioiden vähenemiseen ja sosiaalisten ongelmien lisääntymiseen. Taloudelliseen turvallisuuteen suoraan heikentävästi voivat vaikuttaa polttoaine-, vesi- ja elintarvikepula, Venäjään kohdistuvat syrjivät toimenpiteet ja vilpillisen kilpailun voimistuminen sekä maailman rahoitusjärjestelmän kriisit.³³⁶

Strategian mukaan eräs tärkeimmistä pitkän aikavälin kansallisen turvallisuuden kysymyksistä taloudellisessa mielessä on energiaturvallisuus. Valtion ja yksityissektorin yhteistyötä laajennetaan talouden kehittämiseksi sekä kuljetus-, energia-, informaatio- ja sotilasinfrastruktuurin luomiseksi erityisesti arktisella alueella, itäisessä Siperiassa ja Kaukoidässä. Maailmanlaajuisten raaka-aine, vesi- ja elintarvikevarantojen ehtyminen nähdään uhaksi kansalliselle turvallisuudelle myös ekologisessa merkityksessä samoin kuin Venäjän ekologisesti epäsuotuisat alueet.³³⁷

Kansainvälisen strategisen tasapainon ylläpitämiseksi Venäjä pyrkii ylläpitämään strategisten hyökkäysasejärjestelmien vertailukelpoisuuden Yhdysvaltojen kanssa. Tähän aiotaan käyttää mahdollisimman vähän varoja. Yhdysvaltojen todetaan kehittävän maailmanlaajuista ohjustorjuntajärjestelmää ja toteuttavan maailmanlaajuista salamannopean iskun konseptiä käyttäen ydin- ja tavanomaisin asein varustettuja strategisia aselavetteja.³³⁸

Myös kulttuuri on ansainnut alaluvun alana, joka edellyttää strategisen tason toimenpiteitä kansallisen turvallisuuden näkökulmasta. Tärkeimpinä uhkina kansalliselle turvallisuudelle kulttuurin alalla nähdään marginaaliryhmien henkisiin tarpeisiin suunnatun massamaisen kulttuurituotannon valta-asema sekä kulttuurikohteisiin suuntautuva ilkivalta. Lisääntyvät yritykset kyseenalaistaa Venäjän historiaa sekä sen roolia ja asemaa maailmanhistoriassa vaikuttavat negatiivisesti kansalliseen turvallisuuteen. Samanlainen vaikutus on myös venäläistä sallivaa elämäntapaa kohtaan suunnatulla propagandalla, väkivallalla sekä rodullisella kansallisella ja uskonnollisella suvaitsemattomuudella. Venäjän kansallinen turvallisuus kulttuurin alalla varmistetaan keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä ”*tunnustamalla kulttuurin ensiarvoinen rooli moraalisten arvojen kehittämisessä ja säilyttämisessä, vahvistamalla Venäjän federaation monikansallisen väestön henkistä yhtenäisyyttä sekä lujittamalla Venäjän kansainvälistä kuvaa maana, jolla on mitä rikkain kulttuuriperintö ja dynaamisesti kehittyvä moderni kulttuuri.*

---

³³⁶ Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, kohdat 53–62 ja 86–87.

³³⁷ Sama, kohdat 53–62 ja 86–87.

³³⁸ Sama, kohta 96.

*Tämän lisäksi luodaan järjestelmä Venäjän kansalaisten henkiseksi ja patrioottiseksi kasvatamiseksi sekä luodaan yhteinen humanitaarinen ja tiedonvälityksellinen ympäristö Itsenäisten valtioiden yhteisön jäsenmaiden ja naapurimaiden keskuuteen.”*³³⁹

Asiakirjan loppulauseessa todetaan:

*”Kansallisen turvallisuuden strategian vuoteen 2020” toteuttamisen on tarkoitus toimia liikkeellepanevana voimana kansantalouden kehittämisessä, kansalaisten elämänlaadun parantamisessa, yhteiskunnan poliittisen vakauden varmistamisessa, kansallisen puolustuksen, valtiollisen turvallisuuden ja oikeusjärjestyksen vahvistamisessa sekä Venäjän federaation kilpailukyvyyn ja kansainvälisen arvovallan vahvistamisessa.”*³⁴⁰

Arvio

Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia on näkökulmaltaan hyvin laaja-alainen. Lähestymistapa on erittäin uhkalähtöinen ja valtiokeskeinen. Ratkaisut ja tarvittavat toimenpiteet on ilmaistu muodossa, jossa ”kansallisen turvallisuuden varmistamisen voimat” yhteistoiminnassa alakohtaisten alueviranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa toteuttavat tarvittavat toimenpiteet uhkien vaikutuksen minimoimiseksi. Toistuvana teemana eri aloilla on uhka ulkopuolisesta vaikutuksesta, separatismista ja valtiollisen valvonnan heikkenemisestä. Taloudellisten olosuhteiden kehittäminen on perustana kaikkien alojen turvallisuuden varmistamisessa. Strategisen kulttuurin näkökulmasta silmiinpistävää on kulttuuriuhkien voimakkaat muotoilut. Syvä huolestuneisuus puna-armeijan sankarimyytin säilyvyydestä kuvastaa sen merkitystä valtiiovallan ”selkärankana” ja eräänä tärkeimmistä kansan yhteisesti hyväksymistä arvoista. Monikansallisen väestön henkinen yhtenäisyys saattaa käytännössä toteutua sivistyksellisen perinteen mukaisena venäläisyytenä. Naapurimaihin ulottuva informaatioympäristö sisältää kulttuuri-imperialistisia piirteitä. Yhdessä naapurimaiden venäläisväestön oikeuksien ja virallisen historiakäsityksen puolustamisen kanssa sen voidaan tulkita muodostavan venäläisyyden – tai kolmannen Rooman – ensimmäisen puolustuslinjan kaukana valtionrajojen ulkopuolella.

---

³³⁹ Sama, kohdat 79 – 84.

³⁴⁰ Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, loppulause.

6.3 Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020

Asiakirja ”*Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020*” (jäljempänä *arktisen politiikan perusteet*) on vahvistettu 18.9.2008. Siinä määritellään tärkeimmät tavoitteet, tehtävät, strategiset prioriteetit ja toteutustavat arktisella alueella toteutettavalle valtion politiikalle. Siinä on myös hahmoteltu arktisen alueen sosiaalis-taloudellisen kehittämisen ja kansallisen turvallisuuden toimenpiteiden kokonaisuutta. Venäjän Turvallisuusneuvoston julkaistujen asiakirjojen luettelossa arktisen politiikan perusteet on sijoitettu taloudellisen turvallisuuden asiakirjojen joukkoon.³⁴¹

Arktisen politiikan perusteet koskevat arktisen alueen osaa, johon kuuluvat Venäjän pohjoiset maa-alueet³⁴² ja saaret sekä niiden läheiset sisäiset aluevedet, aluemi, talousvyöhyke ja mannerjalusta, joihin Venäjällä on kansainvälisen oikeuden mukaiset suvereenit oikeudet.

Asiakirjan mukaisen Venäjän arktisen alueen tärkeimpien intressien nelikohtaisessa luettelossa ensimmäisenä mainitaan alueen käyttö federaation strategisena resurssivarantona, joka edelleen sallii sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen haasteiden ratkaisemisen. Toisena intressinä mainitaan arktisen alueen säilyttäminen rauhan ja yhteistyön alueena. Kolmanneksi intressiksi on nostettu alueen ainutlaatuisten ekosysteemien säilyttäminen. Neljänneksi intressiksi todetaan Koillisväylän käyttäminen kansallisena ja integroituna kuljetus- ja yhteysjärjestelmänä.

Intressien määrittelystä asiakirja etenee Venäjän federaation arktisen politiikan päämäärien ja strategisten prioriteettien määrittämiseen aihepiireittäin. Sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen alalla päämääränä on arktisen alueen luonnonvarojen laajempi hyödyntäminen Venäjän tarpeiden tyydyttämiseksi. Sotilaallisen turvallisuuden, puolustuksen ja rajaturvallisuuden aloilla on päämääränä alueella olevien sotilasjoukkojen ja muiden sotilasyksiköiden ja laitosten soveliaan operatiivisen toimintakyvyn ylläpitäminen. Ympäristönsuojelun alalla tavoitteena on vähentää lisääntyvän taloudellisen toiminnan ja ilmaston lämpenemisen aiheuttamaa kuormitusta ympäristölle. Informaatioteknologian osalta pyritään luomaan yhtenäinen informaatioympäristö arktiselle alueelle. Tieteen ja teknologian aloilla luodaan riittävät perus- ja

---

³⁴¹ Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020, kohta 1.

soveltavan tutkimuksen suorituskyvyt geologisten kysymysten, puolustus- ja turvallisuushaasteiden ja teollisuuden toimintakyvyn haasteiden ratkaisemiseksi. Kansanvälisen yhteistyön osalta todetaan pyrittävän molemminpuolisesti edullisiin alueellisiin ja kahdenvälisiin järjestyihin muiden arktisten valtioiden kanssa perustuen kansainvälisiin sopimuksiin.

Venäjän federaation strategisista prioriteeteista ensimmäisenä mainitaan rajakysymysten ratkaiseminen aktiivisella yhteistyöllä, jossa huomioidaan Venäjän kansalliset intressit. Venäjän arktisen vyöhykkeen ulkorajojen määrittämiseen liittyvät kansainvälisoikeudelliset kysymykset tulee ratkaista. Toisena prioriteettina on alueellisen pelastuspalvelujärjestelmän luominen sekä varautuminen ympäristöonnettomuuksien vaikutuksen minimointiin. Kolmantena prioriteettina on Venäjän ja muiden arktisten valtioiden hyvine suhteiden vahvistaminen kahdenvälisellä periaatteella ja alueellisten järjestöjen kuten Arktisen neuvoston ja Barentsin Euro-Arktisen neuvoston kautta. Neljäntenä prioriteettina on alueen lentoreittien käytön tehostaminen sekä Koillisväylän käyttö kansainväliseen meriliikenteeseen kansainvälisten sopimusten mukaan, mutta Venäjän lainsäädännön alaisena. Muita prioriteetteja ovat julkishallinnon kehittäminen, alkuperäisväestön elintason ja taloudellisten toimintamahdollisuuksien parantaminen sekä kuljetusinfrastruktuurin ja kalateollisuuden modernisointi.

Asiakirjan edellyttämiä toimenpiteitä lähestytään ongelmalähtöisesti esittämällä toimialoittain tarpeet ja sitten menetelmät tarpeiden täyttämiseksi. Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen alalla tarvitaan eniten toimia. Tärkeimmät tarpeet liittyvät rajojen määrittelyyn, luonnonvarojen lisääntyvään hyödyntämiseen siihen tarvittavine teknologioineen ja investointeineen, liikenteen toimivuuteen sekä merivalvontajärjestelmän kehittämiseen. Näihin tarpeisiin aiotaan vastata valtion tuella arktisella alueella toimiville yrityksille. Valtio tukee erityisesti energia-sektorilla toimivia yrityksiä ottamalla käyttöön uutta teknologiaa, kehittämällä kuljetus- ja energiainfrastruktuuria sekä parantamalla tulli- ja verosäädöksiä. Uusia kehitysohjelmia aiotaan tukea Venäjän federaation eri hallintotasojen budjettivaroin sekä budjetin ulkopuolisin varoin, mukaan luettuna valtion tuki työvoimakustannusten kompensoimiseksi. Alueen koulutus- ja terveydenhuolto- ja asuntojärjestelmiä parannetaan. Alkuperäiskansojen koulutusta kehitetään erityisesti valmistamalla lapsia elämään modernissa yhteiskunnassa huomioiden äärimmäiset ympäristöolosuhteet. Perinteisiä elintapoja noudattavia alkuperäiskansoja tuetaan

---

³⁴² Maa-alueiden osalta asiakirja noudattaa Neuvostoliiton ministerineuvoston päätöstä vuodelta 1989, jonka mukaan arktiseen alueeseen kuuluvat osittain tai kokonaan Jakutian tasavalta, Muurmanskin ja Argangelin hallinto-alueet, Krasnojarin alue sekä Nenetsian, Jamalo-Nenetsian ja Tsukotskin autonomiset alueet.

toimenpitein, jotka parantavat ympäristön kestävyyttä, lisäävät ympäristöystävällistä turismia sekä auttavat säilyttämään kansojen kulttuuriperinnön ja kielen.

Toiseksi tärkeimpänä alueena arktisen alueen kehittämisessä on sotilaallinen turvallisuus ja rajavartiotoiminta. Tärkeimpänä tarpeena mainitaan sellaisten sotilasjoukkojen luominen, jotka kykenevät varmistamaan sotilaallisen turvallisuuden arktisella alueella erilaisissa sotilaspoliittisissa skenaarioissa. Joukot voivat kuulua asevoimiin, muihin virastoihin ja rajavartiopalveluun. Toisena mainitaan tarve optimoida arktisen alueen integroitu valvontajärjestelmä, joka käsittää valtionrajan tarkastuspisteet ja tekniset valvontajärjestelmät koillisväylän salmien, jokisuistojen ja vuonojen valvomiseksi. Valvontajärjestelmän optimointi käsittää myös rajavyyhykejärjestelmän perustamisen Venäjän arktisella vyöhykkeellä. Rajavartiopalvelun suorituskyky tulee nostaa tasolle, joka vastaa Venäjän federaation arktisella alueella kohtaamia haasteita ja uhkia. Raja- ja sotilaallista turvallisuutta kehitetään perustamalla aktiivisesti toimiva merivartiosto ja lisäämällä kansainvälistä yhteistyötä naapurivaltioiden kanssa aavalla merellä tapahtuvan terrorismin, salakuljetuksen ja laittoman muuttoliikkeen estämiseksi sekä merellisten luonnonvarojen suojelemiseksi. Rajavalvontaan käytettävää infrastruktuuria kehitetään ja rajavartioston teknistä suorituskykyä parannetaan. Merialueelle luodaan integroitu merivalvontajärjestelmä ja valtion valvontaa kalastuksesta lisätään.

Ympäristönsuojelun osalta nähdään tarpeelliseksi suojella arktista eliöstöä laajenevalta taloudelliselta toiminnalta ja ilmastonmuutokselta. Käytöstä poistettujen ydinkäyttöisten alusten purkaminen on toteutettava suunnitelman mukaisesti. Näihin päämääriin pyritään laajentamalla ja lisäämällä luonnonsuojelualueita, myrkyllisten jätteiden käsittelyllä sekä parantamalla erityisesti asuttujen alueiden suojaa teollisia onnettomuuksia vastaan. Tieto- ja viestintäteknologioiden alalla on puolestaan tarpeellista kehittää alueen viesti- ja radiolähetysverkkoja, ilma- ja meriliikenteen ohjausjärjestelmiä, tutkavalvontaa, jääpeitteen seurantakykyä ilmasta sekä sään- ja merentutkimukseen tarvittavia suorituskykyjä. Satelliittipaikannusjärjestelmän parantamisella tuetaan taloudellista, sotilaallista ja ekologista toimintaa arktisella alueella. Nämä tarpeet täytetään kehittyneen teknologian laajamittaisella käytöllä, mukaan lukien avaruuteen sijoitettavat järjestelmät ja maantieteellisesti hajautetut monikäyttöiset verkot.

Tieteen ja teknologian aloilla on tarpeellista ottaa käyttöön uusia teknologioita, joilla ihmis-toiminnasta johtuvia rannikko- ja vesialueiden saasteita voidaan puhdistaa. Valtion tutkimus- aluslaivaston kehittämiseen tähtäävän ohjelman toteutus on varmistettava. Arktisen alueen kehittämistä tuetaan tieteellisellä tutkimuksella, jolla hankitaan tietoa haitallisista luonnonil-

miöistä ja ilmastonmuutoksesta. Tutkimusta kohdennetaan myös arktisen alueen historiaan, kulttuuriin ja talouteen sekä aluetta koskevaan säädös- ja lakiperustaan.

Venäjän federaation politiikkaa arktisella alueella toteutetaan valtion toimeenpanovaltaa sekä alue- ja paikallishallintoa edustavien asiaankuuluvien laitosten kohdennetulla ja koordinoitulla toiminnalla, kaupallisten ja voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden toiminnalla omilla aloillaan sekä Venäjän federaation kansainvälisen yhteistyön puitteissa. Toteutuksessa hyödynnettäviä mekanismeja ovat:

- Parannustoimet toteutetaan huomioiden Venäjän kansalliset intressit.
- Kohdennettujen kehitysohjelmien suunnittelu ja toteuttaminen.
- Venäjän federaation hallinnollisten alueiden suunnittelemat ja toteuttamat sosiaaliset ja taloudelliset kehitysohjelmat.
- Venäjän kansallisiin intresseihin liittyvä tiedottaminen joukkotiedotusvälineissä, näytelyissä, kokouksissa ja keskustelupiireissä painottaen venäläisten arktisten tutkimusmatkojen historiaa. Tiedottamisen tavoitteena on luoda positiivinen kuva Venäjästä.
- Venäjän federaation politiikan toteutuksen systemaattinen seuranta ja analysointi.

Venäjän federaation arktisen politiikan perusteet toimeenpannaan kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa vuosina 2008 – 2010 olisi asiakirjan mukaan tullut tuottaa aluevaatimusten tueksi tarvittava tieteellinen materiaali. Venäjän mahdollisuuksia kansainväliseen yhteistyöhön olisi tullut laajentaa. Ajanjaksolla olisi tullut toteuttaa kohdennettuja ohjelmia, mukaan lukien valtiollisen kehitysstrategian laatiminen sekä julkisen ja yksityissektoreiden välisten sijoitusprojektien toteuttaminen.

Toisessa vaiheessa vuosina 2010 – 2015 tulee asiakirjan mukaan virallistaa kansainvälisesti Venäjän arktisen vyöhykkeen ulkorajat ja tältä pohjalta edelleen hyödyntää Venäjän kilpailullista etulyöntiasemaa energialuonnonvarojen kaivauksissa ja kuljetuksissa. Lisäksi Arktisen alueen talouden rakenteellinen uudelleenjärjestäminen energia ja raaka-ainesektorien tarpeen mukaan tulee toteuttaa. Euraasian liikenneyhteyksien parantamiseksi tulee toisessa vaiheessa myös luoda ja kehittää Koillisväylän infrastruktuuria.

Lopulta arktisen kehitysohjelman kolmannessa vaiheessa vuosina 2016 – 2020 Venäjän federaation arktisesta vyöhykkeestä on muodostettu Venäjän federaation tärkein luonnonvarojen lähdealue.

Yleisistä tavoitteista todetaan, että keskipitkällä aikavälillä Venäjän federaation arktisen politiikan tavoitteena on säilyttää Venäjän asema johtavana arktisena valtiona. Pidemmällä aikavälillä tulee olemaan tarpeen kehittää keskitetysti Venäjän kilpailuetuja maan aseman vahvistamiseksi, kansainvälisen turvallisuuden lujittamiseksi ja rauhan sekä vakauden edistämiseksi arktisella alueella.

Arvio

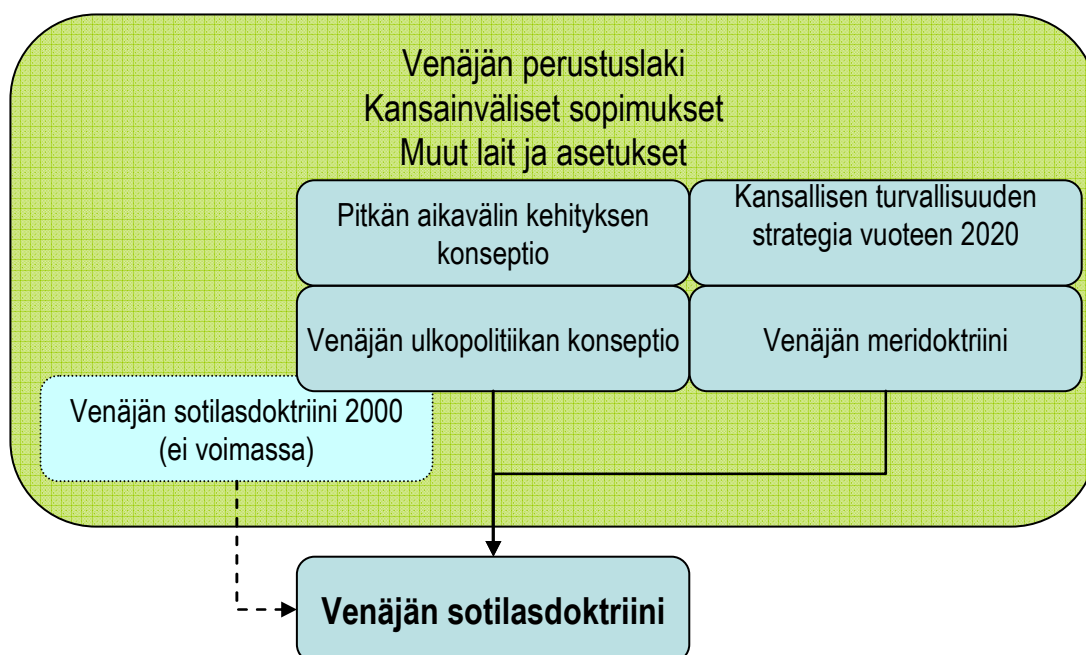
Venäjän federaation arktisen politiikan perusteista voidaan nähdä arktisen alueen erityisasema Venäjälle ja sen strategiselle kulttuurille. Asiakirja on määrätietoinen suunnitelmaluonnos arktisen alueen valjastamiseksi energiateollisuuden käyttöön ja edelleen Venäjän kehittämisen – tai valtajatkumon säilyttämisen – ”reaktoriksi”. Yhteistyöllä ulkovaltojen kanssa pyritään vähentämään energiatuotantoa häiritsevien konfliktien riskiä. Yhteistyön täytyy kuitenkin tapahtua joko Venäjän ehdoilla, kahdenvälisesti tai Pohjoisen jäämeren rantavaltioiden kesken – tässä järjestyksessä. Arktisen alueen tilan hallintaa kehitetään sotilaallisen läsnäolon lisäämisellä, aluevalvontakyvyn parantamisella ja informaatioympäristön tiivistämisellä. Informaation hallintaan sisältyy myös kuva Venäjän historiallisesta ja luonnollisesta hallintaoikeudesta alueeseen ja sen luonnonvaroihin. Arktisen alueen merelliset ulkorajat määritetään kansainvälisten sopimusten puitteissa ja maarajojen valvontaa parannetaan. Kaikki edellä mainitut toimenpiteet edesauttavat ulkopuolisen vaikutusvallan vähentämistä alueella. Venäläisestä näkökulmasta paras tapa edistää rauhaa ja vakautta alueella on mahdollisimman suuri keskusvallan kontrolli. Myös asiakirjassa esitetyn ympäristönäkökulman voidaan tulkita tähtäävän ulkomaisen kiinnostuksen ja huolen vähentämiseen. Vähimmillään se tukee kuvaa Venäjästä edistyneenä yhteiskuntana ja tekee asiakirjasta laajalle yleisölle uskottavamman. Arktisen alueen infrastruktuuria kehitetään energiatuotannon tarpeiden mukaan, mukaan lukien elinkeino-, työ- ja väestöpoliittiset toimenpiteet. Energiasektorin toimintaa helpotetaan myös hallinnollisin ja lainsäädännöllisin toimenpitein, mukaan lukien suora valtiontuki.

6.4 Venäjän federaation sotilasdoktriini

Venäjän sotilasdoktriini on eräs strategisen suunnittelun tärkeimmistä tuotteista. Siinä tuodaan esiin valtionhallinnossa muodostetut näkemykset sotilaallisen puolustuksen valmistelusta ja toteutuksesta. Sen tarkoituksena on myös ”*kuvastaa Venäjän federaation omistautumista erilaisten keinojen käytölle omien ja liittolaistensa kansallisten intressien suojelemiseksi, sotilaalliset keinot mukaan lukien*”. Sotilasdoktriinin oikeudellinen perusta muodostuu Venäjän perustuslaista, kansainvälisen oikeuden säännöksistä, Venäjän tekemistä kansainvälisistä so-

pimuksista, liittovaltion ja presidentin laeista, asetuksista ja muista määräyksistä. Sotilasdoktriinissa on otettu huomioon eräiden muiden strategisen suunnittelun asiakirjojen antamat perusteet. Sotilasdoktriinin perusteet on esitetty kuvassa 16.³⁴³

Kuva 16: Venäjän sotilasdoktriinin perusteet

Maailmanlaajuista kehitystä voidaan sotilasdoktriinin mukaan kuvata ideologisen vastakkainasettelun heikkenemisellä ja vaikutusvallan siirtymisellä eräiltä valtioilta tai valtioryhmiltä toisille valtioille. Nämä valtiot puolestaan ”pyrkivät kaikenkattavaan ylivaltaan, moninapaisuuteen ja monenlaisten prosessien globalisaatioon”. Doktriinin mukaan monet alueelliset konfliktit myös Venäjään rajautuvilla alueilla ovat ratkaisematta ja sotilaalliset keinot säilyvät niiden vallitsevana ratkaisumallina. Kansainvälinen turvallisuusjärjestelmä ei kykene takaamaan kaikkien valtioiden turvallisuutta tasapuolisesti. Vaikka laajamittaisen sodan uhka Venäjää vastaan on laskenut, on Venäjän sotilaallinen turvattomuus näissä olosuhteissa kuitenkin lisääntynyt.³⁴⁴

Tärkeimpänä ulkoisena sotilaallisena vaaratekijänä doktriinissa nähdään Naton pyrkimys käyttää sotilaallista kapasiteettiaan maailmanlaajuisiin toimintoihin, jotka toteutetaan kansainvälisen oikeuden vastaisesti. Samassa yhteydessä mainitaan Naton jäsenmaiden sotilaallisten rakenteiden ulottaminen Venäjän rajojen läheisyyteen muun muassa liittoumaa laajentamalla. Muita vaaratekijöitä ovat esimerkiksi Venäjän läheisillä maa- ja vesialueilla tapahtuva ulko-

³⁴³ ”Военная доктрина Российской Федерации”, Venäjän federaation sotilasdoktriini, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä 5.2.2010. Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html>, kohdat 1–3.

maalaisen sotilasvoiman lisääntyminen, strategisen vakauden vaarantavien ohjuspuolustusjärjestelmien kehittäminen sekä sotilaallisen konfliktin kehittyminen lähialueella. Venäjään ja sen liittolaisiin kohdistuvat aluevaatimukset ja sekaantuminen niiden sisäisiin asioihin nähdään myös vaaratekijöinä. Sisäisten sotilaallisten vaaratekijöiden osalta mainitaan muun muassa alueelliseen koskemattomuuteen ja yhtenäisyyteen kohdistuvat häiriöt.³⁴⁵

Maa- ja merialueiden sekä ilmatilan hallintaa pidetään doktriinin mukaan eräinä ratkaisevina tekijöinä nykyaikaisissa sotilaallisissa konflikteissa. Ydinase säilyttää tärkeän merkityksensä ydinasein tai tavanomaisin asein käytävien laajamittaisten ja alueellisten sotien ennaltaehkäisemisessä. Sellaisessa tapauksessa, jossa tavanomaisin asein käytävä sota asettaisi Venäjän valtion olemassaolon vaaraan, saattaisi ydinaseen käyttö aiheuttaa konfliktin kehittymisen ydinsodaksi.³⁴⁶

Doktriinin mukaan Venäjä pitää itsellään oikeuden käyttää ydinasetta vastatoimena itseään tai liittolaisiaan vastaan joukkotuhoasein tehdylle iskulle tai sellaisessa tapauksessa, jossa tavanomaisten aseiden käyttö uhkaa koko valtion olemassaoloa. Venäjän sotilasyksiköitä voidaan käyttää operaatioihin maan rajojen ulkopuolella Venäjän intressien ja kansalaisten suojelemiseksi sekä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden turvaamiseksi. Tämä toteutetaan yleisesti hyväksytyjen periaatteiden ja kansainvälisen oikeuden, kansainvälisten sopimusten ja Venäjän lainsäädännön mukaisesti. Rauhan aikana sotilasvoimaa käytetään federaation presidentin päätöksellä.³⁴⁷ Välittömän aggression uhkan alla Venäjän asevoimat suorittavat välttämättömät toimenpiteet uhkatason alentamiseksi sekä taistelu- ja liikekannallepanovalmiuden kohottamiseksi. Ydinasejärjestelmät pidetään valmiudessa. Sodan aikana Venäjän asevoimien tehtävä on ”...*torjua Venäjää ja sen liittolaisia vastaan kohdistetut hyökkäykset, lyödä vastustajan joukot ja pakottaa se lopettamaan sotatoimet olosuhteissa, jotka ovat Venäjän ja sen liittolaisten etujen mukaisia.*”³⁴⁸

Venäjän asevoimien ja muiden joukkojen organisaatioiden tärkeimpien kehittämiskohteiden joukkoon sotilasdoktriinissa luetaan esimerkiksi johtamisjärjestelmien, joukkojen kurinalaisuuden ja lainkuuliaisuuden parantaminen. Korruptio tulee estää ja puolustusalan toimeenpanevien elinten toiminnan valtiollinen siviilikontrolli tulee varmistaa. Valtiontalouden suori-

³⁴⁴ Venäjän federaation sotilasdoktriini, kohta 7.

³⁴⁵ Sama, kohdat 8 ja 9.

³⁴⁶ Venäjän federaation sotilasdoktriini, kohdat 12–16.

³⁴⁷ Sama, kohdat 22 ja 25.

³⁴⁸ Sama, kohta 29.

tuskyvyn suojaaminen edesauttaa asevoimien kehittämistä. Sotilaallista infrastruktuuria kehitetään portaittain strategisesti ja operatiivisesti tärkeillä suunnilla. Sotilasdoktriinissa määritetään myös suuntalinjat Venäjän puolustusteollisen kompleksin kehittämiseksi sekä asevoimien taloudelliselle tukemiselle niin rauhan kuin kriisin aikana.³⁴⁹

Arvio

Strategisen kulttuurin kannalta merkittävimmät painotukset sotilasdoktriinissa ovat presidentin päätöksellä tapahtuvan asevoiman käytön mahdollisuus rauhan aikana sekä venäjän rajojen ulko- että sisäpuolella. Sotilasdoktriinissa edellytetään myös asevoimien ja asepalveluksen arvostuksen parantamista. Tähän pyritään kansanvalistuksen lisäksi myös asevoimien sisäisin parannuksin, kuten henkilöstön koulutustasoa ja henkilöstörakennetta kehittämällä. Asevoimien näkökulmasta arvostuksen parantaminen edesauttaisi ennen kaikkea lahjakkaan ja ammattitaitoisen henkilöstön rekrytointia ja pysyvyyttä. Venäjän arktisten intressien turvaamisen näkökulmasta maasotaan painottuvan sotilasdoktriinin antama ohjaus käytännön sotilaallisiin toimenpiteisiin on vähäinen.

6.5 Venäjän federaation meridoktriini vuoteen 2020

”Venäjän federaation meridoktriini vuoteen 2020” (jäljempänä meridoktriini) on vahvistettu 27.7.2001. Venäjän Turvallisuusneuvoston internet-tietopankissa se on sijoitettu luokkaan *”Sotilaallinen ja puolustusteollinen turvallisuus”*.

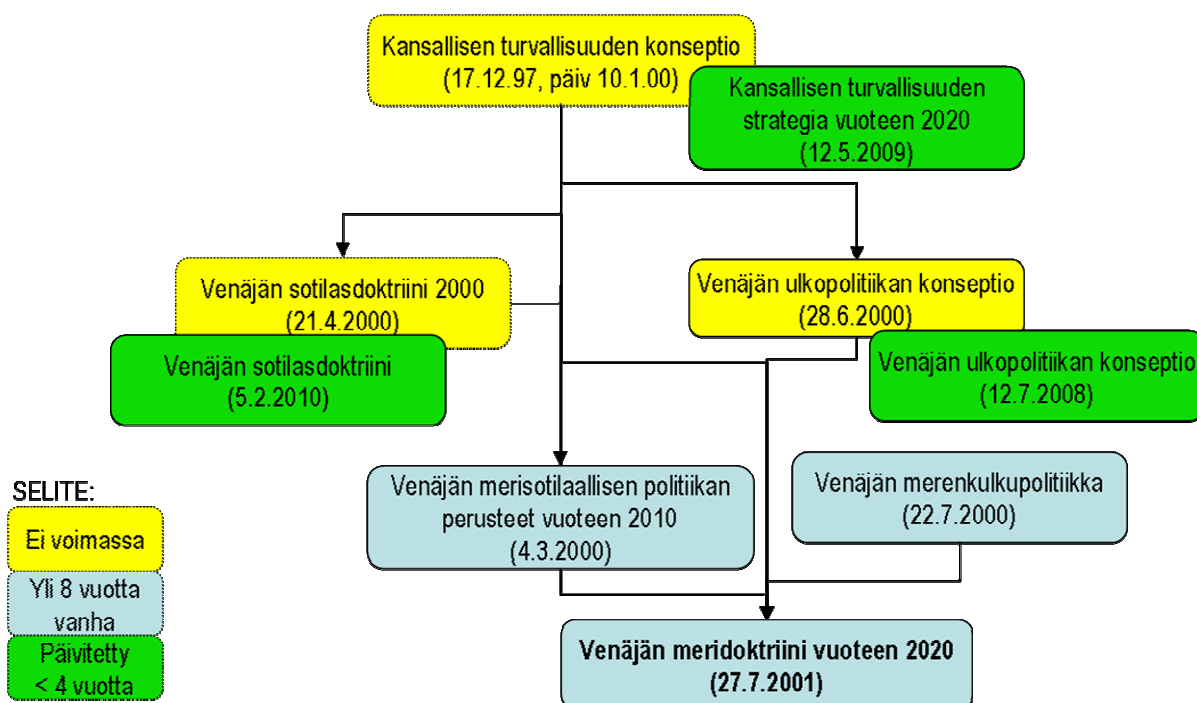
Asiakirjan alussa todetaan, että *”eräs sivilisaation kehittämisen pääsuunnista kolmannella vuosituhatluvalla on maailman merien tilan ja luonnonvarojen hyödyntäminen. Huomattavien merivaltioiden ja useimpien muiden maailman valtioiden politiikkaan kuuluu nähtävissä olevassa tulevaisuudessa maailman merien luonnonvarojen hyödyntäminen sekä itsenäisesti että yhteistyössä muiden kanssa. Tällä saralla arvioidaan nähtävän väistämättä kilpailua”*. Venäjän todetaan olevan johtava merivaltio maantieteellisten olosuhteiden, panoksensa merentutkimukselle ja tutkimusmatkailulle sekä kansainvälisissä suhteissa omaavansa roolin vuoksi. Meridoktriini määrittää valtion politiikan koskien merellisiä toimintoja. Meridoktriinin laillinen perusta on Venäjän perustuslaki, muu kansallinen lainsäädäntö, YK:n merioikeusyleissopimus vuodelta 1982 sekä muut kansainväliset sopimukset koskien toimintaa merellä sekä merialueiden ja niiden luonnonvarojen käyttöä.³⁵⁰

³⁴⁹ Sama, kohdat 30–34

³⁵⁰ Meridoktriini, luku 1.

Meridoktriinin tulee tavoitteidensa mukaan mahdollistaa Venäjän aseman vahvistaminen edelleen huomattavana merivaltana sekä luoda edulliset olosuhteet kansallisen merellisen politiikan tavoitteiden saavuttamiselle.³⁵¹ Venäjän kansalliset intressit maailman merillä muodostavat tasapainoisen kokonaisuuden kansalaisten, yhteiskunnan ja valtion eduista, jotka liittyvät merelliseen toimintaan ja joiden saavuttaminen perustuu valtion merelliseen voimaan.

Meridoktriinissa sovelletaan eri ohjausasiakirjojen antamia perusteita merellisiä toimintoja silmälläpitäen. Kuvasta 17 ilmenevät meridoktriinin perusteina olevat asiakirjat sekä niiden keskinäiset suhteet. Meridoktriini perustuu uusittuja turvallisuusstrategiaa, ulkopolitiikan konseptiota ja sotilasdoktriinia edeltäviin asiakirjaversioihin, jotka on merkitty kuvaan keltaisella.

Kuva 17: Meridoktriinin perusteet³⁵²

Venäjän kansallisiin etuihin ja merellisen politiikan tavoitteisiin maailman merillä kuuluvat:

- alueellinen koskemattomuus sisäisillä aluevesillä ja aluemerellä sekä niiden ylä- ja alapuolella
- Venäjän suvereenien oikeuksien turvaaminen talousvyöhykkeellä ja mannerjalustalla tapahtuvassa luonnonvarojen hyödyntämisessä, vesi-, tuuli- ja aaltoenergian tuotannossa, muussa teknisessä ja tieteellisessä toiminnassa sekä luonnonsuojelussa

³⁵¹ Meridoktriini, luku 1, Meridoktriinia ei ole jaoteltu erikseen pykäliin.

³⁵² Kuva on tutkijan laatima meridoktriinin tietojen perusteella

- aavan meren vapaus, joka käsittää merenkulun, lentoliikenteen, kalastuksen, tutkimustoiminnan sekä merenalaisten kaapeli- ja putkirakenteiden asentamisen
- ihmishenkien turvaaminen merellä, meriympäristön saastumisen ennaltaehkäisy ja elintärkeiden meriyhteyksien toiminnan varmistaminen
- suotuisten olosuhteiden luominen merellisestä toiminnasta saatavan hyödyn siirtämiseksi Venäjän väestölle ja valtiolle.

Merellisen politiikan periaatteiksi mainitaan kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisten sopimusten noudattaminen merellisessä toiminnassa sekä ongelmien ratkaisu ensisijassa poliittisilla ja diplomaattisilla menetelmillä. Valtion merellisen toiminnan tukemiseksi tarvittaessa voimakeinoin ylläpidetään tarvittava merisotilaallinen suorituskyky. Luonnonvarojen hyödyntäminen sisäisillä aluevesillä, aluemerellä, talousvyöhykkeellä ja mannerjalustalla tapahtuu valtion valvonnassa. Voimavaroja keskitetään Venäjän merivoimien infrastruktuurin rakentamiseen ja kehittämiseen hallintoalueilla, jotka ovat perinteisesti liittyneet merenkulkuun. Rakentamisessa yhdistetään sekä sotilaalliset että kaupalliset tarpeet. Venäjän merivoimien valmius toteuttaa annetut tehtävät ylläpidetään, kuten myös kauppaa-, kalastus-, tutkimus- ja muiden erityisten laivastojen liikekannallepanovalmius. Keskus- ja rannikkoalueiden välisiä liikenneyhteyksiä kehitetään erityisesti Kaukoidän ja Pohjois-Venäjän suuntiin. Viimeisenä periaatteena tuodaan esiin tehokas tiedottaminen³⁵³ merellisen politiikan tavoitteista.

Meridoktriinin sisältö on jaettu toiminnallisiin kategorioihin: merikuljetukset, merien luonnonvarojen hyödyntäminen ja suojeleminen, tieteellinen toiminta ja merisotilaallinen toiminta.

Merikuljetusten tärkeimmän merkityksen Venäjälle todetaan liittyvän valtion sisäisten kuljetusten turvaamiseen erityisesti niille alueille, joille ei ole vaihtoehtoja kuljetusmenetelmää. Venäjän Kaukoidän ja kaikkein pohjoisimpien alueiden elinolosuhteiden säilyttämisessä merikuljetusten merkitys pysyy edelleen ratkaisevana.

Meren luonnonvarojen hyödyntämistä tarkastellaan sekä teollisen kalastuksen että mineraali- ja energiavoimavarojen näkökulmasta. Venäjän todetaan olevan yksi maailman johtavista kalastusmaista, jonka elintarvikehuollosta merkittävä osa muodostuu kalataloudesta. Venäjän kalansaaliista suurin osa saadaan Venäjän omalta talousvyöhykkeeltä. Mineraalien ja energian osalta todetaan, että mannermaisten hiilivetyvarantojen nähtävissä olevan loppumisen vuoksi huomio kohdistuu mannerjalustaan sekä pidemmällä aikavälillä myös aavan meren pohjaan.

---

³⁵³ Tiedottamisesta käytetään asiakirjassa käsitettä ”*nponazhda*” (suom. *propaganda*). Kuusinen, Martti (toim.), Ollikainen, Veera, Syrjäläinen, Julia: *Venäjä-suomi-suursanakirja*, WSOY, Juva, 1997.

Luonnonvarojen etsinnän ja hyödyntämisen seuranta maailman merillä valtion toimesta katsotaan tarpeelliseksi pitkän aikavälin tehtäväksi energiaperustan laajentamisessa. Tässä tulee doktriinin mukaan huomioida puolustukselliset edut. Mannerjalustalta löydettyt mineraalivarat säilytetään strategisena reservinä.

Meridoktriinin mukaan tutkimustoiminnalla tähdätään esimerkiksi meteorologisten ja hydrografisten palveluiden, kuten karttapalvelun, kehittämiseen. Käskettyjen tehtävien toteuttamista tuetaan tutkimustoiminnalla, joka koskee mannerjalustaa, talousvyöhykettä, aluemerta ja sisäisiä aluevesiä, merenkulullisten olosuhteiden kehittämistä sekä muita kohteita.

Venäjän federaation merisotilaallinen toiminta on meridoktriinin määritelmän mukaan valtion toimintaa maailman merien tutkimiseksi, hyödyntämiseksi ja käyttämiseksi maan turvallisuuden ja puolustuksen edistämistarkoituksessa. Siihen osallistuvat valtion merellisen voiman sotilaalliset komponentit: merivoimat ja rajavartiopalvelun merivartioyksiköt. Kansallisten etujen turvaamiseen ja valtion turvallisuuteen maailman merillä liittyvä merisotilaallinen toiminta kuuluu meridoktriinin mukaan tärkeimpiin valtion toimintoihin.

Meridoktriinin mukaan Venäjän merivoimat ovat maan merellisen voiman perusta ja yksi ulkopoliittikan välineistä. Merivoimien tarkoitus on suojata Venäjän federaation ja sen liittolaisten etuja maailman merillä sotilaallisia keinoja käyttäen, tukea sotilaspoliittista vakautta läheisillä merialueilla sekä ylläpitää sotilaallista turvallisuutta merellisestä näkökulmasta. Meridoktriinin esimerkeissä merivoimat suojaavat sotilaallisin keinoin Venäjän alueellista koskemattomuutta sen merialueilla, yksinomaisia oikeuksia talousvyöhykkeellä ja mannerjalustalla sekä aavan meren vapautta. Tämän lisäksi merivoimat luovat ja ylläpitävät suotuisia olosuhteita taloudellisen toiminnan turvaamiseksi maailman merillä. Merivoimat osoittavat läsnäolollaan sotilaallista voimaa ja näyttävät lippua. Merivoimien alueelliset yhtymät muodostavat meridoktriinin tehtävien suorittamiseen tarvittavan voiman perustan kullakin maantieteellisellä alueella³⁵⁴.

Edellä mainittujen yleisten periaatteiden ja tehtävien lisäksi meridoktriinissa on tarkasteltu lähtökohtia myös maantieteellisiin suuntiin jaoteltuna³⁵⁵. Kansallinen meripoliittikka rakentuu

---

³⁵⁴ Meridoktriini. Venäjän merivoimien yhtymät ovat Pohjoinen laivasto, Tyynenmeren laivasto, Itämeren laivasto, Mustanmeren laivasto ja Kaspianmeren lippue.

³⁵⁵ Meripoliittikan maantieteelliset suunnat ovat Atlantin, Tyynenmeren, Kaspianmeren ja Intian valtameren suunnat sekä arktinen suunta.

kunkin suunnan tärkeimpien erityispiirteiden mukaan. Arktisen suunnan meripolitiikkaa määrittävät:

- erityisesti Venäjän merivoimien vapaa pääsy Pohjois-Atlantille
- talousvyöhykkeen ja mannerjalustan rikkaudet
- Pohjoisen laivaston ratkaiseva rooli valtakunnan merellisessä puolustamisessa
- Koillisväylän kasvava merkitys Venäjän federaation jatkuvalle kehitykselle

Meridoktriinin mukaan Venäjän merivoimien toimintaolosuhteet Barentsinmerellä, Vienanmerellä ja muilla arktisilla merialueilla sekä Koillisväylällä ja Pohjois-Atlantilla luovat perustan meripolitiikalle arktisella suunnalla. Arktisen alueen meripolitiikkaan kuuluvia toimenpiteitä ovat esimerkiksi:

- Venäjän intressien suojeleminen arktisella alueella
- jääluokitettujen rahti-, tutkimus-, kalanjalostus- ja muiden erikoisalusten käyttöönotto
- puolustuksellisten näkökohtien huomiointi luonnonvarojen etsinnässä ja talteenotossa
- olosuhteiden ja infrastruktuurin kehittäminen vastaamaan lisääntyviä tarpeita
- ulkomaiden merisotilaallisen toiminnan rajoittaminen eri sopimusten nojalla
- Koillisväylään liittyvien seikkojen keskitetty hallinnointi valtiotasolla ja väylään liittyvien intressien turvaaminen
- ydinkäyttöisen jäänmurtajalaivaston uusiminen ja sen turvallinen käyttö
- Venäjän etujen ajaminen merialueen ja merenpohjan rajalinjojen määrittämisessä.

Atlantin alueen osalta todetaan erityispiirteeksi Naton jäsenmaiden voimistuva ja pohjoisen suuntaan levittäytyvä taloudellinen, poliittinen ja sotilaallinen vaikutus joka ”*heikentää jyrkästi Venäjän mahdollisuuksia merelliseen toimintaan*”³⁵⁶. Tyynen Valtameren alueen tavoitteissa on mainittu kansainvälisten sopimusten solmiminen merisotilaallisen toiminnan rajoittamisesta erikseen määritettävillä alueilla.

Arvio

Meridoktriinin on geopoliittinen ja merisotilaallinen asiakirja. Venäjän johtajuus merivaltana perustuu sen mukaan maantieteeseen, merentutkimukseen, tutkimusmatkoihin ja Venäjän asemaan maailmassa. Useimmilla muilla merivaltioilla se perustuu massiiviseen kauppameriliikenteeseen tai voimakkaaseen laivastoon. Venäjän osalta tarve merellisiin painotuksiin nousee osaltaan riippuvuudesta meriteitse tapahtuvista sisäisistä kuljetuksista. Strategisen kulttuu-

---

³⁵⁶ Atlantin suunnan politiikkaan kuuluu myös Itämeren alutta koskevien pitkäaikaisten kysymysten ratkaiseminen.

rin näkökulmasta merkittävä teema on positiivinen vaikutus, jonka Venäjän merivoimien läsnäolo maailman merillä antaa aavan meren turvallisuudelle ja vapaudelle, sekä muiden toimijoiden, kuten Naton, toiminnan rajoittava vaikutus. Kokonaisuutena meridoktriini ei rakennu uhkien ympärille samalla tavoin, kuin esimerkiksi sotilasdoktriini ja kansallisen turvallisuuden strategia. Meridoktriini on melko tasapuolinen näkemys siitä, miten Venäjä aikoo käyttää meriä hyödykseen vahvistaakseen asemaansa johtavana merivaltiona.

6.6 Muut asiakirjat

”Venäjän federaation ulkopolitiikan konseptio” -asiakirja vuodelta 2008 on laadittu lainsäädännön, kansainvälisten sopimusten ja kansallisen turvallisuuden konseption perusteella. Sen mukaan Venäjän ulkopolitiikan korkein päämäärä on kansalaisten, yhteiskunnan ja valtion etujen turvaaminen³⁵⁷. Tämän päämäärän saavuttamiseksi on turvattava maan turvallisuus, auktoriteetti ja asema eräänä maailmanlaajuisen vaikutusvallan keskuksena. Maailmassa arvioidaan olevan käynnissä perustavanlaatuisia ja dynaamisia muutoksia, jotka konseption mukaan loukkaavat syvästi Venäjän federaation ja sen kansalaisten etuja. Konseption mukaan *”Uusi Venäjä on saavuttanut täysiarvoisen roolin globaalien asioiden hoidossa noustuaan kansallisten intressien kovalle maaperälle. Ilman YK:n turvallisuusneuvoston hyväksyntää tapahtuvan sotilaallisten pakkokeinojen käytön ei katsota konseptiossa voivan ratkaista konfliktien taustalla olevia ongelmia. Sen sijaan sen katsotaan heikentävän vakautta ja laajentavan konfliktialueita myös Venäjän läheisyydessä. Euroatlanttisella alueella tapahtuvilla integraatioprosesseilla katsotaan olevan valikoiva ja rajoittava luonne. Yritykset heikentää suvereenin valtion asemaa kansainvälisten suhteiden perustavanlaatuisena elementtinä sekä jakaa valtiot eriarvoisiin kategorioihin pitävät sisällään uhan kansainvälisen oikeusjärjestelmän romahtamisesta. Konseption mukaan Venäjä toteuttaa ”kansallisten etujensa sanelemaa avointa, ennakoitavaa ja pragmaattista ulkopolitiikkaa”.* Konseptiossa korostetaan YK:n turvallisuusneuvoston asemaa. Merialueiden käyttöä aiotaan konseption mukaan tehostaa parantamalla turvallisen merenkulun ja vastuullisen kalastuksen edellytyksiä. Venäjä aikoo määrittää kansainvälisen lain mukaisesti mannerjalustansa rajat ja laajentaa siten mahdollisuuksiaan sen luonnonvarojen etsimiseksi ja hyödyntämiseksi. Konseptiossa ilmaistaan Venäjän kiinnostus

---

³⁵⁷ Presidentti Dimitri Medvedev määritteli Venäjän ulkopolitiikkaa seuraavasti ilmoituksessaan Venäjän federaation liitokokoukselle 12.11.2009: *”... ulkopolitiikkamme täytyy olla poikkeuksetta pragmaattista. Sen tehokkuutta täytyy arvioida yksinkertaisella kriteerillä: Mahdollistaako se elintason kohottamisen maassamme?”*, Медведев, Дмитрий: *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Presidentti Medvedevin ilmoitus Venäjän federaation liitokokoukselle, 12.11.2009, <http://news.kremlin.ru/transcripts/5979>.

yhteistyöhön Kanadan kanssa arktisella alueella. Konseptiossa ei eritellä sotilaallisen voiman käyttöön tai arktiseen alueeseen liittyviä yksityiskohtia.³⁵⁸

Arvio

Ulkopoliittisen konseption painotukset liittyvät kansallisiin intresseihin, vaikutusvaltaan ja muiden valtioiden tai valtioryhmittymien toiminnan Venäjälle aiheuttamiin riskeihin. Konseptio on linjassa Venäjän strategisen kulttuurin uhkakäsityksen kanssa. Veto-oikeus YK:n turvallisuusneuvostossa on eräs Venäjän vaikutusvallan kulmakivistä erityisesti aseellisen voiman oikeuttamisessa ja valtioiden sisäisiin asioihin puuttumisessa. Venäjä on turvallisuusneuvostossa puolustanut eri valtioiden suvereniteettia mahdollisesti välttääkseen ennakkotapauksia. Turvallisuusneuvoston aseman korostaminen on Venäjälle luonnollista.

”Venäjän federaation rajapolitiikan perusteet” -asiakirja vuodelta 1996 perustuu johdantonsa mukaan *”Kansallisen turvallisuuden konseptioon”*. Sen mukaan Venäjän rajapolitiikan tavoitteena on alueellisen koskemattomuuden, suvereniteetin ja alueellisen yhtenäisyyden turvaaminen sekä kansallisen turvallisuuden ja intressien suojeleminen valtionrajan läheisillä alueilla. Näihin kuuluvat esimerkiksi aluemi, sisäiset aluevedet, vedenalainen ympäristö, mannerjalusta ja talousvyöhyke. Rajapolitiikan tehtäviin kuuluvat esimerkiksi *”estää yksittäisten ulkomaavaltioiden tai liittoumien yritykset Venäjän kansainväliseksi eristämiseksi sen rajanläheisten intressien perusteella”* ja *”ehkäistä muiden valtioiden taloudellinen tai väestöllinen laajeneminen Venäjän alueelle”*. Kansainvälisessä yhteistyössä painotetaan riskien ja uhkien ennaltaehkäisyä ja torjuntaa, mutta pyritään myös vahvistamaan rajat ylittävää taloudellista, sosiaalista, hallinnollista ja kulttuurillista yhteistyötä aluehallintojen ja muiden valtioiden välillä. Asiakirjan mukaan Venäjän raja-alueisiin liittyvien intressien suurimmat uhat ovat:

- aluevaatimukset
- valtionrajan määrittämiseen liittyvät kansainvälisoikeudelliset epäselvyydet
- nationalismin, etnisen ja alueellisen separatismin ja uskonnollisten ristiriitojen leviäminen
- kansallisten rikkauksien kavaltaminen ja salakuljetustoiminnan lisääntyminen
- pääoman ja strategisesti tärkeiden raaka-aineiden massiivinen maastavienti
- rajanläheiset sotilaalliset konfliktit.³⁵⁹

³⁵⁸ *”Концепция внешней политики Российской Федерации”*, Venäjän federaation ulkopoliitiikan konseptio, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 12.7.2008, <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>

³⁵⁹ *”Основы пограничной политики Российской Федерации”*, Venäjän federaation rajapolitiikan perusteet, vahvistanut Venäjän Federaation presidentti 5.10.1996, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/28.html>.

Rajavartiotoiminnan lisäksi asiakirjaan on koottu monialaisesti tavoitteita, jotka liittyvät raja-seutujen olosuhteiden parantamiseen. Eräänä keinona raja-alueiden asukkaiden sosiaalisten olosuhteiden ja elintason parantamiseksi mainitaan esimerkiksi rajanläheisten alueiden strategisten raaka-aineiden säilyttäminen valtion hallinnassa. Venäjän federaation kaikki toimeenpanovaltaa käyttävät virastot ja laitokset osallistuvat rajapolitiikan toimeenpanoon lainsäädännössä määritettyjen tehtävien ja toimivallan mukaisesti. Venäjän federaation rajavartiopalvelu koordinoi rajapolitiikkaan liittyvän viranomaistoiminnan.³⁶⁰

Arvio

”Venäjän federaation rajapolitiikan perusteet” on raja-alueiden laajan turvallisuuden näkökulmasta laadittu toimenpideohjelma. Sen sosiaaliset, taloudelliset ja luonnonvaroihin liittyvät linjaukset pyrkivät parantamaan Venäjän rajaturvallisuutta vähentämällä rajantakaisten vaikutteiden tehoa. Taloudellisten olojen paraneminen rajanläheisillä alueilla vähentää kyseisten alueiden riippuvuutta rajan ylittävästä taloudellisesta toiminnasta ja helpottamaan Venäjän intressien hallintaa lähialueyhteistyössä. Rajanläheisten luonnonvarojen pitämisellä valtion hallinnassa pyritään mahdollisesti vähentämään ulkomaiden vaikutusvaltaa rajanläheisillä alueilla, mutta myös ehkäisemään niiden hallinnasta mahdollisesti syntyvien kiistojen laajenemista konfliktiksi. Strategisen kulttuurin näkökulmasta Venäjän federaation rajapolitiikalla pyritään tiivistämään Euraasian sydänmaan ulkorajat ulkoisia uhkia ja vaikutteita vastaan.

”Venäjän federaation taloudellisen turvallisuuden strategia” -asiakirja on vahvistettu 29.4.1996. Sen johdannossa todetaan yhtenäisen valtiollisen strategian tarpeen syntyvän vaikeasta taloudellisesta siirtymävaiheesta jatkuvan alijäämän olosuhteissa. Kansainvälisissä suhteissa Venäjä joutuu strategian mukaan kohtaamaan kehittyneiden teollisuusmaiden ja suurten kansainvälisten yritysten pyrkimykset käyttää hyväkseen Venäjän tilannetta omien taloudellisten ja poliittisten etujensa edistämiseksi. Asiakirjassa todetaan luonnonvarojen merkitys venäjän talouskasvulle ja Venäjän talouden rakenteellisen kehittymättömyyden aiheuttama uhka. Tärkeimmäksi vaatimukseksi taloudellisen turvallisuuden kannalta mainitaan strategisesti tärkeiden resurssien säilyttäminen valtion hallinnassa ja niiden laajamittaisen ja valtion edulle vahingollisen maastaviennin estäminen. Muiden vaatimusten joukossa on yhtenäisten kotimaisten markkinoiden ja laajojen alueellisten taloudellissuhteiden säilyttäminen. Nämä tukevat valtion yleisten separatismia estävien tavoitteiden saavuttamista. Venäjän riippuvuutta

---

³⁶⁰ Venäjän federaation rajapolitiikan perusteet.

energian viennistä ja hyödykkeiden tuonnista tulee pyrkiä vähentämään.³⁶¹ Taloudellisen turvallisuuden strategiaa on päivitetty sen vahvistamisen jälkeen. Siinä esimerkiksi viitataan erääseen lakipykälään vuodelta 2003, joka antaa perusteita ulkomaankaupalle. Asiakirjasta ei ilmene, miltä muilta osin sitä on päivitetty. Asiakirjan toimenpideohjelman toteuttamisjakson todetaan olevan 3 – 5 vuotta. Asiakirja on kuitenkin edelleen voimassa.³⁶²

Arvio

Taloudellisen turvallisuuden strategia ei ole tilannearvionsa osalta aivan ajan tasalla. Taloudelliselle strategialle ominaisella pitkäjänteisyydellä sen linjaukset ovat kuitenkin ajankohtaisia vielä 15 vuotta julkaisunsa jälkeen. Lisäksi vuonna 2003 strategiaa on päivitetty, jolloin sitä on todennäköisesti arvioitu uudelleen. Venäjän historian ja strategisen kulttuurin näkökulmasta asiakirja edustaa ensimmäisiä aktiivisia pyrkimyksiä ohjata Venäjää liberaalista länsimielisyydestä jälleen kohti normaalia realistista valtiollisuutta.

6.7 Julistuksista käytäntöön

Venäjän ja muiden maiden toiminta arktisella alueella on aktivoitunut viime vuosina. Käytännön toimenpiteistä ja lausunnoista on pyritty tekemään päätelmiä erityisesti alueen kehityksen alttiudesta kriiseille. Venäjän toiminta arktisella alueella voi kuitenkin olla johdonmukaista julkisten strategioiden toimeenpanoa, jonka tulkinta on jäänyt yksipuoliseksi.

Venäjä näyttää aloittaneen aktiivisen tiedotuskampanjan arktisen alueen historiallisesta merkityksestä Venäjälle. Valtiojohdon suojeluksessa on toteutettu näyttäviä merentutkimus- ja tiedotustempauksia, kuten Venäjän lipun asettaminen pohjoisnavan merenpohjaan elokuussa 2007 ja ”Pohjoisnapa - 38” – tutkimusaseman perustaminen lokakuussa 2010. Pavel Baevin mukaan Venäjän johto hyödyntää Stalinin aikaisia propagandamenetelmiä yhdistettynä uuteen tiedotusteknologiaan. Yleisöön vetoaa näkemys Venäjästä pohjoisena maana.³⁶³ Tiedotuskampanja sopii venäläiseen strategiseen kulttuuriin erinomaisesti vedotessaan maan historialliseen edistysellisyyteen arktisen alueen tutkimuksessa ja oikeuteen hallita arktista aluettaan.

---

³⁶¹ ”Государственная стратегия экономической безопасности Российской Федерации (Основные положения”, Venäjän federaation taloudellisen turvallisuuden strategia, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä No 608, 29.4.1996. Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html>.

³⁶² Venäjän federaation taloudellisen turvallisuuden strategia.

Venäjä aikoo vahvistaa jäänmurtajalaivastoaan voimakkaasti strategian mukaisesti. Myös tämä projekti on valjastettu tiedotuskampanjaan. Puheessaan *Yhdistyneen Venäjän* alueosastojen kokouksessa 30.6.2011 pääministeri Putin ilmoitti, että ”*Venäjä on suuri arktinen valtio. Me emme voi elää ilman voimakasta jäänmurtajalaivastoa. Niinpä meidän on välttämätöntä täydentää sitä. Vuosina 2012 – 2020 rakennetaan jopa kolme uuden sukupolven ydinkäyttöistä jäänmurtajaa. Tämän lisäksi telakoitamme valmistuu kokonainen sarja tavanomaisella voimansiirrolla varustettuja jäänmurtajia. Näiden kaikkien murtajien saaminen käyttöön varmistaa vakaan ympärivuotisen työskentely Arktiksella ja alusliikenteen kaikilla väylillä Tyyneltä valtamereltä Atlantille. Tämä on erittäin mittava ja maallemme äärimmäisen tärkeä tehtävä*”.³⁶⁴

Arktiseen aktivoitumiseen liittyy myös sotilaallinen ulottuvuus. Venäjä aloitti vuonna 2007 uudelleen Neuvostoliiton hajotessa lopetetut strategisten pommikoneiden partiolennot Pohjois-Atlantilla ja Pohjoisella jäämerellä. Niitä on tulkittu sapeleiden kalisteluksi ja todisteeksi Venäjän pyrkimyksistä suurvallaksi. Toisaalta niiden merkityksen on arvioitu olevan pelkäämistään symbolinen.³⁶⁵ Strategisen kulttuurin näkökulmasta lennot merkitsevät ennen kaikkea tilan hallintaa ja siitä muodostettavaa julkisuuskuvaa.

Venäjän puolustusministeri Anatoli Serdjukov ilmoitti 1.7.2011 Venäjän perustavan asevoimiensa alaisuuteen kaksi arktista prikaatia. Prikaatit perustetaan Venäjän taloudellisten intressien ja muiden arktisen alueen intressien suojaamiseksi. Joukkojen tukikohtia, aseistusta, henkilöstövahvuutta tai kokoonpanoa ei vielä ole määritetty. Puolustusministeri arveli, että sijoituspaikka olisi ”*todennäköisesti Muurmansk, Arkangeli tai jokin toinen paikka*”.³⁶⁶ Venäjän maavoimien komentaja kenraalievosti Aleksander Postnikov lausui 17.5.2011, että ensimmäinen arktinen prikaati saatetaan perustaa Petsamoon jo vuoden 2011 aikana 220. Erillisen moottoroidun jalkaväkiprikaatin pohjalta.³⁶⁷ Lisäksi Venäjän Puolustusministeriön mukaan armeijan ilmavoimat palaavat Kantalahden alueella sijaitsevaan Alakurttiin. ”*Tämä toimenpide vahvistaa Venäjän pohjoisen turvallisuutta ja taisteluvalmiutta*”, Murmanskin alueen edus-

³⁶³ Koivurova: *Kuka omistaa Arktisen jäämeren?*, Kovachich, Elena: *Russia launches North Pole-38 drifting station*, Alaska Dispatch, 23.9.2010, <http://www.alaskadispatch.com/article/russia-launches-north-pole-38-drifting-station>, Baev, 2010, s. 10.

³⁶⁴ ”Путин: Россия - это великая арктическая держава”, Regnum, 30.6.2011, <http://www.regnum.ru/news/1420728.html>

³⁶⁵ Eitelhuber, 2009, s. 23.

³⁶⁶ ”Two Arctic brigades to be formed in Russian Armed Forces(ads)”, ITAR-TASS, <http://www.itar-tass.com/en/c154/177628.html>

³⁶⁷ Владыкин, Олег: *Заполярные планы Минобороны*, Независимая газета, 18.5.2011, http://www.ng.ru/nvo/2011-05-18/1_minoborony.html

taja Mihail Nenashev valtion duumasta on sanonut Murmanskij Vestnik-lehdelle.³⁶⁸ Strategioissa linjattu arktisen alueen sotilaallinen vahvistaminen on ainakin lausuntojen tasolla käynnistynyt.

Venäjän vuonna 2001 säädetty maalaki kieltää maaomistuksen raja-alueilla ulkomaalaisilta, mutta raja-alueet ovat toistaiseksi olleet määrittämättä. Presidentti Medvedevin määräyksellä 9.1.2011 määritettiin alueet, joita maalaki koskee. Listassa on noin 380 hallinnollista aluetta ympäri maata. Maaomistus ulkomaalaisilta on nyt kielletty esimerkiksi koko Muurmanskin oblastissa, suurimmassa osassa Karjalan kannasta ja Karjalan tasavallan kaikissa Suomeen rajoittuvissa hallinnollisissa alueissa.³⁶⁹ Maalaki ja raja-alueiden määrittäminen tukevat strategia-asiakirjojen tavoitteita estämällä luonnonvarojen menettämisen kaupallisin keinoin ja heikentämällä ulkomaiden kulttuurivaikutusta rajan sisäpuolella. Määräys varmistaa sen, ulkomaisten yritysten toiminta rajojen lähellä tapahtuu Venäjän ehdoilla.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä alaluvussa vastataan tutkimusongelmaan *Miten strateginen kulttuuri ohjaa venäläistä päätöksentekoa arktisella alueella?*

Venäjän arktiset intressit

Venäjän arktiset intressit muodostuvat neljän tekijän ympärille: luonnonvarojen, liikenneyhteyksien, sotilaallisten olosuhteiden ja yhteiskunnan. Intressien turvaamisen näkökulmasta ne ovat osin toisiaan tukevia ja osin ristikkäisiä.

Luonnonvarojen osalta keskeisenä päämääränä on mahdollisimman hyvien asemien saavuttaminen niiden hyödyntämisessä pitkällä aikavälillä. Venäjä ei ole ainoa valtio joka tähän pyrkii, joten kilpailutilanne on jo kehittynyt. Samalla kiinnostuneet tahot ovat lisänneet toimintaansa arktisella alueella. Konkreettinen toimenpide, jolla Venäjä voi parantaa mahdollisuuk-

---

³⁶⁸ *Luoteis-Venäjän uutiskirje* (25.8. - 20.10. 2010), Suomen pääkonsulaatti Pietari, Murmansk, Petroskoi, 25.10.2010, <http://www.finland.org.ru/public/download.aspx?ID=65153&GUID={B9497E59-29C1-4115-9BD4-661D216F52F8}>

³⁶⁹ Kiuru, Martti: *Venäjä kielsi suomalaisten maakaupat Karjalassa*. Kauppalehti, 11.1.2011, <http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20110154401>, "Об утверждении перечня приграничных территорий, на которых иностранные граждане, лица без гражданства и иностранные юридические лица не могут обладать на праве собственности земельными участками", Указ Президента РФ от 9 января 2011 г. N 26, Venäjän federaation presidentin määräys alueista, joilla ulkomaalaisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden maakaupat kielletään, <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1;1539099>,

siaan Pohjoisen jäämeren luonnonvarojen mahdollisimman laajaan hallintaan pitkällä aikavälillä, on rajakysymysten ratkaiseminen ja erityisesti kansainvälisen hyväksynnän saaminen mahdollisimman suurelle mannerjalustan alueelle.

Koillisväylä on ratkaisevan tärkeä Venäjän taloudelle ja sen merkitys lisääntyy taloudellisen toiminnan lisääntyessä arktisella alueella riippumatta jääpeitteen sulamisesta. Se on Venäjän etäisimpien alueiden henkireikä ja napanuora federaation keskusvallan suuntaan. Koillisväylän liikenteen turvaaminen kaikissa oloissa on siten eräs tärkeimmistä strategisista päämääristä arktisella alueella. Se on niin tärkeä, että Koillisväylän mahdollinen laajamittainen käyttö kansainvälisen merenkulun tarpeisiin tulevaisuudessa ja siitä saatavat hyödyt voivat jäädä toiseksi. Kansainvälinen merenkulku väylällä lisäisi myös ulkomaiden intressejä ja vaikutusvaltaa alueella. Vaikutusmahdollisuuksiensa varmistamiseksi Venäjän on tarkoituksenmukaista pyrkiä hallitsemaan kehitystä siten, että Koillisväylä säilyy Venäjän lainsäädännön alaisena sisäisenä meriväylänä myös tulevaisuudessa.

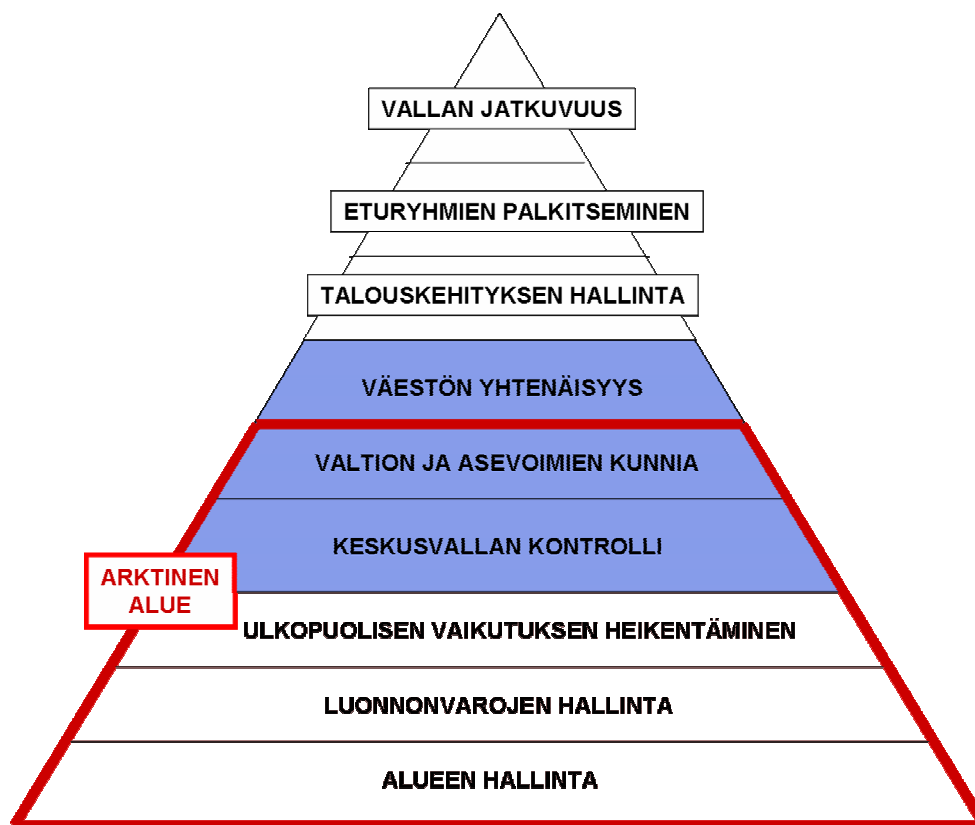
Arktisella alueella on suuri sotilaallinen merkitys erityisesti Venäjälle. Venäjän ydinpelotteen selkäranka – strategiset ydinsukellusveneet – ovat riippuvaisia Pohjoisen jäämeren tarjoamasta suojasta lähellä tukikohtaansa. Pohjoisen laivaston toimintakyvyn ja –vapauden säilyttäminen on ydinsukellusveneiden suojaamiseksi välttämätöntä. Kaikki ulkomaiden merisotilaallinen toiminta arktisella alueella uhkaa suoraan Venäjän asevoiman tärkeintä komponenttia. Pohjoisen jäämeren sotilaallinen hallinta antaa suhteellisen edun myös taloudellisen toiminnan näkökulmasta.

Arktisen alueen yhteiskunnalliset intressit liittyvät ennen kaikkea väestön elinmahdollisuuksiin. Ankarissa olosuhteissa ja pitkien etäisyyksien päässä tulisi kyetä tuottavaan taloudelliseen toimintaan yhä lisääntyvässä määrin. Elinvoimainen yhteiskunta arktisella alueella helpottaisi energiateollisuuden ja sotilasjoukkojen toimintaa työvoiman ja tukevan infrastruktuurin kautta.

Strategisen kulttuurin vaikutus arktisten intressien turvaamiseen

Strateginen kulttuuri vaikuttaa Venäjän arktisten intressien turvaamiseen ja siihen liittyvään päätöksentekoon määrittämällä eri intressien väliset painotukset. Yhdistämällä Venäjän arktiset intressit luvussa 4 luotuun tarvehierarkiaan voidaan todeta, että näiden intressien turvaamisella on mahdollista vastata turvallisuushakuisen Venäjän valtion tärkeimpiin perustarpeisiin,

joita ovat *alueen hallinta, luonnonvarojen hallinta, ulkopuolisen vaikutuksen heikentäminen, keskusvallan kontrolli ja valtion ja asevoimien kunnia* (kuva 18).

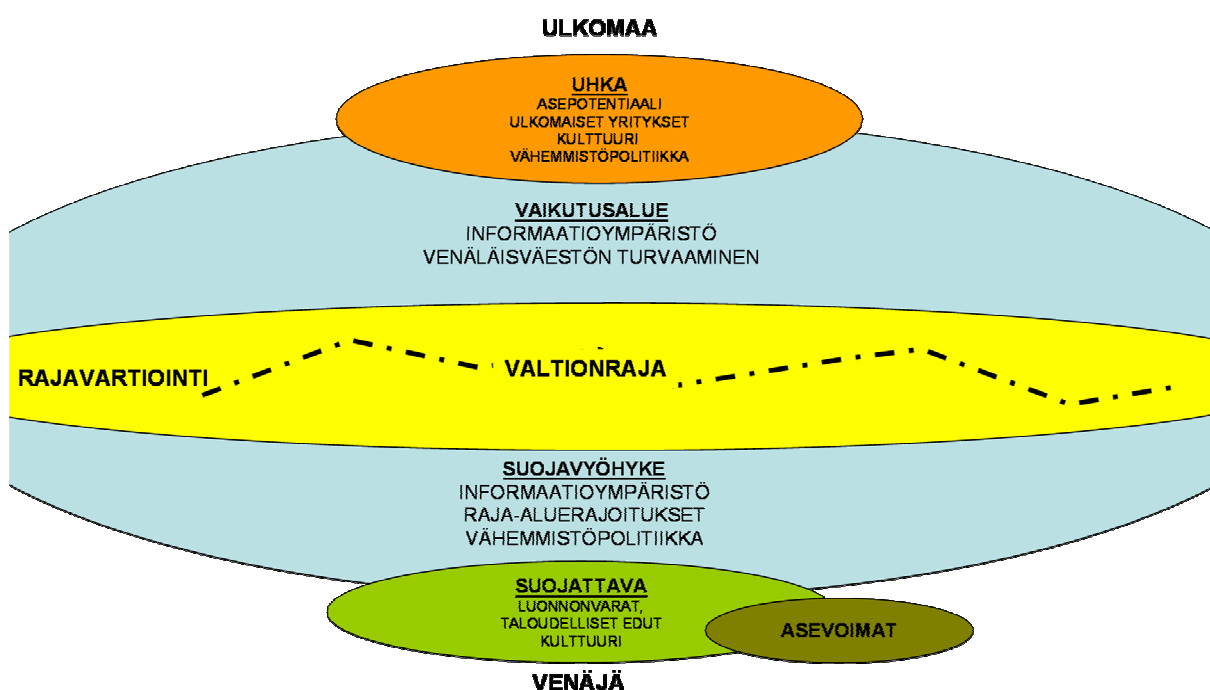

Kuva 18: Arktisen alueen merkitys Venäjän strategisen kulttuurin tarvehierarkialle

Strategisen kulttuurin näkökulmasta tarkasteltujen Venäjän strategia-asiakirjojen ja eräiden niiden toimeenpanoon liittyvien käytännön toimien perusteella voidaan laatia malli energiateollisuuden käyttöön valjastettavasta ”arktisestä linnakkeesta”. Tätä yksinkertaistettua mallia voidaan käyttää apuvälineenä Venäjän arktisten ratkaisujen ymmärtämisessä, mutta sitä ei tule käyttää ennustamiseen.

Ohjaavana tekijänä mallissa on laaja-alainen ulkoinen uhkakuva. Norjan kanssa tehty rajasopimus ja YK:lle toimitettu mannerjalustavaatimus voidaan tulkita osaksi mallin ensimmäistä toimenpidettä eli arktisen alueen rajojen määrittämistä. Viranomaisten yhteistoiminnalla luodaan rajojen yhteyteen suojavyöhyke, jonka vaikutus ulottuu rajan ulkopuolelle. Sen tarkoituksena on suojata arktisen alueen luonnonvaroja, taloudellisia etuja ja Venäjän kulttuuria ja yhtenäisyyttä ulkopuoliselta vaikutukselta. Ulkopuolinen uhka muodostuu rajantakaisesta asevoimasta, ulkomaisista yrityksistä ja vieraasta kulttuurista. Ensimmäinen suojataso muodostuu informaatioympäristöstä, johon kuuluu Venäjän julkisuuskuvan ja historiakäsityksen varjelu naapurimaissa sekä venäläisvähemmistöjen oikeuksien puolustaminen korkean tason politiikalla. Valtionrajan valvontaa tehostetaan laadullisesti ja teknisesti. Rajan sisäpuolelle muodostetaan vastaava suojavyöhyke informaatioympäristön, raja-aluerajoitusten ja vähemmistö-

politiikan avulla. Suojattavat kohteet ovat luonnonvarat, taloudelliset edut ja venäläinen kulttuuri. Asevoimien tehtävä on hallita tilaa rajan sisäpuolella ja tarvittaessa suojavyöhykkeellä rajan ulkopuolella. Arktisella alueella tämä malli olisi erinomaisesti sovellettavissa esimerkiksi Kuolan niemimaan alueella, missä rajan lähellä on runsaasti suojattavia kohteita. Merialueella suojavyöhykkeet ulottuvat kauemmaksi. Merialueella suojauksessa korostuu alueellisen koskemattomuuden, ydinsukellusveneiden partiointialueiden, tuotantoalueiden ja Koillisväylän turvaaminen merisotilaallisin keinoin. Mallin mukainen suojautumisperiaate on esitetty kuvassa 19.

Kuva 19: Venäjän strategisen kulttuurin mukainen suojautumisperiaate

Ulkorajojen turvaamisen jälkeen Venäjä voi siirtää painopisteen alueen energiatuotannon, liikenneyhteyksien ja infrastruktuurin kehittämiseen. Aikatekijällä on tässä merkittävä rooli. Venäjän arktisen alueen luonnonvarojen suhteellinen arvo kasvaa ajan kuluessa. Tuotannon kehittäminen alueella on kuitenkin hidasta ja kallista. Lisäksi se vaatii kehittynyttä teknologiaa. Venäjällä ei kuitenkaan ole suurta kiirettä, koska tuotantoa on tämän päivän kotimaisiin ja viennin tarpeisiin riittävästi. Ulkomaisilla yrityksillä puolestaan on kiire päästä osallisiksi arktisen alueen projekteista. Näissä oloissa Venäjän kannattaa odottaa strategisen kulttuurinsa mukaisella pitkäjänteisyydellä että Koillisväylä sulaa, kotimainen teknologia kehittyy ja ulkomaiset yhtiöt kypsyvät edullisempiin ehtoihin. Koska moniaikaisessa kulttuurissa on tärkeämpää miltä asiat vaikuttavat kuin mitä oikeasti tapahtuu, riittänee vallan jatkumon ylläpitämiseksi lähivuosikymmeninä se, että energian viennistä saadaan rahaa, Venäjä vaikuttaa *Arktiksen* johtajalta ja että projektit näyttävät etenevän. Turvallisuuden ja vakauden säily-

misellä arktisella alueella on ratkaiseva merkitys. Venäjän strategisen kulttuurin termeillä tämä tarkoittaa ulkopuolisen vaikutuksen pysymistä Venäjän arktisen alueen ulkopuolella.

Koska vakaus on tärkeää ”arktisen linnakkeen” mallissa, tulisi Venäjän toimia arktisella alueella provosoimatta ja sopimusten puitteissa. Mallin mukaan Venäjä ei tule epäröimään voimankäytössä, jos edut ovat uhattuna. Ottaen huomioon arktiselle alueelle annettujen merkitysten laaja-alaisuus ja ennen kaikkea uskottavuusnäkökulma, voi kynnys päättäväiselle reaktiolle olla hyvin matala.

8 POHDINTA

Strateginen kulttuuri on erittäin antoisa mutta haastava näkökulma sekä teoreettisesti että metodologisesti. Tämän tutkimuksen aikana on noussut esiin eräitä havaintoja, joita seuraavaksi tarkastellaan.

Strategisen kulttuurin tutkimuksessa ei kannattane pyrkiä ennustamaan ”*Mitä joku tekee tiettyssä tilanteessa?*”. Hyödyllinen kysymys on esimerkiksi ”*Mistä syistä jokin päätös voi muoutoutua tietynlaiseksi?*” Yksittäisiin strategisiin ilmiöihin ja ratkaisuihin liittyvien tekijöiden verkosto on valtava ja niiden välisten vaikutussuhteiden painotukset vaihtelevat suuresti kunkin tilanteen yksityiskohtien vaikutuksesta. Tästä syystä on oleellista pyrkiä ymmärtämään, miten eri kulttuurisidonnaiset tekijät voivat tutkittavana olevan strategisen kulttuurin sisällä vaikuttaa toisiinsa ja päättäjien ratkaisuihin. Ennen kaikkea kyseiset tekijät on ensin kyettävä tunnistamaan.

Realistisen tutkimusperinteen vaikutus ilmenee strategisessa kulttuurissa pysyvyytenä, valtiokeskeisyytenä ja ongelmanasettelun konfliktilähtöisyytenä. Onhan kyse sotilaallisen voiman käytön perusteista. Realismin merkitys korostuu tutkittaessa konkreettisia ratkaisuja ikään kuin ulkopuolisesta näkökulmasta, kuten Snyder aikoinaan. Erityisesti länsimaiden ulkopuolisten strategisten kulttuurien tutkimuksessa realistisen painotuksen heikkous piilee siinä, että se itsessään on länsimainen teoreettinen keksintö.

Se olettaa tietentyypin toiminnan olevan valtioiden välisessä toiminnassa etusijalla poikkeamien johtuessa kulttuurista. Mikäli halutaan saavuttaa todellinen ymmärrys tutkimuskohteesta, on parasta turvautua konstruktivistiseen ja hermeneuttiseen lähestymistapaan ja pyrkiä etsimään niiden avulla tekijöitä, joilla on taipumus säilyä verrattain muuttumattomina ulkois-

ten vaikutteiden ristikkäisissä paineissa. Näitä voidaan sitten kutsua kulttuurillisiksi tekijöiksi. Venäjän tapauksessa arvot ja maailmankuva vaikuttavat vahvasti materiaalistien intressien ajamiseen.

Koska strateginen kulttuuri vaatii laaja-alaista lähestymistapaa ja siihen liittyvät tekijät ovat lähtökohtaisesti tutkimustyön alussa osin tuntemattomat, on hermeneuttinen lähestymistapa suositeltava. Jos tutkimustyön alussa määritetään liian yksityiskohtaisesti viitekehys tai rajaukset, voidaan tutkimuksen edetessä menettää tulosten kannalta merkittäviä tekijöitä. Vaikka rajaukset ja kiteyttäminen tapahtuvat tutkimuksen edetessä on strategisen kulttuurin määrittämisessä eduksi heti alusta lähtien pitää mielessä kyseisen tutkimuksen käyttötarkoitus, eli tutkimusongelma. Se auttaa kohdistamaan näkökulman ja painotukset käyttökelpoisimmalla tavalla. Erityisesti tämä on tarpeen, jos etsitään vastausta yksityiskohtaiseen tutkimuskysymykseen. Esimerkiksi Venäjän strategisen kulttuurin tekijät painottuvat ja vaikuttavat eri tavalla tarkasteltaessa poliittisia päätöksiä sotilaallisten tekijöiden valossa kuin tarkasteltaessa sotilaallisia päätöksiä poliittisten tekijöiden valossa.

Tässä tutkimuksessa käytetty menetelmä, eli Venäjän strategisen kulttuurin määrittäminen laaja-alaisesti aikaisemmissa tutkimuksissa suppeammin määritettyjen vaikutussuhteiden pohjalta näyttää käyttökelpoiselta lähestymistavalta, koska tutkimusongelma itsessään oli melko laeva. Tutkimusongelma käsitti Venäjän arktiset intressit kokonaisuudessaan. Tutkimusongelman valinta näytti vaikuttavan melko paljon siihen, millaisia tekijöitä lopulta nousi esiin Venäjän strategisen kulttuurin kuvauksessa. Vaikka Venäjän strategista kulttuuria lähdettiin määrittämään laaja-alaisesti ja rajaamatta, niin tutkijan ennakkokäsityksellä arktisiin intresseihin vaikuttavista tekijöistä oli varmasti vaikutusta luvun 4 lopussa esitettyyn Venäjän strategisen kulttuurin malliin. Talous nousi melko vahvasti esiin. Venäjän moniaikainen kulttuuri voi vaikuttaa niinkin, että hyvin suppealla ongelmanasettelulla ei saada hyviä tuloksia, koska vuorovaikutussuhteet ovat monimutkaisia ja usein käsitteellisiä.

Merkille pantavaa oli se, että tutkijan ennakkokäsitys Venäjän sotilaallisesta kulttuurista ja sen suuresta vaikutuksesta päätöksentekoon ei saanut juurikaan tukea. Sen sijaan merkittäväksi tekijäksi nousi sotilaallisen voiman oikeutus ja hyväksyntä venäläisessä yhteiskunnassa. Vaikka tutkimuskysymyksen luomat ennakkokäsitykset vaikuttavatkin lopputulokseen, olisi ilman tutkimusongelmaa äärimmäisen vaikeaa muodostaa mallia strategisesta kulttuurista. Tiedon rakentuminen ennakkokäsitysten päälle kuuluu hermeneutiikkaan.

Mikäli tutkimuskysymys olisi ollut esimerkiksi ”Strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisen alueen *sotilaallisen puolustuskyvyn* turvaamisessa”, olisi tutkimus painottunut enemmän sotilaallisen päätöksenteon kulttuurillisiin piirteisiin ja arktisen alueen sotilaallisiin haasteisiin. On kuitenkin pidettävä mielessä, että strateginen kulttuuri liittyy aina sotilaallisen toiminnan perusteisiin tutkimusongelmasta riippumatta.

Arktinen alue on erinomainen laboratorio strategisen kulttuurin soveltamiskohteena. Siellä on selkeä kilpailuasetelma, tarkasti määritettävissä olevat toimijat ja monipuolinen sotilaallinen ympäristö. Arktiseen alueeseen liittyvien tekijöiden verkosto on merkittävästi harvempi ja pienempi kuin monilla muilla alueilla. Tällaisessa ympäristössä strategisen kulttuurin vaikutus on helpompi eristää ja yksinkertaistaa. Strateginen kulttuuri tarjosi tälle tutkimukselle näkökulman, joka mahdollisti yksinkertaistetun, mutta silti melko monipuolisen käsityksen muodostamisen.

Merkittävä strategisen kulttuurin antama lisä strategiselle tutkimukselle on aikakäsityksen yhdistäminen sotilaalliseen päätöksentekoon. Se laajentaa länsimaiseen asiakaskeiseen kulttuuriin tottuneen tutkijan maailmankuvaa.

LÄHTEET

1. ASIAKIRJAT

VENÄJÄNKIELISET

”*Военная доктрина Российской Федерации*”, Venäjän sotilasdoktriini, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä 5.2.2010. Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html>, viitattu 15.3.2010.

”*Государственная стратегия экономической безопасности Российской Федерации (Основные положения)*”, Venäjän federaation taloudellisen turvallisuuden strategia, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä No 608, 29.4.1996. Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html>, viitattu 1.10.2009.

”*Концепция внешней политики Российской Федерации*”, Venäjän federaation ulkopoliittikan konseptio, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 12.7.2008, <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>, viitattu 14.4.2010.

”*Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020*”, Venäjän federaation meridoktriini vuoteen 2020, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 27.7.2001, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/34.html>, viitattu 1.10.2009.

”*Начало заседания Совета Безопасности по вопросу «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года и комплексе мер по её реализации»*”, asiakirja Turvallisuusneuvoston kokouksesta 4.3.2009, <http://www.scrf.gov.ru/documents/100.html>, viitattu 4.1.2010.

”*О безопасности*”, Turvallisuudesta, Venäjän federaation laki N 2446-I, 5.3.1992, täydennysineen, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/20.html>, viitattu 1.10.2009.

”*Об утверждении перечня приграничных территорий, на которых иностранные граждане, лица без гражданства и иностранные юридические лица не могут обладать на праве собственности земельными участками*”, Указ Президента РФ от 9 января 2011 г. N 26, Venäjän federaation presidentin määräys alueista, joilla ulkomaalaisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden maakaupat kielletään, <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1;1539099>, viitattu 31.7.2011.

”*О внутренних морских водах, территориальном море и прилежащей зоне Российской Федерации*”, laki Venäjän federaation sisäisistä aluevesistä, aluevesistä ja lisävyöhykkeestä, Venäjän federaation laki N 155-ФЗ, 31.7.1998. <http://base.garant.ru/12112602.htm>, viitattu 25.2.2010.

”*Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу*”, Venäjän federaation arktisen alueen politiikan perusteet vuoteen 2020, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 18.9.2008, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>, viitattu 1.10.2009.

”*Основы пограничной политики Российской Федерации*”, Venäjän federaation rajapolitiikan perusteet, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 5.10.1996, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/28.html>, viitattu 1.10.2009.

”*Основы политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2010 года*”, Venäjän federaation politiikan perusteet merisotilaallisen toiminnan alalla vuoteen 2010, vahvistanut Venäjän federaation presidentti 4.3.2000, Venäjän Merivoimat, http://flot.com/nowadays/concept/osn_napr.htm, viitattu 12.3.2010.

”*О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*”, Venäjän federaation presidentin määräys nro 537, 12.5.2009, <http://www.scrf.gov.ru/news/436.html>, viitattu 1.3.2010.

”*Положение о Совете Безопасности Российской Федерации*”, asetus Venäjän federaation turvallisuusneuvostosta, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä no 726, 7.6.2004, <http://www.scrf.gov.ru/documents/3.html>, viitattu 1.3.2010.

”*Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*”, Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020, vahvistettu Venäjän federaation presidentin määräyksellä N 537, 12.5.2009, Venäjän federaation Turvallisuusneuvosto, <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, viitattu 1.10.2009.

”*О внесении изменений в перечень федеральных округов, утвержденный указом Президента Российской Федерации от 13 мая 2000 г. N 849, и в Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2008 г. N 724 "Вопросы системы и структуры федеральных органов исполнительной власти"*”, Указ Президента РФ от 19.01.2010 N 82, Venäjän federaation presidentin määräys muutoksista federaatiopiireihin, <http://www.rg.ru/2010/01/21/ukaz-dok.html>, viitattu 31.7.2011.

MUUNKIELISET

”*Arctic Region Policy*”, National Security Presidential Directive / NSPD 66, 9.1.2009, Office of the Press Secretary, The White House, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>, viitattu 22.3.2010.

Huippuvuoria koskeva kansainvälinen sopimus, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1925/19250015>, viitattu 25.2.2010

Luoteis-Venäjän uutiskirje (25.8. - 20.10. 2010), Suomen pääkonsulaatti Pietari, Murmansk, Petroskoi, 25.10.2010, <http://www.finland.org.ru/public/download.aspx?ID=65153&GUID={B9497E59-29C1-4115-9BD4-661D216F52F8}>, viitattu 28.7.2011.

”*Tromsø Declaration On the occasion of the Sixth Ministerial Meeting of The Arctic Council*”, The Arctic Council, Tromssa, 29.4.2009, <http://arctic-council.org/filearchive/Tromsoe%20Declaration-1..pdf>, viitattu 25.3.2010.

”*Venäjä-toimintaohjelma – Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009*”, Ulkoasiainministeriön julkaisuja 3/2009, <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2009/venaja-toimintaohjelma/145451.pdf>, viitattu 15.4.2010.

Yhdistyneiden kansakuntien merioikeusyleissopimus,
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1996/19960050>, viitattu 19.2.2010.

2 KIRJALLISUUS, TUTKIMUKSET JA MUUT JULKAISTUT LÄHTEET

VENÄJÄNKIELISET

Корзун, В.А.: *Интересы России в Мировом океане в новых геополитических условиях*, Российская академия наук, 2005.

Синцов, А.Г.: *Север в системе геополитических координат современной России*, Городец, Москва, 2004.

Возжеников, А.В.: *Национальная безопасность России: методология комплексного исследования и политика обеспечения*, Изд-во РАГС, Москва, 2002.

Золотарев, В. А (Под ред.): *Патриотизм - один из решающих факторов безопасности Российского государства*, Институт российской истории РАН, 2006.

Лукин Ю.Ф.: *Великий передел Арктики*, Северный (Арктический) федеральный университет, Архангельск, 2010.

Яковенко, И. Г.: *Российское государство: Национальные интересы, границы, перспективы*, Новый хронограф, 2008.

MUUNKIELISET

Adamsky, Dima: *The Culture of Military Innovation – The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*, Stanford Security Studies, Stanford, 2010.

Aldis, Anne (ed.): *The Second Chechen War*, SCSI Occasional number 40, The Strategic and Combat Studies Institute, September 2000.

Baev, Pavel K: *Russia's Arctic Policy – Geopolitics, Mercantilism and Identity-building*, Briefing Paper 73 (2010), The Finnish Institute of International Affairs, 2010.

Burchill, Scott, Linklater, Andrew, Devetak, Richard, Donnelly, Jack, Paterson, Matthew, Reus-Smit, Christian, True, Jackqui: *Theories of International Relations*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.

Ermarth, Fritz, W: *Russia's Strategic Culture: Past, Present, and ... in Transition?*, Defense Threat Reduction Agency, 2006. <http://www.fas.org/irp/agency/dod/dtra/russia.pdf>, tallennettu 5.11.2010.

Gabrielsson, Ulrica (toim.): *Uskonnot ja yhteiskunta*, Tutkijoiden ja kansanedustajien seuran (TUTKAS) julkaisu 3/2002, Helsinki.

Gomart, Thomas: *Russian Civil – Military Relations: Putin's Legacy*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C., 2008.

Gorshkov, Sergei: *The Sea Power of the State*, Naval Institute Press, Annapolis, 1979, käännetty teoksesta: *Морская мощь государства*, 2 uudistettu painos, Военное Издательство Министерства Обороны СССР, Moskova, 1976.

Gray, Colin S: *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 1999a.

Gummeruksen suuri sivistyssanakirja, Gummerus, Jyväskylä, 2009.

Heikka, Henrikki: *Culture and Strategic Optimisation*, UPI Working Papers 27 (2000), Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2000.

Heikka, Henrikki: *Strategic Culture and The English School: Conceptualising Strategic Adjustment in the Nordic Region*, UPI Working Papers 33 (2002), Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2002.

Heikka, Henrikki: *Jännitettä ilmassa – Laskeva suurvalta Venäjä ja sen suhteet länteen*, UPI Briefing Paper 7 (2006), Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki, 2006.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita*, 10. osin uudistettu laitos, Kirjayhtymä Oy, Jyväskylä, 2004

Isakova, Iris: *Regionalization of Security in Russia*, RUSI Whitehall Paper 53, London, 2001.

Iso sivistyssanakirja, WSOY, Juva, 2005.

Jervis, Robert, Snyder, Jack (ed.): *Dominoes and Bandwagons – Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, Oxford University Press, New York, 1991.

Johnston, Alastair Iain: *Cultural Realism – Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, 1995a.

Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu*, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 25, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki 2009.

Kagarlitsky, Boris: *Russia Under Yeltsin and Putin – Neo-liberal Autocracy*, Pluto Press, London, 2002.

Katzenstein, Peter J (ed.): *The Culture of National Security – Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996

Kuusinen, Martti (toim.), Ollikainen, Veera, Syrjäläinen, Julia: *Venäjä-suomi-suursanakirja*, WSOY, Juva, 1997.

Lindsey, George: *Strategic Stability in the Arctic*, Työpaperi, Adelphi Paper 241, The International Institute for Strategic Studies, Lontoo, 1989.

Lintonen, Raimo: *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen*, Julkaisusarja 1, No. 19, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki, 1996.

Machiavelli, Niccolò: *Ruhtinas*, WSOY, Juva, 1999

Mansfield, Edward D, Snyder, Jack: *Electing to Fight – Why Emerging Democracies Go to War*, BCSIA Studies in International Security, Harvard University, Cambridge, 2005.

Numminen, Lotta: *Sulavan Arktiksen avainkysymykset: Luonnonvarat ja hallinnointi*, Briefing paper 52, Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2010.

”Ohje Maanpuolustuskorkeakoululle laadittavista opinnäytetöistä”, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 31.3.2008.

Patokallio, Mikko: *Venäjän ulkopoliittisen nousun kestävyys*, Briefing paper 21, Ulkopoliittinen Instituutti, Helsinki, 2008.

Pesonen, Pekka: *Venäjän kulttuurihistoria*, Yliopistopaino, Helsinki, 2007.

Pivovarov, Yuri: *Power Institutions in Post-Communist Russia: Official Forms and Hidden Transcripts*, NATO Individual Democratic Institutions Research Fellowships '97–'99, <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/pivovarov.pdf>, tallennettu 6.6.2011.

Russell, Bertrand: *Länsimaisen filosofian historia 2*, WSOY, Porvoo, 1992

Saarinen, Esa: *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*, WSOY, Juva, 1995.

Sirén, Torsti: *State Agent, Identity and the "New World Order" – Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War Era*, Nationa Defence University, Helsinki, 2009.

Sirén, Torsti: *Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita*, Julkaisusarja 4: Työpapereita No. 17, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Helsinki, 2003.

Skogrand, Kjetil (toim.): *Emerging from the Frost: Security in the 21st century Arctic*, Oslo Files on Defence and Security 02/2008, Norwegian Institute for Defence Studies, Oslo, 2008.

Snyder, Jack L: *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Rand Report R-2154-AF, 1977.

Suuri tietosanakirja, WSOY, Jyväskylä, 2001.

Tuomi, Jouni, Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki, 2009.

Waltz, Kenneth, N: *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, 1979.

Wilson Rowe, Elana (toim.): *Russia and the North*, University of Ottawa Press, Ottawa, 2009.

3 LUENNOT, ESITELMÄT, SEMINAARIT JA PUHEET

VENÄJÄNKIELISET

Медведев, Дмитрий: *Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*, Presidentti Medvedevin ilmoitus Venäjän federaation liittokokoukselle, 12.11.2009, <http://news.kremlin.ru/transcripts/5979>, viitattu 16.3.2010.

Presidentti Medvedevin puhe ja vastaukset lehdistötilaisuudessa 15.9.2010, <http://kremlin.ru/transcripts/8924>, viitattu 30.7.2011.

MUUNKIELISET

”Annual Address to the Federal Assembly”, President of Russia, April 26, 2007,
http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/04/26/1209_type70029type82912_125670.shtml,
 viitattu 31.7.2011

”Arctic Cooperation Perspectives”, Suomen Atlantti-Seuran seminaari Helsingissä,
 14.10.2009. Tutkijan muistiinpanot esitelmistä ja keskustelusta.

4 ARTIKKELIT

VENÄJÄNKIELISET

Владыкин, Олег: *Заполярные планы Минобороны*, Независимая газета, 18.5.2011,
http://www.ng.ru/nvo/2011-05-18/1_minoborony.html, viitattu 30.7.2011.

Гольц, Александр: *Бремя Милитаризма*, Отечественные Записки, № 5 (25), 2005,
<http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1150>, tulostettu 2.7.2011.

”Путин: Россия - это великая арктическая держава”, Regnum, 30.6.2011,
<http://www.regnum.ru/news/1420728.html>, viitattu 30.7.2011.

Савиных, Анастасия: *Разморозить Арктику*, Известия, 24.9.2010,
<http://www.izvestia.ru/news/366283>, viitattu 31.7.2011.

”Сергей Иванов: система северного завоза неэффективна и коррупционна”, Вести.Ру,
 7.7.2011,
<http://www.vesti.ru/doc.html?id=500645&cid=7>, viitattu 12.7.2011.

MUUNKIELISET

Cockburn, Patrick: *Russia planned Chechen war before bombings*, The Independent,
 29.1.2000, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-planned-chechen-war-before-bombings-727324.html>

Communist and Post-Communist Studies, 37:1, March 2004, Special Issue: New Directions in
 Russian International Studies. Useita artikkeleita.

Ebinger, Charles K., Zambetakis, Evie: *The Geopolitics of Arctic Melt*, International Affairs
 85,6/2009,
http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2009/11_arctic_melt_ebinger_zambetakis/11_arctic_melt_ebinger_zambetakis.pdf, viitattu 23.3.2010.

Eitelhuber, Norbert: *The Russian Bear: Russian Strategic Culture and What it Implies for the West*, Connection, Vol IX, No. 1, 2009.

Farrell, Theo: *Culture and Military Power*, Review of International Studies 24, 1998.

Friedman, Thomas, L: *The First Law of Petropolitics*, Foreign Policy, April 25, 2006.

- Gray, Colin S: *Strategic Culture as Context: the First Generation of Theory Strikes Back*, Review of International Studies 25, 1999b.
- Greathouse, Craig B: *Examining the Role and Methodology of Strategic Culture*, Risk, Hazards & Crisis in Public Policy: Vol. 1: Iss. 1, Article 5, 2010.
<http://www.psocommons.org/rhcpp/vol1/iss1/art5/>, tallennettu 13.1.2011.
- Hale, Henry A: *Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia*, World Politics, Vol 58, Number 1, October 2005.
- Heininen, Lassi ja Laine, Kari (toim.): *The Borderless North*, Publication of the Fourth Northern Research Forum, Oulu, 2008.
- Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations?*, Foreign Affairs, 72:3, Summer 1993.
- Jakobson, Linda: *China prepares for an Ice-free Arctic*, SIPRI Insights on Peace and Security no. 2010/2, SIPRI, Tukholma, 2010
- Johnston, Alastair Iain: *Thinking about Strategic Culture*, International Security 19:4, Spring 1995b.
- Karvonen, Erkki: *Kohti relationaalista tietokäsitystä*, teoksessa Stachon, Kari (toim.): *Näkökulmia tietoyhteiskuntaan*, Gaudeamus, Helsinki 1997. ss. 171-204,
<http://www.uta.fi/~tierka/relattietokas.htm>, tallennettu 22.2.2011.
- Kier, Elizabeth: *Culture and Military Doctrine: France between the Wars*, International Security 19:4, Spring 1995.
- Kiuru, Martti: *Venäjä kielsi suomalaisten maakaupat Karjalassa*. Kauppalehti, 11.1.2011,
<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20110154401>
- Klein, Yitzhak: *A Theory of Strategic Culture*, Comparative Strategy, Volume 10, 1991.
- Koivurova, Timo: *Kuka omistaa Arktisen jäämeren?*, kirjoitus Lapin yliopiston Arktisen keskuksen internet-sivustolla, <http://www.arcticcentre.org/?DeptID=29581> , viitattu 30.7.2011.
- Kolomainen, Robert: *Toistaako Venäjä itseään?*, Carelia 12/2010.
- Kovachich. Elena: *Russia launches North Pole-38 drifting station*, Alaska Dipatch, 23.9.2010,
<http://www.alaskadispatch.com/article/russia-launches-north-pole-38-drifting-station>, viitattu 30.7.2011.
- Lantis, Jeffrey S: *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Strategic Insights, Volume IV, Issue10, October 2005,
<http://www.nps.edu/Academics/centers/ccp/publications/OnlineJournal/2005/Oct/lantisOct05.html>, tallennettu 12.11.2010.
- Mankoff, Jeffrey: *Russia and the West: Taking the Longer View*, The Washington Quarterly (Spring 2007), http://www.twq.com/07spring/docs/07spring_mankoff.pdf, tallennettu 10.11.2010.

- Maslow, Abraham: *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review, 50(4), 1943, 370 – 396, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>, viitattu 30.7.2011.
- North Meets North – Navigation and the Future of the Arctic*, Islannin Ulkoministeriö, 2006.
- Rainne, Juha: *Luonnonvarat kiistojen kohteena*, Kauppapolitiikka –lehti 4/2008, 17.9.2008, <http://www.kauppapolitiikka.fi>, viitattu 18.2.2010.
- Rosen, Stephen Peter: *Military Effectiveness: Why Society Matters*, International Security 19:4, Spring 1995.
- ”Russian navy chief warns of China's race for Arctic”, The Telegraph, 4.10.2010, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/8041997/Russian-navy-chief-warns-of-Chinas-race-for-Arctic.html>, viitattu 30.7.2011.
- ”Russia, Norway sign Barents agreement”, United Press International, 9.2.2011, http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2011/02/09/Russia-Norway-sign-Barents-agreement/UPI-57371297273157/, viitattu 30.7.2011.
- Shakleyina, Tatyana A, Bogutarov, Aleksei D: *The Russian Realist school of international relations*, Communist and Post–Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004.
- Sivonen, Pekka: *Strategian tutkimuksen haasteista ja realismin ajanmukaisuudesta*, teoksessa Huhtinen, Aki–Mauri, Toiskallio, Jarmo (toim.): *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 2006.
- Smith, Adam: *Global Warming Reopens the Northeast Passage*, Time, 17.9.2009, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1924410,00.html>, viitattu 31.7.2011.
- Soloyev, Eduard, G: *Geopolitics in Russia – Science or vocation?*, Communist and Post–Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004.
- Tervola, Janne: *Pohjoinen liikenne imee suomalaistekniikkaa*, Tekniikka ja Talous -lehti, 28.1.2008, <http://www.tekniikkatalous.fi/uutiset/article142985.ece>, viitattu 19.2.2010.
- Tsygankov, Andrei P, Tsygankov, Pavel A: *Dilemmas and Promises of Russian liberalism*, Communist and Post–Communist Studies, Vol 37, No. 1, March 2004.
- Tsygankov, Andrei P, Tsygankov, Pavel A: *National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the ”Russian Idea”*, European Journal of International Relations, Vol. 16, No. 4, December 2010, <http://bss.sfsu.edu/tsygankov/Research/EJIR%20National%20Ideology%203%20Jan09.doc>, tallennettu 26.4.2011.
- Tsygankov, Andrei P, Tsygankov, Pavel A: *Russian Theory of International Relations*, International Studies Encyclopedia, Vol. X, Wiley-Blackwell Publishers, 2010, <http://bss.sfsu.edu/tsygankov/Research/COMPENDIUM%20Russian%20IR%20Aug09.doc>, tallennettu 26.4.2011.
- ”Two Arctic brigades to be formed in Russian Armed Forces(adds)”, ITAR-TASS, <http://www.itar-tass.com/en/c154/177628.html>, viitattu 30.7.2011.

”Venäjän kaksipäinen kotka”, Savon Sanomien pääkirjoitus 23.3.2011,
<http://www.savonsanomat.fi/mielipide/artikkelit/ven%C3%A4j%C3%A4n-kaksip%C3%A4inen-kotka/657325>, viitattu 28.7.2011.

5 INTERNET SIVUSTOT

The Arctic Council <http://www.arctic-council.org/>

ГУ "Арктический и антарктический научно-исследовательский институт" (ГУ ААНИИ)", Arktikan ja Antarktikan tutkimusinstituutti, Venäjän Federaation hydrometeorologian ja ympäristövalvonnan palvelu, <http://www.aari.nw.ru/> , viitattu 18.2.2010.

Bankgorodov.ru, <http://www.bankgorodov.ru/region/fo.php>, tallennettu 7.7.2011.

Durham University, International Borders Research Unit, <http://www.dur.ac.uk/ibru/>, viitattu 25.3.2010.

Freedom House, <http://www.freedomhouse.org>, viitattu 15.7.2011.

GameTheory.net, <http://www.gametheory.net/>, viitattu 24.7.2011

Illinois Oil and Gas Association IOGA, http://www.ioga.com/Special/crudeoil_Hist.htm, viitattu 15.7.2011

The Levada Center www.russiavotes.org, viitattu 25.6.2011

Lapin yliopiston Arktinen keskus, <http://www.arcticcentre.org/>, viitattu 19.2.2010.

UNEP/GRID-Arendal Maps and Graphics Library, <http://maps.grida.no/>, viitattu 16.4.2010.

Русское географическое общество, Venäjän Maantieteellinen Yhdistys
<http://www.rgo.ru/> , viitattu 30.7.2011

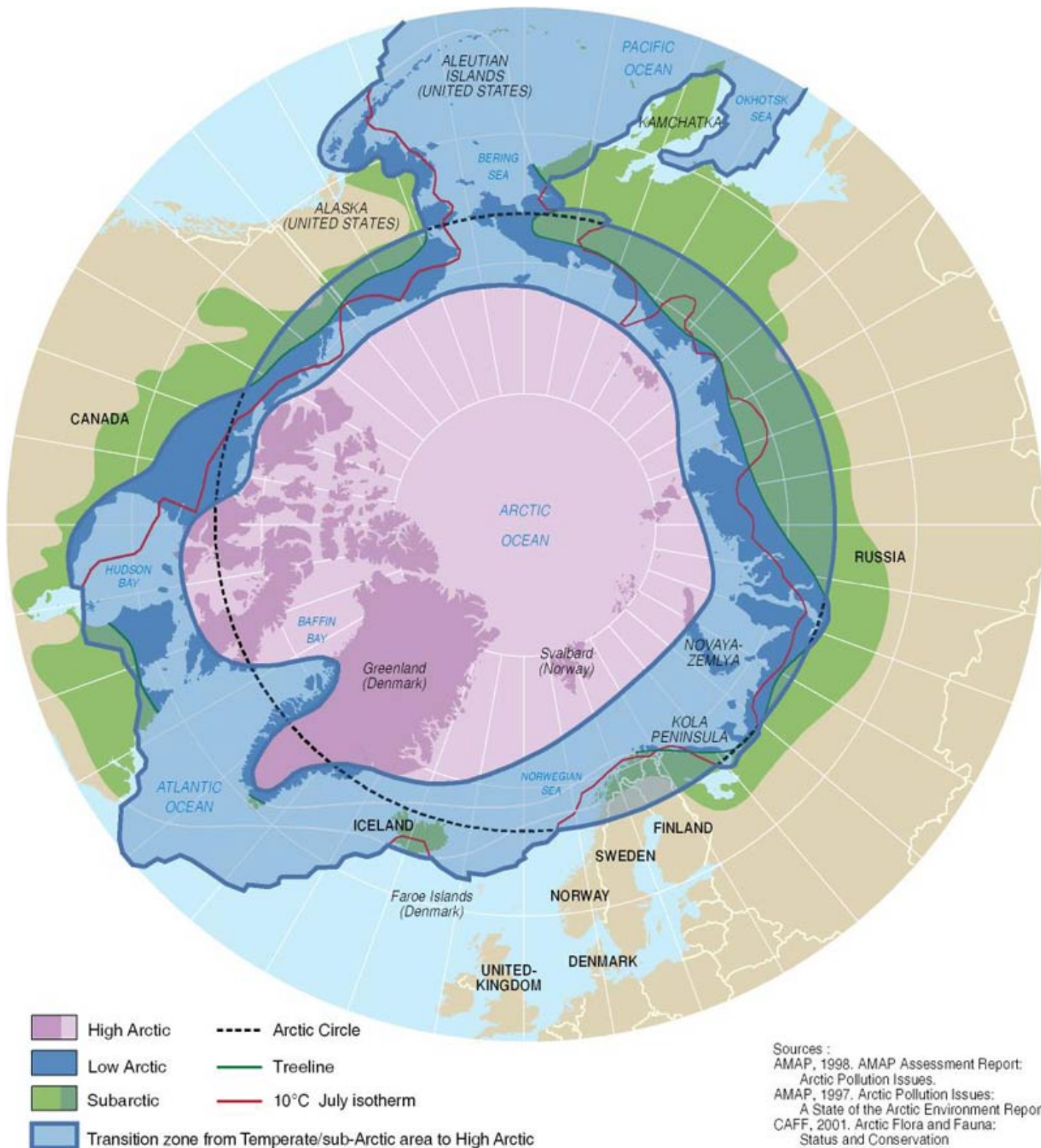
LIITTEET

- LIITE 1   Strateginen kulttuuri eri näkökulmista
- LIITE 2:   Arktisen alueen määritelmiä
- LIITE 3:   Barentsin alueen kartta
- LIITE 4:   Arktisen alueen valtioiden, talousvyöhykkeiden ja mannerjalustojen rajat
- LIITE 5:   Koillisväylä
- LIITE 6:   GIUK-linja

STRATEGINEN KULTTUURI ERI NÄKÖKULMISTA

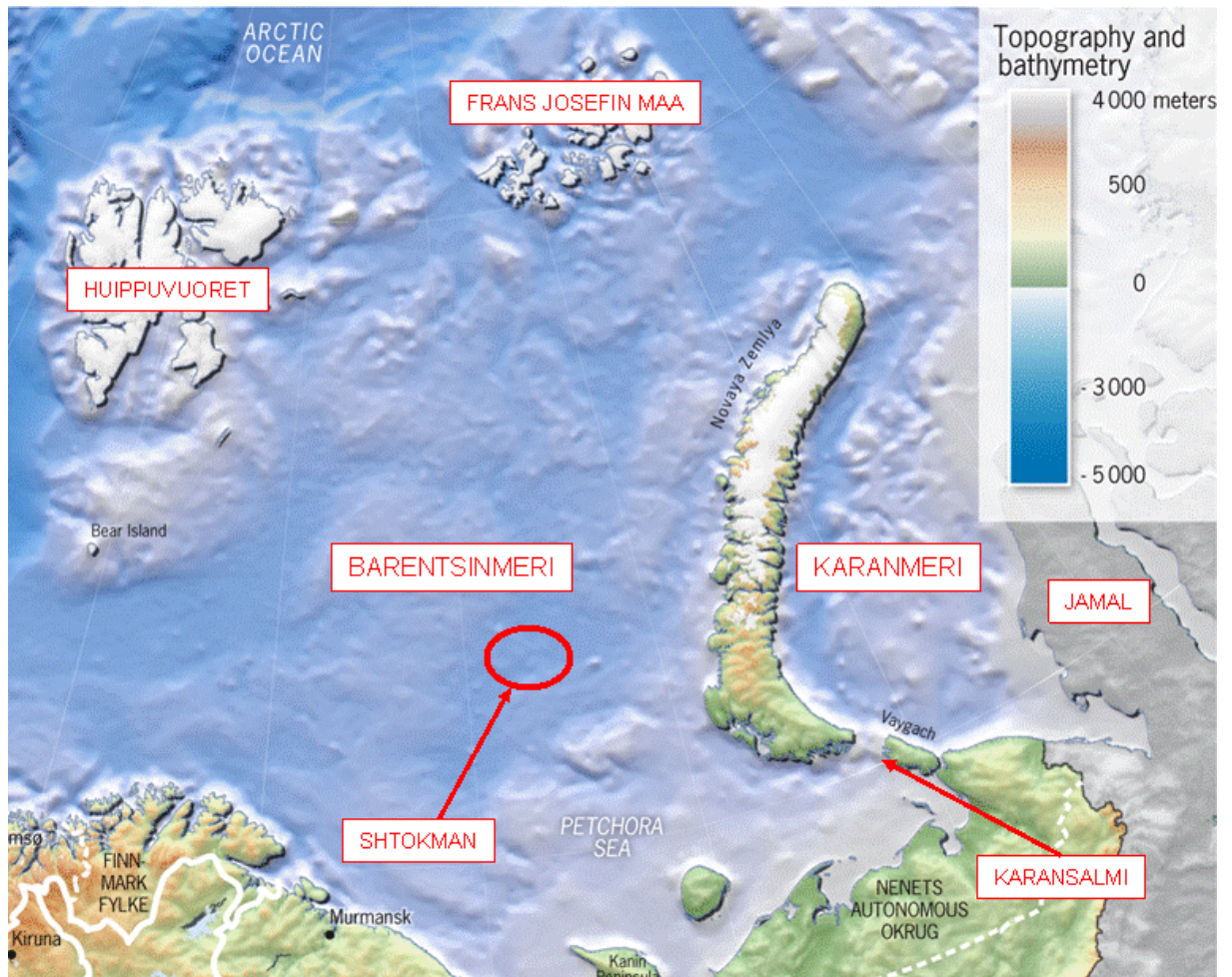
Teoreetikko	Tieteenfilosofia tai näkökulma	Toimija / Haltija	Rooli	Suhde käytäntöön	Tasot	Vaikutustapa	Mihin vaikuttaa	Haasteita	Teemoja
Gray	Uusrealismi	Ihmiset, jotka toimivat strategiassa ja heidän organisaationsa	Strategiset toimijat ”tekevät kulttuuria” tulkitsemalla havaintojaan.	Toiminta on osa kulttuuria, ”toimimme kulttuurissa”	Kaikilla tasoilla	Ympäroi ja yhdistää	miksi ja miten ihmiset ja poliittiset tahot taistelevat vai taistelevatko ylipäätään	”Jos strateginen kulttuuri sisältää kaiken, niin mikä on kulttuurin ulkopuolista?”	Laaja-alaisuus, ymmärtäminen, rajallinen kausaliiteetti, historian vaikutusta strategiaan on tulkittava kulttuurin kautta
Johnston	Kulttuuri-antropologia	Strateginen kulttuuri on integroitunut symbolien järjestelmä, joka muodostaa pitkäkestoisia strategisia preferenssejä	Symbolit muokkaavat asevoiman käytön perusteita ja saavat ne näyttämään realistisilta ja tehokailta	Kulttuuri vaikuttaa toimintaan mutta on erillään.	Kaikilla tasoilla	Kulttuurille ominaiset strategiset preferenssit eri tasoilla.	Vaikuttaa toimintamallin valintaan	-Huolimattomat ohjaukset voivat johtaa stereotyyppien vahvistumiseen. -Työläs tutkia.	-Preferenssi-järjestyksen pysyvyys ja sen ilmeneminen johdonmukaisesti käytännön toimissa -Positiivisesti testattavissa
Klein	Uusrealismi	Sodan päämäärästä ja toteutustavasta päättävät henkilöt, sotilasorganisaatiot.	Yhteisten ideoiden lähde, toiminnan ohjaaja ja menestyksen kriteerien määrittäjä	Vaikuttaa sotilaalliseen tilannearviointiin ja suunnitteluun	Sotilaspoliittinen, strateginen ja operatiivinen	Näkökulmaerot eri tasojen välillä aiheuttavat kitka	-Yhdistää keinot päämäärään kolmella eri tasolla. -Näkyä erityisesti operatiivisella tasolla:	-Strategisen tavoitteen, operatiivisen toimintatavan, joukkorakenteen ja koulutuksen integrointi. -Poliitikon ja sotilaan näkökulmaero strategiaan	-”Strategian on oltava operatiivisesti toteutettavissa” -”Taistelukokemus auttaa oikean strategian valinnassa” -”Onnistuneet operatiot jäävät historiaan”
Heikka	Tieteellinen ja rakenteellinen realismi, positivismi, englantilainen koulukunta	Valtakunta ja sotilaspolitiikka	Kulttuuri vaikuttaa merkitysten kautta	Käytännön toiminta eroaa optimaalisesta kulttuurin vaikutuksesta	Kansallisen turvallisuuden ja valtakunnan sekä sotilaspolitiikan ja turvallisuusdilemman väliset suhteet	Materiaalisille seikoille tai tapahtumil-la annetut merkitykset vaikuttavat kausaalisesti toimenpiteistä tehtäviin päätöksiin	Kansallisen turvallisuuden ja sotilaspolitiikan valintoihin	-Teoreettinen lähestymistapa	-Toimintamallin vertaaminen ”optimaaliseen” toimintamalliin -strategisen kulttuurin arkkityypit: realistinen, liberaali ja vallankumouksellinen
Kier	Organisaatiokulttuuri	Asevoimat ja siviilipäätäjät	asevoimien organisaatiokulttuuri vaikuttaa doktriiniin siviilieliittien uskomusten asettamisessa rajoissa	Suora vaikutus doktriiniin	Asevoimien suhde siviilieliittiin ja asevoimien sisäinen kulttuuri	Uskomukset rajoittavat ja ohjaavat asevoimien organisaatiokulttuurin toimintaa	Asevoimien valitsemiaan doktriiniin	Siviilivallan ja asevoimien organisaatiokulttuureiden ristiriidat doktriinin muutokseessa.	-Valinta hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen doktriinin välillä
Adamsky	Kognitiivinen psykologia, kulttuurillinen konstruktio, teknikan sosiologia	kansalliset sotilasorganisaatiot ja ammattiryhmät	strategisen kulttuurin synnyttämät ajattelutavat vaikuttavat teknologiseen analyysiin	ajattelutavat vaikuttaa innovaatioiden kehityskulkuun	Sotilaalliseen päätöksentekoon ja teknologiseen kehitystyöhön osallistuvien ammattiryhmien suhde teknologiaan	Strateginen kulttuuri vaikuttaa sodankäynnin vallankumouksen syntyyn	Ajattelutavat ja analyttiset rajoitteet	-Rationaalisuus määrittänyt kulttuuri-kohtaisesti ja subjektiivisesti	-”Miksi jotkut valtiot ottavat uuden teknologian käyttöön ja toiset eivät?” -Tiedustelukulttuuri ja kulttuurin vaikutus analyysiin.

ARKTISEN ALUEEN MÄÄRITELMIÄ³⁷⁰

³⁷⁰ UNEP/GRID-Arendal, Definitions of the Arctic, *UNEP/GRID-Arendal Maps and Graphics Library*, http://maps.grida.no/go/graphic/definitions_of_the_arctic, viitattu 12.4.2010. Lainattu lähteen ohjeet huomioiden. Kartan on laatinut Philippe Rekacewicz. Siinä on käytetty tietoja seuraavista lähteistä: AMAP, 1998. AMAP Assessment Report: Arctic Pollution Issues. AMAP, 1997. Arctic Pollution Issues: A State of the Arctic Environment Report. CAFF, 2001. Arctic Flora and Fauna: Status and Conservation.

BARENTSIN ALUEEN KARTTA³⁷¹

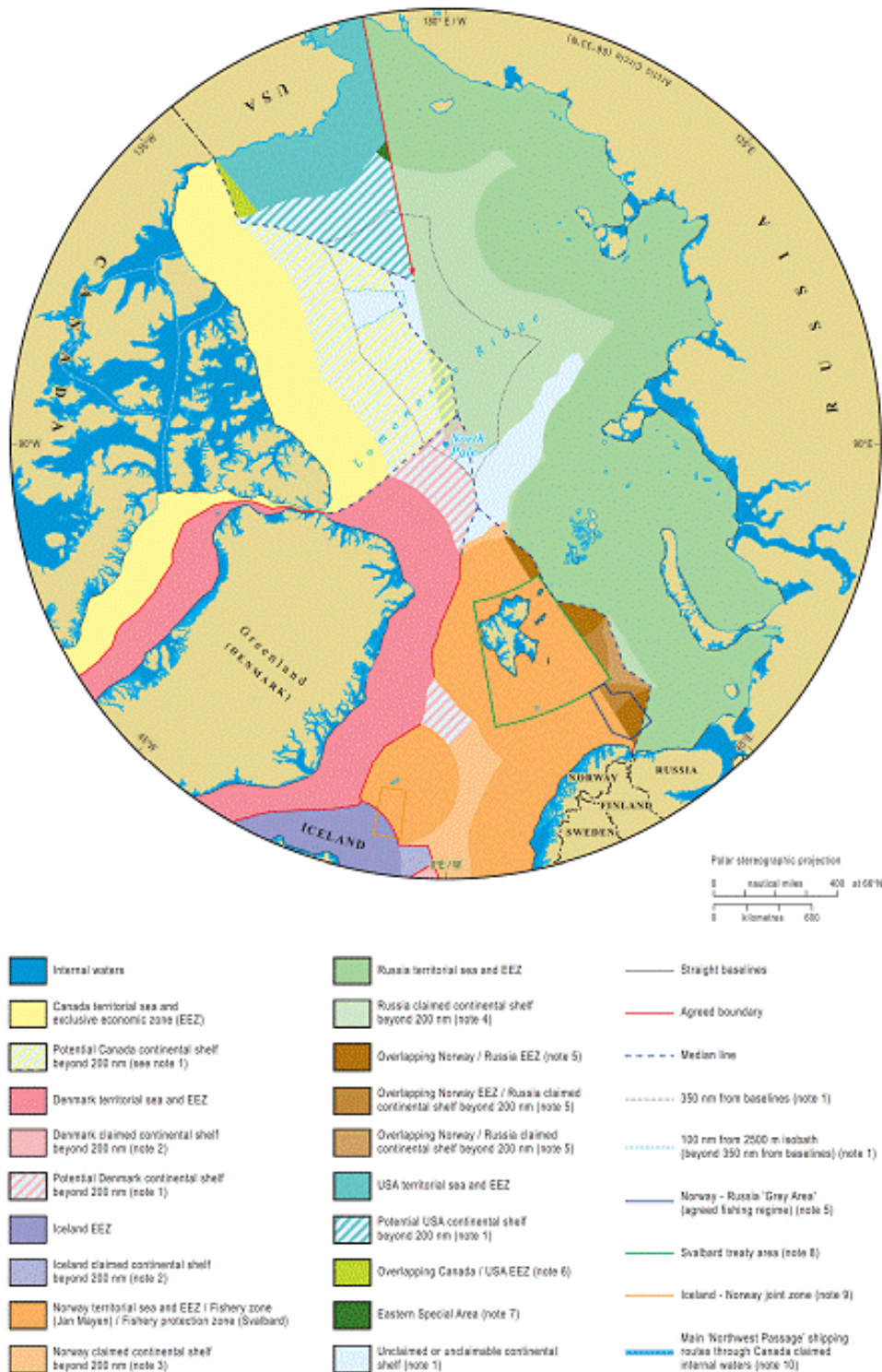
³⁷¹ UNEP/GRID-Arendal, Barents Region, topography and bathymetry, *UNEP/GRID-Arendal Maps and Graphics Library*, http://maps.grida.no/go/graphic/barents_region_topography_and_bathymetry3, viitattu 12.4.2010. Suomenkieliset nimet ja nuolet ovat tutkijan lisäämiä. Karttapohja on lainattu lähteen ohjeita noudattaen. Karttapohjan on laatinut Hugo Ahlenius ja siinä on käytetty tietoja seuraavista lähteistä: Ahlenius, H. 2005. Vital Arctic Graphics, figure 2: Topography and bathymetry of the Arctic. Arendal, Norway: UNEP/GRID-Arendal ESRI Inc. 1993. Digital Chart of the World. Redlands, USA: ESRI. ESRI Inc. 2000. ESRI Data & Maps. Redlands, USA: ESRI. NGA. 2000. VMAP 0, Version 5. http://geoengine.nga.mil/geospatial/SW_TOOLS/NIMAMUSE/webinter/rast_roam.html (accessed July 14, 2006) Patterson, T. 2006. CleanTOPO2. <http://www.shadedrelief.com/cleantopo2/> (accessed July 20, 2006) World Data Center for Marine Geology & Geophysics. 2001. 2-Minute Gridded Global Relief Data (ETOPO2). <http://www.ngdc.noaa.gov/mgg/fliers/01mgg04.html> (accessed July 18, 2006.)

ARKTISEN ALUEEN VALTIOIDEN, TALOUSVYÖHYKKEIDEN JA MANNERJALUSTOJEN RAJAT³⁷²

Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region

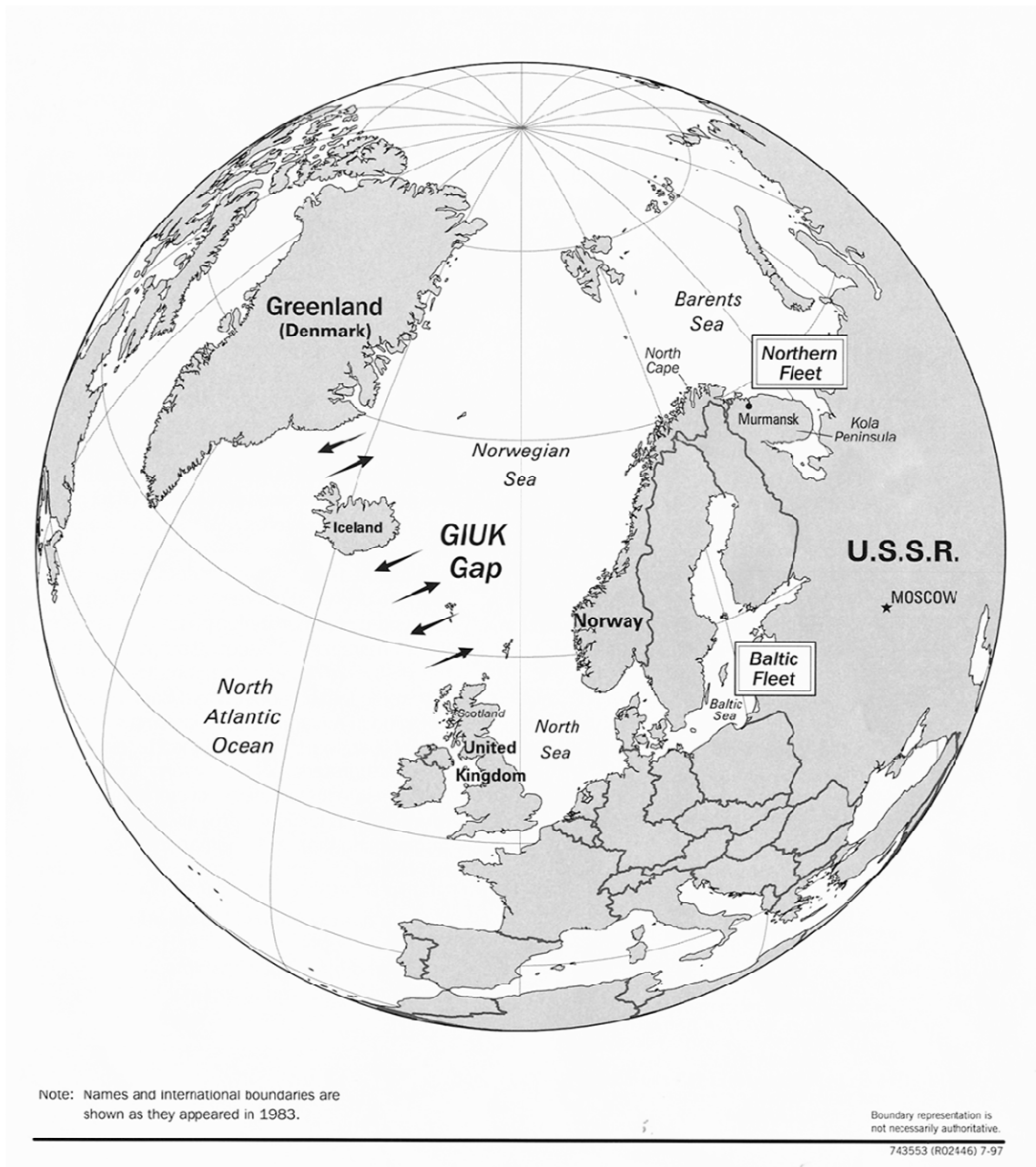

³⁷² University of Durham, <http://www.dur.ac.uk/ibru/resources/arctic>, lainattu Durhamin yliopiston luvalla, kartta päivitetty 15.8.2008, viitattu 12.4.2010. Internet-osoitteesta on luettavissa lisätietoja vyöhykkeistä.

KOILLISVÄYLÄ³⁷³

³⁷³ UNEP/GRID-Arendal, Arctic, topography and bathymetry (topographic map), *UNEP/GRID-Arendal Maps and Graphics Library*, <http://maps.grida.no/go/graphic/arctic-topography-and-bathymetry-topographic-map>, viitattu 12.4.2010. Lainattu lähteen ohjeita noudattaen. Kartan on laatinut Hugo Ahlenius, UNEP/GRID-Arendal. Kartan lähteitä Digital Chart of the World. Redlands, USA: ESRI. ESRI Inc. 2000. ESRI Data & Maps. Redlands, USA: ESRI. NGA. 2000. VMAP 0, Version 5. http://geoengine.nga.mil/geospatial/SW_TOOLS/NIMAMUSE/webinter/rast_roam.html (accessed July 14, 2006) Patterson, T. 2006. CleanTOPO2. <http://www.shadedrelief.com/cleantopo2/> (accessed July 20, 2006). Tutkija on rajannut karttaa ja lisännyt Naresinsalmen, Koillisväylän, Beringinsalmen ja Norilskin

GIUK-LINJA (GIUK GAP)³⁷⁴

³⁷⁴ Fischer, Benjamin B.: *A Cold War Conundrum: The 1983 Soviet War Scare*, Center for the Study of Intelligence, CIA, 1997, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/a-cold-war-conundrum/pg9.gif> . Lainattu CIA:n internetjulkaisujen tekijänoikeusohjeita noudattaen. Ohjeet ovat luettavissa osoitteessa <https://www.cia.gov/about-cia/site-policies/index.html#copy> , kohdassa *Copyright Notice*.